

ISSN 1813-8489
Categoria C

Administrarea Publică

*Revistă metodică-științifică
trimestrială*

**ianuarie - martie 2017
nr. 1 (93)**

**Chișinău,
2017**

Administrarea Publică

Revistă metodică-științifică trimestrială

Fondată în noiembrie 1993 de Academia de Administrare Publică

Revista este înregistrată la Ministerul Justiției al Republicii Moldova
cu nr. 172 din 15 septembrie 2004.

Acreditată științific la profilul: *administrare publică, științe politice, drept, economie*
(Hotărârea C.S.Ș.D.T. al A.Ș.M. și C.N.A.A. nr. 146 din 27 iunie 2013
cu modificările și completările ulterioare)

Nr. 1 (93), ianuarie - martie 2017

COLEGIUL REDACȚIONAL

BALAN Oleg – redactor-șef, rector al Academiei,
doctor habilitat în drept, profesor universitar

GROZA Andrei – redactor-șef-adjunct, prim-pro-
rector al Academiei, doctor în istorie, conferențiar
universitar

SÎMBOTEANU Aurel – prorector al Academiei,
doctor în științe politice, conferențiar universitar

BĂRBULESCU Iordan-Gheorghe – doctor în științe
politice, profesor universitar, președinte al Senatu-
lui, Școala Națională de Studii Politice și Administra-
tive, București, România

DULSCHI Silvia – șef al Direcției știință și doctorat,
doctor în istorie, conferențiar universitar

GORIUC Silvia – șef Catedră științe juridice,
doctor în drept, conferențiar universitar

GUCEAC Ion – vicepreședinte al Academiei de Ști-
ințe a Moldovei, doctor habilitat în drept, profesor
universitar

IJA Nikolai – director al Institutului Regional de Ad-

ministrare Publică al Academiei Naționale de Admi-
nistrare Publică de pe lângă Președintele Ucrainei,
Odessa, Ucraina, doctor în științe politice

KERIKMAE Tanel – director al Școlii de Drept din
Tallinn, Universitatea Tehnologică din Tallinn,
Estonia, doctor în drept, profesor universitar

MANOLE Tatiana – doctor habilitat în științe econo-
mice, profesor universitar

RUSU Rodica - șef Catedră științe politice și relații
internaționale, doctor în științe politice, conferențiar
universitar

ȘAPTEFRAȚI Tatiana - doctor, conferențiar univer-
sitar, Catedra științe administrative

TĂRIȚĂ Orest – șef al Direcției relații internaționale,
doctor în științe politice, conferențiar universitar

TOFAN Tatiana - șef Catedră economie și
management public, doctor în științe economice,
conferențiar universitar

SUMAR

ADMINISTRAREA PUBLICĂ: TEORIE ȘI PRACTICĂ

Angela POPOVICI, Corneliu POPOVICI

Leadership-ul administrativ – o nouă paradigmă a administrației publice.....11

Tatiana ȘAPTEFRAȚI

Dezvoltarea durabilă în administrarea publică.....17

Thomas SCHMITZ

Principiile generale ale dreptului Uniunii Europene - sursă de inspirație pentru dezvoltarea dreptului administrativ modern în Republica Moldova.....26

Roman BOGACIOV

Elita și formarea matricei „posibilului invers” în procesul de autoorganizare.....41

SOCIETATEA CIVILĂ ȘI STATUL DE DREPT

Nicolae ROMANDAȘ, Alexandru GAMUREAC

Contractul individual de muncă – condiție fundamentală a reglementării raporturilor juridice de muncă.....49

Boris NEGRU, Alina NEGRU

Teritoriul și spațialitatea juridică a statului (I).....58

ECONOMIE ȘI FINANȚE PUBLICE

Oleg FRUNZE

Strategia de dezvoltare a sistemului statistic național și regional.....69

Ecaterina BARBAROȘ, Nadejda NAZAR

Metode de combatere a inflației în Republica Moldova.....74

INSTRUIREA FUNCȚIONARILOR PUBLICI: STRATEGII ȘI TEHNOLOGII NOI

Ana GOREA

Sondajul - tehnică interactivă de predare în grup.....81

Eugenia CEBOTARU

Platforma MCloud – infrastructură informațională guvernamentală comună.....85

RELAȚII INTERNAȚIONALE ȘI INTEGRARE EUROPEANĂ

Alexandru GRIBINCEA, Hoda SALAME

Economie inovatoare: precondiții și factori de formare și dezvoltare.....91

Iurie RICHICINSCHI

Evoluții ale mediului internațional de securitate.....99

TRIBUNA TÂNĂRULUI CERCETĂTOR

Victoria GOREA

E-guvernarea de decidență a Republicii Moldova înglobată în procesul de consolidare a e-guvernării decizionale etalonate internațional.....106

Ana VARZARI

Abordări teoretice privind evaluarea performanțelor în administrația publică....115

Ayed LEVNAWI

Impactul modelului de management economic școlar asupra îmbunătățirii sistemului educațional din Israel.....126

Ecaterina NEGRU

Dezvoltarea socioeconomică din perspectiva componentei cercetare-inovare.....134

Elena STUDENEANSCHI

Analiza dimensiunilor-cheie în procesul de recrutare politică și impactul acestora asupra componenței de gen a listelor de candidați pentru alegeri.....141

LANSĂRI DE CARTE

Operă memorialistică de certă valoare documentară și artistică.....150

SUMMARY

PUBLIC ADMINISTRATION: THEORY AND PRACTICE

Angela POPOVICI, Corneliu POPOVICI

Administrative leadership - a new paradigm of public administration11

Tatiana ŞAPTEFRAŢI

Sustainable development in Public Administration.....17

Thomas SCHMITZ

The general principles of European Union law – a source of inspiration for the development of a modern administrative law in the Republic of Moldova.....26

Roman BOGACHEV

The elite and the base for the „otherwise possible” matrix in self-organization process.....41

CIVIL SOCIETY AND THE RULE OF LAW

Nicolae ROMANDAŞ, Alexandru GAMUREAC

Individual employment contract - the fundamental condition of legal labour relations.....49

Boris NEGRU, Alina NEGRU

Legal territory and spatiality of the state (I).....58

ECONOMICS AND PUBLIC FINANCES

Oleg FRUNZE

Development strategy of national and regional statistical system.....69

Ekaterina BARBAROCH, Nadejda NAZAR

Anti-inflationary measures in the Republic of Moldova.....74

TRAINING OF CIVIL SERVANTS: NEW STRATEGIES AND TECHNOLOGIES

Ana GOREA

Survey as a group interactive teaching technique.....81

Eugenia CEBOTARU

MCloud platform - common government informational infrastructure.....85

INTERNATIONAL RELATIONS AND EUROPEAN INTEGRATION

Alexandru GRIBINCEA, Hoda SALAME

Innovative economy: preconditions and factors of formation and development.....91

Iurie RICHICINSCHI

International security environment changes.....99

THE TRIBUNE OF THE YOUNG RESEARCHER

Victoria GOREA

Decisional E-government in the Republic of Moldova embedded in strengthening the decisional e-governance internationally calibrated.....106

Ana VARZARI

Theoretical approaches regarding performance appraisal in public administration.....115

Ayed LEVNAWI

The impacts of SBM model on improvement of Israeli education system.....126

Ecaterina NEGRU

Research and innovation as part of the socio-economic development.....134

Elena STUDENEANSCHI

Analysis of the key dimensions of the political recruitment process and their impact on the gender composition of candidate lists.....141

BOOK LAUNCH

Memoirs of incontestable documentary and artistic value.....150

ОГЛАВЛЕНИЕ

ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Анджела ПОПОВИЧ, Корнелий ПОПОВИЧ

Лидерство – новая парадигма публичного управления..... 11

Татьяна ШАПТЕФРАЦЬ

Устойчивое развитие в публичном управлении..... 17

Томас ШМИЦ

Общие принципы права Европейского союза – источник вдохновения для развития современного административного права в Республике Молдова..... 26

Роман БОГАЧЕВ

Элита и формирование матрицы «иначе возможного» в процессе самоорганизации..... 41

ГРАЖДАНСКОЕ ОБЩЕСТВО И ПРАВОВОЕ ГОСУДАРСТВО

Николае РОМАНДАШ, Александру ГАМУРЯК

Индивидуальный трудовой договор – основополагающее условие регулирования трудовых правоотношений 49

Борис НЕГРУ, Алина НЕГРУ

Территория и юридическое пространство государства (I)..... 58

ЭКОНОМИКА И ПУБЛИЧНЫЕ ФИНАНСЫ

Олег ФРУНЗЕ

Стратегия развития национальной и региональной статистической системы..... 69

Екатерина БАРБАРОШ, Надежда НАЗАР

Антиинфляционные методы борьбы в Республике Молдова..... 74

ОБУЧЕНИЕ ГОСУДАРСТВЕННЫХ СЛУЖАЩИХ: НОВЫЕ СТРАТЕГИИ И ТЕХНОЛОГИИ

Анна ГОРЯ

Опрос как интерактивно-групповой метод обучения..... 81

Евгения ЧЕБОТАРУ

Платформа MCloud – общая правительственная информационная инфраструктура.....85

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ И ЕВРОПЕЙСКАЯ ИНТЕГРАЦИЯ

Александру ГРИБИНЧА, Гога САЛАМЕ

Инновационная экономика: предпосылки и факторы формирования и развития.....91

Юрий РИКИЧИНСКИ

Эволюции среды международной безопасности.....99

Трибуна Молодого Исследователя

Виктория ГОРЯ

Е-управление принятия решений в Республике Молдова, включенное в процесс консолидации е-управления принятия решений на международном уровне.....106

Анна ВАРЗАРЬ

Теоретические подходы при оценке достижений в публичном управлении.....115

Аед ЛЕВНАВИ

Влияние учебной экономической модели менеджмента на улучшение образовательной системы Израиля.....126

Екатерина НЕГРУ

Социально-экономическое развитие с точки зрения составляющей «исследование-инновация»134

Елена СТУДЕНЯНСКИ

Анализ ключевых аспектов в процессе политического набора и их влияние на гендерную составляющую списков кандидатов на выборах.....141

Презентация Книг

Мемуары - произведение истинной документальной и художественной ценности.....150

A

ministrarea publică:
teorie și practică

Leadership-ul administrativ – o nouă paradigmă a administrației publice

Administrative leadership - a new paradigm of public administration

Angela POPOVICI,
doctor, conferențiar universitar, Academia de Administrare Publică

Corneliu POPOVICI,
doctor, conferențiar universitar, consilier al Președintelui Republicii Moldova în domeniul educației, culturii și cercetării

SUMMARY

Leadership development in public administration can boost efforts to modernize the state. This study assesses the concept of leadership itself, while suggesting approaches for understanding the phenomenon in the public sector. Administrative leadership as a new paradigm of public administration comes to change the optics on the management process and represents a challenge for leaders in the public sector.

Keywords: *leadership, administrative leadership, public administration, public services, legal framework, management, interaction, influence.*

REZUMAT

Dezvoltarea leadership-ului în cadrul administrației publice poate stimula eforturile de modernizare a statului. Acest studiu prezintă o evaluare a conceptului de leadership în sine, sugerând totodată abordări pentru înțelegerea fenomenului în cadrul sectorului public. Leadership-ul administrativ în calitate de nouă paradigmă a administrației publice vine să schimbe optica asupra procesului de management și reprezintă o provocare pentru conducătorii din sectorul public.

Cuvinte-cheie: *leadership, leadership administrativ, administrație publică, servicii publice, cadru normativ, management, interacțiune, influență.*

În ciuda literaturii vaste care abordează conceptul de leadership, dezvoltarea acestei teme cu aplicare la sectorul public a constituit până în prezent obiectul unor cercetări izolate. Dificultățile de ordin epistemologic, caracterul puțin vizibil al exercitării sale în sectorul public, datele formale destul de limitate, precum și numărul mic de cercetători interesați de subiect explică această lacună. Deși importanța

unui leadership eficient este recunoscută la nivel global, trebuie să conștientizăm faptul că noțiunea de leadership la nivelul instituțiilor publice are semnificații diferite în țări diferite.

După cum demonstrează numeroase studii, leadership-ul reprezintă componenta de bază a unei bune guvernări [6, p. 35]. În mod paradoxal însă numărul mare de publicații indică lipsa unei teorii com-

plete, validate și universale, care ar întruni un consens general. În acest context ne propunem, în primul rând, să identificăm anumite elemente-cheie pornind de la câteva definiții existente.

Majoritatea definițiilor leadership-ului pun accentul pe capacitatea liderului de a-i determina pe oameni să facă ceva (ce nu ar fi făcut în mod „normal”) pentru îndeplinirea unor obiective sau a unui scop comun. O abordare clasică în definirea leadership-ului pune accentul pe relațiile interumane care se stabilesc în cadrul acestuia. Astfel, Robert Tannenbaum, Irving Wesheler și Fred Massarik definesc leadership-ul ca fiind „o influență interpersonală, exercitată într-o anumită situație și direcționată, printr-un proces de comunicare, către atingerea unui țel sau a unor țeluri specifice” [3, p. 25].

O definiție originală îi aparține lui Bernard Bass: „Leadership-ul este o interacțiune între doi sau mai mulți membri ai unui grup care de multe ori conduce la structurarea sau restructurarea unei situații, precum și percepțiilor și așteptărilor membrilor” [2, p. 19].

Cercetătorul pune în evidență impactul pe care aceste relații îl pot avea asupra unei situații, percepții sau așteptări ale membrilor unui grup și care ia forma de „structurare” sau „restructurare”. Se accentuează, astfel, natura dinamică a fenomenului, imposibil de disociat de această schimbare.

O altă definiție este dată de James Mac Gregor Burns, care consideră leadership-ul ca un proces de influență, concomitent observabil și invizibil, acționând într-o societate în schimbare. Conceput ca o interacțiune între oameni care operează în condiții marcate de inegalități, această interacțiune este semnificativă din punctul de vedere al valorilor morale și etice și realizării schimbărilor intenționate, de durată și la nivel global [4, p. 239]. În timp ce majoritatea definițiilor leadership-ului

se axează pe rolul liderilor în raport cu angajații, această definiție se limitează în a evoca „o interacțiune dintre oameni”.

O definiție a leadership-ului este dată în raportul OCDE privind modernizarea statului: „leadership-ul caută, în special, să obțină rezultate, este deschis învățării, înțelegerii mediului și a influenței sale, gândirii și acțiunii strategice, dezvoltării unor noi structuri și proceduri de lucru, să dezvolte și să comunice o viziune personală a schimbării” [7, p. 204]. Dacă i se poate reproșa acestei definiții, că în esență, se axează asupra persoanei liderului, fără a menționa în mod explicit rolul important al personalului, totuși ea are meritul de a preciza așteptările față de liderii din sectorul public. În plus, definiția reamintește că exercitarea leadership-ului este mult mai mult decât a gestiona politici și programe publice, a asigura aplicarea normelor și procedurilor și a furniza servicii sau a răspunde cu luare aminte „ordinelor” care vin „de sus”, cu toate că aceste caracteristici sunt foarte importante. A face dovadă de leadership într-o organizație publică înseamnă, în esență, a juca un rol critic în ceea ce privește schimbarea organizațională, a reacționa în condiții complexe, adesea nesigure și turbulente. În cele din urmă, a ști să inovezi de o manieră care ar facilita adaptarea organizației în astfel de medii.

G. Yulk consideră că este evident că o persoană poate exercita leadership-ul fără a fi manager sau poate ocupa o poziție de management, fără a exercita leadership-ul. Nimeni nu sugerează că managementul și leadership-ul sunt echivalente, dar există puncte de vedere diferite cu privire la gradul de suprapunere. Principala diferență este că liderii mobilizează angajamentul în timp ce managerii exercită, în esență, responsabilitatea și autoritatea pe care le-o oferă poziția lor în organizație” [8, p. 4-5].

Se pare că importanța unei administrații publice competente, noncorupte și dedi-

cate serviciului public le scapă celor mai mulți cetățeni din țările care au asemenea administrații. Pe de altă parte, edificarea unei astfel de administrații este un deziderat foarte absolut necesar și dificil de realizat în țările în tranziție. A servi statul ar trebui să fie o sursă de mândrie pentru marea majoritate a angajaților din sectorul public, ceea ce nu se întâmplă, din păcate, în cele mai multe dintre țările aflate în tranziție. Mai mult decât atât, se poate observa că managerii, pe de o parte, personalul profesional sau tehnic, pe de alta, se consideră adversari, în timp ce toți sunt aparent motivați de același ideal: să livreze servicii publice de calitate sau să acționeze în interes public. Un astfel de context, atunci când nu este de-a dreptul negativ, nu ar trebui să lase indiferenți liderii. Cu toate acestea, în afară de unele discursuri uzuale asupra importanței guvernelor naționale, regionale sau locale se atestă puține manifestări ale leadership-ului la acest capitol.

O altă situație se referă la modernizarea administrației publice care solicită periodic adaptări sau chiar schimbări radicale. Ceea ce se poate spune la acest subiect este faptul că majoritatea administrațiilor sunt rareori proactive în acest sens, preferând să se opună schimbării sau să încerce să o contracareze. Trebuie să recunoaștem că managementul schimbării nu este o calitate prin care ar excela administrația publică. Desigur, există schimbări care au loc sub presiunea unor noi metode de management, noi tehnologii sau optimizarea resurselor. Cu toate acestea, este vorba frecvent despre schimbări izolate, care rareori se înscriu într-o viziune și o strategie globală bazate pe o voință politică bine articulată și coerentă. În această privință, de asemenea, liderii care propun și întruchipează viziunea unei administrații moderne, care reușesc să o traducă în obiective și proiecte interesante și realiste, ținând cont de multiple

capcane sunt mai mult o excepție decât o regulă.

Cu toate că administrația publică nu obișnuiește să observe și să analizeze practicile de gestionare, astfel de operațiuni ar putea permite progrese importante în ceea ce privește înțelegerea provocărilor specifice ale exercitării leadership-ului în administrația publică și să definească „cele mai bune practici” în acest domeniu. În această privință, administrația franceză reprezintă un caz interesant, deoarece ea a inițiat schimbări importante în ultimii ani.

În prezent, în multe țări din lume apar din ce în ce mai multe premise pentru dezvoltarea și aplicarea științei leadership-ului, deoarece de liderul organizațiilor publice depinde formularea unor viziuni privind modul de activitate al acestora în viitor. Liderul, care este îndrăzneț, plin de discernământ, deschis la idei noi și intuiții, este esențial pentru un progres constant și realizări superioare, conform unui raport UNDP [7, p. 53].

Astfel, în Marea Britanie, reforma din administrația publică poziționează leadership-ul pe treapta a șasea ca și importanță. Conform unor studii recente, rolul liderului în cadrul serviciului public din Marea Britanie este de a maximaliza valoarea publică creată în domeniul său de competență. Se consideră că, în modelarea propunerilor pentru dezvoltarea unui serviciu public, liderul trebuie să ia în considerare:

- dacă rezultatul propus este valoros, important pentru cetățenii clienți ai instituției publice;

- dacă va fi susținut din punct de vedere politic;

- dacă este fezabil administrativ și operațional [6, p. 35].

În administrația publică din Marea Britanie, leadership-ul este o modalitate de mobilizare a celor care lucrează în instituții publice să fie mai receptivi către public, deci către cetățeni, și mai intens implicați în proiectarea și furnizarea de servicii pu-

blicului. Prin urmare, în concepția britanică, leadership-ul reprezintă un mijloc de revigorare a serviciilor publice. Aceasta subliniază, de asemenea, importanța viziunii clare și a valorilor explicite, care sunt esențiale pentru o forță de muncă motivată. Prin urmare, liderului i se cere să se concentreze asupra implicațiilor de organizare, asupra potențialului său de a motiva întreaga forță de muncă, toți angajații [6, p. 35].

Totodată, în Noua Zeelandă, se pune un accent deosebit pe responsabilizare și cooperare în cadrul administrației publice, motiv pentru care și leadership-ului i se acordă o importanță deosebită, anume pentru a se reuși atingerea tuturor obiectivelor în cadrul sectorului public.

Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OECD) subliniază în raportul său privind modernizarea statului [7, p. 49], că mai multe țări-membre dispun de politici vizând dezvoltarea leadership-ului în administrația publică. Aceste politici au pus accentul pe identificarea aptitudinilor esențiale, programele de evaluare a competențelor și realizarea formării continue în domeniul leadership-ului. Acesta este cazul Marii Britanii, SUA, Germaniei, Suediei și Franței. În SUA și Canada, practic, toate școlile și programele de management includ componenta leadership-ului administrativ. *Școala Națională de Administrație Publică din Quebec*, de exemplu, are o catedră de cercetare în domeniul leadership-ului și este partenerul privilegiat al guvernului din Quebec în conducerea Centrului de gestiune în sectorul public [9; 10]. Pe de altă parte, *Școala funcției publice din Canada* consideră că leadership-ul este un concept-cheie pentru ansamblul de competențe care urmează a fi dezvoltat la personalul guvernului canadian [11].

Existența acestor politici nu se bazează doar pe convingerea că abilitățile de lider pot fi identificate și observate, dar pot fi, de asemenea, dezvoltate sau, cel puțin,

consolidate. Astfel, *Școala Națională de Administrație Publică din Quebec* propune pentru funcționarii publici programe de formare care au în vedere dezvoltarea a cinci competențe principale, cum ar fi: dezvoltarea unei viziuni strategice; exercitarea unui leadership mobilizator; managementul schimbării; practica simțului politic și gestionarea crizelor. Dintre acestea un interes deosebit, în opinia noastră, prezintă detalierea competențelor privind exercitarea unui leadership mobilizator și practica simțului politic. În vederea dezvoltării capacității de a exercita un leadership mobilizator sunt propuse obiective ce țin de o mai bună cunoaștere a sine-lui, a cunoaște și a-i înțelege mai bine pe subordonați, a înțelege ce reprezintă un lider care are impact, a poziționa mai bine acțiunea față de subordonați. Totodată, dezvoltarea competenței, practica simțului politic includ precizarea noțiunilor de putere, influență, persuasiune și autoritate; aprecierea relațiilor de putere în interiorul organizației și pozițiilor aliaților, partenerilor, opozanților și adversarilor; identificarea factorilor care pot acționa ca regulatori sau care pot diminua ori crește influența liderului [9].

De menționat, în acest context, că Marea Britanie a stabilit recent un model de dezvoltare a leadership-ului în sectorul public. Leadership-ul și educația în acest sens reprezintă o afacere mare, cu aproximativ 50 miliarde dolari, cheltuiți anual numai pentru dezvoltarea leadership-ului [1, p. 95]. Într-un studiu mai cuprinzător referitor la dezvoltarea leadership-ului în Europa, s-a constatat că a existat o creștere pronunțată în activitățile de dezvoltare a leadership-ului în toate țările din 1990, crescând de la o medie de 5,4 zile pe lider pe an la 9,3 zile și, în ciuda unei investiții mai mici decât media în educația de lider, instituțiile din Marea Britanie au cheltuit în medie 1056 lire sterline pe lider pe an [6, p. 37].

În Norvegia se desfășoară în prezent un amplu proces de reînnoire a planurilor strategice pentru leadership în sectorul public, pentru a crește capacitatea acestuia de a gestiona cu succes procesele de schimbare. În astfel de țări precum Suedia și SUA sunt puse în aplicare noi metodologii care au ca obiective identificarea viitorilor lideri în cadrul sectorului public și dezvoltarea profesională a acestora. În Suedia a fost creat în acest scop Consiliul Național pentru Calitate și Dezvoltare, având ca principală sarcină identificarea potențialilor lideri.

Totodată, tendința care s-a conturat deja ține de dezvoltarea și suplimentarea programelor actuale de management public cu programe de dezvoltare a leadership-ului. De exemplu, în Finlanda, un astfel de program de dezvoltare a leadership-ului include crearea unor programe noi de dezvoltare a managementului, după evaluarea celor anterioare. În Olanda, Serviciul Public Superior a fost lărgit pentru a include toți conducătorii de la nivelurile înalte din administrația publică pentru a se descurca cu nevoia crescută de lideri la nivelul superior al administrației publice [1, p. 98]. Pentru funcționarii publici este mult mai relevant să li se spună de ce leadership-ul este atât de important în practică, cum se integrează acesta în reforma, cum să se dezvolte viitorii lideri în sectorul public și cum să se poată rezolva problemele printr-o modalitate strategică.

Leadership-ul joacă un rol important în implementarea reformei administrației publice, deoarece implică două dintre cele mai importante aspecte ale reformei: schimbarea și oamenii. Leadership-ul se manifestă doar în relațiile dintre oameni. Schimbarea instituțiilor publice reprezintă, în primul rând, schimbarea mentalității și comportamentului angajaților, ceea ce înseamnă că instituțiile care trec prin reformă au nevoie de leadership [5, p. 32].

Liderii, în cadrul instituțiilor publice,

pot ajuta la răspândirea, promovarea și menținerea noilor valori ce sunt necesare pentru o reformă a sectorului public de succes. În timp ce leadership-ul administrativ include în mod clar conducătorii administrației centrale, ca și liderii politici, viziunea leadership-ului în viitor tinde să devină mai largă. Acesta include lideri ca agenți de schimbare răspândiți în cadrul organizațiilor publice pentru a continua procesul reformei. Liderii se dovedesc a fi eficienți prin abilitatea lor de a convinge, de a motiva angajații publici și de a le orienta eforturile spre o cauză comună.

Liderii sunt chemați să transmită noi valori, să instrumenteze pozitiv conflictele și să formeze coalitii în scopul susținerii reformei. Totodată, liderii joacă un rol mult mai mare într-o structură administrativ-teritorială descentralizată, ceea ce este firesc, decât într-una centralizată și policentrică. Republica Moldova, care în prezent desfășoară reforma administrației publice, resimte nevoia promovării leadership-ului administrativ, deși se află în imposibilitatea de a mobiliza un număr mare de lideri momentan. Cu toate acestea, pe măsură ce reforma produce rezultate pozitive și pe măsură ce se inițiază și se dezvoltă în toate structurile administrativ-teritoriale, leadership-ul devine, la rândul său, necesar și extrem de căutat. În acest sens formarea continuă desfășurată în cadrul Academiei de Administrare Publică la cursul de dezvoltare profesională „Management și leadership” răspunde necesităților de instruire a funcționarilor publici și vine să dezvolte abilitățile manageriale și de leadership necesare exercitării eficiente a atribuțiilor de serviciu. Totodată, în condițiile modernizării administrației publice instituțiile publice devin mai flexibile, iar noile situații apărute cer noi tipuri de reacții. În acest sens, leadership-ul care se manifestă în relațiile dintre oameni și în schimbarea comportamentală și instituțională, ar putea furniza soluții pertinente

pentru problemele organizaționale.

În timp ce leadership-ul administrativ include conducătorii administrației centrale, ca și lideri politici, viziunea leadership-ului tinde în viitor să devină mai largă. Acesta include liderii ca agenți de schimbare răspândiți în cadrul organizațiilor publice pentru a continua procesul reformei. Liderii se dovedesc a fi eficienți prin abilitatea lor de a convinge, de a motiva angajații publici și de a le orienta eforturile pentru o cauză comună [1, p. 95].

În cadrul actualului proces de reformă a administrației publice, Republica Moldova nu are elaborată o strategie pentru dezvoltarea și încurajarea leadership-ului în cadrul instituțiilor publice. Spre deosebire de administrația publică din Republica Moldova, administrațiile publice din țările europene au început deja să dezvolte astfel de strategii, în timp ce SUA și Canada dispun deja de acestea.

În prezent, leadership-ul este conside-

rat a fi unul dintre cele mai importante elemente care contribuie la succesul sau la insuccesul organizațiilor și deci la dezvoltarea organizațională. Atunci când organizațiile din sectorul public suferă un dezastru, din punct de vedere economic, politic sau administrativ, cea mai frecventă explicație invocată se referă la lipsa leadership-ului. În domeniul public, acest lucru se materializează în servicii de proastă calitate pentru cetățeni. Leadership-ul administrativ, în calitate de nouă paradigmă a administrației publice, vine să schimbe optica asupra procesului de management, reprezintă o provocare pentru conducătorii din sectorul public, chemați să exercite funcțiile de lider nu numai în virtutea statutului lor ierarhic, abilităților tehnice sau profesionale, dar și a capacității lor de a decoda așteptările și temerile angajaților, a le analiza și ghida atitudinile și comportamentele în vederea implementării reformelor preconizate.

BIBLIOGRAFIE

1. Abăluță Oana. Dezvoltarea leadership-ului în administrația publică din România în viitor. În: Administrație și management public, nr.1, 2003.
2. Bass Bernard. Handbook of Leadership. Theory, Research and Managerial Applications. New York, The Free Press, 1990.
3. Bennis W., Nanus B. Liderii – strategii pentru preluarea conducerii. București: Editura Business Tech International Press, 2000.
4. Goethals George R., Sorenson Georgia J. The Quest for a General Theory of Leadership. Northampton Massachusetts, Edward Elgar Publishing, 2006.
5. Hințea C., Țicău T., Jenei G. Management și leadership în sectorul public. O analiză comparativă a conceptelor. În: Revista Transilvană de Științe Administrative, nr. 2 (26), 2010.
6. Moș Ariana-Lavinia, Pădurean Ana. Leadership-ul în administrația publică din România comparativ cu leadership-ul administrației publice din alte țări. În: Management Intercultural. Volumul XIV, nr. 2 (26), 2012.
7. OCDE, Moderniser l'État, la route à suivre, Paris, 2005.
8. Yulk G. Leadership in Organizations, Englewoods Cliffs, NJ : Prentice Hall, 1989.
9. Leadership programs. În: <http://myccl.ccl.org/leadership/programs/index.aspx>
10. Vallée P. Qu'en est-il du leadership dans le secteur public? În: <http://www.enap.ca>
11. Nouvelle perspective sur le leadership au Canada. În: <http://www.cspcs-efpc.gc.ca/index-fra.aspx>

Prezentat: 6 februarie 2017.

E-mail: angela.popovici2000@gmail.com

Dezvoltarea durabilă în administrarea publică

Sustainable development in public administration

Tatiana ȘAPTEFRAȚI,
doctor, conferențiar universitar,
Academia de Administrare publică

SUMMARY

Economic, social and political changes occurring in recent years in most countries, are characterized by a particularly strong impact on communities, the environment and human factors. Unfortunately, this impact is not always beneficial. In these circumstances, the subject addressed in this article is timely and current and aims to contribute to strengthening the role of central and local government bodies to identify the most appropriate solutions to the many problems facing society. In this context, the role of central government, local authorities and civil society in communities. It is noted that the civil society plays an important role in community development in a democratic state.

Keywords: sustainable development, public administration, citizen participation, effective governance.

REZUMAT

Schimbările economice, sociale și politice de profunzime care au loc în ultimii ani în majoritatea statelor lumii se caracterizează printr-un impact deosebit de puternic asupra localităților, asupra mediului și asupra factorului uman. Acest impact nu este întotdeauna benefic. În aceste condiții tema abordată în prezentul articol este oportună și actuală, ea fiind de natură să contribuie la întărirea rolului organelor administrației publice centrale și locale în identificarea celor mai adecvate soluții pentru multiplele probleme cu care se confruntă societatea. Direct responsabilă, administrația publică poate printr-o conducere creativă să „trateze rănila trecutului” și să sprijine satisfacerea nevoilor prezentului, fără a compromite capacitatea generațiilor viitoare de a-și rezolva propriile necesități.

Cuvinte-cheie: dezvoltare durabilă, administrare publică, participare civică, guvernare eficientă.

Dezvoltarea durabilă nu este un concept nou. Este o exprimare recentă a unei etici foarte vechi, care implică relațiile oamenilor cu mediul înconjurător și responsabilitățile generațiilor actuale față de generațiile viitoare. Astfel, încă în 1789, Thomas Jefferson sublinia: „Prin urmare, pot spune că pământul aparține fiecărei generații pe durata existenței sale, care i se cu-

vine pe deplin și în întregime, nicio generație nu poate face datorii mai mari decât pot fi plătite pe durata propriei existențe”.

Conceptul de dezvoltare durabilă, ce leagă starea mediului de realizările economice, a fost definit pentru prima oară la mijlocul anilor '80 ai sec. al XX-lea de către **Comisia Mondială asupra Mediului și Dezvoltării**. În raportul adresat Secreta-

rului General al Națiunilor Unite în 1987, Comisia Mondială asupra Mediului și Dezvoltării a stabilit în raportul „Viitorul nostru comun”, cunoscut cu denumirea de Raportul Brundtland, standardele necesare realizării durabile pentru viitor. Acestea includ un sistem politic care să asigure participarea cetățenilor la luarea deciziilor, un sistem economic care să fie capabil să creeze surplusuri și cunoștințe tehnice durabile și bazate pe propriile forțe, un sistem de producție care să respecte obligația ocrotirii mediului în scopul dezvoltării, un sistem administrativ care să fie flexibil și să aibă capacitatea de autocorecție.

Definiția dezvoltării durabile ce se conține în Raportul Comisiei Brundtland subliniază că „**dezvoltarea durabilă răspunde necesităților generațiilor actuale, fără a compromite abilitatea generațiilor viitoare de a răspunde propriilor necesități**”. [10]

Astfel, dezvoltarea durabilă pune în balanță, în primul rând, satisfacerea nevoilor umane actuale și ale generațiilor viitoare, plasând acest obiectiv în centru. Pentru a fi atins acest deziderat, este necesar să fie satisfăcute o serie de **condiții de echilibru**:

- între diferite componente ale sistemului terestru;
- între mediu și economie;
- între numărul populației, capacitatea de suportabilitate a mediului și nivelul activității economice;
- între condițiile de muncă și viață ale diferitelor categorii de populație (echitate și justiție socială);
- între nivelul consumului și calitatea mediului;
- între gradul de satisfacere a nevoilor existente și cel (potențial) al nevoilor viitoare, al generațiilor care vor veni;
- și o serie de **condiții de evoluție**:
- sporirea nivelului de trai;
- reducerea decalajelor și sporirea echității sociale;

- creșterea volumului și a calității resurselor naturale utilizabile;

- creșterea capacității de suportabilitate a mediului;

- creșterea eficienței cu care este utilizat capitalul natural, reducerea risipei;

- micșorarea impactului tehnologic asupra mediului înconjurător.

Satisfacerea acestor condiții asigură un echilibru al creșterii care vizează fiecare component în parte – economic, tehnologic, ecologic, social-uman, precum și relațiile dintre aceste componente. [11]

Scopul general al dezvoltării durabile globale constă în îmbunătățirea vieții oamenilor și în asigurarea condițiilor necesare pentru ca oamenii să se poată realiza la potențialul lor integral. În prezent există un consens general asupra faptului că atingerea acestui scop global necesită realizarea următoarelor patru obiective:

a) o dezvoltare economică sănătoasă, bazată pe **transformări structurale**;

b) distribuirea la nivelul întregii populații a beneficiilor dezvoltării economice;

c) realizarea unei **guvernări eficiente**, adică dezvoltarea unui sistem politic care să asigure respectarea drepturilor și libertăților oamenilor;

d) implementarea unei politici economice consistente cu apărarea mediului înconjurător.

Transformarea structurală este procesul de deplasare a alocării resurselor către sistemele cu productivitate ridicată, astfel încât economia să poată susține un standard de viață ridicat pentru întreaga populație.

Guvernarea eficientă constă în activitatea administrativă competentă, în garantarea respectării legilor și în asigurarea accesului cetățenilor la informațiile de interes public.

Necesitatea unei guvernări bune la nivel național și local devine tot mai mare. În acest context statul are o sarcină triplă:

a) de a crea un mediu social și eco-

nomic sigur, stabil și echitabil pentru populație;

b) de a utiliza oportunitățile pentru creșterea producției, comerțului și veniturilor oferite de globalizare;

c) de a participa la numeroasele structuri și standarde internaționale care apar ca rezultat al problemelor globale ca cele de mediu, criminalitate, narcobusiness, corporații transnaționale, migrațiunea forței de muncă etc.

Astfel, în procesul de dezvoltare durabilă a societății un rol primordial îl are statul. Rolul statului, care a fost destul de stabil pe parcursul mai multor secole din trecut, se schimbă tot mai mult sub influența fenomenelor noi ale vieții contemporane, cauzate de progresul științific, globalizarea industriilor, afacerilor și informației. La etapa contemporană de dezvoltare durabilă a societății particularitățile rolului statului constau în identificarea problemelor concrete și determinarea căilor practice de soluționare a lor.

În literatura de specialitate chestiunea cu privire la rolul statului în dezvoltarea durabilă a societății este interpretată în mod diferit. Una dintre opiniile generale este că starea precară de dezvoltare a unei țări necesită efortul planificat, perseverent și organizat al statului sub aspect socio-economic. Unii economiști au înaintat teza, conform căreia concepțiile economice neoclasice nu pot fi aplicate fără rezerve în țările slab dezvoltate. Astfel, rolul statului, necesitatea planificării și a acțiunilor publice au fost mai pronunțate în țările slab dezvoltate, abaterea de la modelul clasic fiind mai accentuată. În ultimii ani, obiectiile față de rolul activ al statului și-au găsit confirmare în fenomenul renașterii concepției economice neoclasice, care susține că intervenția statului în economie poate aduce și prejudicii. Deși modelele economice sunt importante, modelul dezvoltării durabile este mai mult decât un model economic. Strategia de dezvoltare durabilă,

înainte de toate, trebuie să fie ajustată la situația concretă și reală.

În contextul internațional modern s-au conturat două modele de schimbare a rolului statului în dezvoltarea durabilă a societății: modelul Noii Zeelande și modelul Poloniei. [7]

Modelul Noii Zeelande susține că funcția principală a statului e de a asigura un mediu legislativ stabil și imparțial. Pe lângă aceasta, statul trebuie să ofere un șir de servicii publice și sisteme de securitate pentru cei ce nu-și pot asigura existența. De asemenea, sunt necesare mecanismele de reglementare a comerțului și a sistemului fiscal. Acest model e destul de adecvat pentru etapa modernă, însă nu lucrează prea bine în țările în curs de dezvoltare, deoarece în ultimele sectorul privat nu e suficient de dezvoltat, iar societatea nu e destul de instruită și nu dispune de veniturile necesare, pentru a se încorpora ușor în procesul de reformare.

Modelul Poloniei pune accentul pe crearea unei echipe puternice și unite, cu un lider bine pregătit pentru a supraveghea reformele din sectorul public. În conformitate cu acest model, pentru asigurarea dezvoltării durabile este necesar de a asigura o creștere economică stabilă, securitate socială, drepturile de proprietate, un mediu propice pentru economii, participarea cetățenilor. De asemenea, este necesară consolidarea capacității statului de integrare globală. Instituțiile responsabile într-un stat trebuie să fie protejate de presiunile politice și să dispună de o poziție sigură în structura statului.

Alt exemplu ce reflectă rolul statului în dezvoltarea durabilă a societății în condițiile economiei de piață este modelul Japoniei. Acesta este un model de economie de piață gestionată, în care sunt respectate mecanismele de piață, iar rolul statului constă în asigurarea gestionării economiei în scopul optimizării impactului asupra strategiei de dezvoltare.

Pentru dezvoltarea durabilă a societății nu poate fi ignorat factorul investițiilor străine directe, care conduc la urgentarea schimbărilor, obținerea fondurilor pentru soluționarea problemelor de ordin social, instruirea cadrelor, accesul la noi tehnologii. În această ordine de idei rolul guvernului devine foarte important în activitatea de elaborare a regulamentelor și politicilor cu privire la investițiile străine.

Este semnificativ rolul statului în asigurarea protecției mediului înconjurător, direcție prioritară a dezvoltării durabile, instituțiile statului având în acest caz misiunea de a elabora și a adopta legi și acte normative referitor la protecția mediului înconjurător.

În aplicarea conceptului dezvoltării durabile, guvernul poate influența comportamentul autorităților, agenților economici și populației ca subiecți ai instrumentelor politicii de mediu, care au menirea să realizeze consolidarea legăturilor pozitive dintre dezvoltare și mediu și să rupă legăturile dintre creșterea economică și deteriorarea mediului. Aceasta înseamnă mutarea accentului de la cantitate spre calitate cu toate efectele pozitive ce decurg din aceasta.

Practica țărilor avansate (Slovenia, Ungaria, Republica Cehă, Lituania ș. a.) demonstrează existența unei corelații între calitatea guvernării și dezvoltarea umană. [5] În prezent, guvernarea este privită ca o activitate de conducere, de dirijare, care se bazează pe reguli și instituții democratice, reprezentând un sistem deschis, transparent, eficient și responsabil de administrare publică. Procesele de schimbare, cum sunt tranzițiile și globalizarea, trebuie să fie orientate spre satisfacerea necesităților oamenilor. În această ordine de idei, guvernarea trebuie să devină un proces ce depășește cadrul unor simple reguli și instituții ce contribuie la gestionarea schimbărilor. În contextul dezvoltării umane durabile guvernarea semnifică mai mult

decât autoritate, necesitând implicarea mecanismelor, proceselor și instituțiilor, prin intermediul cărora cetățenii și grupurile sociale își pot exprima interesele, exercita drepturile lor legale, îndeplini obligațiunile și media diferendele, implicarea unor factori-cheie ca participarea, transparența și responsabilitatea. Deoarece incertitudinea schimbărilor și a tranziției generează costuri înalte pentru diverse sectoare ale societății, guvernarea trebuie să le asigure oamenilor posibilitatea de exprimare, factorii de decizie să le ia în considerație aspirațiile, iar resursele să fie repartizate mai eficient în favoarea lor.

Dezvoltarea umană durabilă este rezultatul interacțiunii mai multor factori economici, sociali, politici, de mediu. Responsabilitatea și receptivitatea instituțiilor de stat, prin intermediul cărora sunt valorificați acești factori, sunt imperativele dezvoltării durabile.

Calitatea și eficiența guvernării consolidează capacitatea de decizie în domeniile de importanță vitală pentru procesul de dezvoltare durabilă.

Oamenii constituie scopul și mijloacele tuturor politicilor prin ce și se explică interacțiunea permanentă dintre guvern și societate. Prin prisma acestei abordări statul poate facilita interacțiunea dintre factorii de decizie și societate la fiecare etapă a procesului de implementare a politicilor publice. Simbioza dintre o guvernare eficientă și societatea civilă favorizează crearea unei coaliții puternice pentru o dezvoltare durabilă.

În condițiile democratizării societății și creării unui stat de drept „statul a devenit prea mare pentru lucruri mici și prea mic pentru lucruri mari. Lucrurile mici pot fi delegate în jos, la nivel local, la organizații participatorii, factori de decizie descentralizați. Lucrurile mari necesită delegarea în sus, pentru coordonare între politicile naționale sau spre instituțiile transnaționale”.

Pentru ca statul să fie democratic, el tre-

buie să creeze, în primul rând, mijloacele care să permită colectivității locale de a gestiona de sine stătător o parte importantă din afacerile publice locale, cetățeanului - să participe la gestionarea afacerilor publice și luarea deciziilor care îl privesc, iar acest lucru se poate realiza prin mai multă putere dată colectivităților locale, autorităților administrației publice locale alese în unitățile administrativ-teritoriale, ca și prin încurajarea structurii societății civile, asociațiilor neguvernamentale.

Multiple probleme și soluții pentru o dezvoltare durabilă își au rădăcinile în activitățile locale. În această ordine de idei, participarea și cooperarea autorităților locale reprezintă un factor determinant în îndeplinirea obiectivelor propuse. Autoritățile locale construiesc, utilizează și întrețin infrastructura economică, socială și de mediu, supraveghează procesele de planificare și stabilesc politicile și legislația de mediu locale. Numeroase decizii ce privesc investițiile majore pe care le iau autoritățile locale în intenția de a asigura servicii publice îmbunătățite și o mai bună calitate a vieții implică tipuri variate de tehnologii cu impact direct asupra mediului (de ex., administrarea deșeurilor, tratarea apei reziduale, micșorarea zgomotului și standarde superioare de calitate a aerului).

Deoarece autoritățile locale constituie nivelul de administrare cel mai apropiat de oameni, în ceea ce privește promovarea dezvoltării durabile, acestea au un rol vital în educarea, mobilizarea și formarea răspunsurilor la așteptările populației.

Potrivit rezultatelor investigațiilor efectuate de Centrul Națiunilor Unite pentru Așezări Umane – UNCHS (Habitat) și de Centrul de Tehnologii ale Mediului – IETC al Programului Națiunilor Unite pentru Mediu – UNEP, rolul autorităților locale în asigurarea dezvoltării durabile este evaluat prin intermediul a două criterii interpetrunse:

- capacitatea de a îndeplini politicile și

programele de dezvoltare durabilă;

- folosirea creativă și eficientă a tehnologiilor sigure din punctul de vedere al mediului.

Mai important decât orice, guvernământul local cu adevărat democratic este punctul pivot în care vederile, valorile și aspirațiile comunității pot fi traduse în proiecte, politici, planuri și programe, obținându-se, astfel, efectele scontate.

Problemele globale au nevoie de acțiune locală. În acest context autoritățile locale trebuie să focuseze activitățile în așa mod încât să facă mai durabilă dezvoltarea zonei locale și să perceapă contextul global al deciziilor adoptate în acest domeniu.

Dezvoltarea durabilă are ca scop major edificarea comunităților durabile. În acest context dezvoltarea durabilă a comunităților are ca obiective majore protejarea mediului, eradicarea sărăciei, îmbunătățirea calității vieții, dezvoltarea și menținerea unei economii locale viabile și eficiente. O comunitate viabilă apreciază și promovează ecosisteme sănătoase, utilizează eficient resursele, dezvoltă și asigură o economie locală viabilă. Comunitatea durabilă are viziune de dezvoltare susținută și promovată de toate sectoarele comunitare, asociații civice, autoritate publică locală, organizații religioase, tinerii etc. Ea este cea care deține controlul asupra procesului de dezvoltare, a deciziilor pe care le elaborează și adoptă, asigurând durabilitatea la nivel local. Această comunitate durabilă posedă o structură socială activă. Ea își mobilizează resursele pentru a asigura servicii medicale calitative și un nivel de viață mai ridicat pentru toți rezidenții prin limitarea deșeurilor, prevenirea poluării, maximalizarea conservării și promovării utilizării eficiente a resurselor locale pentru revitalizarea economiei locale.

Funcțiile administrației publice locale au un efect direct asupra viabilității dezvoltării, dat fiind faptul că realizarea lor solicită din partea autorităților locale elabo-

rarea de documente și programe strategice care în mod inevitabil reflectă starea de lucruri referitor la ce se întreprinde și ce se va întreprinde de către autoritățile publice locale pentru a asigura respectarea criteriilor dezvoltării durabile.

Importanța deosebită pe care o au autoritățile locale/municipalitățile în dezvoltarea durabilă este datorită faptului că acestea:

- reprezintă și activează în numele comunității locale;
- au un rol important în procesul de planificare;
- prestează, autorizează sau influențează diverse servicii, de care depinde calitatea vieții la nivel local;
- administrează o mare parte a mediului tehnogen și natural;
- pot influența prin diferite metode educative, consultative, informative și prin exemple;
- pot cataliza relațiile de parteneriat cu alte organizații;
- au un impact direct important în calitate de consumatori, cumpărători și angajați.

Înainte de toate, administrația locală aleasă pe cale democratică este punctul central în care ideile, valorile și aspirațiile comunității pot fi traduse în proiecte, strategii, planuri și programe, realizându-se, astfel, în plan practic. Problemele globale se rezolvă prin acțiuni la nivel local. Conceptul dezvoltării durabile reiese din necesitatea de a face dezvoltarea la nivel local mai durabilă și de a ajunge la înțelegerea implicațiilor globale ale deciziilor fiecăruia. Acest concept solicită realizarea mai multor activități cu resurse mai puține, folosirea capacităților proprii mai mult decât resursele mediului, precum și aspirarea la un mediu și o calitate mai bună a vieții.

Procesul de dezvoltare durabilă a comunităților cuprinde șapte componente, care includ activități ce țin de compe-

tența autorităților administrației publice locale și activități care trebuie realizate în sfera întregii comunități.

Acțiuni în sfera autorităților administrației publice locale:

1. Administrarea și perfecționarea acțiunilor autorităților locale/municipalității pentru dezvoltarea durabilă.

2. Integrarea principiilor dezvoltării durabile în proiectele, planurile, strategiile și activitățile autorităților locale/municipalității.

Acțiuni în sfera întregii comunități:

3. Conștientizarea și educația.

4. Consultarea și implicarea întregii comunități.

5. Acțiuni de parteneriat.

6. Elaborarea unei strategii locale de dezvoltare durabilă sau a unui plan local de acțiuni.

7. Evaluarea, monitorizarea, raportarea.

Principiile de dezvoltare durabilă trebuie să fie integrate în politica și acțiunile comunității: în structurile oficiale, în instituțiile de învățământ și în orice alt loc din sfera autorității locale. Dezvoltarea durabilă trebuie concepută ca o parte componentă a culturii manageriale, și nu ca ceva opțional. Personalul trebuie să fie instruit pentru a înțelege mai bine care sunt principiile generale de dezvoltare durabilă, iar ulterior - învățat să implementeze aceste principii în activitățile zilnice.

Trebuie să fie luate în considerație și alte probleme, cum ar fi cumpărarea produselor „ecologice” sau locale, reducerea consumului de energie, monitorizarea ecologică, evitarea unor situații periculoase legate de deșeuri sau de folosirea unor substanțe chimice nocive, cum ar fi pesticidele.

Literatura de specialitate indică o serie de metode de instrumente administrative, care ar putea perfecționa acțiunile autorităților locale pentru o dezvoltare durabilă, cum ar fi [6,11]:

- declararea scopurilor și intereselor de grup;

- grupurile de lucru interdepartamentale și multidisciplinare, cu menirea de a promova dezvoltarea durabilă;

- criteriile pentru evaluarea hotărârilor luate din punctul de vedere al principiilor dezvoltării durabile;

- sistemele de management de mediu înconjurător, cum ar fi Schema Europeană pentru Ecomanagement și Audit (SEMA);

- instruirea întregului personal al comunității, nu doar a celui care activează în domeniul mediului, arătându-le ce ar putea înreprinde în activitatea zilnică, pentru a promova dezvoltarea durabilă.

Integrarea principiului dezvoltării durabile în strategia și activitățile comunității/municipalității. După cum am menționat anterior, toate funcțiile administrației publice locale au un efect direct asupra obținerii unei dezvoltări durabile.

Este important ca toate activitățile autorităților publice locale să se încadreze într-o strategie generală coerentă a dezvoltării durabile. Toate planurile sociale trebuie să se conformeze interesului general de dezvoltare durabilă.

Conștientizarea și educația. Întrucât locuitorii urmează să ia parte activă la realizarea acțiunilor de dezvoltare durabilă la nivel local, ei trebuie să înțeleagă bine problemele, pentru a găsi soluțiile corecte. Deseori problemele locale, cum ar fi deșeurile sau parcarea mașinilor, sunt un bun punct de plecare, însă oamenilor trebuie să li se explice că acestea, de fapt, sunt doar simptome ale unor probleme mai mari. În acest sens se recomandă de a fi organizate campanii de conștientizare a populației vis-à-vis de aceste probleme, care ar putea fi asociate cu diverse modalități de economisire a banilor (de ex., prin economisirea energiei). Alte metode cuprind: organizarea unor competiții, oferte speciale pentru procurarea unor produse care contribuie la promovarea dezvoltării durabile, cum ar fi becuri electrice cu consum redus, izolatoari pentru rezervoarele de apă fierbinte,

lăzi etc., amenajarea de standuri în librării și la festivaluri locale etc., utilizarea presei scrise și a radioului local pentru propagarea subiectelor importante.

Alt domeniu de activitate este folosirea instituțiilor de învățământ pentru propagarea conceptului de dezvoltare durabilă nu numai în cadrul programului de studiu, ci și prin administrarea ecologică a școlilor, amenajarea terenurilor etc. Un rol aparte în ceea ce privește conștientizarea și educația pentru o dezvoltare durabilă revine instituțiilor universitare de învățământ, precum și programelor de instruire a adulților.

Consultarea și implicarea întregii comunități. Promovarea dezvoltării durabile încurajează o participare cât mai activă a comunității. Însă la începutul acestui proces autoritățile administrației publice trebuie să-i consulte pe membrii comunității în legătură cu problemele locale. Orice strategie de dezvoltare durabilă trebuie să reprezinte efortul comun al diferitelor sectoare ale societății și ale locuitorilor. Acest fapt nu conduce la subminarea autorității administrației locale în luarea deciziilor, ci îi ajută pe reprezentanții aleși să ia hotărâri, care se vor baza pe necesitățile și aspirațiile populației băștinașe.

Acțiuni de parteneriat. Lista de acțiuni pentru o dezvoltare durabilă este prea mare pentru a putea fi abordată doar de către administrația locală. Colectivitățile nu dispun încă de suficiente mijloace financiare pentru a iniția acțiuni de dezvoltare durabilă a comunității. Autoritățile locale nu trebuie să realizeze singure această activitate. Locuitorii comunităților vor sesiza importanța dezvoltării durabile doar atunci când vor vedea că în acest proces sunt implicați și alți factori interesați. Parteneri potențiali ar putea fi companiile private din teritoriu, companiile de prestare de servicii publice (energie, telecomunicații, apă și rețele de canalizare etc.), companiile auto, grupurile de voluntari din

cadrul comunității și din afara acesteia ș. a.

Administrația publică locală are posibilități reale de a depăși această situație și de a atinge un nivel înalt de comunicare activă prin instrumente foarte simple: un telefon al încrederii, o cutie de scrisori, întâlniri ale reprezentanților puterii locale cu populația, organizarea și desfășurarea audiențelor la funcționarii publici, panouri, ziare, programe locale TV și radio etc. [9].

Următorul pas îl constituie analiza problemelor existente în comunitate și prioritizarea lor. Această activitate este necesară din motivul că resursele administrației publice locale sunt limitate și soluționarea tuturor problemelor este imposibilă. Analiza problemelor prioritare se va efectua împreună cu reprezentanții societății civile. Aceste analize și cercetări ale problemelor prioritare existente în comunitate se pot efectua printr-un șir de întâlniri comune ale consiliilor locale cu liderii formali și neformali din societatea civilă, cu reprezentanți ai instituțiilor educaționale, de cercetări și din sfera de afaceri.

După identificarea celor mai stringente probleme ale comunității, se formează coaliții și parteneriate cu factori de decizie locali. Asemenea parteneriate și acorduri de cooperare vor contribui la soluționarea unui număr mai mare de probleme decât

dacă administrația publică locală ar lucra în izolare. Deoarece în multe cazuri se pot găsi interese comune între diferiți factori de decizie, ajungându-se la soluții mai simple și mai puțin costisitoare ale numeroaselor probleme locale. Administrația publică locală dispune de posibilități reale de colaborare cu factori de decizie la nivel internațional, care ar putea fi programe de asistență tehnică, asociații internaționale profesionale sau educaționale, rețele de distribuire a informației și de schimb de informație sau specialiști, programe de înfrățire sau colaborare a localităților, societăți de ajutorare a anumitor categorii de populație (invalidi, copii orfani, minorități).

În activitatea de căutare a partenerilor nu trebuie excluși cetățenii care nu sunt asociați în niciun fel de organizații sau instituții, dar ar dori să ofere ajutor.

Problema dezvoltării durabile a localităților și a teritoriilor se înscrie printre problemele de importanță majoră și pentru țara noastră. Imperativul dezvoltării durabile este determinat de obligațiile asumate prin convențiile internaționale de necesitatea îndeplinirii exigențelor de integrare în Uniunea Europeană, dar și de necesitatea participării la stoparea cursului periculos al dezvoltării actuale, sarcină prioritară pentru secolul al XXI-lea.

BIBLIOGRAFIE

1. Strategia Națională de Dezvoltare a Republicii Moldova 2020. În: <http://www.e-democracy.md/files/parties/strategia-moldova-2020.pdf>
2. Agenda Locală XXI a CMRE. Ghid de bază.
3. Rolul autorităților locale în protecția mediului și gestionarea resurselor naturale. Ghid practic. Editura „Cartea Moldovei”. Chișinău, 1999.
4. Bryane Michael. Dezvoltarea capacităților de guvernare: Provocări pentru țările din Europa Centrală și de Est. Chișinău, 2005.
5. Chiriac Liubomir. Probleme actuale ale dezvoltării locale, Chișinău, 2004.
6. Bivol Elena. „Evoluția rolului statului în plan mondial”, în revista metodico-științifică trimestrială „Administrarea Publică”, nr.1/2000.
7. Bivol Elena. „Conlucrarea organelor administrației publice locale cu factorii de decizie locali, naționali și internaționali”, în materialele Conferinței științifico-practice: Probleme actuale ale teoriei și practicii administrației publice, Chișinău, 2001.

8. Munteanu Igor. „Studiu asupra dezvoltării locale în Republica Moldova”, Biblioteca Fundației Viitorul, editura „Cartier”, 2000.

9. Rusu Valeriu. Dezvoltarea durabilă – speranța comunităților și generațiilor, Ed. PP „Mediul Ambient”, Chișinău, 2002.

10. Șaptefrați Tatiana. Rolul APL în dezvoltarea durabilă a comunităților. Materialele conferinței științifico-practice „Probleme actuale ale teoriei și practicii administrației publice”, Chișinău, 26 aprilie 2001.

11. Șaptefrați Tatiana. „Corelația dintre guvernarea eficientă și dezvoltarea umană durabilă”. Tezele conferinței internaționale științifico-practice din 18 mai 2005 „Academia de Administrare Publică pentru o guvernare transparentă, responsabilă și democratică”, Chișinău, 2005.

Prezentat: 6 februarie 2017.

E-mail: tsapte@rambler.ru

The general principles of European Union law - a source of inspiration for the development of a modern administrative law in the Republic of Moldova

Principiile generale ale dreptului Uniunii Europene – sursă de inspirație pentru dezvoltarea dreptului administrativ modern în Republica Moldova

Thomas SCHMITZ,
*doctor, professor in law, advisor (integrated expert placed by CIM/GIZ),
Ausserplanmäßiger Professor at the University of Göttingen*

SUMMARY

To attain the quality of public administration that Moldova needs in the 21st century, the upcoming modernisation of public administration must include the development of a modern, sophisticated administrative law. The general principles of European Union law, unwritten principles reflecting the common European legal heritage that have been worked out and elaborated in the jurisprudence of the European Court of Justice, present a valuable source of inspiration to meet this challenge. Most principles serve to protect human rights or to implement the rule of law in the Union. The latter group includes the principles of legality, legal certainty and clarity, the protection of legitimate expectations and a couple of specific principles for a fair administrative procedure (in particular the right to be heard, the right of access to one's file and the obligation of the authority to state reasons). Of particular interest are those principles that focus on ensuring the effectiveness, the „effet utile” of the law - a central concern in a system based on the rule of law.

Keywords: *general principles of European Union law, common European legal heritage, European administrative law, rule of law, principle of good administration, rights of defence, effectiveness („effet utile”) of the law, principle of legality and protection of legitimate expectations.*

REZUMAT

Pentru a ajunge la calitatea administrației publice de care Republica Moldova are nevoie în secolul al XXI-lea, viitoarea modernizare a administrației publice trebuie să includă elaborarea unei legi administrative moderne, sofisticate. Principiile generale ale dreptului Uniunii Europene, principii nescrise care reflectă patrimoniul juridic european comun, alcătuite și elaborate de Curtea Europeană de Justiție în jurisprudență, reprezintă o sursă valoroasă de inspirație pentru a face față acestei provocări. Cele mai multe principii servesc pentru a proteja drepturile omului sau pentru a pune în aplicare conceptul statului de drept în cadrul Uniunii. Cel din urmă grup include principiile legalității, securității și clarității juridice, protecției încrederii legitime și unele

principii specifice pentru o procedură administrativă echitabilă (în special, dreptul de a fi ascultat, dreptul de acces la dosarul personal și obligativitatea autorității de a-și motiva deciziile). Un interes deosebit prezintă principiile care se concentrează pe asigurarea eficienței legii („efet utile”) care este o preocupare fundamentală într-un sistem bazat pe conceptul statului de drept.

Cuvinte-cheie: *principii generale ale dreptului Uniunii Europene, patrimoniul juridic european comun, drept administrativ european, stat de drept, principiul bunei administrări, dreptul la apărare, eficiența („efet utile”) legii, principiul legalității și protecției încrederii legitime.*

I. Introduction

1. The need to develop a modern administrative law for the Republic of Moldova

As any country, which wants to progress and to unfold its potential, the Republic of Moldova needs to develop a sophisticated, modern administrative law. Administrative law is the most important instrument to ensure that administrative action serves the public interest (not private interests), that it achieves its aims but respects the fundamental values of the country, that it is *efficient but considerate*, sufficient but not excessive, reliable and predictable but flexible where necessary, far-sighted but dynamic, well-thought-out and well-balanced. The modernisation of public administration is one of the biggest challenges of Moldova. The modernisation of administrative law must be an essential part of it. Other topics such as administrative-territorial reform and decentralisation may appear more pressing but progress in these fields alone will not be enough to attain the quality of public administration that Moldova needs in the 21st century.

The need to develop a modern administrative law is also caused by the commitment of the Republic of Moldova to the rule of law. „Republica Moldova este un *stat de drept*...”. This statement in art. 1(3) of the Constitution of 1994 is not a political proclamation but binding constitutional law. It applies to all sectors of the State including public administration. The *key prerequisite for implementing the rule of law* in public administration is a sophisticated, modern ad-

ministrative law. Most elements of the general administrative law primarily serve this function. Furthermore, they serve to *protect the rights of the citizen*, in particular the fundamental rights under the Constitution and the European Convention on Human Rights and other human rights treaties. Without a developed administrative law these rights cannot be ensured effectively in practice.

2. The ways to develop administrative law

Basically, there are two ways to develop a modern administrative law. For the individual fields of public administration comprehensive specialised legislation is necessary. Many countries also choose this way for the development of their general administrative law. Often an Administrative Procedure Act constitutes the core of it. It contains detailed provisions on general aspects and the principles guiding the administrative procedure, on the duties of the authorities and the rights of the citizens, on administrative acts and contracts and on special types of procedure. Such a law contributes to a better-structured administrative procedure, a more predictable administrative action and a better procedural protection of the citizen.[1] In the Republic of Moldova an international project led to the presentation of a draft Administrative Procedure Code in 2013[2] but the law was not adopted.

In some countries the legislators have not yet chosen this way but confined themselves to regulate some details in some specialised laws. In these countries it is the task of the courts to carve out in their jurispru-

dence the numerous general rules and principles that must be respected by a public administration that is committed to the rule of law. If the courts want to fulfil their role as judicial power in a free and democratic state based on the rule of law they cannot confine themselves to the wording of the statutes but must fill the gaps in the law by the way of *judicial further development of law*. They must ensure that the concept of the „stat de drept” is actually implemented in practice. Otherwise, in the Republic of Moldova, they would violate art. 1(3) of the Constitution of 1994. If necessary, the courts must compensate the flaws in the law by judicial solutions, respecting, however, the separation of powers and the limits of judicial power and jurisprudence.

3. Sources of inspiration for the development of a modern administrative law

For both ways to develop administrative law, comprehensive inspiration is needed. In no country the legislator or the courts can do it just by themselves. Constitutional principles and fundamental rights set important parameters but this alone is not enough and often their interpretation needs inspiration too. In Europe often the legislation in other countries (such as, for example, Germany) or the highly developed jurisprudence in other countries (such as, for example, France or Germany) has been used as a source of inspiration. As a consequence, in the decades following the break-down of the totalitarian regimes in East Europe *comparison of laws* has become an important factor for the development of administrative law, and numerous young lawyers have done post-graduate studies and research in West European countries. Furthermore, development cooperation partners have provided advice. However, caution is advised when they table the idea of „good governance”: This is a concept of political science, not law, which first

needs to be translated into appropriate legal terms, rules and principles.

II. The legal concept of general principles of law

The general principles of European Union law present one of the most interesting sources of inspiration for the development of a modern administrative law. In the past, the European Communities [now: the European Union] were confronted too with the challenge that they needed to develop a legal system complying with human rights and the rule of law but regulations on these issues were missing. The European organisation of integration did not even have a fundamental rights catalogue (the Charter of Fundamental Rights only was proclaimed in 2000 as a political resolution and became binding in 2009). So the European Court of Justice had to develop considerable parts of the European law by the way of judicial further development of law,[3] including those elements guaranteeing the respect for human rights and ensuring that the European law is actually executed, applied and enforced in compliance with the rule of law. For this demanding task the Court used the instrument of the so-called „general principles of law”, a legal concept that finds its origin and is highly developed in the French administrative law doctrine.[4]

The general principles of law are principles with a secondary, serving function in the legal order whose existence is *a priori presupposed* in any legal order that is based on certain fundamental values and ideas, such as - in Europe - democracy, rule of law and the respect for human rights. These elements of law *must* exist in such a legal order even if they are not codified. In a different legal order based on different fundamental values and ideas (e.g. a communist or islamist state) the concept could still be applied but the presupposed elements of law would be different.

The general principles of law are *not made but „discovered” („detected”) by the judge*, since under the separation of powers the judge is not entitled to make genuine new law but only to „develop” (refine, enhance, advance) the already existing law and in particular legal doctrine. Theoretically these principles existed before but only were noticed when a specific context made the Court refer to them for the first time.

With regard to this approach it is evident that there must be a source of inspiration for the identification of the general principles of law. The European Court of Justice orientates itself by two main sources of inspiration: the *constitutional traditions common to the member states*[5], in particular those connected to the rule of law and fundamental rights, and the *European Convention on Human Rights* and *other international treaties* for the protection of human rights and the implementation of the rule of law.[6] These sources of inspiration played an important role in the development of a jurisprudential fundamental rights regime of the European Communities in the seventies and eighties and were explicitly recognized in 1992 in the Treaty of Maastricht (see art. F(2), today art. 6(3) of the Treaty on European Union [= EU Treaty]). Furthermore, the basic attitude that in a system based on the rule of law the law must be interpreted, applied and developed in such a way that it is *effective in practice* plays an important role.

The finding of the general principles of law is an autonomous, not a schematic process. The European Court of Justice takes into account the particularities of European Union law. Where necessary, the legal concept in question will be adapted.[7] Concerning the common constitutional traditions the Court does not confine itself to an empirical inventory. Where there are divergences, for example lower or higher standards in different member states, the Court

chooses the most appropriate solution[8] in the way of an *evaluative comparison of laws* [wertende Rechtsvergleichung]. Often the chosen standards are not the highest that can be found in the member states but higher than the average. In this process the judges are supported by the Advocate-Generals (cf. Art. 252 of the Treaty on the Functioning of the European Union [= FEU Treaty]) who submit sophisticated opinions in important cases that often have a strong influence on the jurisprudence and provide continuity and consistency. Furthermore, the Court is supported by the critical analysis and discussion of its judgements in legal science and by the courts in the member states.

III. The general principles of European Union law as expression of the common European legal heritage

When finding and developing general principles of Union law that are inspired by the common constitutional traditions and human rights commitments of the member states, the European Court of Justice *concretises elements of the common European legal heritage for the legal order of the Union*. In the field of public law there is a common stock of important legal principles that are common to all EU member states and other free and democratic states in Europe that are based on the rule of law. It has developed in a long history but in particular after the end of the Second World War and after the end of the totalitarian rule in East Europe with the support of the Council of Europe and its Venice Commission[9] and of legal science. The frequently used terms *ius commune europaeum*[10] or *ius publicum europaeum*[11] are not entirely correct since there is still not one common law but a plurality of laws with common values and similar principles in Europe. Nevertheless, the terms may be used because they are illustrative. However, we must be aware of

the fact that this is *not a pan-European ius commune* since some important European states, such as Russia, Belarus and Turkey, even if they are members of the Council of Europe and have ratified the European Convention on Human Rights, actually do not share many of these principles and in particular not the fundamental values behind.[12] In the advancing 21st century, the European and Eurasian values are still different and not even approaching. Taking inspiration from the general principles of European Union law for the development of a modern Moldovan administrative law means moving into the European, not Eurasian direction.

IV. The most important general principles of European Union law

1. Fundamental rights as general principles of European Union law

Many general principles are linked to the need of an effective protection of human rights at the level of the European organisation of integration. In the seventies, after coming under pressure from the Italian Corte costituzionale[13] and the German Bundesverfassungsgericht[14], which threatened to intervene, the European Court of Justice began to focus on the development of an own fundamental rights regime for the European Communities. It started in 1969 with the decision *Stauder*[15], where the Court declared for the first time fundamental rights as general principles of Community law [now: Union law]. In 1974 the Court referred in the decision *Nold*[16] to the common constitutional traditions of the member states and in 1979 in the decision *Hauer*[17] also to the European Convention on Human Rights as the basis for its own fundamental rights jurisprudence. Step by step, it introduced numerous fundamental rights as general principles of law into the European legal

order, such as human dignity,[18], human integrity,[19] the right to respect for family life,[20] the freedom of religion,[21] the freedom of expression,[22] the freedom to publish,[23] the right to property,[24] including intellectual property,[25] the freedom to pursue a trade or profession,[26] the freedom of association,[27] the right to take collective action,[28] the general freedom to pursue any lawful activity,[29] the right to inviolability of the home,[30] the right to respect for private life (including the protection of personal data[31] and the protection of medical confidentiality[32]), the right to respect for correspondence,[33] the general principle of equality,[34] the principles of non-discrimination on grounds of sex[35] and age[36], and other fundamental rights[37]. The Court even developed a *fundamental rights doctrine*, concerning in particular the fundamental rights limits, the need of a legal basis for any interference with fundamental rights,[38] the *principle of proportionality* as a limit to interferences (not only in the field of fundamental rights) [39] and the absolute protection of the essence of the rights.[40] This purely jurisprudential fundamental rights regime showed some deficiencies and was finally replaced by the Charter of Fundamental Rights as the primary source of human rights protection in the European Union. However, it also showed the potential of the legal institution of the general principles of law to fill gaps in the legal system. For this reason, the jurisprudential rights were not given up with the reform of Lisbon but maintained in addition to those of the Charter as a secondary, auxiliary source of human rights protection (cf. art. 6(3) EU Treaty).

2. General principles implementing the rule of law

a) Many general principles serve to implement the rule of law at the level of the Union. The most important is of course the

principle of legality. It requires that the activities of the public institutions must be based on the law[41] and comply with the law[42]. However, since the concept of the rule of law is more complex than a mere commitment to legality, there are many more principles. Some of them also represent fundamental rights.

b) Some *principles* are related to justice, such as the right to effective legal protection[43] and the right to a fair trial[44] with their many aspects. They are now codified in Title VI (art. 47 ff.) of the Charter of Fundamental Rights. Some classical principles of criminal justice, namely the presumption of innocence, „*nulla poena sine lege*”, „*ne bis in idem*” and „*nemo tenetur se ipsum accusare*”, have also been confirmed for the administrative procedure.[45] They apply whenever the administrative procedure may lead to penalties or other sanctions.

c) The principle of legality is complemented by the *principle of legal certainty*, which plays an important role in the jurisprudence of the European Court of Justice.[46] This principle does not only limit any retroactive effect[47] but also requires the *legal clarity* of legal norms: They must be clear and precise, and aim to ensure that situations and legal relationships governed by Union law remain foreseeable.[48] The citizens must be able to ascertain unequivocally what their rights and obligations are and to take steps accordingly.[49] This imperative must be observed even more strictly in the case of rules liable to have financial consequences.[50] This does, however, not exclude the use of indefinite (but definable) legal concepts in legal norms, which is inevitable in a modern system based on the rule of law.[51] Legal certainty does not require that everything is laid down explicitly in detail in the text of the law.

The principle of legal certainty is often mentioned together with the principle of the *protection of legitimate expectations*.[52]

That principle protects the citizen's interest that his expectations are fulfilled, if an acting of a public authority (e.g. a general regulation, a beneficial administrative decision or a precise assurance) has engendered justifiable reliance, this reliance has manifested in an acting of the citizen and the affected interest of the citizen prevails when balanced with the interest of the Union. The principle limits in particular the right of the authorities to revoke administrative decisions. There is no justifiable reliance if the citizen knew that the acting of the authority was contrary to the law (e.g. because it was based on the incorrect facts he had given or if the authority promised not to apply or enforce the law) or if a cautious and prudent citizen could have foreseen the later measures in the given situation. [53] A classical example for the protection of legitimate expectations is the *respect for acquired rights*.[54]

d) The European Court of Justice has introduced a number of *principles of a fair administrative procedure*. It has grouped them under the umbrella concept[55] of a „principle of good [proper] administration”[56]. Some of them are now codified, as far as the administrative action of the Union is concerned, as a „*right to good administration*” in art. 41 of the Charter of Fundamental Rights.[57]

According to these principles the competent authority has the *duty to examine carefully and impartially* all the relevant aspects of the individual case.[58] This implies the task to establish ex officio the facts of the case. All this must be done within a *reasonable time*.[59] The decision must be taken without any arbitrary action, unjustified preferential treatment or conflict of interest, and the concerned citizen is entitled to know the identity of the persons involved.[60]

Certain „*rights of defence*”[61] shall enable the citizen to ensure that his rights are respected. The most important is the *right*

to be heard before any individual measure adversely affecting the citizen is taken.[62] It does not only apply if the proceedings may lead to penalties or other sanctions[63] but also if they may provide evidence for unlawful activities for which the citizen is liable.[64] He must be given the opportunity to make his point of view known, including his view on the evidence on which the decision may be based. Therefore, if necessary he must be informed clearly and in good time of the objections raised against him. [65] He must also be informed about the authority's response to complaints or representations, the outcome of procedures and of decisions made, and about all other matters necessary for the defence.[66] Moreover, he must be given sufficient time to prepare his defence.[67] Where this will jeopardise the effectiveness of measures for the protection of very important public interests (such as public health, combating terrorism etc.), the measure may be taken without a prior hearing but the reasons and the evidence must be notified with or as soon as possible after its adoption.[68]

A violation of the right to be heard will not result in the annulment of the decision if it is not established that without this irregularity the outcome of the proceedings might have been different.[69] Furthermore, the European Court of Justice allows to remedy the irregularity during the proceedings before the Court.[70]

The *right of access to one's file* serves to ensure the effective exercise of the right to be heard.[71] The citizen must be granted access to the documents which may be used as evidence in a decision affecting him. However, this right is limited by the legitimate interests of confidentiality and the *professional and business secrecy*, which is recognised as a general principle of law too[72]. A company who has submitted a complaint concerning a competitor may not be given access to documents contain-

ing the competitor's business secrets.[73] Often, in the individual case a thorough balancing is necessary and later the administrative decision may not be based on the information which has not been disclosed and to which the citizen could not respond.[74]

The authority must *state the reasons* for its decision. This is necessary to allow the courts an effective judicial review but also to allow the citizen, whose rights might be violated or not, to decide with full knowledge of the relevant facts, whether there is any point in applying to the courts. For the decisions of the institutions of the Union the obligation is explicitly laid down in art. 296 sub-sect. 2 FEU Treaty. For the administrative decisions of the member states it applies too, as a general principle of law, when the member states are executing Union law or interfering with the economic fundamental freedoms. While art. 296 FEU Treaty requires a statement of reasons in the decision itself, the general principle, as stated by the European Court of Justice, also allows a subsequent communication made at the request of the citizen. [75]

The rights of defence also include the *protection of the confidentiality of the correspondence* between the citizen and his lawyer.[76]

3. In particular: General principles ensuring the „*effet utile*” of the law

Some general principles serve to ensure the effectiveness of the law. In the European Union this aspect is particularly important because there is by nature a high risk that in some member states some norms of Union law, though binding in theory, are actually not totally implemented, applied and enforced in practice or are applied in a way that renders them ineffective. The member states are often tempted to be „negligent” because their „negligence” will engender a competitive advantage for their domestic

industries. Such distortions can easily compromise the acceptance of the whole integration process. Therefore, the European Court of Justice has adopted the general approach to interpret - and further develop - the European law in a way that provides for its effectiveness in practice, the so-called „*effet utile*”. [77]

In the decision *vin de table* of 1990[78] the European Court of Justice reminded that the authorities in the member states (here: Germany) *must, if necessary, take coercive measures to enforce the Community law* [now: Union law]. If the law provides for a duty of the citizen (here: the duty of wineries to deliver a certain quantity of their wine for compulsory distillation), the authorities cannot confine themselves in decreeing the duty in an administrative decision but must take all measures necessary to ensure compliance. They must in particular prevent that the suspensive effect of legal remedies allows the citizen to create a situation in which his duty cannot be fulfilled anymore (here: to sell the wine before the decision about the remedies is taken). In the given case, the judgement was based on a special provision in a Community regulation. However, it also expresses a concretisation of a general principle of law: The principle of legality requires that the law is effectively implemented - not just on paper but also in real life. This does not only apply in favour of the citizen. Coercive measures against illegally acting or non-complying citizens are an essential element of the rule of law too.

In the decision *Factortame* of 1990[79], pointing out to the necessity of „full effectiveness of Community law”, the European Court of Justice stated the obligation of the courts of the member states to grant *interim relief to enforce the Community law* - even if the national law does not allow it. The Court referred to the duties of cooperation of the member states under art. 5 EEC Treaty (today: art. 4(3) EU Treaty) but the obligation

also derives from the right to effective legal protection, an early recognized fundamental right and general principle of law (see above, IV.2.c). In a decision of 1991 the Court stated that under certain conditions interim relief may also be granted *against* the implementation of Community law if there are serious doubts as to its validity. [80]

The most spectacular jurisprudential innovation was the introduction of *state liability pursuant to Community law*. It is a classical principle of the rule of law that the state must pay compensation to the citizen for the damage inflicted by the unlawful acts of its institutions or servants. This also applies if the national authorities violate (e.g. do not implement or execute properly) legal norms of the European Union. Even in a system based on the rule of law violations of the law cannot be totally eliminated but the responsible organisation must be held accountable. While the non-contractual liability of the Union is anchored in art. 340 FEU Treaty, there is no clause on the liability of the member states. The European Court of Justice filled that gap by developing, step by step, a general[81] principle of state liability. It started in 1991 with the famous decision *Francovich* (state liability for non-implementation of directives)[82] and continued with the decisions *British Telecommunication* (state liability for incorrect implementation of directives),[83] *Brasserie du Pêcheur/Factortame* (state liability for violation of directly applicable Union law, elaboration of a detailed state liability doctrine),[84] *Hedley Lomas* (state liability for violations by administrative practice),[85] *Köbler* (state liability for violations by judgements of the national supreme court)[86] and numerous other decisions. The member states keep their own national state liability law but in the cases where Union law has been violated it must comply with the European standards. Meanwhile an extensive new field of law has developed.[87]

Some elements of the European doctrine (e.g. state liability for unlawful legislative acts)[88] have triggered discussions in the member states about the need to modernise the national state liability law.

In the decision *Deutscher Milchkontor* of 1983[89] the European Court of Justice accepted that in the absence of relevant Community law the national authorities apply the European regulations in accordance with the procedural and substantive rules of their own national law. This even applies to the recovery of amounts unduly paid under Community law. The Court also accepted that national provisions excluding the recovery with regard to such considerations as protection of legitimate expectations, loss of unjustified enrichment, passing of time-limits, awareness of the authorities etc. may be applied. However, their application must not affect the scope and effectiveness of the European law, in particular not make it virtually impossible to implement it. The interests of the Community - that means the public interest that under the rule of law the Community law is applied correctly and effectively in all member states - must be taken „fully into account”.

In the decision *Alcan* of 1997[90] the Court illustrated what this may mean: In the case of state aids (subsidies) granted to domestic enterprises in breach of the obligation to notify the European Commission (see now art. 108(3) FEU Treaty) there cannot be any protection of legitimate expectations. If the Commission orders the recovery of the aid the national authorities must give effect without discretion - even if the national law excludes the recovery in the given case. This strict approach prevents the authorities from acting illegally in favour of their domestic enterprises, even without their knowledge, in order to achieve an illegitimate competitive advan-

tage for the enterprise and for their region. If a company wants to be sure that it is entitled to keep the subsidiary it may need to contact the Commission and make certain that everything is alright.

This approach may be a guideline for the development of a modern national administrative law too: The principle of legality is the core element of the rule of law and must always be the focus of attention. Other concretisations of the rule of law, such as procedural guarantees, the protection of legitimate expectations etc. may complement it but must not compromise it.

V. Conclusion

This overview demonstrates that the law of the European Union contains an abundance of general principles of law that apply in the field of public administration and may be used - inside and outside the European Union - as a source of inspiration for the development of the national administrative law. They do not cover all but many aspects of a modern administrative law (some elements, such as transparency and access to documents, are regulated in the Treaties or secondary law). All general principles have been elaborated in a number of decisions of the European Court of Justice under the support - and sometimes criticism - of the scholars. They have been analysed, assessed and discussed in numerous publications of scholars from different European countries. In particular this combination of a genuine European jurisprudence and a broad European scholarly debate may make them a valuable quarry of ideas for those who want to develop a modern, sophisticated administrative law for the Republic of Moldova referring to the common European legal heritage and based on European values.

NOTES

[1] See for the example of Germany Schmitz, Thomas: Implementing the rule of law in public administration by an administrative procedure act - the example of Germany, in: Oleg Balan et. al. (editors), *Teoria și practica administrării publice. Materiale ale Conferinței științifico-practice cu participare internațională*, 20 mai 2016, Chișinău, 2016, p. 17 ff.

[2] See the presentation of the Proiectul Codului de procedură administrativă al Republicii Moldova at the platform particip.gov.md in August 2013, www.particip.gov.md/proiectview.php?l=ro&idd=1057.

[3] See on the general principles of law as examples of judicial further development of law Martin Nettesheim, in: Thomas Oppermann; Dieter Classen; Martin Nettesheim, *Euro-pacecht*, 7th edition 2016, § 9 no. 31 ff.

[4] See on the legal concept of general principles of law in general Laura Pineschi, (editor): *General Principles of Law - The Role of the Judiciary*, 2015; Maillot, Jean-Marc: *La théorie administraviste des principes généraux du droit. Continuité et modernité*, 2003; Pierre Marchal, : *Principes généraux du droit*, 2014.

[5] Cf. European Court of Justice [= ECJ], case 4/73, Nold [1974], no. 13.

[6] Cf. ECJ, case 44/79, Hauer [1979], no. 15.

[7] For example, with regard to the different roles and competences of the institutions of the European Union, there cannot be a principle of "separation of powers" as in the member states. However, the basic idea behind this concept is widely implemented by the protection of the "institutional balance" intended by the Treaties, cf. ECJ, case 138/79, Roquette Frères/Isoglucose [1980], no. 33 ff.; ECJ, case C-70/88, Tschernobyl I [1990], no. 16 ff.

[8] Cf. Rob Widdershoven, in: René Seerden (editor): *Administrative Law of the European Union, its Member States and the United States*, 3rd edition 2012, p. 275: "wise compromise between the variety of national principles".

[9] European Commission for Democracy through Law [Venice Commission], www.venice.coe.int. See in particular the many reports and studies published by the Commission on its website.

[10] Cf. Luigi Lacchè *Europa una et diversa. A proposito di ius commune europaeum e tradizioni costituzionali comuni*, in: *Forum historiae iuris* 2003, www.forhisiur.de/2003-07-lacche. See also the publication series "Ius Commune Europaeum" published by the Ius Commune Research School of Maastricht University and the Universities of Leuven, Utrecht and Amsterdam, www.iuscommune.eu/publicaties.aspx. This term is also used to describe similarities and common foundations in the field of civil law in Europe.

[11] Cf. Hartmut Bauer; Michael Huber, Peter; Zygmunt Niewiadomski, : *Ius Publicum Europaeum*, 2002 (conference proceedings); von Bogdandy, Armin; Huber, Peter Michael and others (editors): *Ius Publicum Europaeum*, vol. I - VI, 2007 - 2016; von Bogdandy, Armin; Hinghofer-Szalkay, Stephan: *Das etwas unheimliche Ius Publicum Europaeum. Begriffsgeschichtliche Analysen im Spannungsfeld von europäischem Rechtsraum, droit public de l'Europe und Carl Schmitt*, in: *Heidelberg Journal of International Law/Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, vol. 73 (2013), p. 209 ff., www.zaovr.de/73_2013/73_2013_2_a_209_248.pdf.

[12] See also, with a different view, Ulrich Stelkens, in: Jean-Bernard Auby; Jacqueline Dutheil de la Rochère (editors): *Traité de droit administratif européen*, 2nd edition 2014, p. 713 ff. Ulrich Stelkens refers to the role of the Council of Europe and discusses the question

of “principes généraux paneuropéens du droit administratif dans l’Europe des 49” [pan-European general principles of administrative law in the Europe of 49]. It is not so sure if this desiderat will ever become reality.

[13] See the Frontini Franco Judgement of the Corte costituzionale [Constitutional Court], Judgement no. 183/73 of 18.12.1973, www.cortecostituzionale.it/actionSchedaPronuncia.do?anno=1973&numero=183.

[14] See the “Solange I” Decision of the Bundesverfassungsgericht [Federal Constitutional Court], Decision of 29.05.1974, 2 BvL 52/71, BVerfGE 37, 271, 277 ff. (Decisions of the Federal Constitutional Court, vol. 37, p. 271 ff., see in particular p. 277 ff.), English translation at <http://law.utexas.edu/transnational/foreign-law-translations/german/case.php?id=588>.

[15] ECJ, case 29/69, Stauder [1969], no. 7. This approach was confirmed in ECJ, case 11/70, Internationale Handelsgesellschaft [1970], no. 3 f.

[16] ECJ, case 4/73, Nold [1974], no. 12 ff.

[17] ECJ, case 44/79, Hauer [1979], no. 14 ff.

[18] Cf. ECJ, case C-377/98, Directive on biopatents [2001], no. 6, 69 ff.; ECJ, case C-36/02, Omega [2004].

[19] Cf. ECJ, case C-377/98, Directive on biopatents [2001], no. 70.

[20] ECJ, case C-60/00, Carpenter [2002], no. 42 ff.

[21] ECJ, case 130/75, Prais [1976], no. 10.

[22] ECJ, case C-368/95, Vereinigte Familiapress [1997], no. 25.

[23] ECJ, Joined cases 43/82 and 63/82, VBVB and VBVB [1984], no. 34.

[24] ECJ, case 44/79, Hauer [1979], no. 4.

[25] Cf. ECJ, case 200/96, Metronome Musik [1998], no. 21.

[26] ECJ, case 44/79, Hauer [1979], no. 4.

[27] ECJ, case C-415/93, Bosman [1995], no. 79.

[28] ECJ, case C-438/05, Viking [2007], no. 44.

[29] ECJ, joint cases 133/85 to 136/85, Rau [1987], no. 19.

[30] ECJ, joint cases 46/87, 227/88, Hoechst [1989], no. 17.

[31] ECJ, case C-101/01, Lindqvist [2003], no. 81, 88 ff.

[32] ECJ, case C-62/90, Commission v. Germany [1992], no. 23.

[33] ECJ, case 136/79, National Panasonic [1980], no. 17.

[34] ECJ, case 130/75, Prais [1976], no. 13.

[35] ECJ, case 149/77, Defrenne [1978], no. 27.

[36] ECJ, case 144/04, Mangold [2005], no. 75.

[37] See the extensive overview by Cordula Stumpf, in: Jürgen Schwarze (editor), EU-Kommentar, 2nd edition 2009, art. 6 EUV [= EU Treaty], no. 16 ff.

[38] Cf. ECJ, joint cases 46/87, 227/88, Hoechst [1989], no. 19.

[39] The principle of proportionality has not only a prominent role in the fundamental rights doctrine and in the doctrine of the economic fundamental freedoms of the citizens of the Union but also represents a core element of the concept of the rule of law and thus applies as a general principle of law in the whole legal order of the European Union, cf. Cordula Stumpf (note 37), art. 6 EUV [= FEU Treaty], no. 11 with further references.

[40] See already ECJ, case 44/79, Hauer [1979], no. 6 ff.

[41] See above (note 38).

[42] See already ECJ, joint cases 42 and 49/59, SNUPAT [1961], European Court Reports 1961, p. 53 (87).

[43] ECJ, case 222/84, Johnston [1986], no. 18 f.; case 222/86, Heylens [1987], no. 14.

[44] ECJ, case 98/79, Pecastaing [1980], no. 21.

[45] Cf. ECJ, case C-199/92 P, Hüls [1999], no. 149 f. (for the presumption of innocence); case 63/83, Kirk, no. 21 ff. and case C-266/06, Degussa [2008], no. 38 (for the principle “*nulla poena sine lege*”); joint cases 18 and 35/65, Gutmann [1967], European Court Reports 1967, p. 61, 65 (for the principle “*ne bis in idem*”); case 374/87, Orkem [1989], no. 28 ff. (for the principle “*nemo tenetur se ipsum accusare*”).

[46] See on legal certainty as a general principle of Union law the overview and analysis of Juha Raitio, in: Ulf Bernitz; Joakim Nergelius; Cecilia Cardner; Xavier Groussot (editors): *General Principles of EC Law in a Pro-cess of Development*, 2008, p. 47 ff. See on the principle of legal certainty and the protection of legitimate expectations Delphine Dero-Bugny, in: Jean-Bernard Auby; Jacqueline Dutheil de la Rochère (note 12), p. 651 ff.

[47] Cf. ECJ, case C-293/04, *Beemsterboer* [2006], no. 24 f.

[48] ECJ, case C-63/93, *Duff* [1996], no. 20; case C-199/03, *Ireland v. Commission* [2005], no. 69.

[49] ECJ, case C-158/06, *Stichting ROM-projecten* [2007], no. 25 with further references.

[50] ECJ, case C-158/06, *Stichting ROM-projecten* [2007], no. 26; case C-94/05, *Emsland-Stärke* [2006], no. 43; case C-143/93, *van Es* [1996], no. 27 with further references.

[51] Cf. ECJ, case 85/76, *Hoffmann-La Roche* [1979], no. 130.

[52] See, for example, ECJ, case 21/81, *Bout* [1982], no. 13; case C-293/04, *Beemsterboer* [2006], no. 24.

[53] Cf. Cordula Stumpf (note 37), art. 6 EUV [= FEU Treaty], no. 9 with extensive references; Herwig C.H. Hofmann, in: Catherine Barnard; Steve Peers (editors): *European Union Law*, 2014, p. 211 with further references.

[54] Cf. ECJ, case C-496/08 P, *Serrano* [2010], no. 84 with further references.

[55] Cf. Herwig C.H. Hofmann (note 53), p. 212.

[56] Cf. ECJ, case C-255/90, *Burban* [1992], no. 7, 12; joint cases 33 and 75/79, *Kuhner* [1980], no. 23 ff. In different judgements the Court uses both the terms “proper” and “good” administration.

[57] See on the right to good administration, with a critical approach, Margrét Vala Kristjánsdóttir: *Good Administration as a Fundamental Right, Icelandic Review of Politics and Administration*, vol. 9 (2013), issue 1, p. 237 ff. (see in particular p. 247, 252), www.irpa.is/article/view/921.

[58] ECJ, case C-269/90, *Technische Universität München* [1991], no. 14.

[59] Cf. ECJ, case C-282/95 P, *Guérin automobiles* [1997], no. 37 (here: concerning decisions about complaints in the field of competition law); joint cases 238/99 P, 244/99 P and others [2002], no. 166 ff.

[60] Herwig C.H. Hofmann (note 55), p. 214 with further references.

[61] Cf. ECJ, case C-32/95 P, *Listretal* [1996], no. 42 with further references; ECJ, case 115/80, *Demont v. Commission* [1981], no. 10.

[62] See already ECJ, case 32/62, *Alvis* [1963]; case 85/76, *Hoffmann-La Roche* [1979], no. 9.

[63] ECJ, case 322/81, *Michelin* [1983], no. 7.

[64] ECJ, joint cases 46/87 and 227/88, *Hoechst* [1989], no. 15.

[65] ECJ, case 17/74, *Transocean Marine Paint* [1974], no. 15.

[66] Cf. Herwig C.H. Hofmann (note 5), p. 215 with further references.

[67] ECJ, case C-349/07, *Sopropé* [2008], no. 37.

[68] Cf. ECJ, case C-28/05, *Dokter and others* [2006], no. 73 ff.

[69] ECJ, case C-301/87, *France v. Commission* [1990], no. 31.

[70] Cf. ECJ, case 85/76, *Hoffmann-La Roche* [1979], no. 15.

- [71] Cf. ECJ, case C-51/92 P, Hercules Chemicals [1999], no. 76.
- [72] ECJ, case 53/85, AKZO Chemie [1986], no. 28.
- [73] Cf. ECJ, case 53/85, AKZO Chemie [1986], no. 24 ff.
- [74] See on this problem ECJ, case C-49/88, Al Jubail Ferlitzer [1991], no. 14 ff.; ECJ, case 85/76, Hoffmann-La Roche [1979], no. 14.
- [75] Cf. ECJ, case 222/86, Heylens [1987], no. 14 f.
- [76] ECJ, case C-155/79, AM & S [1982], no. 18.
- [77] See on the dominant criteria of the "effet utile" in the jurisprudence of the European Court of Justice Urška Šadl: The Role of Effet Utile in Preserving the Continuity and Authority of European Union Law. Evidence from the Citation Web of the Pre-accession Case Law of the Court of Justice of the EU, in: European Journal of Legal Studies, vol. 8 (2015), issue 1, p. 18 ff., www.ejls.eu/18/209UK.pdf; Sibylle Seyr: Der effet utile in der Rechtsprechung des Europäischen Gerichtshofs, 2008; Lovro Tomasic: Effet utile: Die Relativität teleologischer Argumente im Unionsrecht, 2013.
- [78] ECJ, case C-217/88, vin de table [1990], no. 24 ff.
- [79] ECJ, case C-213/89, Factortame [1990], no. 18 ff.
- [80] ECJ, joint cases C-143/88 and others, Zuckerfabrik Süderdithmarschen [1991], no. 18 ff. The Court required that the question of the validity of the legal act will be referred for a preliminary ruling to the Court, that the applicant is threatened with serious and irreparable damage and that the interest of the Community that its acts have full effect is duly taken into account.
- [81] Cf. Rudolf Streinz, Europarecht, 10th edition 2016, no. 458.
- [82] ECJ, joint cases C-6/90 and 9/90, Francovich [1991], no. 31 ff.
- [83] ECJ, case C-392/93, British Telecommunications [1996], no. 40 ff.
- [84] ECJ, joint cases C-46/93 and 48/93, Brasserie du Pêcheur/Factortame [1996], no. 16 ff.
- [85] ECJ, case C-5/94, Hedley Lomas [1996], no. 28.
- [86] ECJ, case C-224/01, Köbler [2003], no. 32 ff., 51 ff.
- [87] See for an introduction Agnė Vaitkevičiūtė, Member States Liability in Damages for the Breach of European Union Law - Legal Basis and Conditions for Liability, in: Jurisprudencija/Jurisprudence 2011, no. 18, www.mruni.eu/en/mokslo_darbai/jurisprudencija/archyvas/dwn.php?id=276579.
- [88] ECJ, joint cases C-46/93 and 48/93, Brasserie du Pêcheur/Factortame [1996], no. 32, 71 ff.
- [89] ECJ, joint cases 205-215/82, Deutscher Milchkontor [1983], no. 17, 19, 22, 33.
- [90] ECJ, case C-24/95, Alcan [1997], no. 25 ff., 34 ff.

BIBLIOGRAPHY (SELECTION)

1. *Auby, Jean-Bernard; Dutheil de la Rochère, Jacqueline (editors):* Traité de droit administratif européen [Treatise on European administrative law], 2nd edition 2014 (see in particular Part III).
2. *Barnard, Catherine; Peers, Steve (editors):* European Union law, 2014.
3. *Bernitz, Ulf; Nergelius, Joakim; Cardner Cecilia; Groussot Xavier (editors):* General Principles of EC Law in a Process of Development, 2008.
4. *Groussot, Xavier:* General Principles of Community Law, 2006 (see in particular Chapter 4).
5. *Kristjánisdóttir, Margrét Vala:* Good Administration as a Fundamental Right, in: Icelandic Review of Politics and Administration, vol. 9 (2013), issue 1, p. 237 ff., www.irpa.is/article/view/921.

6. *Oppermann, Thomas; Classen, Dieter; Nettesheim, Martin*: Europarecht [European Law], 7th edition 2016 (see in particular § 9 no. 31 ff.).

7. Šadl, Urška: The Role of Effet Utile in Preserving the Continuity and Authority of European Union Law. Evidence from the Citation Web of the Pre-accession Case Law of the Court of Justice of the EU, in: *European Journal of Legal Studies*, vol. 8 (2015) issue 1, p. 18 ff., www.ejls.eu/18/209UK.pdf.

8. *Seerden, René J.G.H (editor)*: Administrative Law of the European Union, its Member States and the United States, 3rd edition 2012.

9. *Seyr, Sibylle*: Der effet utile in der Rechtsprechung des Europäischen Gerichtshofs [The effet utile in the jurisprudence of the European Court of Justice], 2008.

10. *Streinz, Rudolf*: Europarecht [European Law], 10th edition 2016.

11. *Tridimas, Takis*: The general principles of EU law, 2nd edition 2007.

12. *Vaitkevičiūtė, Agnė*: Member States Liability in Damages for the Breach of European Union Law - Legal Basis and Conditions for Liability, in: *Jurisprudencija/Jurisprudence 2011*, no. 18, www.mruni.eu/en/mokslo_darbai/jurisprudencija/archyvas/dwn.php?id=276579.

INTERNATIONAL TREATIES

AND OTHER PRIMARY LAW OF THE EUROPEAN UNION

Treaty on European Union [= *EU Treaty*] of 07.02.1992, consolidated version 2016 in Romanian and English at <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:C:2016:202:TOC>.

Treaty on the Functioning of the European Union [= *FEU Treaty*], originally of 25.03.1957, under this name since the reform by the Treaty of Lisbon of 13.12.2007, consolidated version 2016 in Romanian and English at <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:C:2016:202:TOC>.

Charter of Fundamental Rights of the European Union, originally of 07.12.2000, amended version of 12.12.2007 (primary Union law since 2009, cf. art. 6(1) EU Treaty) in Romanian and English at <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT>.

JURISPRUDENCE (SELECTION)

European Court of Justice [= ECJ]

Note: All judgements of the European Court of Justice are easily accessible in all language versions at the Court's website (http://curia.europa.eu/jcms/jcms/j_6/ro/). Please just insert the case number into the search mask of the database!

ECJ, case 29/69, *Stauder* [1969] (fundamental rights as general principles of Community law).

ECJ, case 4/73, *Nold* [1974] (constitutional traditions common to the member states as basis for the ECJ's fundamental rights jurisprudence).

ECJ, case 85/76, *Hoffmann-La Roche* [1979] (legal certainty; right to be heard).

ECJ, case 44/79, *Hauer* [1979] (constitutional traditions common to the member states and ECHR as basis for the ECJ's fundamental rights jurisprudence; principle of proportionality).

ECJ, joint cases 205-215/82, *Deutscher Milchkontor* [1983] (implementation of Community law by the member states; recovery of amounts unduly paid).

ECJ, case 222/84, *Johnston* [1986] (right to effective legal protection).

ECJ, case 53/85, AKZO Chemie [1986] (protection of the professional and business secrecy in the administrative procedure).

ECJ, case 222/86, Heylens [1987] (statement of reasons for administrative decisions).

ECJ, joint cases 46/87 and 227/88, Hoechst [1989] (fundamental rights; principle of legality; rights of defence; legal protection).

ECJ, case 374/87, Orkem [1989] („nemo tenetur se ipsum accusare” in the administrative procedure).

ECJ, case C-217/88, vin de table [1990] (obligation to take coercive measures to enforce the law).

ECJ, case C-213/89, Factortame [1990] (interim relief to enforce Community law).

ECJ, joint cases C-6/90 and 9/90, Francovich [1991] (state liability pursuant to Community law).

ECJ, case C-269/90, Technische Universität München [1991] (rights in the administrative procedure).

ECJ, case C-199/92 P, Hüls [1999] (presumption of innocence in the administrative procedure).

ECJ, joint cases C-46/93 and 48/93, Brasserie du Pêcheur/Factortame [1996] (state liability pursuant to Community law).

ECJ, case C-24/95, Alcan [1997] (recovery of illegal state aids and protection of legitimate expectations).

ECJ, case C-101/01, Lindqvist [2003] (protection of personal data).

ECJ, case C-266/06, Degussa [2008] („nulla poena sine lege” in the administrative procedure).

Other Courts

Corte costituzionale [Italian Constitutional Court], Judgement no. 183/73 of 18.12.1973, Frontini Franco, www.cortecostituzionale.it/actionSchedaPronuncia.do?anno=1973&numero=183.

Bundesverfassungsgericht [German Federal Constitutional Court], Decision of 29.05.1974, case 2 BvL 52/71 („Solange I”), BVerfGE 37, 271 [Decisions of the Federal Constitutional Court, vol. 37, p. 271 ff.], English translation available at <http://law.utexas.edu/transnational/foreign-law-translations/german/case.php?id=588>.

Prezentat: 23 ianuarie 2017.

E-mail: thomas.schmitz@cimonline.de, tschmit1@gwdg.de

Элита и формирование матрицы «иначе возможного» в процессе самоорганизации

The elite and the base for the „otherwise possible” matrix in the self - organization process

Роман БОГАЧЕВ,
кандидат философских наук, доцент, докторант кафедры парламентаризма и политического менеджмента Национальной академии государственного управления при Президенте Украины

SUMMARY

New basic social relations in the format of dialogue and cooperation are the basis of subject-to-subject relationship. Their polyphony in the field of „live communication” becomes the basis for developing new approaches and mechanisms for self-organizing social systems, the social development and the reproduction in general.

The proposed methodological framework of the Matrix of „Otherwise Possible” is the basis for the social development and relevant social system management tools. The theoretical elaboration and practical implementation of the proposed approach to the development strategy of self-social system determines further directions of the scientific exploration – the mechanisms and practices towards self-harmonization of the nature and the form of the process of social development.

Keywords: *development, social system, Matrix of „Otherwise Possible”, subjectivity, creativity.*

РЕЗЮМЕ

Новое основное общественное отношение в формате диалога, сотрудничества, как основа субъектно-субъектных взаимосвязей и общественных отношений; полифония субъектно-субъектных взаимоотношений в формате «живого общения» становятся основой формирования новых подходов и механизмов самоорганизации социальных систем и общественного развития в целом на геополитическом, национальном и региональном уровнях.

Предложенная методологическая основа формирования матрицы «иначе возможного» становится базой для отработки соответствующих инструментов управления социальными системами и общественным развитием в условиях неопределенности и быстрых изменений внешней среды.

Теоретическая доработка и практическое внедрение предложенного подхода к разработке стратегии развития открывает дальнейшие направления научного поиска – механизмы и практики самоорганизации в направлении гармонизации ее сущности и форм самоорганизации.

Ключевые слова: *развитие, социальная система, элита, матрица «иначе возможного», субъектность, творчество.*

Актуальность темы. В современных условиях намечаются существенные изменения в сущности, формах и характере управленческого труда. Это особенно важно в условиях перехода к публичному управлению на принципах открытости, согласованности с общественным мнением; перехода от регуляции через дерегуляцию к саморегуляции; а также в процессе перехода к новой модели управления и образу государственного служащего с ментальностью государственного деятеля. Только так возможен переход к полисегментной системе профессиональной подготовки политиков, администраторов, менеджеров международного, национального и регионального уровней. Роль и значение элиты в этих процессах трудно переоценить.

В то же время, современная картина мира, с одной стороны, характеризуется сочетанием глобального и локального: становлением единой экономической системы (И. Валлерштайн, Дж. Бенигер) и единого информационного пространства (А. Тоффлер, Д. Белл, А. Турен), а также нарастанием общественных проблем (В. Вернадский, Т. де Шарден, П. Дракера) и прочее. А с другой, потерей источников развития в рамках классической, неоклассической и постнеоклассической парадигм, формированием относительно самостоятельных взаимосвязанных подсистем, развитием плюрализма в институциональной сфере, появлением самостоятельных сообществ.

Поэтому в реалиях настоящего большое значение имеет мировой опыт взаимодействия элиты и общества, особенно в направлении стимулирования процессов самоорганизации на всех уровнях системы общественного воспроизводства и государственного управления.

Постановка проблемы. Одним из основных источников обострения проблем современного развития является несоответствие сущности (содержания) процессов самоорганизации и их организационных форм. Это приводит к разбалансированности дезорганизации обществен-

но-политической системы и обострению общественных коллизий.

При этом результаты глобализации ставятся под очень серьезный вопрос: глобализация как интеграция мирового экономического пространства сопровождается его фрагментацией и атомизацией. В то же время, что касается способности элиты генерировать модели-концепты «иначе возможного» общества, то только в пределах одного футурологического направления (О. Флехтхейм) появляется около 20 дефиниций *общества* с префиксом „пост”: *постбуржуазное* Р. Дарендорфа; *посткапиталистическое* Р. Лихтхейма и К. Боулдинга; *постцивилизационное* Кана и *постсовременное* А. Этциони и т. д. Но существенных сдвигов на пути формирования нового Общества не наблюдается. В чем причина? Современные односторонне-аналитические методы общественных наук направлены исключительно на теоретический анализ и не предусматривают последующий синтез. Именно абсолютизация аналитических методов, предоставление синтезу второстепенной роли является причиной того, что современные методы исследования процессов формирования и развития социальных систем – в области политики, экономики, управления общественным развитием и т. д. – перестают соответствовать содержанию человеческой деятельности, что и обуславливает негативные последствия.

Анализ публикаций. Еще в 60-е годы работами И. Ансоффа [1] привлечено внимание к синергизму. В 80-е годы М. Портер и Р. Картер [14] обосновывают необходимость управления взаимосвязями как сущности стратегии корпоративного уровня. В 90-е годы Г. Хемел и К. Прахалад продолжают исследования концепции синергизма на основе ресурсного подхода. Но результаты эмпирических исследований синергетических эффектов не всегда совпадают с теоретическими выводами. В тоже время, главное внимание теории организации сосредоточено на внешних и внутренних факторах влияния (Дж. Вудворд, Ч. Пер-

роу, Т. Барнс, Дж. Сталкер, А. Чандлер, Г. Минцберг, Е. Штейн). Безусловно, с ростом степени интенсивности, насыщенности и плотности общественных взаимосвязей – *внешнего* – проходит усложнение их взаимодействия на уровне отдельного сообщества, корпорации, государства, общества – *внутреннего* (И. Ансофф, Г. Минцберг, Е. Штейн).

Поэтому необходимо исследовать основные функции элиты как одной из составляющих системы управления: функция адаптации к внешней среде, функция внутренней интеграции, функция генерирования и формирования надлежащих матриц-образцов «иначе возможного». Все упомянутые выше концепты будущего общества с префиксом «пост-» в соответствии с принципами технократического детерминизма становятся воплощением теорий и моделей индустриального (Дж. К. Гелбрейта), постиндустриального (Д. Белла), супериндустриального (Э. Тоффлера), технотронного (З. Бжезинского), информационного (Т. Умесао), постэкономического общества, общества знания (М. Кроуфорд), экономики знаний (Ж. Сапир, В. Иноземцев) [1; 8].

Теоретические основы этого подхода формирует автор теории социальных систем, Толкотт Парсонс, который синтезирует теоретические подходы М. Вебера, Г. Зиммеля, Э. Дюркгейма, В. Парето, А. Маршалла, З. Фрейда [4; 15; 16] и предлагает общую *теорию действия* (структурный функционализм), которая также не определяет и не обосновывает взаимосвязи содержания общественной деятельности по отношению к организационной форме процессов развития.

В другом направлении, в начале 70-х годов формируется деятельностный подход (С. Батенин, Е. Ильенков, В. Иванов, Г. Давыдова, М. Каган, Л. Зеленев [7; 8]), который доводит принцип деятельности до принципа самодеятельности как субстанциальной характеристики социума и признанием неизбежности трансформации в творчество в форме практической всеобщности.

Выделение нерешенных ранее частей общей проблемы. Именно в направлении развития деятельностного подхода, в последней четверти XX – начале XXI веков, благодаря творчеству Г. Батищева, В. Босенко, Е. Ильенкова, М. Злотиной, А. Канарского, М. Лифшица, М. Мамардашвили, И. Муратовой, Л. Науменко, Б. Новикова [2; 3, 6; 7, 9; 10; 12; 13] формируется и развивается творческий подход. Он обосновывает, что в сущности развития современной социальной системы лежит рефлексия собственной сути, осознание себя как формы взаимодействия субъектов, с целью стимулирования деятельности-самодеятельности-творчества каждого-многих-всех. На этом пути информационного шума во много раз больше, чем практических достижений.

Цели и задачи. Проведение адекватной государственной политики, эффективное управление и администрирование на всех уровнях общественного развития требуют рассмотрения основных положений теории управления и теории организации, которые имеют самое непосредственное отношение к феномену самоорганизации, теории элит для обоснования принципов, методического аппарата исследования и моделирования процессов самоорганизации с позиций творческого подхода.

Основной материал. Касательно сущности процесса формирования матрицы-концепта «иначе возможного», необходимо вспомнить философию и культуру Древней Греции как колыбель и первоисточник проектирования будущего, концентрированного выражения рациональной матрицы-образца западной цивилизации, которая формализована категориями Аристотеля и используется до настоящего времени. Именно категории Аристотеля («действие», «владение», «страдание») формируют основное общественное отношение, – субъект-объектное, – которое становится основой формирования социальных взаимодействий и отношений, соответствующего *образа и способа жизни*, то есть является стержнем матрицы-образца-паттерна

взаимосвязей и общественных взаимодействий, „порождающим отношением» (Л. С. Выготский). Последнее порождает не только человека как совокупность общественных взаимосвязей, но и общество. Именно поэтому элита античной эпохи размещается на высших ступенях общественной иерархии.

На *философско-мировоззренческом уровне* в основе формирования и актуализации образца-матрицы-концепта «иначе возможного» лежит становление человека-людей-человечества. Определим основу этого процесса.

В мире *Бытию объективном*, Внешнему – Онтосу, – противопоставляется Бытие субъективное, Внутреннее – Гносис, – вопрошающее, которое ищет ответы на онтологические вопросы: *Что? Почему? Как? Куда? Зачем?*

Гносис на своем пути познания Онтоса в критериях Этоса (этического) и Эстетоса (эстетического) становится содержанием процессов обобществления, а потом секуляризируется через деятельность – Праксис. Гносис сначала становится *мировосприятием*, то есть основой теоретического отношения к сущему (Онтосу) с позиции желаемого (*сфера желаемого*), а затем – мировоззрением как основой теоретического отношения к сущему с позиции должного (*сфера должного*).

Так возникает *бытие отвечающее*: Разум чувственный и Чувства разумные, а во взаимопереходах *Сферы желаемого* и *Сферы должного* выплывает *Сфера возможного* как пространство субъектного отношения Гносиса к Онтосу с позиции Возможного. Так актуализируется *образец-матрица-концепт „иначе-возможного»* – **матрица мироотношения**.

Она выступает источником (ОБРАЗОМ) и детонатором практического преобразования, шаблоном и форматом (СПОСОБОМ), по которым Гносисом – уже как *Бытием понимающим* – осуществляется *Мирозидание*. Реальность из *Сферы возможного* переструктурируется в *Действительность*

в *Сфере должного*. Именно элита становится «пусковым крючком» развертывания противоречий на основе новой *Матрицы мироотношения*, а именно: сначала доминирует биологическая составляющая и человек *экономический*, детерминированный внешними условиями (Формотворчество) в пространстве субъект-объектных взаимосвязей; благодаря процессам обобществления осуществляется становление *человека общественного*, постепенно преобладающей становится внутренняя детерминация, формируется гражданское общество как общество свободного выбора (Культуротворчество); наконец – становление человека-творца, человека полностью обобщественного и общества человеческого, общества сознательного выбора (Свободотворчество).

На *общественно-политическом и социально-экономическом уровнях*, в условиях господства субъект-объектных взаимосвязей для противостояния Вызовам внешней среды Внутреннее дифференцируется и выделяется внешняя противоположность обществу – элита, которая формирует свое-иначе – себя Внешнего – образец-матрицу-паттерн «иначе возможного».

Но человек существо все более СОЦИАЛЬНОЕ. Старое основное общественное отношение редуцирует противоречие „общество-природа» к формату антагонизма „организм-среда», что позволяет формально-логическому мышлению мешать разрешению противоречия путем формирования рациональных, а затем – абсолютизировать эту невозможность, благодаря откровенно иррациональным превращенным формам. Роль и значение элиты в этом процессе – незаурядное. Именно поэтому, на *международном и национальном уровнях*, к сожалению, современная международная и государственная политика является теоретическим признанием однополярного мира, в котором санкционированы любые действия, любые поступки. Главное – доминирование элитарных интересов над другими, безусловно, под видом общечело-

веческих и демократических ценностей.

Чем дальше, тем все более такая политика становится и методологическим основанием интеллектуального и духовного невежества, которое внедряется в общественное сознание – человечество перманентно находится в плену эгоистической «самовлюбленности» (биологизма), собственной «исключительности» (субъективизма) и неверного пути развития (солидаризма).

Роль и значение элиты невозможно переоценить, особенно принимая во внимание концептуально-мировоззренческий характер реализуемой элитой *Матрицы мироотношения* в процессе самоорганизации общества.

Но человек все более и более становит-

ся **ОБОБЩЕСТВЛЕННЫМ**. Поэтому, с одной стороны, происходит усиление процессов и практик самоорганизации: коллективного взаимодействия, укрепления государственной власти, что приводит к неприятию либерализма и функционализма; с другой стороны, провозглашается переход к новому обществу, в центре которого лежат идея социального взаимодействия, переход к антропоцентрическому образу общественной жизни, изменение отношения человека к самому себе-многим-всем. Именно эти процессы находят теоретическое обоснование в рамках творческого подхода.

В этом направлении нами определены соответствующие принципы и этапы развития социальных систем на пути разре-

Таблица 1. Основные этапы становления и параметры матрицы «иначе возможного».

Критерии становления человека	<i>Человек экономический (БИО-социальный)</i>	<i>Человек общественный (био-СОЦИАЛЬНЫЙ)</i>	Человек-творец (полностью обобществленный)
Система общественного воспроизводства	Производство вещей	Производство идей	Продуцирование людей
Основное общественное отношение	Субъект-объектное	Субъект-субъектное	Субъектно-субъектное
Принцип организации взаимосвязей	Разделение деятельности	Распределение самодетельности	Творчество как распределение самодетельности и самодетельное распределение
Форма организации связей	Паутина иерархических связей	Сеть вертикальных и горизонтальных взаимосвязей	«Кружево» взаимосвязей
Тип управления	Авторитет власти	Власть авторитета/ и профессии	Власть конкретного вида творчества
Функция элиты	Адаптация к внешней среде	+ внутренняя интеграция (коллектива, социума)	+ социализация и человекотворение

шения противоречия содержания и общественной формы самоорганизации.

К основным принципам самоорганизации нами относятся: перманентное развитие; системность, научность и адекватность; саморегулирование и самонастройка гармоничных взаимодействий; переход от субъект-объектных к субъект-субъектным, а затем – субъектно-субъектным взаимодействиям; переориентация от стимулирования деятельности к развертыванию самодеятельности, а затем – к творчеству; имманентный характер; прозрачность, понятность, постоянное совершенствование; стимулирование мобильности; *обобществление сети (мережування (укр.)* как процесс гармонизации адекватных взаимодействий; кружево как форма осуществления самоуправления, саморегулирования; переход от авторитета власти к власти авторитета конкретной профессии и потом – к власти конкретного вида творчества.

Поэтому в соответствии с теоретико-методологической базой творческого подхода нами сделаны следующие предположения, которые ложатся в основу исследования процессов самоорганизации, новых подходов к необратимым и закономерным общественным изменениям (Таблица 1).

Гуманистические интенции всестороннего развития всех способностей, существенных сил человека становятся новыми принципами мышления и организации жизни, реальными принципами организации экономики, развития инженерно-технической мысли, организации школы и всех других

институтов. Именно это определяет направление и сущностные особенности новой модели самоорганизации и гармонизации процессов общественного воспроизводства.

Выводы и предложения. Проведенный теоретико-методологический поиск позволяет нам определить, что только в понимании противоречивости процессов самоорганизации и самоуправления общества, мирового, общенационального и регионального развития в целом, в том числе в формировании и развитии соответствующих элит, процессы самоорганизации будут доведены до уровня всеобщности с целью потенцирования *Сферы возможного* и актуализации *Сферы должного* в формате матрицы-концепта «иначе возможного» – *Матрицы мироотношения*.

Благодаря *деятельности каждого - самодеятельности многих - творчества всех* возникает международное сообщество человечества как актуализации свойств *обобществления сети* и в формате *кружева*. Поэтому постепенно к основным функциям элиты кроме принудительной – субъект - объектной – адаптации к изменениям внешней среды и чисто внешней интеграции во внутреннюю среду относят социализацию: переход от *производства вещей* к *производству идей*, а потом – *продуцированию людей*. Так возникает действительное человечество как общественность действительных людей - творцов, в которой каждый-много-все выступают элитой.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Ансофф И. Новая стратегия. Пер. с англ. под ред. Ю. Н. Каптуревского. / И. Ансофф. – СПб.: Питер, 1999, 416 с.
2. Батищев Г. С. Неисчерпаемые возможности и границы применения категории деятельности//Деятельность: теория, методология, проблемы./ Г. С. Батищев, М., 1990, с. 23-35.
3. Босенко В. А. Воспитать воспитателя. Заметки по философским вопросам педагогики и педагогическим проблемам философии./В. А. Босенко, К.: Всеукраинский союз рабочих, 2004, 352 с.
4. Вебер Макс. Избранное. Образование общества.: Пер. с нем. / М. Вебер. – М.:

Юрист, 1994, 704 с.

5. Друкер Питер Ф. Эпоха разрыва: ориентиры для нашего меняющегося общества: Пер. с англ./ П. Друкер, М.: ООО „И. Д. Вильямс“, 2007, 336 с. :ил.

6. Злотина М. Л. Диалектика / М. Л. Злотина; [отв.ред. Ю. А. Мелков]. – Киев: ПАРАПАН, 2008, 264 с.

7. Иванов В. П. Человеческая деятельность – познание – искусство./ В. П. Иванов – К.: Наукова думка, 1977, 251 с.

8. Иноземцев В. Л. Пределы «догоняющего» развития./ Є. В. Иноземцев – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2000, 295 с.

9. Канарский А. С. Диалектика эстетического процесса./А. С. Канарский – Киев, 2008, 380 с.

10. Лифшиц Мих. В мире эстетики: статьи 1969-1981 гг./М. Лифшиц – М.: Изобраз. искусство, 1985, 317 с.

11. Новіков Б. В. Двадцать шесть тезисов об управлении и власти/ Б. В. Новіков// Сучасні проблеми управління: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції 26-27 листопада 2009 р., м. Київ. – К.: НТУУ «КПІ», 2009, с. 82-84.

12. Новіков Б. В. Творчість як спосіб здійснення гуманізму./ Б. В. Новіков. – К.: НТУУ «КПІ», 1998, 310 с.

13. Науменко Л. К. Материализм и постмодернизм/Л. К. Науменко//„Матеріалізм та емпіріокритицизм”– шедевр світової філософської думки [Текст]: матеріал и міжнародної науково-практичної конференції 27-28 листопада 2008 року. – К.: НТУУ „КПІ”, 2008, с.159-160.

14. Портер М. Международная конкуренция./ М. Портер. – М.: Международные отношения, 1993, 896 с.

15. Тоффлер Э. Шок будущего: Пер. с англ./ Э. Тоффлер. – М: ООО „Издательство АСТ”, 2001, 560 с.

16. Тульчинська С. О., Мельниченко А. А., Акімова О. А. Управління у сфері освіти і науки як фактор забезпечення сталого розвитку держави та регіонів [Текст]: монографія/ С. О. Тульчинська, А. А. Мельниченко, О. А. Акімова. – К.: Видавництво ВП «Едельвейс», 2012, 352 с.

Prezentat: 29 ianuarie 2017.

E-mail: wbox13@gmail.com

Societatea civilă și statul de drept

Contractul individual de muncă – condiție fundamentală a reglementării raporturilor juridice de muncă

Individual employment contract - the fundamental condition of legal labour relations

Nicolae ROMANDAȘ,
doctor în drept, profesor universitar,
Academia de Administrare Publică

Alexandru GAMUREAC,
doctorand, Universitatea de Studii Politice și
Economice Europene „Constantin Stere”

SUMMARY

This article contains the description and analysis of the most important institution of labour law – the individual employment contract. At the same time, we analyze the nature of the individual employment contract, the instruments that should be concluded by employers according to the labour law. Also, the article describes the main doctrinal opinions that were used to elucidate the concept of the individual employment contract.

Keywords: *labour law, labour relations, individual employment contract, employer, employee, employee's personal file, individual bargaining.*

REZUMAT

Prezentul articol conține descrierea și analiza instituției notorii a dreptului muncii - contractul individual de muncă. În articol sunt descrise și analizate principalele caracteristici ale contractului individual de muncă, ale actelor necesare de a fi încheiate de angajatori în cadrul raporturilor juridice de muncă în baza reglementărilor actuale ale relațiilor de muncă. Prezentul articol conține, în afară de prevederile legislației muncii autohtone, și opinii doctrinare ale cercetătorilor din domeniul dreptului muncii, în baza cărora cercetarea instituției contractului individual de muncă se desfășoară sub toate aspectele. Considerăm că articolul va servi drept reper pentru tinerii cercetători în domeniul relațiilor de muncă.

Cuvinte-cheie: *dreptul muncii, relații de muncă, contract individual de muncă, angajator, salariat, dosar personal al salariatului, negociere individuală.*

Munca ocupă un loc central în viața fiecărui om, deoarece prin contribuția sa persoana care a depus un anumit efort, fie fizic sau intelectual, a adus faloase altor oameni, întreprinderi sau altor formațiuni juridice. Pentru a se considera drept muncă, în special muncă în folosul altei persoane, instituția dreptului muncii a creat un mecanism de statornicire și

reglementare a relațiilor apărute în cadrul raporturilor juridice de muncă între persoanele interesate, numindu-l **contract individual de muncă**.

Contractul individual de muncă își are originea juridică în una dintre formele clasice ale contractului de locațiune, mai exact al locațiunii de servicii (*locatiō operanum*), însă

garantarea tot mai amplă a drepturilor muncitorilor a condus la „distanțarea” contractului de muncă de normele dreptului civil.

În opinia autorilor Nicolae Romandaș și Eduard Boișteanu, prin intermediul contractului individual de muncă se realizează o îmbinare armonioasă a intereselor personale ale fiecărui salariat cu interesele unității în care lucrează și, în final, cu interesele generale ale întregii societăți.

Astfel, pentru a da putere de lege acestui instrument, legiuitorul moldovean a statornicit și a definit, prin intermediul Codului Muncii al Republicii Moldova, noțiunea contractului individual de muncă. Așadar, potrivit art. 45, *„contractul individual de muncă este înțelegerea dintre salariat și angajator, prin care salariatul se obligă să presteze o muncă într-o anumită specialitate, calificare sau funcție, să respecte regulamentul intern al unității, iar angajatorul se obligă să-i asigure condițiile de muncă prevăzute de Codul Muncii, de alte acte normative ce conțin norme ale dreptului muncii, de contractul colectiv de muncă, precum și să achite la timp și integral salariul”*.

Fiind o înțelegere dintre persoane, de regulă, salariat și angajator și doar salariat și angajator, acest contract face parte din categoria contractelor numite și este reglementat expres de prevederile legislației muncii.

Un element esențial al acestui contract îl reprezintă elementul subordonării salariatului față de angajator. Subordonarea, în sensul acestui element, se materializează prin oferirea timpului prestat sub forma serviciului în favoarea altei persoane de către salariat și însărcinarea salariatului de către angajator întru îndeplinirea anumitor operațiuni prevăzute de contractul individual de muncă, raportate la categoria obligațiilor de muncă.

Reieșind din definiția legală a contractului individual de muncă propusă de legislația autohtonă a muncii, se observă, că încheierea contractului individual de muncă provoacă o serie de acte necesare a fi aduse la cunoștință salariatului și întreprinse de angajatori, în special, asigurarea și îndeplinirea condițiilor

stabilite de normele securității și sănătății în muncă. Mai mult ca atât, referindu-ne atât la formalitățile stabilite de prevederile Codului Muncii al Republicii Moldova, cât și ale altor acte normative în vigoare, acestea, odată încheiate, fac aplicabile către salariat acțiunile sale, în special, cele la nivelul unității, care prin esența lor stabilesc anumite facilități pentru munca prestată în cadrul unității de către salariat, cum a fi *contractul colectiv de muncă*.

Făcând parte din categoria formalităților obligatorii pentru părți, contractul individual de muncă include, de regulă, volumul drepturilor și obligațiilor asumate de părți cu prilejul încheierii acestuia și, totodată, servește drept garanție că părțile și-au asumat aceste angajamente semnând actul respectiv.

După cum am menționat, încheierea contractului individual de muncă este obligatorie, deoarece acesta, fiind principalul document al părților în cadrul relațiilor de muncă în baza căruia părțile execută prestațiile asumate și îndeplinesc un șir de condiții stabilite în acest act de către prevederile legislației în vigoare, cum ar fi: achitarea contribuțiilor medicale, sociale etc.

În practica judiciară s-a demonstrat că, în cazul inexistenței contractului individual de muncă încheiat între părți, prin dovedirea faptului de către persoana interesată, precum că ea a prestat munca în folosul alteia și nu i-au fost achitate prestațiile bănești, nu a fost încheiat contractul individual de muncă, perfectat carnetul de muncă cu operarea înscrierilor privind activitatea în câmpul muncii, angajatorul îndatorat va fi obligat să achite drepturile salariale și să perfecteze toate actele prevăzute de normele legislației în vigoare. *Speța Scorobogotov Vladimir vs SRL Gvard Grup, nr.dosar 2 ra-1927/16*.

În afară de cele menționate, angajatorii care nu respectă prevederile legislației muncii, în special, cele privind perfectarea contractului individual de muncă la angajare, vor fi sancționați de către Inspectoratul de Stat al Muncii.

De regulă, în baza procesului-verbal înche-

iat de către inspectorii în muncă, care au efectuat controlul în cadrul unității, se acordă un termen de înlăturare a neajunsurilor constatate, în special, perfectarea formalităților necesare procesului angajării și ale altor subiecte reglementate de legislația în vigoare.

Pentru a participa la încheierea contractului individual de muncă, viitorul salariat este obligat să-i prezinte angajatorului următoarele documente, potrivit art. 57 din Codul Muncii al Republicii Moldova, după cum urmează: buletinul de identitate sau un alt act de identitate; carnetul de muncă, cu excepția cazurilor când persoana se încadrează în câmpul muncii pentru prima dată sau se angajează la o muncă prin cumul; documentele de evidență militară – pentru recruți și rezerviști; diploma de studii, certificatul de calificare ce confirmă pregătirea specială – pentru profesiile care cer cunoștințe sau calități speciale; certificatul medical, în cazurile prevăzute de legislația în vigoare; declarația pe propria răspundere cu privire la faptul că, pe durata activității la locurile de muncă precedente, nu a încălcat prevederile art. 6, alin. (2) din Legea nr. 325 din 23 decembrie 2013 privind evaluarea integrității instituționale cu excepția cazurilor când persoana se încadrează în câmpul muncii pentru prima dată.

Potrivit legislației muncii, această listă de acte este suficientă pentru angajarea personalului, deoarece în baza compartimentelor ce sunt prevăzute în actele de evidență a personalului, alte informații decât cele prevăzute în actele menționate nu se solicită. Mai mult ca atât, potrivit art. 57, alin. (2) din Codul Muncii al Republicii Moldova: *se interzice angajatorilor să ceară de la persoanele care se angajează alte documente decât cele prevăzute anterior, precum și de alte acte legislative.*

Încheierea contractului individual de muncă reprezintă principala fază a statornicirii relațiilor negociate de părți, așadar, potrivit art. 56, alin. (1) din Codul Muncii al Republicii Moldova: contractul individual de muncă se încheie în baza negocierilor dintre salariat și angajator. Încheierea contractului individual de muncă poate fi

precedată de circumstanțe specifice (susținerea unui concurs, alegerea în funcție etc.). Reieșind din prevederile legale, se desprinde că în baza negocierilor purtate, salariatul și angajatorul își statornicesc înțelegerea în contractul individual de muncă care se semnează de părți. Se cere a fi menționat faptul că, conform prevederilor citate, încheierea contractului individual de muncă poate fi condiționată de anumiți factori, cum ar fi: susținerea unui concurs, alegerea în funcție.

Susținerea unui concurs reprezintă prin sine un adevărat test pentru viitorii salariați deoarece, prin îndeplinirea sarcinilor concursului, persoana care dorește să se angajeze poate dovedi angajatorului prin cunoștințele, aptitudinile sale că își merită locul și corespunde postului vacant.

În afară de cele menționate, concursul desfășurat de către angajator conține, de regulă, descrierea cerințelor minime pentru poziția vacantă, după cum urmează: vechimea în muncă, cunoștințe într-un domeniu, cunoașterea softului, limbi străine etc. Obiectivele și cerințele concursului se stabilesc, de regulă, de către angajatori în funcție de specificul muncii desfășurate de unitate.

Alegerea în funcție reprezintă un alt compartiment care poate fi necesar angajării, prin care persoana, în urma votului sau altor acțiuni similare, a fost aleasă într-o anumită funcție.

Un alt aspect important, care poate fi stabilit de părți în contractul individual de muncă, este perioada de probă, care este reglementată de prevederile art. 60 din Codul Muncii al Republicii Moldova, potrivit căruia: *pentru verificarea aptitudinilor profesionale ale salariatului, la încheierea contractului individual de muncă, acestuia i se poate stabili o perioadă de probă de, cel mult, 3 luni și, respectiv, de cel mult 6 luni – în cazul conducătorului unității, adjuncților săi, contabilului-șef și altor persoane cu funcție de răspundere, lista cărora se aprobă de către angajator cu consultarea reprezentanților salariaților. În cazul angajării muncitorilor necalificați, perioada de probă se stabilește ca excep-*

ție și nu poate depăși 30 de zile calendaristice.

În acest context de lege se desprinde un drept al angajatorului și nu o obligație, prin care salariatul poate fi încadrat în muncă cu aplicarea perioadei de probă, mai mult ca atât, norma dată face distincție între diferite funcții ocupate de către salariați, inclusiv de către personalul ierarhic al unității, cum ar fi: conducătorul (managerul) unității, adjunctii acestuia, contabilul-șef și alte persoane cu funcții de răspundere din cadrul unității, lista cărora se aprobă de către angajator cu consultarea reprezentanților salariaților. Un aspect important al acestei prevederi constă în faptul că angajatorul nu poate stabili, fără consultarea reprezentanților salariaților, perioade de probă excesive, deoarece pentru stabilirea perioadei de probă se cer a fi întrunite anumite condiții, stabilite de art. 62, potrivit căruia: *se interzice aplicarea perioadei de probă în cazul încheierii contractului individual de muncă cu: a) tinerii specialiști; b) persoanele în vârstă de până la 18 ani; c) persoanele angajate prin concurs; d) persoanele care au fost transferate de la o unitate la alta; e) femeile gravide; f) persoanele cu dizabilități; g) persoanele alese în funcții electiv; h) persoanele angajate în baza unui contract individual de muncă cu o durată de până la 3 luni.*

În scopul interzicerii aplicării perioadei de probă tinerilor specialiști, se aplică o altă normă a art.1 din Codul Muncii al Republicii Moldova, care stabilește următoarele: *se consideră tânăr specialist absolventul instituției de învățământ superior, mediu de specialitate sau secundar profesional în primii trei ani de după absolvirea acesteia.*

Referindu-ne la actele necesare angajării personalului în cadrul unității, principalele acte necesare de a fi întocmite de angajatori, prin intermediul serviciului resurse umane, sunt:

- *contractul individual de muncă*, modelul contractului individual de muncă recomandat de către partenerii sociali este consfințit în Convenția Colectivă (nivel național), nr. 4 din 25 iulie 2005 cu privire la modelul Contractu-

lui individual de muncă. Prevederile acestei convenții poartă un caracter de recomandare, angajatorii având la îndemână posibilitatea de a elabora un contract individual de muncă propriu;

- *ordin de încadrare MR-1*, aprobat prin Hotărârea nr. 01 din 10.01.1997 a Departamentului Statistică al Republicii Moldova. Conținutul acestui ordin prevede majoritatea compartimentelor ce necesită a fi indicate de către angajator la angajarea personalului. Acest ordin poartă un caracter de recomandare, deoarece angajatorii au la îndemână posibilitatea de a perfecta un ordin de încadrare propriu, conform propriilor cerințe în funcție de specificul activităților unității;

- *carnetul de muncă*, în cazul în care persoana se angajează pentru prima dată, în celelalte cazuri, introducerea înscrierilor privind angajarea în baza contractului individual de muncă și ordinului de angajare. Modul de completare, păstrare, evidență și circulație al carnetelor de muncă este reglementat de Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 1449 din 24.12.2007 privind carnetul de muncă;

- *fișa de post*, aceasta se elaborează de către angajator în cazul în care contractul individual de muncă nu conține volumul de obligații de muncă și clauze specifice activității în muncă, în special modul de îndeplinire a obligațiilor de muncă. Modul de perfectare și aprobare a acestora se stabilește de angajator. O condiție obligatorie a punerii în circuit a fișelor de post în cadrul întreprinderii o constituie ordinul de aprobare a fișelor de post cu toate exigențele specifice acestora stabilite de angajator, ce îmbracă forma unei anexe la contractul individual de muncă semnat de părți;

- *fișa personală MR-2*, aprobată prin Hotărârea nr. 01 din 10.01.1997 a Departamentului Statistică al Republicii Moldova. Acest act este obligatoriu de întocmit de către angajator la angajare, deoarece, în principal, acest act conține informația privind concediile anuale ale salariatului și alte informații personale, cum ar fi: numele, prenumele, locul nașterii, data nașterii, starea familială, studiile, pregă-

tirea militară, adresa domiciliului, datele de contact;

- *permis nominal de acces la locul de muncă*, reglementarea acestui act este stipulată în prevederile art.10, alin. (2) din Codul Muncii al Republicii Moldova. Necesitatea acestui act este condiționată de eliminarea muncii la negru, deoarece în conținutul permisului de acces la muncă sunt compartimente care includ numărul contractului individual de muncă, data încheierii contractului individual de muncă, numele și prenumele salariatului, funcția/ocupațiunea, data eliberării permisului și semnătura olografă a conducătorului unității certificată prin ștampila unității. Modelul permisului de acces la locul de muncă este aprobat prin Convenția colectivă nr. 12 din 09.07.2012 (nivel național) privind formularul statelor de personal și permisul nominal de acces la locul de muncă. Potrivit art. 2 din convenția menționată, se recomandă angajatorilor să utilizeze modelul formularului statelor de personal ale unității și modelul permisului nominal de acces la locul de muncă;

- *acord de prelucrare a datelor personale în sistemele: video, contabil, pontare electronică*. Necesitatea semnării acestor acorduri este condiționată de prevederile Legii nr. 133 din 08.07.2011 privind protecția datelor personale. Așadar, pentru a se prelucra aceste date de către angajator, acesta trebuie să fie înregistrat obligatoriu în registrul operatorilor de prelucrare a datelor cu caracter personal. Semnarea de către salariat a acestor acorduri îi permite angajatorului de a prelucra prin serviciile întreprinderii datele sale personale în diferite sisteme. Un aspect foarte important al acestui compartiment îl constituie obligația angajatorului de a aproba un regulament special ce va determina modul și condițiile de prelucrare a datelor personale ale salariaților, însoțit de politica de securitate a datelor cu caracter personal;

- *actele din domeniul securității și sănătății în muncă aplicabile la nivelul unității*. Acestea constituie principalele acte în baza cărora se vor desfășura toate operațiunile și sarcinile

stabilite de procesul de producție, în special instructajele la locurile de muncă cu încheierea actelor necesare, instrucțiunile privind securitatea și sănătatea în muncă și alte acte ce se vor realiza pe parcursul activității salariatului la locul de muncă.

Așadar, după cum observăm, contractul individual de muncă constituie un adevărat nucleu al normelor juridice reglementate de legislația muncii, ce necesită a fi respectate în prim-plan de către angajator și apoi de salariat.

În ceea ce privește nerespectarea prevederilor legislative în domeniul relațiilor de muncă, îndeplinirea formalităților aferente angajării, legiuitorul moldovean a stabilit un cadru legislativ de sancționare a persoanelor găsite vinovate de nerespectarea prevederilor legislației muncii cu prilejul încheierii contractelor individuale de muncă și altor situații apărute în cadrul raporturilor juridice de muncă în Codul Contravențional al Republicii Moldova, în special art. 54-61.

Un aspect deosebit de important al acestui contract îl constituie conținutul acestuia, care își găsește reglementarea în prevederile art. 49, alin. (1), lit. (a-s) din Codul Muncii al Republicii Moldova. Potrivit acestui text de lege, părțile - angajatorul și salariatul - sunt libere de a stabili clauzele contractului individual de muncă ce se află în curs de încheiere cu respectarea pârghiilor legislative menționate. Cu titlu de model, partenerii sociali au propus, prin intermediul Convenției colective (nivel național) nr. 4 din 25.07.2005 cu privire la modelul contractului individual de muncă, un model al contractului individual de muncă cu titlu de recomandare tuturor unităților, indiferent de tipul de proprietate și forma organizatorico-juridică, să utilizeze acest model de contract individual de muncă cu persoanele care se angajează în câmpul muncii (art. 2). O prevedere de importanță semnificativă a acestui act, consfințită în prevederile art. 4 din convenția menționată, o constituie interdicția aplicării modelului propus de partenerii sociali la perfectarea relațiilor de muncă cu con-

ducătorii (managerii) unităților. Referindu-ne la contractele individuale de muncă încheiate cu conducătorii (managerii) unităților, este relevant faptul că aceste contracte își păstrează doar denumirea, adică îmbracă forma unui contract individual de muncă și se reglementează în mare parte de normele legislației muncii, cu anumite excepții specifice acestui contract, cum ar fi: răspunderea conducătorului (managerului) unității intervine, de regulă, din domeniul dreptului civil și altele. Mai mult ca atât, în acest caz remunerarea conducătorului, de regulă, se estimează cu un salariu majorat față de ceilalți salariați care, în afară de salariul de bază, poate include și alte stimulări bănești sub forma: premiilor, bonusurilor de performanță, transportului de serviciu, altor cheltuieli ce au fost stabilite de părți în contractul individual de muncă „special”, conținutul căruia diferă semnificativ de celelalte contracte de muncă încheiate cu salariații.

Continuând ideea conținutului contractului individual de muncă, se cere a fi remarcat faptul că, potrivit art. 49, alin. (3) din Codul Muncii al Republicii Moldova, *este interzisă stabilirea pentru salariat, prin contractul individual de muncă, a unor condiții sub nivelul celor prevăzute de actele normative în vigoare, de convențiile colective și de contractul colectiv de muncă*. După cum observăm, legiuitorul moldovean, prevăzând posibilele situații de abuzuri din partea angajatorului, a stabilit o asemenea prevedere, care operează în cazul unor conflicte ce se pot isca cu prilejul necorespunderii clauzelor de bază ale contractului individual de muncă cu cele garantate de actele legislative în vigoare.

Mai mult ca atât, în cazul nerezolvării conflictului iscat între părți, cu ocazia clauzelor contradictorii incluse în contractul individual de muncă, partea dezavantajată, salariatul se poate adresa Inspectoratului de Stat al Muncii cu o cerere de restabilire în drepturi și stabilirii cuantumului garantat de prevederile actelor legislative în vigoare sau în instanța de judecată. O altă prevedere cu tentă protectivă

în privința duratei contractului individual de muncă o constituie prevederile art. 54, alin. (5) din Codul Muncii al Republicii Moldova, potrivit căreia: *contractul individual de muncă încheiat pe durată determinată în lipsa unor temeiuri legale, constatată de Inspectoratul de Stat al Muncii, se consideră încheiat pe durată nedeterminată*. În acest context concluzionăm că angajatorul este dezavantajat total în privința stabilirii unor clauze prevăzute sub nivelul celor stabilite salariatului de actele normative în vigoare.

Un alt aspect nelipsit de importanță îl constituie durata contractului individual de muncă. Potrivit art. 54, alin. (1) din Codul Muncii al Republicii Moldova, *contractul individual de muncă se încheie, de regulă, pe durată nedeterminată*. Fiind statornicit, ca regulă, de către legiuitor, contractele individuale de muncă se încheie fără termen, adică nu se limitează în timp ca regulă, în primul rând, deoarece contractul individual de muncă:

- este un contract cu *executare succesivă* ceea ce înseamnă că executarea lui se realizează în timp. El este, prin urmare, supus rezilierii care produce prin natura sa efecte *ex nunc* (pentru viitor), și nu rezoluționii care produce efecte *ex tunc* (pentru trecut). Una dintre particularitățile contractului individual de muncă rezidă în faptul că nulitatea acestuia nu produce efecte decât pentru viitor, nu și pentru trecut, întrucât prestațiile executate sunt, practic, ireversibile;

- este un contract prin care salariatul își asumă *obligația de „a face”*. Reieșind din aceasta, salariatul nu poate împuternici o altă persoană de a executa obligațiile sale de muncă, asumate prin contractul individual de muncă, deoarece elementul individualității acestuia se referă doar la persoana celui ce și-a exprimat consimțământul de a încheia contractul individual de muncă. Mai mult ca atât, în temeiul contractului individual de muncă încheiat, salariatul este obligat să efectueze sarcinile puse în seama sa de către angajator pe toată durata contractului individual de muncă;

- este un contract în temeiul căruia

obligăția asumată de către salariat este una de mijloace și nu de rezultat. Astfel, salariatul se obligă, prin semnarea contractului individual de muncă, să presteze, și nu să dea un produs final.

În afară de cele menționate în privința duratei contractului individual de muncă, legiuitorul moldovean a creat un cadru legislativ, prin aplicarea căruia angajatorul are dreptul de a încheia contracte individuale de muncă pe durată determinată potrivit art. 55, alin. (1) din Codul Muncii al Republicii Moldova. Prevederile acestui articol conțin o listă exhaustivă a situațiilor ce apar în practică și durata căroră este stabilită de lege. Această posibilitate este dictată de specificul și condițiile muncii ce necesită a fi prestată în împrejurările ce au condiționat apariția acestor raporturi temporare.

Unul dintre cele mai importante aspecte ale conținutului contractului individual de muncă îl constituie salarizarea. Fiind unul dintre principalele scopuri ale încheierii raporturilor juridice de muncă și potrivit art.128 din Codul Muncii al Republicii Moldova, *salariul reprezintă orice recompensă sau câștig evaluat în bani, plătit salariatului de către angajator în temeiul contractului individual de muncă, pentru munca prestată sau care urmează a fi prestată.* Mai mult ca atât, întru garantarea salariaților a acestui drept, prevederile art.128, alin. (2) din Codul Muncii al Republicii Moldova stabilesc următoarele: *la stabilirea și achitarea salariului nu se admite nicio discriminare pe criterii de sex, vârstă, dizabilitate, origine socială, situație familială, apartenență la o etnie, rasă sau naționalitate, opțiuni politice sau convingeri religioase, apartenență sau activitate sindicală.*

Așadar, după cum se observă, legislația muncii garantează și obligă angajatorii să achite salariul persoanelor care au prestat munca în folosul acestora conform prevederilor stabilite în contractul individual de muncă. O altă prevedere de ordin protector stabilită la alin. (3) al art.128 din Codul Muncii al Republicii Moldova prevede că: *salariul este confidențial și garantat.* Reiterând prevederile citate, se

observă că retribuția pentru munca prestată de către salariat este protejată printr-un șir de prevederi legislative, cum ar fi: Legea salarizării nr. 847 din 14.02.2002, în conținutul căreia sunt definite și prezentate compartimentele necesare salarizării. Totodată, se cere a fi remarcat faptul că dreptul exclusiv asupra stabilirii salariului minim pe țară îi aparține Guvernului Republicii Moldova în urma consultărilor purtate.

Un element esențial al conținutului acestui contract îl reprezintă durata timpului de muncă. În conformitate cu prevederile art. 43, alin. (3) din Constituția Republicii Moldova: *durata săptămânii de muncă este de cel mult 40 de ore.* Fiind statornicite la nivel constituțional, părțile contractului individual de muncă nu sunt în drept să stabilească în contractul individual de muncă o durată a timpului de muncă în cadrul săptămânii, deoarece această prevedere poartă un caracter de standardizare a timpului prestat de către salariat sub forma muncii.

În conformitate cu prevederile art. 96, alin. (1) din Codul Muncii al Republicii Moldova, *pentru anumite categorii de salariați, în funcție de vârstă, de starea sănătății, de condițiile de muncă și de alte circumstanțe, în conformitate cu legislația în vigoare și contractul individual de muncă, se stabilește durata redusă a timpului de muncă.* Alin. (2) din Codul Muncii al Republicii Moldova stabilește divizări în baza căruia angajatorii, în funcție de specificul și condițiile stabilite de legislație, vor accepta durata redusă a timpului de muncă.

Fiind un contract cu executări succesive, în practică pot apărea situații care vor putea condiționa schimbarea unor elemente ale acestuia în funcție de specificul unității în special: funcția/ocupațiunea salariatului, nivelul salarizării, locul de muncă etc. În această ordine de idei, părțile sunt obligate să perfecteze un acord suplimentar cu privire la modificarea clauzelor existente și stabilirii unor clauze noi care, datorită acordului exprimat de către părți, se statornicesc într-un acord suplimentar la contractul individual de muncă semnat de părți, în conformitate cu prevederile art. 68,

alin. (1) din Codul Muncii al Republicii Moldova. Prevederile acestui mecanism se aplică și la situațiile reglementate de art. 69-74 care, în virtutea situațiilor apărute în cadrul relațiilor de muncă, necesită a fi protocolate conform cerințelor stabilite de legislația muncii în vigoare.

În conformitate cu prevederile art. 68, alin. (2) din Codul Muncii al Republicii Moldova, *modificare a contractului individual de muncă se consideră orice modificare sau completare care vizează, cel puțin, una dintre clauzele prevăzute la art. 49, alin. (1) din Codul Muncii al Republicii Moldova. Așadar, potrivit textului de lege citat, părțile contractului individual de muncă sunt obligate să respecte cu strictețe orice modificare adusă clauzelor obligatorii ale contractului individual de muncă.*

Referindu-ne la încetarea contractului individual de muncă, legislația muncii a stabilit un complex de norme, care în virtutea survenirii sale, stopează acțiunea contractului individual de muncă cu anumite excepții care sunt prevăzute de art. 82, lit. (f) din Codul Muncii al Republicii Moldova. În ceea ce privește încetarea contractului individual de muncă în circumstanțe ce nu depind de voința părților, legiuitorul moldovean a stabilit un set de împrejurări din momentul apariției cărora raporturile de muncă nu-și vor putea produce efectele, care se conțin în prevederile art. 82 din Codul Muncii al Republicii Moldova.

În afară de cele menționate, la finele anului 2015 legislația muncii s-a îmbogățit cu o normă care acordă părților dreptul de a decide asupra încetării contractului individual de muncă prin intermediul negocierilor purtate de către părți, cu ocazia încetării raportului juridic de muncă. Așadar, pentru a înceta acțiunea contractului individual de muncă, părțile, în special, salariatul este obligat să prezinte angajatorului o cerere prin care solicită încetarea contractului individual de muncă prin acordul scris al părților indicând ultima zi de lucru, în temeiul art. 821 din Codul Muncii al Republicii Moldova. La rândul său, angajatorul, dacă este de acord cu cererea înaintată

de către salariat, depune un aviz pozitiv pe cerere, după care specialistul din cadrul serviciului resurse umane emite un acord care va cuprinde compartimentele necesare identificării contractului individual de muncă și în mod obligatoriu va indica ultima zi de lucru a salariatului. În baza celor expuse angajatorul emite un ordin de încetare a contractului individual de muncă cu indicarea temeiurilor legale ce au stat la baza încetării relațiilor de muncă.

În afară de cele menționate, legislația muncii conține posibilități de desfacere a contractului individual de muncă, cum ar fi: demisia, care reprezintă acțiunea de desfacere a raportului de muncă din inițiativa salariatului cu înștiințarea angajatorului prin cerere scrisă cu, cel puțin, 14 zile calendaristice, potrivit art. 85 din Codul Muncii al Republicii Moldova. Tot la art. 85 din Codul Muncii al Republicii Moldova sunt prevăzute anumite situații în pofida cărora legislația permite angajatorilor de a accepta demisia, în termene restrânse.

Un alt aspect nelipsit de importanță, în cazul desfacerii contractului individual de muncă din inițiativa angajatorului, îl constituie concedierea. Așadar, potrivit art. 86, alin. (1) din Codul Muncii al Republicii Moldova, *concedierea – desfacerea din inițiativa angajatorului a contractului individual de muncă pe durată nedeterminată, precum și a celui pe durată determinată – se admite pentru motivele stabilite la literele (a-z) din articolul citat.*

În cazul concedierii, este relevant de reținut, că majoritatea situațiilor de care leagă legea sunt datorate încălcărilor comise de către salariat care sunt stabilite atât de legislație cât și de normele locale aprobate și aduse la cunoștință salariaților conform prevederilor legislative relevante.

Deci analizând instituția contractului individual de muncă se observă că importanța respectării tuturor compartimentelor acestuia nu doar este dictată de lege, ci și în mod normal ar pune temeliile necesare atât unor relații de muncă cât și celor personale, bazându-se pe respect, profesionalism și productivitate.

BIBLIOGRAFIE

1. Alexandru Athanasiu, Claudia Ana Moarcaș. Dreptul muncii. Relații individuale de muncă, vol. I, București, Oscar Print, 1999, p. 35.
2. Eduard Boișteanu, Nicolae Romandaș. Dreptul muncii. Manual, Chișinău, 2015, 332 p.
3. Codul Muncii al Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 159-162 din 29.07.2003.
4. Speța Scorobogatov Vladimir vs SRL Gvard Grup , nr. dosar 2 ra-1927/16, din http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=30554.
5. Legea nr. 325 din 23 decembrie 2013 privind evaluarea integrității instituționale. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 35-41 din 14.02.2014.
6. Convenția colectivă (nivel național) nr. 4 din 25.07.2005 cu privire la modelul contractului individual de muncă. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 101-103 din 29.07.2005.
7. Hotărârea nr. 01 din 10.01.1997 a Departamentului de Statistică al Republicii Moldova.
8. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 1449 din 24.12.2007 privind carnetul de muncă. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 149-154 din 20.07.2012.
9. Convenția colectivă nr. 12 din 09.07.2012 (nivel național) privind formularul statelor de personal și permisul nominal de acces la locul de muncă. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 149-154 din 20.07.2012.
10. Legea nr. 133 din 08.07.2011 privind protecția datelor personale. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 170-175 din 14.10.2011.
11. Codul Contravențional al Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 3-6 din 16.01.2009.
12. Legea salarizării nr. 847 din 14.02.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 50-52 din 11.04.2002.
13. Constituția Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1 din 12.08.1994.

Prezentat: 31 ianuarie 2017.

E-mail: romandas@mail.ru

Teritoriul și spațialitatea juridică a statului (I)

Legal territory and spatiality of the state (I)

Boris NEGRU,
doctor în drept, profesor universitar,
Academia de Administrare Publică

Alina NEGRU,
doctor în drept, conferențiar universitar,
Academia de Studii Economice din Moldova

SUMMARY

The judicial space determines the limits within which the action of the law extends in relation to a certain territory. Being the expression of the state's sovereignty, which proclaimed it, the law limits, adapts its judicial effects within the territory of the state. The law, generally, the legal rules, especially, it characteristic to coordinate the spatiality, as there cannot be and there is not a universal legislator of all states. The judicial space is characterized by certain attributes as: 1) exclusive or sovereign public power (sovereignty) on the entire territory of the state; 2) state structure; 3) integrity, homogeneity, continuity; 4) its territorial limits; 5) its systemic nature; 6) inner unity; 7) external unity. The mentioned attributes characterize the essence of the judicial space, regardless of the form and the regime of the government, state organization form and political regime of the state.

Keywords: *judicial space, territory, spatiality, regime of government, state organization, political regime, state structure.*

REZUMAT

Spațiul juridic determină limitele în interiorul cărora se extinde acțiunea legii în raport cu un anumit teritoriu. Fiind expresia suveranității statului care a edictat-o, legea se limitează, își ajustează efectele juridice la teritoriul aparținând statului. Dreptului, în general, normelor juridice, în special, le este caracteristică coordonata spațialității, căci nu poate fi și nici nu există un legiuitor universal, un legiuitor al tuturor statelor. Spațiului juridic îi sunt caracteristice anumite atribute, cum ar fi: 1) puterea publică exclusivă sau suverană (suveranitatea) asupra întregului teritoriu al statului; 2) structura de stat; 3) integritatea, omogenitatea, continuitatea; 4) limitarea sa teritorială; 5) natura sa sistemică; 6) unitatea internă; 7) unitatea externă. Atributele menționate caracterizează esența spațiului juridic, indiferent de forma și regimul de guvernământ, de forma de organizare statală, de regimul politic al statului.

Cuvinte-cheie: *spațiul juridic, teritoriu, spațialitate, regim de guvernământ, organizare statală, regim politic, structură de stat.*

Teritoriul, alături de popor și de puterea de stat, este unul dintre elementele indispensabile ale statului și reprezintă dimensiunea sa materială. Teritoriul nu are semnificația unui spațiu oarecare, el este de o importanță mult mai mare, de o structură tridimensională, cuprinzând subsolul, spațiul aerian și întinderea de pământ delimitată de frontiere. Importanța teritoriului se configurează, mai ales, prin funcțiile sale, dintre care cele mai semnificative sunt următoarele:

- teritoriul permite situarea statului în spațiu și delimitarea acestuia față de alte state;

- limitele teritoriale determină întinderea prerogativelor puterii publice, rezultate din suveranitatea și independența statului, astfel fiind posibilă delimitarea statului de celelalte puteri, instituții și fenomene străine;

- teritoriul este și un mijloc de acțiune a statului, deoarece autoritățile publice se pot manifesta eficient în anumite limite teritoriale. Prin resursele teritoriului se asigură realizarea obiectivelor puterii și a dezideratelor cetățenilor;

- teritoriul asigură și accentuează calitatea cetățenilor, trăsătura lor comună de a viețui într-un anumit spațiu;

- teritoriul este simbolul și factorul de protecție al ideii naționale. El este o legătură intimă, profundă și deosebit de puternică între om și pământul pe care el își regăsește identitatea;

- populațiile indefinite și nestabile se integrează într-o unitate având ca bază teritoriul. [1, p.18]

Fiind un element constitutiv al statului [2, p.19-44], teritoriul are și unele trăsături ale acestuia, de aceea puterea statului asupra teritoriului este mai mare decât un simplu drept de proprietate. Statul exercită asupra întregului teritoriu o autoritate exclusivă, care se manifestă prin:

- **plenitudine**, ceea ce presupune că statul exercită în limitele sale teritoriale plenitudinea funcțiilor ce-i revin, legiferând și organizând administrația publică, stabilind instanțele de judecată și circumscripțiile lor teritoriale, asigurând aplicarea uniformă a legilor;

- **exclusivitate**, în sensul că statul exercită în mod liber întreaga sa autoritate, exclusă fiind intervenția sau amestecul unui stat sau unei alte puteri străine. În unele cazuri, din considerații de securitate internațională și de respectare a principiilor dreptului internațional, se pot aduce anumite atingeri caracterului exclusiv. Statul este liber să accepte sau nu astfel de imixțiuni, neexistând aici nicio limitare a suveranității;

- **opozabilitate**, prin care se presupune legitimitatea și recunoașterea internațională a constituirii unui stat pe un anumit teritoriu. Acesta din urmă poate aparține unui stat numai în mod legitim și legal, recunoașterea acestor caracteristici pe plan internațional fiind implicită și condiționând existența statului.

Teritoriul statului este alcătuit din anumite elemente constitutive, fiind o parte a globului pământesc care cuprinde **solul, subsolul, spațiul acvatic și coloana de aer de deasupra solului și a spațiului acvatic**, asupra cărora statul își exercită suveran puterea. Indiferent de întindere, teritoriul statului are aceeași semnificație și îndeplinește aceleași roluri. [1, p. 40]

Solul, ca element principal al teritoriului, este alcătuit din pământul aflat sub imperiul suveranității statului, indiferent de locul unde este situat din punct de vedere geografic.

Subsolul, este partea scoarței terestre, situată mai jos de stratul de sol și fundul bazinelor de apă și se întinde până la adâncimi accesibile pentru studiere și valorificare geologică. [3] Subsolul intră în componența teritoriului, statul fiind în drept să dispună de el exclusiv și pe deplin.

Spațiul acvatic are două componente: a) apele interioare, cuprinzând apele râurilor, lacurilor, canalurilor, porturilor, radelor și băilor, asupra cărora statul își exercită suveranitatea deplină; b) marea teritorială, porțiune maritimă de o anumită lățime ce se întinde de-a lungul țărmului, în afara limitelor apelor interioare.

Spațiul aerian reprezintă coloana de aer

care se află deasupra solului și spațiului acvatic al statului, delimitată pe orizontală prin frontiere terestre, fluviale și maritime, pe verticală înălțându-se până la limita inferioară a spațiului extraatmosferic, limită situată aproximativ la 100-110 km deasupra nivelului mării. [4, p.155]

Alin. (1) al art. 3 al Constituției Republicii Moldova conține unul din caracterele juridice fundamentale ale teritoriului, stipulând că „teritoriul Republicii Moldova este inalienabil”. [5]

Proclamarea inalienabilității teritoriului înseamnă interzicerea înstrăinării lui sub orice formă. Abandonarea, pierderea prin prescripție, cesiunile, donațiile, vânzările de teritorii sunt incompatibile cu principiul consfințit de Constituție, sunt ilegale și interzise.

Inalienabilitatea înseamnă, de asemenea, imposibilitatea oricărui alt stat de a exercita atribute de putere asupra teritoriului statului, indiferent de suprafața afectată sau de motivele invocate.

Textul constituțional nu menționează expres subiecții, principiul în cauză fiind opozabil **erga omnes** atât în raporturile Republicii Moldova cu alte state cât și în raporturile care se nasc între persoanele particulare (fizice sau juridice) ca subiecte de drept naționale ori străine.

Cu alte cuvinte, teritoriul (fie întreg, fie o parte a sa) dispune de un statut juridic special, ceea ce îl scoate în afara circuitului civil și îl supune exclusiv puterii poporului.

În textul constituțional se menționează și un alt caracter juridic principal al teritoriului, **indivizibilitatea**, consacrat în art. 1. [43] Teritoriul, reprezentând unul din elementele principale ale statului, este ca și statul, **indivizibil**. Indivizibilitatea teritoriului semnifică, evident, unitatea sa și este în strânsă legătură cu inalienabilitatea.

Principiul indivizibilității și inalienabilității teritoriului nu admite sub nicio formă recunoașterea anexiunilor teritoriale din trecut sau din viitor. În acest sens, țara noastră a pățit mult, fapt despre care ne vorbește și Avizul Comisiei Parlamentului Republicii Moldova cu

privire la aprecierea politico – juridică a Tratatului sovieto-german de neagresiune și a Protocolului adițional secret din 23 august 1939, precum și consecințele lor pentru Basarabia și Bucovina de Nord, aprobat de Parlamentul Republicii Moldova la 23 iunie 1990. [6]

E cunoscut faptul că Basarabia și Bucovina de Nord au fost inițial părți componente ale statului Moldova, înființat în secolul al XIV-lea pe o parte din spațiul unde s-a format și trăiește poporul român. La 1775, Imperiul Habsburgic răpește Moldovei partea ei de nord, Bucovina. În urma războiului ruso-turc din 1806 – 1812 și a unui îndelungat târg diplomatic, prin Tratatul de pace de la București (1812), Rusia dezmembrează Moldova, anexând ținutul dintre Prut și Nistru asupra căruia extinde în mod artificial numele de Basarabia. Drept rezultat al prăbușirii Imperiului Rus în 1917, aceste teritorii au revenit în mod firesc și legitim la România.

La 28 iunie 1940, U.R.S.S. a ocupat prin forță armată Basarabia și Bucovina de Nord, contrar voinței populației din aceste ținuturi. Proclamarea nelegitimă, la 2 august 1940, a R.S.S. Moldovenești a fost un act de dezmembrare a Basarabiei și a Bucovinei. Trecerea arbitrară sub jurisdicția R.S.S. Ucrainene a Bucovinei de Nord și a județelor Hotin, Ismail și Cetatea Albă era contrar adevărului istoric și realității etnice existente în acea vreme. Cele menționate relevă o dată în plus importanța teoretică și practică a principiilor unanim recunoscute pentru teritoriul unui stat: inalienabilitatea și indivizibilitatea.

Principiile enunțate nu permit nici recunoașterea unor formațiuni statale. Cu toate acestea, în toamna anului 1991, cu sprijinul tacit al forțelor proruse și proimperiale, teritoriul Republicii Moldova a fost dezmembrat, instituindu-se un regim secesionist prin formarea așa-numitei Republici Moldovenești Nistrene, cu capitala în orașul Tiraspol. Separatiștii refuză să se supună regimului constituțional al Republicii Moldova. Violând în mod flagrant Constituția Republicii Moldova, ei au adoptat propria constituție și au creat autori-

tăți publice proprii (parlament, guvern, președinte, instanțe judecătorești etc.). Ca urmare, Republica Moldova nu are nicio putere asupra acestui teritoriu, fiindu-i pusă în pericol statalitatea.

Caracterul unitar al statului nostru a fost prejudiciat în mod esențial și prin Legea cu privire la statutul special al Găgăuziei. [7] Statutul acestei regiuni din partea sudică a țării depășește cadrul unei unități administrativ-teritoriale și chiar al unei autonomii culturale, înscriindu-se, practic, în caracteristicile unei entități politice.

În baza acestei legi, în Găgăuzia s-a constituit, ca și în stânga Nistrului, propriul Parlament (Adunarea Populară), propria instituție prezidențială (Bașcanul) etc. Nu poate fi trecută cu vederea nici tendința unor forțe locale de a crea „propria republică”. [7]

Unele prevederi din Legea cu privire la statutul juridic special al Găgăuziei contravin, în opinia noastră, Constituției Republicii Moldova.

Teritoriul statului trebuie delimitat de teritoriul altor state, de marea liberă și de spațiul cosmic. Delimitarea se face în frontiere. În acest sens, alin. (2) al art. 3 al Constituției Republicii Moldova prevede: „Frontierele țării sunt consfințite prin lege organică”.

Frontierele Republicii Moldova sunt linii (reale sau imaginare) care despart, pe uscat și pe apă, teritoriul Republicii Moldova de teritoriile statelor vecine, iar în plan vertical delimitează spațiul aerian și subsolul Republicii Moldova de spațiul aerian și de subsolul statelor vecine.

Frontiera de stat stabilește limitele spațiale de acțiune a suveranității statului. [9] Frontierele de stat sunt terestre, fluviale, maritime și aeriene.

Practic, stabilirea frontierei de stat se consemnează în tratatele încheiate de Republica Moldova cu statele vecine. Regulile și modul nemijlocit de trasare, marcare și instalare a frontierelor sunt determinate în lege.

Odată stabilită noțiunea de teritoriu, putem să determinăm *teritoriul (spațiul juridic)*. După cum am menționat, *spațiul social, spațiul juridic* nu trebuie confundat cu spațiul geo-

grafic. Autorul francez Jean Carbonnier menționa: „Spațiul juridic are ca suport natural un teritoriu, o parte din spațiul terestru”. Fiind „o dimensiune a dreptului care, la rândul său, este o dimensiune a spațiului”. [10, p. 348, 353]

Spațiul în care există un stat nu este doar o întindere ce se măsoară în kilometri pătrați, ci o *patrie* înălțată prin muncă și luptă a multor generații de oameni care are specificul său geografic, economic, politic, social, spiritual, cultural etc. În această ordine de idei, profesorul Constantin Stroe menționează: „Spațiul natural trăit și „umanizat” de către o comunitate de oameni devine spațiul social – cultural – istoric al acestei comunități. Nota definitorie a spațiului social este tocmai aceea că el este „spațiul istoricizat” prin cultură, prin lucrare istorică îndelungată. Tocmai de aceea el condiționează într-o măsură importantă viața și activitatea oamenilor. În concluzie, spațiul capătă dimensiuni sociale atunci când definește aria activității practice și de cunoaștere a oamenilor, deosebită de la o epocă la alta, de la o societate la alta, de la o țară la alta.” [11, p. 62]

Astfel, noțiunea de spațiu are în drept o altă semnificație, un alt înțeles. Spațiul juridic determină limitele înăuntrul cărora se extinde acțiunea legii în raport cu un anumit teritoriu. Fiind expresia suveranității statului, care a edictat-o, legea își limitează, își îngustează efectele juridice la teritoriul aparținând aceluși stat. Pe de altă parte, faptele și evenimentele juridice au loc întotdeauna într-un anumit teritoriu, adică se raportează la ideea de spațiu. Ca urmare, dreptului, în general, normelor juridice le este caracteristică coordonata spațialității, căci nu poate fi și nici nu există un legiuitor universal, un legiuitor al tuturor statelor, exact așa cum nu există o legislație deasupra sau în afara timpului.

Atributele teritoriului statului

Caracteristica spațialității dreptului nu va fi deplină, dacă nu vom scoate în evidență *atributele* acesteia. *Atributele* constituie trăsăturile, însușirile indispensabile ale spațiului juridic

și ale raporturilor juridice care apar în cadrul lui.

Spațiul juridic este o realitate, un fenomen social autonom, apariția, dezvoltarea căruia e caracterizată de un sistem de atribute ce interacționează între ele. Asemenea atribute, în viziunea noastră, ar putea fi: 1) puterea publică exclusivă sau suverană (suveranitatea) pe întreg teritoriul statului; 2) forma de organizare (structura) de stat, adică caracterul unitar sau federativ al statului; 3) integritatea, omogenitatea, continuitatea sa; 4) limitarea sa teritorială; 5) natura sistemică a sa; 6) unicitatea internă; 7) unicitatea externă. [12, p. 95-119]

Atributele menționate caracterizează esența spațiului juridic în totalitatea sa, a tuturor statelor, indiferent de forma sa și regimul de guvernământ, de forma de organizare statală, de regimul politic al acestora. Pe parcurs, ne vom referi la principalele caracteristici ale *atributelor spațiului juridic*.

A. Autoritatea publică exclusivă sau suverană (suveranitatea)

Autoritatea publică exclusivă sau suverană (suveranitatea) este cel mai caracteristic element specific al statului. Puterea este un fenomen legat de autoritate, care se caracterizează prin: posibilitatea de a coordona activitatea oamenilor conform unei voințe supreme, de a comanda, de a da ordine și necesitatea de a se supune acestei comenzi. Această autoritate o întâlnim încă din cele mai vechi timpuri. Ea a fost personificată la început în șeful colectivității umane respective (gintă, trib, uniune de triburi etc.) care putea să-și manifeste calitățile sale (era mai dibaci, mai iscusit, mai viteaz, înțelegea mai multe etc.), cu timpul autoritatea, atribuindu-i-se persoanei care deținea puterea sau o exercita.

Puterea se înfățișează sub mai multe forme. Ea poate fi nepolitică sau politică, nestatală sau statală etc. În toate cazurile puterea presupune prezența a, cel puțin, doi indivizi (așa, de exemplu, atât timp cât Robinson Crusoe s-a aflat singur pe insulă, în urma naufragiului, nu putem vorbi de o putere. O asemenea putere apare doar odată cu apariția lui Vineri).

În toate cazurile, puterea privește fixarea și consolidarea unor valori constituite în sistem, valori ce pot fi de natură morală, religioasă, politică, juridică etc.

Într-o societate există mai multe categorii de putere: puterea unor partide, puterea unor organizații social-politice etc. Puterea statală însă este cea mai autoritară putere. Ea se caracterizează prin următoarele trăsături:

- a) este un atribut al statului care se identifică cu forța. Această forță se materializează în diverse instituții politico-juridice (autorități publice, armată, poliție etc.);
- b) are un caracter politic;
- c) are o sferă generală de aplicare;
- d) deține monopolul constrângerii: numai ea are posibilitatea să folosească constrângerea și dispune de aparatul de constrângere;
- e) puterea de stat este suverană.

Această din urmă trăsătură - suveranitatea - este cea mai importantă.

Termenul „suveranitate” este folosit pentru prima dată cu prilejul analizei Constituției franceze din 1791, de către juristul francez Clermont Tennerre, care a definit-o ca fiind „libertatea colectivă a societății”. Din Constituția Franței din 1791 rezultă expres că „suveranitatea aparține națiunii” - niciun segment din popor, niciun individ nu-și pot atribui exercitarea ei. [13, p.18]

Art. 2, alin. (1) al Constituției Republicii Moldova prevede următoarele: „Suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituție”. [5]

Suveranitatea națională constă în dreptul poporului de a hotărî necondiționat în privința intereselor sale și de a le promova și realiza în mod nestingherit. Acest principiu constituțional derivă nemijlocit din art.1 al Constituției, care consacră caracterul suveran al statului.

Suveranitatea națională rezultă din faptul **că poporul Republicii Moldova** este unicul deținător suveran al puterii. În acest text constituțional, prin popor nu se înțelege numai totalitatea locuitorilor din țară sau populația

acesteia. Sensul atribuit prin Constituție este unul determinat și specific, prin popor, în sensul noțiunii utilizate, înțelegându-se o colectivitate de indivizi care au calitatea de cetățeni și prin aceasta au aptitudinea de a participa la exprimarea voinței naționale. Chiar și în acest sens, categoria de popor este prea largă, deoarece nu toți cei care au calitatea de cetățeni pot participa efectiv la exprimarea voinței generale naționale, ea fiind condiționată de discernământul persoanei, de aptitudinea sa morală și specificul manifestării de voință - necesitatea organizării poporului.

Suveranitatea națională, așa cum este prevăzută în Constituție, înseamnă puterea absolută și perpetuă a poporului, puterea politică, adică o putere aparținând poporului, puterea de stat, al cărei deținător suveran este. Ea „reprezintă acea proprietate a puterii de stat de a fi supremă în raport cu alte puteri sociale existente în stat și independent de puterea oricărei altui stat sau organism”. [5, p. 29]

Se impune, astfel, concluzia că puterea politică (suveranitatea) aparține poporului, concluzie indubitabilă, deoarece, în caz contrar, ar însemna că există împărțirea poporului și că există mai multe suveranități și deținători ai acesteia în aceeași țară, situație ce poate fi privită doar ca o dezordine social - politică sau ca o absurditate. Cele menționate se referă doar la suveranitatea națională, care poate fi identificată cu **puterea de stat** și la deținătorul (titularul) unic al acesteia - poporul. Unitatea se manifestă și prin faptul că „pentru a asigura acțiunea guvernamentală, o pondere reciprocă trebuie să se instituie între diferitele organe. Nu e o separare a puterilor care le-ar fi izolat, care ar fi provocat confuzie și ar fi împiedicat liberul joc al mașinăriei politice. Este mai degrabă o colaborare a organelor și o repartiție a funcțiilor”. [15, p.196]

Caracteristicile menționate ale puterii politice sunt valabile și pentru puterea de stat, aceasta având însă și anumite trăsături specifice, dintre care menționăm:

- este o putere transmisă de către popor unor organisme care exercită conducerea de

stat;

- este o putere de dominație și de constrângere;

- este o putere organizată;

- este o putere supremă în interiorul statului și independentă față de o altă putere de stat;

- este limitată prin drepturile și libertățile cetățenești recunoscute și garantate de o lege supremă;

- este **revocabilă**, poporul având dreptul să nu mențină mandatul pentru reprezentanții aleși. [16, p. 287]

Într-un sens strict juridic, se mai poate spune că puterea de stat este o putere de centralizare, de arbitraj, extrapatrimonială, o putere civilă și persistentă în timp. [17, p. 39-41]

Este foarte important să se facă distincție între trăsăturile generale și exigențele generale pe care trebuie să le întrunească puterea de stat. Aceste exigențe sunt: legalitatea, legitimitatea, respectarea pluralismului politic și a democrației constituționale.

În mod normal, puterea de stat aflându-se în strânsa legătură cu societatea, poate exercita asupra structurilor sale o puternică influență asigurând reprezentarea și apărarea intereselor diferitelor categorii și grupuri sociale la nivel statal. Influența și presiunea trebuie să fie legate, în limitele admise și conform prevederilor stabilite prin lege.

B. Forma de organizare (structura) de stat

Subliniind caracterul logic, esențial al legăturilor structurale considerăm că putem defini structura „drept modul de organizare a interacțiunilor, ansamblul relațiilor dintre elementele unui sistem care-i determină funcționalitatea”. [18, p. 88]

Exemple de structură ne poate servi structura de stat. În legătură cu conținutul categoriei „structura de stat”, s-a propus ca aceasta să fie utilizată pentru a desemna „organizarea teritorială a puterii”, care să includă atât ceea ce denumim acum „structură de stat”, cât și „organizarea administrativă a teritoriului”. Credem că o astfel de concepție poate conduce

însă la ștergerea deosebirilor calitative dintre unitățile administrativ-teritoriale și subiectele unei federații. Din aceste considerente credem că structura de stat (sau forma de organizare statală) înseamnă împărțirea internă a statului în unități administrativ-teritoriale sau în părți politice, autonome și raporturile dintre stat, considerat ca întreg, și părțile sale componente. Din acest punct de vedere, statele se împart în: state simple sau unitare și state compuse sau federative. În aspect numeric majoritatea absolută a statelor contemporane sunt state unitare. Mai mult ca atât, la etapa contemporană remarcăm tendința renunțării la statul federal în favoarea statului unitar.

Caracteristicile principale ale statului unitar sunt:

- o singură formațiune statală;
- un singur regim constituțional, stabilit printr-o singură Lege Supremă – Constituția;
- un singur rând de organe ale puterii de stat, divizate în putere legislativă, putere executivă și putere judecătorească, care își exercită autoritatea pe întreg teritoriul în raport cu toată populația țării;
- există o singură cetățenie;
- un singur subiect al dreptului constituțional și internațional este statul însuși.

Astfel, statul unitar apare ca un centru politic care nu este determinat sau influențat de întinderea teritoriului, de numărul cetățenilor, de forma de guvernământ sau de regimul politic. În același timp, caracterul unitar al statului nu face imposibilă și nici nu împiedică organizarea teritoriului, sub aspect administrativ, în unități administrativ-teritoriale, conduse potrivit principiilor autonomiei locale și a descentralizării serviciilor publice.

Autoadministrarea unităților administrativ-teritoriale se efectuează de către agenții locali aleși de populația din teritoriul respectiv (primării și consilierii locali). Autoritățile administrației publice locale nu se subordonează puterii executive centrale, ele însă se află sub supravegherea administrativă a Guvernului și, administrând colectivitățile în condițiile prevăzute de lege, nu pot să se opună statului.

În contextul caracterului unitar al statului Republica Moldova, Constituția proclamă și indivizibilitatea acestuia, ultima derivând din primul. Statul este indivizibil, în sensul că nu poate fi împărțit, total sau parțial, în mai multe unități statale și transformat într-un stat federal (federativ). Totodată, caracterul indivizibil rezultă din caracterul unitar al statului, iar includerea noțiunii respective în textul constituțional nu face decât să accentueze caracterul de stat unitar. Caracterul de stat indivizibil nu presupune că statul, ca persoană politică și juridică, nu poate fi supus unei divizări și organizări sub aspect administrativ. Subdiviziunile teritoriale cu caracter administrativ nu sunt state separate și, chiar dacă autonomia lor este aprofundată, ele trebuie să contribuie la realizarea și funcționarea centralizată a unei structuri – statul Republica Moldova.

Forma de organizare statală determină direct caracterul spațialității juridice, formele sale de manifestare. Astfel, în cazul statului federativ distingem *spațiul juridic al federației și spațiile juridice ale subiectelor federale*. Spațialitatea juridică federală nu reprezintă o simplă sumă aritmetică a spațiilor juridice ale subiectelor acesteia și nu poate fi divizată. Ea e superioară acestora și este singura care poate coordona și unifica forțele statului în vederea realizării scopului său, care este binele comun al tuturor membrilor societății. Spațiul juridic federal are în vedere interesul specific al subiectelor sale și e valabil doar în măsura în care nu contravine interesului general. Ca urmare, deși există legislația autonomă a subiectelor federației și acționează în spațiul restrâns al subiectelor, există și legislația federației care planează deasupra lor și le servește în calitate de cadru permanent care asigură, în ultimă instanță, unicitatea reglementărilor normative juridice pe întregul spațiu juridic federativ.

În cazul statului unitar există un singur sistem legislativ și un spațiu juridic integral, în care se acceptă administrația, în condițiile legii, a treburilor, de către subiecții locali potrivit principiilor autonomiei locale și descentralizării serviciilor publice. Autoritățile publice locale

le trebuie să contribuie la realizarea și funcționarea centralizată a unei structuri – a statului.

Constatăm, cu regret, că în Republica Moldova caracterul unitar al statului este afectat substanțial. La momentul de față, raioanele din stânga Nistrului constituie, practic, un teritoriu vremelnic ocupat de forțele proimperiale ruse. Caracterul unitar al Republicii Moldova, după cum am menționat anterior, a fost prejudiciat și prin Legea cu privire la statutul juridic special al Găgăuziei.

C. Integritatea, omogenitatea, continuitatea

Principiul fundamental care guvernează spațialitatea dreptului este integritatea acesteia. Teritoriul nu are semnificația unui spațiu oarecare, el este de o importanță mult mai mare. El este un mijloc de acțiune a statului, o modalitate de manifestare a suveranității și independenței acestuia, simbolul și factorul de protecție a ideii naționale. Cu alte cuvinte, teritoriul dispune de un statut juridic special care îl supune exclusiv puterii poporului și care exclude posibilitatea oricărui stat de a exercita atribute de putere asupra sa. Exercițarea suveranității mai multor state asupra aceluiași teritoriu ar contrazice însuși conceptul de suveranitate. Ea este una, în sensul că pe un teritoriu dat nu se poate exercita decât o singură autoritate, după cum, în temeiul unei bine cunoscute legi fizice, același spațiu nu poate fi ocupat de două corpuri. [96, p. 207] În legătură cu aceasta, în Hotărârea Curții Internaționale de Justiție în litigiul privind strâmtoarea Corfu (1949), se menționa expres: „Între statele independente, respectul suveranității teritoriale este una dintre bazele esențiale ale raporturilor internaționale. [20, p. 205] Dimensiunea și structura sa, continuă sau discontinue (în cazul anclavelor), nu sunt relevante pentru existența statului și nu se răsfrâng asupra competenței exclusive a acestuia”.

Teritoriului îi revine misiunea de a reuni un popor sub o domnie a legii. Jean Bodin, pentru a ilustra semnificația integrității pentru republică, adică pentru stat, indiferent de

forma sa de guvernământ, recurge la o imagine: o corabie lăsată pradă furtunilor: „Așa cum corabia nu mai este decât o bucată de lemn atunci când rămâne fără chila care susține părțile laterale, fără prova, pupa și puntea terigii, la fel republica, fără puterea suverană care-i ține împreună pe toți membrii și toate părțile sale, toate familiile și toate confreriile într-un singur corp, nu mai este o republică” [21, p. 91]

Cele spuse ilustrează, indiscutabil, necesitatea integrității spațiului juridic. Integritatea spațiului juridic determină omogenitatea reglementărilor normativ-juridice pe întreg teritoriul statului, pentru toate părțile constitutive ale acestuia. La acest lucru atrăgea atenție Hegel: „...Dacă toate părțile nu trec la identitate, dacă una dintre ele se pune ca îndeplinită, toate trebuie să se prăbușească”. [22, p. 293-294]

Necesitatea omogenității reglementărilor normativ-juridice pe întreg teritoriul statului este determinată de încadrarea normelor juridice într-un sistem perfect și bine încheiat, unde fiecare normă își are locul său strict determinat.

Vorbind de omogenitatea spațialității juridice, menționăm faptul că nu este exclusă o diferențiere a reglementărilor normativ juridice în anumite teritorii ale acestei spațialități. Acest lucru, după cum am menționat anterior, are loc, mai ales, în cazul federațiilor, când, paralel cu sistemul legislativ federativ, acționează sistemele legislative ale subiectelor federației. Aceasta însă se acceptă doar în limitele prevăzute de Constituția federației. Încercând să caracterizeze factorii care determină stabilitatea sistemului juridic al SUA, autorul rus V. N. Siniukov afirmă: „În fiecare stat există dreptul său, chiar și pedeapsa capitală este o instituție juridică a sistemelor juridice regionale. Fie ca la noi (se are în vedere Federația Rusă - *aut.*), dreptul proprietății asupra pământului să constituie un element al sistemelor de drept ale subiecților federației. Chiar și Cecenia, cât ar părea de paradoxal, dă posibilitatea de a ridica nivelul diferențierii reglementărilor

normativ juridice în Rusia și, contrar năzuințelor subiective ale liderilor acesteia, aplicarea dreptului variat, în ultimă instanță, conduce la stabilitatea regiunii și la consolidarea fundamentului juridic al Federației Ruse". [citat după 23, p.100-101]

O asemenea afirmație nu poate fi acceptată necondiționat. Pot exista probleme care pot fi soluționate cu succes mai efectiv de autoritățile publice locale, dar există și probleme care, în exclusivitate, țin de competența autorităților federative. Niciun stat nu va permite reglementarea problemelor ce țin de drepturile și libertățile omului, de statutul juridic al persoanei de către subiectele federale. În această ordine de idei, exemplul poate fi Constituția SUA. Secțiunea 1 a Amendamentului XIV (1868) al Constituției americane spune expres: „Niciun stat nu va elabora sau aplica vreo lege care să reducă privilegiile sau imunitățile cetățenilor Statelor Unite; niciun stat nu va priva vreo persoană de viață, libertate sau proprietate fără o judecată legală sau refuza vreunei persoane aflate sub jurisdicția lui protecție legală din partea legii”. [25]

Cu atât mai mult vor fi mai mari cerințele în cazul statului unitar. Omogenitatea reglementărilor normativ-juridice în întreg spațiul juridic rezultă din faptul că există un singur legiuitor (Parlamentul), iar actele normative adoptate de autoritățile publice locale vor fi doar acte *subordonate legilor* și, ca urmare, nu vor avea putere juridică, dacă nu se vor conforma Constituției și altor legi.

Pe lângă dezmembrarea teritorială, cu care se confruntă Republica Moldova, o altă barieră în atingerea omogenității spațialității ju-

ridice pot fi coliziunile care există între legi și coliziunile dintre prevederile normative ale legilor și ale actelor normative subordonate legilor. Există și multiple cazuri în care prevederile normelor juridice nu sunt realizate exact și uniform. Din aceste considerente, urmează să se întreprindă măsuri consecvente pentru a asigura triumful legalității.

O altă trăsătură ce caracterizează spațialitatea juridică este continuitatea acesteia. *Continuitatea* presupune faptul că spațialitatea juridică se impune fără pauză, neîncetat, neîntrerupt și nu poate fi curmată.

În situația statelor apărute în urma destrămării altor state, dacă în configurația geografică respectivă, anterior, ca state, ele nu au existat, cum ar fi și cazul Republicii Moldova, se declanșează procesul de constituire a spațialității juridice. Constituirea spațialității juridice a Republicii Moldova a început, practic, odată cu adoptarea Declarației de Suveranitate din 23 iunie 1990. Punctul 5 al acestui document prevedea: „Supremația Constituției și a legilor R.S.S. Moldova pe întreg teritoriul ei. Legile și alte acte normative unionale acționează în Moldova numai după ratificarea (confirmarea) lor de către Sovietul Suprem al Republicii, iar cele în vigoare ce contravin suveranității Moldovei se suspendă”. [26] Din prevederea citată rezultă că, anume din 23 iunie 1990, începe procesul de constituire a sistemului de drept al Republicii Moldova. Astfel, constituirea spațialității juridice și a sistemului de drept al Republicii Moldova au loc concomitent. Acest proces continuă și în prezent. Soluționarea diferendului transnistrean va permite consolidarea spațialității juridice complete a Republicii Moldova.

(Va urma)

BIBLIOGRAFIE

1. Deleanu Ion. Drept constituțional și instituții politice. Tratat, vol. II, Editura Europa Nova, București, 1996, 480 p.
2. Mereuță Mihai, Osmochescu Nicolae. Aspecte teoretice și practice ale teritoriului de stat și frontierelor în dreptul internațional. Editura AXA, Botoșani, 2007, 285 p.
3. Codul Subsolului Republicii Moldova. Legea Republicii Moldova nr. 1511-XII din 15 iunie 1993. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1993, nr.11.
4. Popescu D., Năstase A. Drept internațional public. București, Casa de editură și Presă

Șansa SRL, 1997, 398 p.

5. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr.1.

6. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova din 23 iunie 1991 „Cu privire la Avizul Comisiei Sovietului Suprem al R.S.S. Moldova pentru aprecierea politico-juridică a tratatului sovieto-german de neagresiune și a protocolului adițional secret din 23 august 1939, precum și a consecințelor lor pentru Basarabia și Bucovina de Nord”. În: M. Cernencu, A. Petrencu, I. Șișcanu, Crestomație la Istoria românilor, 1917-1992, Editura Universitas, Chișinău, 1993, p. 245-249.

7. Legea Republicii Moldova nr. 344-XIII din 23.12. 1994 privind statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri). Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 3-4/51 din 14.01.1995.

8. Constituția Australiei. În: <https://constitutii.wordpress.com/2013/02/11/constitutia-australiei/> (Vizitat la 05.01.2015).

9. Legea Republicii Moldova nr.108-XII din 17.05.1994 privind frontiera de stat. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 12 din 3.11.1994.

10. Jean Carbonnier. Sociologie juridique. Edition Quadrige /P U F, 2004, 416 p.

11. Stroe Constantin. Compendiu de filosofia dreptului. Editura Lumina Lex, București, 1999, 240 p.

12. Волк И. В. Право, время и пространство. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук, Москва, 2004, 198 с.

13. Duverger M. Constitutions et documents politique. Paris, P.U.F., 1992, 991 p.

14. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr.1.

15. Arseni Alexandru. Suveranitatea națională de la construcția teoretică la realizarea juridică, CEP USM, Chișinău, 2013, 188 p.

16. Duguit Leon. Leçons de droit public general. Paris, Boccard, 1926, 343 p.

17. Ionescu Cristian. Drept constituțional și instituții politice. Vol.1 (Teoria generală a instituțiilor politice), Editura Lumina Lex, București, 1997, 488 p.

18. Dănișor Dan Claudiu. Drept constituțional și instituții politice. Vol. I, Editura Europa, Craiova, 1995, 784 p.

19. Stroe Constantin. Compendiu de filosofia dreptului. Editura Lumina Lex, București, 1999, 240 p.

20. Drăganu Tudor. Drept constituțional și instituții politice. Tratat elementar. Vol. 1, Lumina lex, București, 2000, 416 p.

21. Miga-Besteliu Raluca. Drept internațional. Introducere în dreptul internațional public. Editura ALL, București, 1997, 436 p.

22. Malaurie Philippe. Antologia gândirii juridice. Humanitas, București, 1997, 375 p.

23. Hegel G. W. F. Principiile filosofiei dreptului. Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1969, 392 p.

24. Власенко Н. Коллизионные нормы в советском праве. Иркутск, 1984, 168 с.

25. Constituția Statelor Unite ale Americii din 17 septembrie 1787. În: David P. Currie. Constituția Statelor Unite ale Americii. Comentarii. Editura „Nord-Est” S.R.L., Iași, 1992.

26. Declarația cu privire la suveranitatea Republicii Moldova adoptată la 23 iunie 1990 prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.148-XII. În: Veștile Sovietului Suprem și ale Guvernului Republicii Moldova, 1990, nr. 8.

Prezentat: 13 februarie 2017.

E-mail: irinasili@mail.ru

Economie și finanțe publice

Strategia de dezvoltare a sistemului statistic național și regional

Development strategy of national and regional statistical system

Oleg FRUNZE,
doctor, lector universitar,
Academia de Administrare Publică

SUMMARY

Development strategy of national statistical system constitutes a framework for institution consolidation intended for the formation and sustainable development of the capacities of national statistics by ensuring human and technological resources through the adoption of modern management practices and international statistical standards.

Keywords: *development strategy, statistical system, statistics.*

REZUMAT

Strategia de dezvoltare a sistemului statistic național constituie cadrul de consolidare instituțională, destinat construirii și dezvoltării durabile a capacităților statisticii naționale, prin asigurarea resurselor umane și tehnologice, prin adoptarea practicilor manageriale moderne și a standardelor statistice internaționale.

Cuvinte-cheie: *strategie de dezvoltare, statistică, sistem statistic.*

La finele anului 2016, Guvernul Republicii Moldova a aprobat două documente de importanță majoră pentru consolidarea sistemului statistic național: Proiectul de lege cu privire la statistica oficială, elaborat de către Biroul Național de Statistică în scopul armonizării legislației naționale cu aquis-ul UE în domeniul statistic; proiectul de lege reglementează organizarea și funcționarea sistemului unic al statisticii oficiale, stabilește cadrul juridic pentru dezvoltarea, producerea, diseminarea și coordonarea statisticii oficiale, în conformitate cu cerințele și bunele practici europene; și Strategia de dezvoltare a Sistemului Statistic Național pentru perioada 2016-2020 cu scopul de a susține consolidarea și recunoașterea rolului statisticii oficiale în societate, ca un prim demers esențial ce acoperă întregul sector statistic național și propune obiective și măsuri de

ordin strategic pentru sporirea capacităților sistemului statistic de a face față solicitărilor crescânde de date statistice oficiale la nivel național și internațional.

Existența unei Strategii de Dezvoltare a Sistemului Statistic Național reprezintă o continuare firească a afirmării statului european Republica Moldova și o manifestare a interesului pentru valorile democratice ale statelor moderne.

Strategia de Dezvoltare a Sistemului Statistic Național 2016-2020 reprezintă un ansamblu de obiective și acțiuni prin care se urmărește, într-o concepție coerentă și integratoare, implicarea tot mai eficientă a statisticii în programele și politicile naționale de dezvoltare economică și socială, în integrarea deplină a statisticii Republicii Moldova în Sistemul Statistic European.

Ariile de acoperire ale Strategiei privind

statisticile oficiale sunt diversificate și extinse cu prioritate în domeniile care se încadrează în obiectivele strategice ale țării prevăzute în Strategia „Moldova 2020” și în strategiile sectoriale (sănătate, educație, agricultură, mediu, energie, justiție, ocuparea forței de muncă, dezvoltarea regională etc.). La fel, reforma administrativ-teritorială este o premisă pentru dezvoltarea interesului pentru statisticile regionale și inițierea procesului de reorganizare a infrastructurii regionale a BNS.

Drept viziune a Strategiei pentru o perioadă lungă de timp este consolidarea parteneriatelor durabile dintre producătorii, furnizorii și utilizatorii de date, îmbunătățirea capacităților profesionale ale statisticienilor la toate nivelurile administrative și optimizarea proceselor statistice, implementând standarde de management al calității în statistică și promovând cultura statistică în societate, se urmărește de a ajunge la un Sistem Statistic Național durabil, coordonat și eficient.

În același timp, Strategia a fost concepută și structurată în concordanță cu premisele strategice ale dezvoltării Sistemului Statistic Național până în anul 2020, ținând seama de obiectivele statistice comunitare ale Uniunii Europene, precum și de o serie de alte cerințe informaționale ale unor utilizatori interni și externi.

Elaborarea Strategiei de Dezvoltare a Sistemului Statistic Național 2016-2020 a pornit de la stadiul actual al activității Biroului Național de Statistică – coordonator al sistemului statistic național – de la misiunile și sarcinile sale, conform normelor legale existente, baza fundamentului viitoarelor obiective ale dezvoltării sale, în concordanță cu cerințele evoluției societății moldovenești.

Implementarea acțiunilor Strategiei consolidează poziția statisticii în societatea moldovenească, diminuează sau elimină semnificativ deficiențele actuale ale Sistemului Statistic Național și fortifică compo-

nentele esențiale ale acestuia. Principalele rezultate țintite în urma realizării Strategiei în perioada de până în anul 2020 sunt:

- un grad sporit de utilizare a statisticilor de către factorii naționali de decizie și utilizatorii de date statistice;

- performanțe îmbunătățite ale sistemului național de producție statistică;

- capacități sporite de asigurare cu date statistice de calitate și în corespundere cu cerințele naționale și internaționale de informații și produse statistice;

- principalele procese de producție statistică reactualizate în condiții de modernizare tehnologică și eficiență operațională;

- un grad sporit de automatizare a proceselor de colectare și prelucrare a informației statistice;

- un nivel înalt de pregătire teoretică și practică a personalului din sistemul statistic național;

- condiții îmbunătățite de dezvoltare a carierei și a salarizării în sistemul statistic național;

- rolul Biroului Național de Statistică și al altor unități statistice din administrația publică centrală și locală consolidat și recunoscut în consens cu importanța, complexitatea și diversitatea statisticii oficiale;

- siguranța și predictibilitatea finanțării activităților statistice pe termen lung;

- relații dezvoltate de cooperare și parteneriat regional și internațional în statistică;

- nivel crescut de cultură statistică generală în societate.

Misiunea Strategiei de Dezvoltare a Sistemului Statistic Național presupune devenirea într-o perioadă de timp drept sistem dezvoltat și durabil, care colectează, procesează și diseminează statistici oficiale obiective, credibile și oportune pentru fundamentarea deciziilor, cercetare, prognozare și informarea generală a societății.

În vederea îndeplinirii misiunii date Strategia de Dezvoltare a Sistemului Statistic Național este structurată pe două obiective generale prioritare care au în componența

lor obiective strategice specifice și măsurile corespunzătoare fiecărui obiectiv. Măsurile sunt concretizate prin acțiuni ce se regăsesc în Planul de acțiuni al Strategiei.

Direcțiile prioritare depistate au fost compuse din două componente, prima se referă la calitatea îmbunătățită a produselor și serviciilor statistice și componenta a doua - consolidarea cadrului instituțional al Sistemului Statistic Național.

Obiectivele specifice propuse pentru prima componentă sunt: statistica oficială aliniată la standardele de calitate internaționale; produsele și serviciile statistice diversificate, dezvoltate și consolidate; datele și informațiile statistice eficient diseminate și utilizate în societate.

O componentă din proiectul de guvernare e-Transformare este e-Statistica. Strategia „Moldova Digitală 2020” vine să completeze componenta de e-Statistică și oferă suplimentar un fundament juridic pentru multe dintre inițiativele de e-Statistică cum ar fi: asigurarea accesului la infrastructura de comunicații pentru oficiile teritoriale (regionale) de statistică; crearea de servicii electronice și digitalizarea datelor statistice (interoperabilitate); digitalizarea serviciilor prestate de BNS; creșterea abilității forței de muncă a sectorului statistic în utilizarea soluțiilor TIC.

Trei măsuri principale, respectiv, trei indicatori vor asigura obținerea rezultatelor corespunzătoare obiectivului de „Aliniere a statisticii oficiale la standardele de calitate”, pe care Sistemul Statistic Național le vizează în orizontul de timp pentru care strategia de dezvoltare este elaborată.

Introducerea sistemului de calitate prevede și indicatorul: procese statistice aliniate la standardele internaționale de calitate la nivelul Modelului Generic al Proceselor Statistice.

Optimizarea proceselor de producție statistică prevede indicatorul următor: frecvența acțiunilor de optimizare a proceselor de producție în cadrul Sistemului Sta-

tistic Național ce se va prezenta drept „continuă - cu o regularitate minimă anuală” față de „ocasional” actualmente.

Dezvoltarea și modernizarea infrastructurii Tehnologiilor Informaționale a Sistemului Statistic Național prevede indicatorul: nivelul de modernizare al sistemului la alt nivel mai „ridicat” cu un grad de automatizare al proceselor statistice de 80%.

Măsurile principale dedicate obiectivului de „Consolidare, dezvoltare și diversificare a produselor și serviciilor statistice” se compun din patru prevederi și, respectiv, patru indicatori:

- *dezvoltarea statisticii macroeconomice* - disponibilă și comparabilă cu indicatorii Eurostat/ONU în domeniul statisticii privind conturile naționale, comerțul exterior, prețurile;

- *dezvoltarea statisticii agricole și a mediului înconjurător* - disponibilă și comparabilă cu indicatorii Eurostat/ONU în domeniul statisticii agriculturii și mediului;

- *dezvoltarea statisticii întreprinderilor* - disponibilă și comparabilă cu indicatorii Eurostat/ONU în domeniul statisticii: întreprinderilor pe termen lung și scurt, energeticii, transporturilor, tehnologiilor informaționale și comunicațiilor, turismului, inovării;

- *dezvoltarea statisticilor sociale* - disponibile și comparabile cu indicatorii Eurostat/ONU în domeniul statisticii: populației, demografiei și migrației internaționale, pieței muncii, educației, sănătății, condițiilor de viață.

Două măsuri principale și, respectiv, doi indicatori vor asigura atingerea rezultatelor corespunzătoare obiectivului „Date și informații statistice eficient diseminate și utilizate”:

- *îmbunătățirea diseminării datelor și accesul la date statistice* - ecartul termenelor între data colectării informației și data diseminării se va reduce cu 25% față de situația actuală;

- *promovarea culturii statistice la nive-*

lul utilizatorilor - numărul utilizatorilor de statistici oficiale va crește către anul 2020 cu 30% comparativ cu cel actual.

Implementarea acțiunilor acestei direcții prioritare este în responsabilitatea tuturor producătorilor de date și statistici oficiale care vizează: a) relațiile dintre producătorii de date ce activează în cadrul Sistemului Statistic Național cu furnizorii de date și informații primare și utilizatorii de date; b) accesul la datele și informațiile statisticilor oficiale; c) criteriile de conformitate cu standardele UE privind statisticile oficiale; d) logistica (mijloacele tehnice) de colectare, procesare și diseminare a datelor; e) efortul de colectare de date primare pentru același indicator statistic și sarcina de răspuns a respondenților (furnizorii de date primare); f) costul de producere a informațiilor statistice; g) soluțiile de promovare a produselor și serviciilor statistice; h) credibilitatea în statistică, respectiv a „brand-ului” statisticii oficiale și j) comunicarea și relaționarea cu actorii implicați în procesul statistic.

Pentru cea de a doua componentă prioritară sunt propuse următoarele obiective specifice: Sistemul Statistic Național consolidat sub aspect organizațional, operațional și funcțional; rolul consolidat de coordonator pentru Sistemul Statistic Național al Biroului Național de Statistică.

Trei măsuri și, respectiv, trei indicatori vor asigura obținerea rezultatelor corespunzătoare obiectivului privind consolidarea organizării, operaționalizării și funcționării Sistemului Statistic Național.

Consolidarea politicilor publice și a coordonării statisticii prin care se urmărește gradul de adaptare a conceptelor managementului statisticii naționale la buna guvernare ce va fi de 75%, comparativ cu 60% la ora actuală.

Fortificarea managementului resurselor umane în Sistemul Statistic Național va menține fluctuația de personal în statistică la 5%.

Finanțarea, susținută și sustenabilă a

activităților statistice, va asigura gradul de alocare a resurselor financiare pentru realizarea Planurilor operaționale ale Strategiei în mod integral față de 60% la ora actuală.

Trei măsuri sunt prevăzute, la fel și trei indicatori în vederea atingerii rezultatelor obiectivului și, respectiv, trei indicatori privind consolidarea rolului de coordonator al Biroului Național de Statistică în cadrul Sistemului Statistic Național:

- *optimizarea/redefinirea atribuțiilor și funcțiilor Sistemului Statistic Național* - nivelul de implementare a prevederilor legale cu privire la structura și atribuțiile membrilor Sistemului, considerat „ridicat”, actualmente - „scăzut” (neevaluat);

- *coordonarea Sistemului Statistic Național de către BNS ca serviciu de interes general* - nivelul de coordonare metodologică și tehnică asigurat de BNS în cadrul Sistemului este apreciat ca corespunzător în perspectiva anului 2020;

- *determinarea și recunoașterea producătorilor de date statistice* - 10% ale indicatorilor statistici produși de alți producători de date statistice cuprinse în publicațiile emise de BNS și numărul producătorilor de date statistice care se conformează Codului de Bune Practici crescut.

În sensul obiectivului de consolidare a rolului de coordonator în cadrul Sistemului Statistic Național optimizarea și reorganizarea BNS (aparatură centrală și oficiile teritoriale) se asigură prin crearea de centre regionale și redistribuirea personalului din structurile teritoriale pentru echilibrarea resurselor necesare întru acoperirea obiectivelor și sarcinilor în creștere permanentă ale BNS.

Mecanismele de implementare a Strategiei presupun procesul de planificare a activităților Sistemului Statistic Național, care este structurată în mai multe niveluri și include:

- *Strategia de Dezvoltare a Sistemului Statistic Național*, elaborată pentru o perioadă de 5 ani ce vizează activitatea

întregului Sistem Statistic Național;

- Planul de acțiuni multianual pentru Sistemul Statistic Național, care include activități întru realizarea Strategiei:

- Planul anual de acțiuni, întru realizarea Strategiei de Dezvoltare a Sistemului;

- Programul lucrărilor statistice ale Biroului Național de Statistică, elaborat anual și aprobat de Guvernul Republicii Moldova:

- rapoartele financiare ale aparatului central și ale Serviciului informațional pe lângă BNS;

- în cazul direcțiilor și secțiilor teritoriale de statistică, aprobate de directorul general al BNS, se prevede: volumul și denumirea lucrărilor, instrumentarul, periodicitatea elaborării, modalitatea de prezentare și termenele de prezentare a lucrărilor la BNS și organele administrației publice locale;

- planurile trimestriale de activitate a BNS.

Reformele din administrația publică necesită un sistem statistic național viabil și dinamic, antrenând o paletă largă de participanți sectoriali. Astăzi, sistemul menține cu dificultate ritmul accelerat al nevoii de informare cu date statistice relevante, corecte și diseminate în timp util către factorii de decizie. Eficiența activităților Sistemului Statistic Național a devenit o provocare continuă în ultimii ani, dată fiind dinamica crescută a reformelor și a legislației, dar și modul neuniform și lipsit de coordonare a procesului de dezvoltare a produselor și lucrărilor statistice, toate fiind dependente și de contextul în continuă degradare privind remunerarea, fluctuația, dezvoltarea abilităților profesionale.

BIBLIOGRAFIE

1. Legea Republicii Moldova cu privire la statistica oficială nr. 412-XV din 9 decembrie 2004, În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1-4 din 01.01.2005.

2. Legea privind accesul la informație în Republica Moldova nr. 982 -XIV din 11 mai 2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 88 din 28.07.2000.

3. Regulamentul (CE) nr. 223/2009 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 martie 2009 privind statisticile europene. Jurnalul Oficial al Uniunii Europene din 31.03.2009.

4. Codul de Bune Practici al Statisticilor Europene, adoptat de Comitetul Statistic European la 28 septembrie 2011. Institutul Național de Statistică, București, 10 p.

5. Principii de diseminare a informației statistice. În: http://www.statistica.md/public/files/despre/legi_hotariri/Principii_de_diseminare_a_informatiei_statistice.pe_site.pdf (accesat la 02.02.2017).

6. Notă informativă la proiectul de lege cu privire la statistica oficială, În: http://cna.md/public/files/rapoarte_expertiza/3324legestatisticaoficiala.pdf (accesat la 05.02.2017).

7. Proiectul de lege cu privire la statistica oficială. În: <http://www.particip.gov.md/proiectview.php?l=ro&idd=2844> (accesat la 05.02.2017).

Prezentat: 6 februarie 2017.

E-mail: frunze_oleg@yahoo.com

Антиинфляционные методы борьбы в Республике Молдова

Anti-inflationary measures in the Republic of Moldova

Екатерина БАРБАРОШ,
доктор экономических наук, доцент,
Академия публичного управления

Надежда НАЗАР,
доктор экономических наук, доцент,
Государственный аграрный университет Молдовы

SUMMARY

The article describes the essence of the causes of inflation in Moldova and the methods of dealing with them nowadays. The analysis of the dynamics of inflation in Moldova in the period 2012-2016 is also undertaken.

Keywords: inflation, deflation, hyperinflation, demand inflation, inflation proposals, anti-inflationary measures.

REZUMAT

Articolul descrie esența cauzelor inflației în Moldova și metodele de intercalare cu ele în ziua de azi. Se procedează, de asemenea, la analiza dinamicii inflației în Moldova în perioada anilor 2012-2016.

Cuvinte-cheie: inflație, deflație, hiperinflație, inflația cererii, propuneri de inflație, măsuri antiinflaționiste.

Инфляция – кризисное состояние денежной системы. Термин инфляция (*inflation* - лат., *vzдутие*) применительно к денежному обращению впервые появился в середине XIX века и связан с огромным выпуском бумажных долларов в годы гражданской войны США (1861-1865).

Инфляция обусловлена противоречиями процесса производства, порожденными различными факторами в сфере как производства и реализации, так и в сферах денежного обращения, финансов и кредита. Первопричинами инфляции являются диспропорции между различными сферами экономики: накоплением и потреблением,

спросом и предложением, доходами и расходами государства, денежной массой в обращении и потребностями в экономике.

Причины инфляции подразделяются на внутренние и внешние.

К внутренним причинам можно отнести неденежные и денежные (монетарные). *Неденежные:* диспропорции в экономике, циклическое развитие экономики, монополизация производства, несбалансированность инвестиций, государственно-монополистическое ценообразование, кредитная экспансия, различные социально-политические факторы и другие. *Денежные:* кризис публичных финансов, дефицит бюд-

жета, рост государственного долга, эмиссия денег, увеличение кредитных орудий обращения в результате расширения кредитной системы и другие.

К внешним причинам можно отнести: мировые структурные кризисы, валютная политика государства, направленная на экспорт инфляции в другие страны, нелегальный экспорт золота и валюты.

Таким образом, инфляция как многофакторный процесс – это проявление диспропорциональности в развитии общественного воспроизводства, которое обусловлено нарушением закона денежного обращения.

Формы проявления инфляции:

- рост цен на товары и услуги, причем неравномерный, что приводит к обесцениванию денег, снижению их покупательной способности;

- понижение курса национальной денежной единицы по отношению к иностранной (и ЕВРО);

- увеличение цены золота, выраженной в национальной денежной единице.

Инфляция классифицируется на следующие виды, в зависимости от темпов роста цен:

- *ползучая инфляция* (умеренная), когда цены растут менее чем на 3-5% в год. Она характерна для развитых стран, считается как стимулирующий фактор: стоимость денег сохраняется почти стабильной;

- *галопирующая инфляция*, когда цены растут на 10-50% в год (иногда до 100%); она характерна для развивающихся стран;

- *гиперинфляция*: цены растут «астрономически» (свыше 100%), в периоды кризисов и означают ломку своей экономической структуры, сопровождается убыточным бесприбыльным производством.

В зависимости от причины, которая преобладает, различают два типа инфляции: инфляцию спроса и инфляцию затрат производства.

Инфляция спроса возникает при избыточном спросе: спрос на товары больше чем их предложение, поэтому растут цены.

Причинами инфляции спроса являются:

а) милитаризация экономики и рост военных расходов;

б) дефицит бюджета и рост государственного долга;

в) кредитная экспансия (расширение) банков;

г) приток иностранной валюты в страну, которая с помощью обмена на национальную денежную единицу вызывает общий рост объема денежной массы, а, следовательно, излишний спрос.

Инфляция затрат обращения означает рост цен вследствие увеличения затрат производства.

На разных этапах развития экономики инфляция оценивалась экономистами по-разному.

До 1930 г. инфляция однозначно считалась негативным явлением. Английский экономист Дж. Кейнс стал основоположником «реабилитирующей» инфляцию концепции. Ее начали рассматривать как такое негативное явление, которое при умело направляемой финансовой политике способно все-таки дать позитивный импульс всей экономике. Этим Кейнс совершил своеобразный переворот в экономической теории, создав концепцию, согласно которой активная финансовая политика государства, стимулирующая спрос в период депрессии, способна обеспечить рост производства и снизить массовую безработицу.

Рассуждения Кейнса: дополнительная денежная эмиссия увеличивает платежеспособность населения. В свою очередь, этот рост может явиться стимулом для увеличения предложения товаров, потому что в погоне за деньгами покупателей производители расширят объем производства и этим обеспечат товарное покрытие возросшего платежеспособного спроса населения. Впоследствии эти рассуждения привели к теории «контролируемая инфляция».

С 1960-х годов пришла эпоха монетаризма – концепции, которая считает, что стабильность рыночной экономики главным образом зависит от регулирования денеж-

ной массы, находящейся в обращении.

Практика монетаризма состоит в проведении мер, прямо противоположных кейнсианским «рецептам»:

- ограничение государственных расходов;
- рост денежной массы в обращении.

Так, если кейнсианский подход означал стимулирование спроса, то монетаризм, напротив, стимулирует предложение.

В каждой стране, на различных этапах ее экономического развития, инфляционный процесс имеет свою специфику, связанную с совокупностью причин и факторов, ее вызывающих.

Социально-экономические последствия инфляции зависят от ее темпов. Так, небольшие темпы инфляции являются фактором временного оживления рыночной конъюнктуры (соотношения спроса и предложения). По мере углубления инфляция оказывает отрицательное влияние на общество в целом. Можно сформулировать следующие социально-экономические последствия инфляции, которые выражаются в:

- перераспределении доходов между группами населения, сферами производства, регионами, хозяйствующими структурами, государством, фирмами, населением; между дебиторами и кредиторами;
- обесценении денежных накоплений населения, хозяйствующих субъектов и средств государственного бюджета;
- постоянно уплачиваемом инфляционном «налоге», особенно получателями фиксированных денежных доходов;
- неравномерном росте цен, что увеличивает неравенство норм прибыли в разных отраслях и усугубляет диспропорции воспроизводства;
- искажении структуры потребительского спроса из-за стремления превратить обесценившиеся деньги в товары и валюту. Вследствие этого ускоряется оборачиваемость денежных средств и увеличивается инфляционный процесс;
- закреплении стагнации (застоя), сни-

жении экономической активности, росте безработицы;

- сокращении инвестиций в национальную экономику и повышении их риска;
- обесценении амортизационных фондов, что затрудняет воспроизводственный процесс;
- возрастании спекулятивной игры на ценах, валюте, процентах;
- активном развитии «теневой экономики», в ее «уходе» от налогообложения;
- снижении покупательной способности национальной валюты и искажении ее реального курса по отношению к другим валютам;
- социальном расслоении общества и в итоге обострении социальных противоречий.

Инфляция, как уже было отмечено выше, является результатом нарушения равновесия между спросом и предложением. Глубина несоответствия спроса и предложения зависит от степени развития трех видов монополизма в экономике:

- государства (на эмиссию бумажных денег, внешнюю торговлю, налоги; на рост непроизводственных, прежде всего военных и прочих расходов, связанных с функциями современного государства);
- профсоюзов, задающих размер и продолжительность того или иного уровня заработной платы, прежде всего через контракты с предпринимателями на 3-5 летний или другой срок;
- крупнейших фирм на определение цен и собственных издержек.

Борьба с инфляцией – задача макроэкономическая. Государство должно решить: ликвидировать инфляцию радикальными мерами или адаптироваться к ней. В разных странах этот вопрос решают по-разному.

Антиинфляционная политика представляет собой комплекс мер по государственному регулированию экономики, направленных на борьбу с инфляцией, можно выделить два направления антиинфляционной политики: дефляционная политика (регулирование спроса) и политика доходов.

Дефляционная политика предусматривает регулирование денежного спроса через денежно-кредитный и налоговый механизмы путем снижения государственных расходов, повышения процентных ставок за кредит, усиления налогового бремени, ограничения денежной массы. Характерно, что дефляционная политика, как правило, вызывает замедление экономического роста и даже кризисные явления.

Политика доходов предполагает параллельный контроль над ценами и заработной платой путем полного их замораживания или установления пределов роста. По социальным мотивам этот вид антиинфляционной политики применяется редко.

Выбор антиинфляционных мер зависит от приоритетов, устанавливаемых правительством. Если ставится целью стимулирование роста производства, то предпочтение отдается политике доходов. Если необходимо сдержать экономический рост, то проводится дефляционная политика. Когда ставится задача резко снизить инфляцию, используются комбинированные методы из политики доходов и дефляционной политики.

Кроме того, различают активную и адаптивную политики борьбы с инфляцией. В основе вариантов стратегии *активной* борьбы с инфляцией (США, Великобритания) лежит компромиссная теория инфляции: рост безработицы и рост инфляции взаимобратны – для снижения инфляции надо увеличить количество безработных.

Многие страны разрабатывают комплекс *адаптивных государственных мер*. *Адаптивная политика*: в частном порядке индексация доходов осуществляется через коллективный договор профсоюза с ассоциацией предпринимателей или с отдельными предпринимателями. Рост заработка зависит от роста инфляции. В США 60% трудовых контрактов предусматривают рост заработной платы, в зависимости от темпов инфляции.

В Европе механизм антиинфляционной защиты еще более распространен. Государ-

ственное вмешательство и контроль над индексацией сильнее. Однако отставание индексации от фактического роста цен неизбежно.

Поиск вариантов борьбы с инфляцией продолжается. В США используется налоговое поощрение фирм, которое медленнее других повышает цену товара и рабочей силы. На современном этапе основными направлениями антиинфляционной политики должны стать, с одной стороны, развитие рыночных отношений, а, с другой, гибких методов государственного регулирования. Важным при этом является сокращение дефицита государственного долга, совершенствование налоговой системы, денежно-кредитных отношений, укрепление национальной экономики и другие.

Выбор антиинфляционных мер зависит от приоритетов, устанавливаемых правительством. Цель антиинфляционной политики государства состоит в том, чтобы установить контроль над инфляцией и добиться приемлемых для ее экономики темпов роста.

Специфика экономического развития Республики Молдова в последние годы определила и особенности инфляционных процессов.

В Республике Молдова в последние годы (2012-2016 гг.), хотя и наблюдалась умеренная инфляция, но ее темпы росли с 2012 г. по 2015 г. в среднем с 4,7% до 9,7%, а в 2016 г. уровень составил 6,5%. При этом наблюдался наибольший показатель в 2012 г., 2015 г., 2016 г. в зимние месяцы, а в 2013 г. и 2014 г. в весенние месяцы. Наименьший показатель зарегистрировался в 2012-2014 гг. в летние месяцы, а в 2015-2016 гг. в зимние месяцы. Скачок инфляции в 2015 г. связан с обесценением национальной валюты, который стал последствием банковского кризиса конца 2014 г.

На рост инфляции оказали влияние в последнее время такие факторы, как рост мировых цен на нефтепродукты, продовольствие, а также увеличение в республике тарифов на тепло, воду, электроэнергию

Таблица 1. Динамика инфляции в Республике Молдова за 2012-2016 гг.

Месяцы	Уровень инфляции, %				
	2012 г.	2013 г.	2014 г.	2015 г.	2016 г.
Январь	6,9	4,7	5,1	4,7	13,4
Февраль	6,1	4,4	5,4	6,5	10,3
Март	5,4	4,2	5,7	7,1	9,4
Апрель	4,7	4,5	5,8	7,6	8,3
Май	4,1	5,7	4,7	8,1	7,9
Июнь	3,7	5,5	5,0	8,3	7,4
Июль	4,0	4,3	5,3	8,6	7,0
Август	4,4	3,7	5,1	12,2	3,6
Сентябрь	4,9	3,9	4,8	12,6	3,0
Октябрь	3,9	4,7	4,8	13,2	2,5
Ноябрь	3,7	4,9	4,8	13,5	2,6
Декабрь	4,1	5,2	4,7	13,6	2,4
Средний за год	4,7	4,6	5,1	9,7	6,5

Источник: разработана авторами на основе данных НБМ (www.bnm.md)

и природный газ.

В Республике Молдова антиинфляционная политика должна учитывать следующие моменты:

- преодоление экономического кризиса (экономический спад, кризис неплатежей, спад экономической активности, формирование стабильной рыночной инфраструктуры требуют поддержку государством приторитетных отраслей, стимулирование экспорта продукции, протекционизм для повышения конкурентоспособности отечественных товаров, государственная поддержка развития сектора малого и среднего предпринимательства);

- проведение последовательной антимонопольной политики и создание широкой сети экономической информации для предприятий;

- усиление стимулов производственного накопления, включая субсидирование;

- разработка эффективной и регулируемой государством инвестиционной политики; особое место принадлежит привлече-

нию иностранных инвестиций и кредитованию предпринимательства;

- структурную перестройку экономики в направлении демонополизации, стимулировании конкуренции в производстве и распределении;

- сокращение дефицита государственного бюджета (государственного долга);

- совершенствование налоговой системы, так как в условиях сокращения прибыли в национальной экономике сокращается налогооблагаемая база и усиливается тенденция уклонения от уплаты налогов («теневая экономика»);

- нейтрализацию внешних факторов инфляции (за счет использования налоговых пошлин и развития импортозамещающих производств) и совершенствование механизма формирования валютного курса;

- снятие психологического «ожидания инфляции» у населения и хозяйствующих субъектов, что может быть обусловлено экономической и политической стабильностью в Молдове;

- совершенствование денежно-кредитной политики, в том числе укрепление национальной валюты, проводимой Национальным банком Молдовы, которая призвана обеспечить тесную взаимосвязь всех элементов рыночного механизма товарно-денежных отношений.

Конечно, для успешного проведения в жизнь всех этих мероприятий потребуется определенное время. Однако они будут способствовать укреплению и стабилизации молдавского лея и снижению инфляционных процессов в республике.

ЛИТЕРАТУРА

1. Барбарош Е. Деньги и кредит. Учебник. Кишинэу: МИМ, 2005, 174 с.
2. Румянцева Е. Е. Новая экономическая энциклопедия. М.: ИНФРА –М, 2005 г., 724 с.
3. Макконнел К. Р., Брю С. Л. Экономикс. В 2 т.: Пер. с англ. М. : 1993.
4. Тигинян, А. М. Деньги. Кредит. Банки. Кишинев: Еврика, 2003, 204 с.
5. Финансы. Денежное обращение. Кредит. Под редакцией Л. А. Дробозиной. М.: Финансы, ЮНИТИ, 2001, 527 с.
6. Финансы. Денежное обращение. Кредит. Под редакцией А.П. Ковалева. Ростов на Дону: Феникс., 2001, 480с.
7. Rata anuală a inflației, conform datelor Băncii Naționale a Moldovei, <http://bnm.md/ro/content/rata-inflatiei-0>
8. Такий А. О причинах инфляции, объективных и субъективных. В Экономическом обозрении № 4 за 3.02.2017г. <http://logos.press.md/taxonomy/term/3821>

Prezentat: 09 februarie 2017.

E-mail : ec_barbaros@yahoo.com.

I nstruirea funcționarilor publici: strategii și tehnologii noi

Survey as a group interactive teaching technique

Sondajul – tehnică interactivă de predare în grup

Ana GOREA,
doctor, conferențiar universitar,
Academia de Administrare Publică

SUMMARY

Smooth running of the educational process and the results depend a great deal on the methods used. The methodology of teaching offers a great variety of teaching techniques that the teacher can make use of in the teaching/learning process. Such techniques as brainstorming, the cube, KWL, case study, Venn diagram, and many other are familiar to the teachers and they use them effectively in the classroom. The present article proposes a technique called 'survey', which has been successfully used by the author as a student-centered speaking activity in foreign language classes. It has certain advantages especially if used in large groups. It can be adapted for any other discipline in the case when the teacher wishes to offer the students space for cooperative activity and creativity.

Keywords: learning process, method of teaching, interactive teaching technique, survey.

REZUMAT

Bunul mers al procesului de învățământ și rezultatele obținute depind în mare măsură de metodele utilizate. Metodologia predării ne oferă o mare varietate de tehnici de predare pe care profesorul le poate utiliza în procesul de predare/învățare. Astfel de tehnici ca brainstorming-ul, cubul, știu/vreau să știu/am învățat, studiul de caz, diagrama Venn etc. sunt bine cunoscute profesorilor și le utilizează eficient în predare. Articolul de față propune o tehnică de predare numită „sondaj” care a fost utilizată cu succes de către autor la lecțiile de limbă străină în calitate de tehnică centrată pe elev, menită să dezvolte abilitățile de vorbire. Ea are anumite avantaje, mai ales dacă este utilizată în grupuri mari. Tehnica poate fi adaptată pentru orice altă disciplină în cazul în care profesorul dorește să le ofere studenților spațiu pentru activitate cooperativă și creativitate.

Cuvinte-cheie: proces de predare, metodă de predare, tehnică interactivă de predare, sondaj.

The choice of teaching methods and techniques, which the teacher makes use of, represents her/his learners' performance and is a key element of her/his teaching style. It has a significant impact on the teacher-student relationship as it develops the learners' personality, influences their ability to think critically, to solve problems, to be organized, etc. Currently, effective teaching is, or should be, student-centered, outcome-oriented, based on performance,

involve participatory learning that would take into account the learners' life, social and personal experience, engage them fully in the reception and valuation of information, so as to generate immediate satisfaction, a positive self-image, affective use of intelligence and creative potential, in other words, arise the learner's feeling of success.

We will start with the clarification of the terms 'approach', 'method' and 'technique', which are often confused especially in the

Romanian language, when all the three notions are most frequently used with the word '*metoda*'.

According to the Etymology Dictionary, the word 'method' comes either from Latin '*methodus*', which means a 'way of teaching or doing', or from Greek '*methodos*' consisting of *meta-* meaning 'after' and *hodos* 'a method, a way or manner', in time acquiring also the meaning of 'the pursuit of knowledge'.

The English literature on the methodology of teaching makes a clear distinction between the three terms [2, 5]. An approach is understood as a set of theoretical assumptions that does not involve procedures or does not provide any details how these assumptions should be implemented into the classroom setting. In other words, it represents a set of principles, beliefs, or ideas about the nature of learning; one's point of view toward teaching. A teaching method is a plan for presenting the material to be learned and should be based on a selected approach. In order for an approach to be translated into a method, an instructional system must be designed considering the objectives of the teaching/learning, how the content is to be selected and organized, the types of tasks to be performed, the roles of the students and the roles of the teachers. In other words, it is a series of related and progressive acts performed by the teacher and students to achieve the objectives of the lesson. The methodology of teaching foreign languages distinguishes several groups of methods, such as traditional (grammar translation, audio-lingual), communicative (the Communicative Approach, Silent Way, Total Physical Response), and innovative (Suggestopedia, Community Language Learning, Task Based Language Learning), etc.

A *technique* is a very specific, concrete stratagem designed to accomplish an immediate objective, a specific activity or task, a personal act and style of the teacher in car-

rying out the procedure of teaching. Thus, a technique is a common way of the teacher and students' action to achieve educational objectives. In other words, a technique is a way of proceeding, which seeks to place the student in a more or less directed learning situation. It is an organized group of operations and procedures. Thus, different methods can use the same techniques. For example, techniques like problem solving or brainstorming can be used regardless of the method.

Lately, much is spoken about *interactive teaching* techniques. They promote active learning, involve cooperation between students, who being organized in groups, work together to reach the objectives. The teacher has the role of organizer, facilitator and mediator of the learning [4]. Group interactive techniques represent modern ways of stimulating learning and personal development that foster interchange of ideas, experiences, and knowledge. Interactivity is learning through communication and collaboration to produce a confrontation of ideas, opinions and argument. It creates situations centered on students' learning readiness and willingness to cooperate through direct and active involvement.

Interactive techniques are numerous and are classified according to a number of criteria such as: centered on developing affective and action relationships (role play); focused on developing inter-communication (brainstorming, discussion, debate); focused on investigation (observation, experiment, project work, case study); focused on cooperation (think/pair/share, know/want to know/learn); interactive methods for producing ideas, coming up with solutions (the cube) [3].

Further, we suggest a group interactive technique prompted from the well-known opinion poll, which is an assessment of public opinion obtained by questioning a representative sample, we will call *it survey*.

In real life, a survey, as a data collection

tool, is used to gather information on a topic of interest to the person(s) who conduct it. Kendra Cherry considers that “surveys are one of the most commonly used research tools and can be utilized to collect data and describe naturally occurring phenomena that exist in the real-world”[1]. Surveys can have a variety of purposes and be conducted through a printed questionnaire, over the telephone, by mail, in person, on the web. The information is collected so that every participant is asked the same questions in the same way.

As teachers, we can make good use of the survey by adapting it to the classroom use. It could serve as a wonderful way of developing students’ communication skills through their interaction. It could be used in any discipline if the teacher wants the students to interact and cooperatively create a result that does not require special preparation or materials.

Below, we suggest the procedure of using survey as an interactive teaching technique. The role of the teacher in this activity is that of organizer and prompter if necessary. Here are the steps to be followed:

Step 1. Announce the topic for the survey. Divide the class into groups of equal size. For example, if there are 25 students in the group, 5 subgroups can be formed with 5 students in each.

Step 2. Ask students to work out a questionnaire (interview sheet) together in the subgroup. There should be at least five questions. The questions may require a simple yes/no answer, a multiple choice or be open-ended. Each student should have a copy of the questionnaire with the written down questions. Though the topic is common, each subgroup will have to come up with a different questionnaire. It depends on what they want to focus their attention.

Step 3. Students walk around the class to interview two different learners from other groups. So, if there are 25 students in the group, 5 groups all in all, each student will

have to interview 10 different respondents and record their answers.

Step 4. Learners get back in the original subgroups and process the data, i.e. analyze the findings.

Step 5. One representative of each group makes an oral presentation in front of the classroom to announce the results of the findings and interpret them.

Here is an example of questions that can be included in a questionnaire on the topic “Elections”.

1. Are you currently registered for voting? (*yes/no*)

2. Are you active in politics? (*yes/no*)

3. Have you voted in the presidential, parliamentary, local elections? (*yes/no*)

4. What is your view on voting (*very important, important, not important, makes no difference*)

5. Why do you vote? (*it is a right and responsibility, to get those I trust elected, sacred duty, just following others, at the request of cadres*)

6. Would you like to see a new face as your leader? (*yes/no*)

7. How did you decide which candidate(s) to vote for? (*knew the candidate myself; decided after briefing by candidate; sought others’ opinions, then decided; followed leaders’ directions; voted for those from my kinship group*).

Also, the teacher should teach the students some typical vocabulary to be used by the when they make the final presentation. These will include: *questionnaire, respondent, carried out on a sample of, data collection, data processing, findings, interpretation of the results.*

Such an activity has a number of advantages:

- It is entirely student centered and student generated. The role of the teacher is that of manager and prompter, if needed.

- everybody is involved;

- doesn’t require any materials or visual aids;

- it is lively.

One disadvantage may be that it takes much time but there could be some adaptations. When students get familiar with the procedure of the activity, the teacher may ask them to work on the questions in class, while the interview and the processing of the data could be done outside the class. Learners can interview their friends, colleagues at work, neighbors, members of the family. The presentation of the data could also be done in graphic form and pinned on the wall. At later stages, students could carry out a survey individually and present the results in written form. The most important thing is that such a technique has also an affective learning, develops life necessary communication skills. It is effective because all learners are actively involved in the process. It arises students' curiosity by finding out things about on-going current issues. It gets students out of their seats and culminates in a final product, which everybody has helped to produce.

Teachers could also encourage students to use the survey technique when they write their bachelor or master thesis. Including the results of personally generated survey will give their paper an interesting perspective on the attitudes of people and demonstrate the

author's contribution to the researched topic.

The implementation of modern techniques requires certain qualities on behalf of the teacher such as receptivity to the new, adaptation of the teaching style, outreach, desire for self-improvement, modern and reflective thinking, creativity, intelligence and great flexibility in views. Sometimes, we consider that education as an activity in which continuity is more important than change. However, it becomes obvious that we live in an environment whose movement is not only fast but also unpredictable. Due to the technological progress and increased access to knowledge and resources, we can propose and implement changes that some time ago we could not even think of. We must therefore change the way we think about the present and the future of education. The knowledge-based society needs personalities characterized by a new dimension that includes critical thinking, creativity, communication and cooperation skills, networking and team work, positive attitude and adaptability, responsibility and involvement in which the teacher's role acquires new meanings and namely from provider of knowledge to that of co-participant.

REFERENCES

1. Cherry Kendra. What Is a Survey and When Should You Use One? <https://www.verywell.com/what-is-a-survey-2795787>, accesat pe 20.01.2017.
2. Larsen-Freeman, D., & Andersen, M. (2011) *Techniques and principles in language teaching* (3rd ed.) New York, NY: Oxford University Press.
3. Petrisor Mihaela, *Metode și tehnici interactive de predare-învățare în liceu*. Revista Europeană de Psihologie și Coaching. <http://ultrapsihologie.ro/2015/06/03/> accesat pe 15 ianuarie, 2017.
4. Oprea Crenguța - Lăcrămioara (2008). *Strategii didactice interactive*, ed. a III-a, EDP, București.
5. Richards, J. C., & Rodgers, T.S. (2001). *Approaches and methods in language teaching. A description and analysis* (2nd ed.), New York, NY: Cambridge University Press.

Prezentat: 1 februarie 2017.

E-mail: annagorea@gmail.com

Platforma MCloud - infrastructură informațională guvernamentală comună

MCloud platform - common government informational infrastructure

*Eugenia CEBOTARU,
magistru, lector superior universitar,
Academia de Administrare Publică*

SUMMARY

MCloud platform is foreseen for the exclusive use by the central administrative authorities and organizational structures within their jurisdiction, subordinated to the Government and is an innovative delivery model based on infrastructure consumption, platform and software as services.

Keywords: *eGovernment, e-services, citizen-client, Information Technology, MCloud.*

REZUMAT

Platforma MCloud este prevăzută pentru utilizarea exclusivă de către autoritățile administrative centrale și structurile organizaționale din sfera lor de competență, subordonate Guvernului, și constituie un model de livrare inovator, bazat pe consum de infrastructură, platformă și software ca servicii.

Cuvinte-cheie: *e-Guvernare, e-servicii, cetățean-client, tehnologii informaționale, nor informațional.*

Platforma MCloud este o infrastructură informațională guvernamentală comună care funcționează în baza tehnologiei de „cloud computing”. Tehnologia „cloud computing” sau „nor informațional” reprezintă un model de furnizare a serviciilor Tehnologiilor Informaționale (TI), care permite accesul, la cerere, pe bază de rețea la totalitatea configurabilă a resurselor de calcul virtualizabile (de exemplu, servere, rețele, echipamente de stocare, aplicații și servicii) și care pot fi puse rapid la dispoziție cu un efort minim de administrare sau interacțiune cu furnizorul acestor servicii.

Utilizatorii MCloud nu mai sunt nevoiți să întrețină o infrastructură complexă și costisitoare, ci o pot proviziona sau ac-

cesa oricând, la cerere, în regim online, interacțiunea cu furnizorul acestor servicii fiind minimală.

Platforma MCloud este prevăzută pentru utilizarea exclusivă de către autoritățile administrative centrale (APC) și structurile organizaționale din sfera lor de competență, subordonate Guvernului, și constituie un model de livrare inovator, bazat pe consum de infrastructură, platformă și software ca servicii.

Platforma MCloud are mai multe obiective, printre care:

- eficientizarea resurselor TI prin reutilizarea și reprofilarea lor;
- scutirea instituțiilor publice de gestionarea propriei infrastructuri, astfel încât să

se poate dedica misiunii lor și creării de servicii cu valoare adăugată;

- costuri reduse de întreținere a centrelor de date prin raționalizare, consolidare și virtualizare;

- reducerea consumului de hârtie în procesul de guvernare.

Potrivit art. 2 din Legea privind ratificarea Acordului de finanțare dintre Republica Moldova și Asociația Internațională pentru Dezvoltare în vederea realizării Proiectului „e-Transformare a Guvernării”, s-a hotărât să se instituie platforma tehnologică guvernamentală comună (MCloud), constituită din bunuri ale domeniului public (proprietate a statului).

Utilizarea și operarea platformei MCloud în cadrul APC-urilor sunt reglementate de Hotărârea Guvernului Republicii Moldova privind Platforma Tehnologică Guvernamentală Comună (MCloud), nr. 128 din 20.02.2014.

Totodată, a fost aprobat Regulamentul privind utilizarea și administrarea eficientă a platformei tehnologice guvernamentale comune (MCloud). Acest Regulament stabilește modul de utilizare și operare a platformei, inclusiv determină atribuțiile participanților la raporturile aferente utilizării și operării platformei în cauză (furnizor, operator, beneficiari, alți participanți). Trebuie de menționat că Regulamentul prevede atât atribuțiile cu caracter general ale participanților la platforma MCloud, cât și atribuțiile specifice ale acestora în funcție de tipul serviciilor oferite de platforma MCloud (infrastructura ca serviciu - IaaS, platforma ca serviciu - PaaS, software ca serviciu - SaaS).

Deci utilizarea atât de către sectorul public cât și privat a tehnologiei cloud va contribui la reducerea costurilor - costurile de achiziții pentru un serviciu nou, costurile operaționale, precum și sporirea performanței.

Totodată, această Platformă Tehnologică Guvernamentală Comună MCloud permite

monitorizarea și blocarea atacurilor asupra sistemelor informaționale.

În calitate de posesor al acestei platforme este desemnat Centrul de Guvernare Electronică (e-Government), iar în calitate de operator tehnico-tehnologic al platformei tehnologice este desemnată Întreprinderea de Stat „Centrul de telecomunicații speciale”.

Beneficiari ai platformei MCloud pot fi ministerele, alte autorități administrative centrale subordonate Guvernului și structurile organizaționale din sfera lor de competență (autoritățile administrative din subordine, serviciile publice desconcentrate și cele aflate în subordine, precum și instituțiile publice în care ministerul, Cancelaria de Stat sau altă autoritate administrativă centrală are calitatea de fondator). Putem menționa, că beneficiari ai acestei platforme mai pot fi și alți participanți la administrarea platformei MCloud, de exemplu, persoanele care acordă servicii auxiliare aferente administrării platformei MCloud.

Dacă e să ne referim la tipurile de servicii bazate pe tehnologia „cloud computing”, putem menționa următoarele: infrastructura ca serviciu, platforma ca serviciu, software ca serviciu.

Infrastructura ca serviciu (IaaS) sau serviciul tip IaaS este un model de livrare a serviciilor TI din platforma MCloud, în care prestatorul (Centrul de Guvernare Electronică) pune la dispoziția Beneficiarului (APC) resursele TI solicitate, iar Beneficiarul este responsabil de administrarea sistemelor informatice.

Atunci când beneficiarii solicită servicii IaaS, ei primesc, de fapt, un mediu virtual de centru de date care le oferă resurse de calcul (procesor virtual, memorie operativă (RAM) și spațiu de stocare pe disc) pe care le administrează de la distanță de sine stătător prin intermediul instrumentelor de autoservire puse la dispoziție de către prestator. Astfel, beneficiarii au posibilitatea de a:

- crea, configura, porni, opri unul sau mai multe servere virtuale;

- instala orice sistem de operare pe care îl au deja sau pe care îl pot alege din catalogul de servicii creat de prestator;

- instala, configura orice componentă software necesară;

- crea și configura rețele virtuale, firewall-uri, load balancere pentru infrastructurile de care au nevoie.

Odată alocate resursele solicitate, beneficiarului i se pune la dispoziție un sistem de învățământ la distanță care permite învățarea rapidă a modului de utilizare a instrumentelor de administrare a resurselor din MCloud, precum și un *sistem de service desk* care permite soluționarea rapidă a solicitărilor și problemelor apărute pe parcursul utilizării serviciului IaaS. Totodată, beneficiarii au acces la întreaga suită de componente fizice și virtuale de securitate puse la dispoziție de către prestator.

La necesitate, beneficiarul poate solicita și asistența Centrului de Guvernare Electronică în procesul de creare a infrastructurii Tehnologiei Informațiilor și Comunicațiilor (TIC), precum și asistență la migrarea/instalarea sistemelor informaționale pe infrastructura virtuală solicitată. Migrarea de la infrastructura proprie, găzduită în camere de servere, către modelul de infrastructură ca serviciu nu impune modificări în modul cum sunt utilizate/accesate aplicațiile sau bazele de date.

Platforma ca serviciu (PaaS) sau servicii de tip PaaS este un model de furnizare a serviciilor TI, în care Prestatorul (Centrul de Guvernare Electronică) pune la dispoziția Beneficiarului (APC) un set de componente software pe care Beneficiarul le poate utiliza pentru implementarea serviciilor electronice proprii. Următoarele componente software sunt furnizate din cadrul platformei MCloud ca parte a serviciului de tip PaaS, așa ca:

MPay este serviciul guvernamental de plăți electronice, un instrument

informațional cu ajutorul căruia pot fi achitate diverse servicii online. Deși *MPay* țintește, în primul rând, serviciile electronice din sectorul public, el poate fi utilizat cu succes și pentru serviciile comerciale.

MSign reprezintă un serviciu electronic care permite aplicarea și verificarea semnăturilor digitale, precum și schimbul de documente semnate digital. Serviciul oferă mai multe instrumente de semnare - semnătura mobilă și certificatul digital.

MPass este serviciul guvernamental de autentificare și acces la serviciile publice electronice. Serviciul oferă mai multe mecanisme de autentificare - semnătura mobilă, certificatul digital, nume de utilizator și parolă.

MNotify este un serviciu guvernamental de transmitere a notificărilor în cadrul sistemelor informaționale deținute de ministere, autorități administrative și structuri organizaționale din sfera lor de competență, precum și alte instituții publice, prestatoare de servicii publice.

MLog este un serviciu guvernamental care oferă un mecanism securizat și flexibil de jurnalizare și audit, asigurând evidența operațiunilor (evenimentelor), produse într-un sistem informațional la un timp dat.

MConnect este un serviciu guvernamental care are menirea să asigure schimbul de informații și date între autoritățile administrației publice. Serviciul dat este în regim de pilotare.

PGRAP este o platformă comună destinată implementării serviciilor electronice de tip programare online, registru și eliberare de autorizări. Prin intermediul PGRAP este posibil să dezvolte astfel de servicii, fără a necesita activități de programare sau ajustare a codului de program.

Odată aprobată solicitarea de integrare cu serviciile de tip PaaS, Beneficiarului i se pune la dispoziție un set de documentație de integrare precum și un mediu de test pentru realizarea și testarea integrării serviciilor electronice. Totodată, Beneficiarul

are acces la un sistem de help desk care permite soluționarea rapidă a solicitărilor și problemelor apărute pe parcursul utilizării componentelor software din cadrul serviciului PaaS.

La necesitate, Beneficiarul poate solicita și asistența Prestatorului în procesul de integrare a serviciilor electronice a Beneficiarului cu componentele software din cadrul serviciului PaaS.

Software ca serviciu (SaaS) sau servicii de tip SaaS este un model de furnizare a serviciilor TI, în care beneficiarului i se oferă soluții TI complete. În acest model furnizorul asigură componentele necesare funcționării și administrării soluției TI, inclusiv a datelor, responsabilitățile de administrare a utilizatorilor finali ai serviciului revenind beneficiarului.

La moment SIGEDIA (Sistemul Informatic de Gestiune a Documentelor și Înregistrărilor APC) este unicul serviciu de tip SaaS prestat de către Prestator Autorităților Publice Centrale. Deci SIGEDIA este un sistem web, modern și flexibil care permite schimbul facil de documente, gestiunea proceselor de lucru, a sarcinilor și agendelor etc. În prezent SIGEDIA este în faza de pilotare în cadrul a 9 instituții publice (opt ministere și Cancelaria de Stat).

Totodată, putem menționa că, recent, a fost aprobată și „Arhitectura de securitate a Platformei Tehnologice Guvernamentale Comune (MCloud)”.

Platforma MCloud constituie un model de livrare inovator, bazat pe consum de infrastructură, platformă și software ca serviciu. Adoptarea platformei MCloud de către APC-uri în calitate de platformă de bază pentru livrarea serviciilor electronice depinde, în mare măsură, de asigurarea securității platformei respective.

Pentru minimalizarea amenințărilor, arhitectura de securitate a platformei MCloud propune o abordare a securității acesteia prin aplicarea principiului „securitate în profunzime”, ce constă în utilizarea mai multor

niveluri de securitate cu obiectiv de securitate comun și care acționează independent, în care nivelul următor de securitate oferă protecție, dacă nivelul precedent a cedat.

Astfel, sunt prevăzute 8 niveluri de securitate:

- securitatea fizică a centrelor de date și a echipamentelor de procesare a informației;
- securitatea infrastructurii de rețea;
- securitatea infrastructurii virtuale;
- controlul accesului și securitatea datelor;
- securitatea aplicațiilor software;
- monitorizarea și testarea securității;
- managementul operațiunilor;
- managementul riscurilor de securitate a informației și continuitatea afacerii (business continuity).

Arhitectura de securitate a platformei este compusă din 15 compartimente:

- scopul;
- domeniul de aplicare;
- descrierea generală a platformei MCloud;
- prezentarea generală a arhitecturii de securitate a platformei MCloud;
- responsabilitățile privind asigurarea securității platformei MCloud;
- securitatea fizică a centrelor de date și a echipamentelor de procesare a informației;
- securitatea infrastructurii de rețea;
- securitatea infrastructurii virtuale;
- controlul accesului și securitatea datelor;
- securitatea aplicațiilor software;
- monitorizarea și testarea securității;
- managementul operațiunilor;
- managementul riscurilor de securitate a informației și continuitatea afacerii;
- matricea responsabilităților;
- amenințările de securitate.

În concluzie, se poate menționa, că este foarte important, că utilizatorii MCloud nu mai sunt nevoiți să întrețină o infrastructură complexă și costisitoare, ci o pot achiziționa sau accesa oricând, la cerere, în regim online, interacțiunea cu furnizorul acestor servicii fiind minimală.

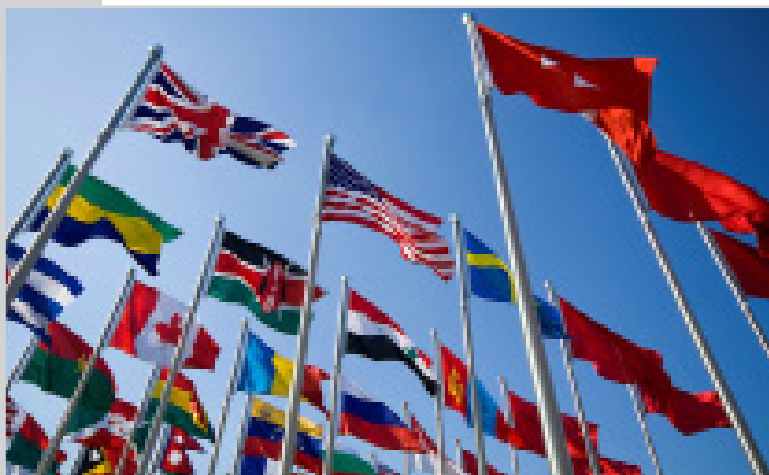
BIBLIOGRAFIE

1. Legea privind ratificarea Acordului de finanțare dintre Republica Moldova și Asociația Internațională pentru Dezvoltare în vederea realizării Proiectului „e-Transformare a Guvernării”, nr.173 din 28.07.2011. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.131-133/425 din 12.08.2011.
2. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la pilotarea Sistemului informatic de gestiune a documentelor și înregistrărilor, nr. 262 din 15.04.2013. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 83-90/317 din 19.04.2013.
3. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la pilotarea platformei de interoperabilitate, nr. 404 din 02.06.2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 147-151/444 din 06.06.2014.
4. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la unele acțiuni de implementare a Serviciului Guvernamental de Plăți Electronice (MPay), nr. 280 din 24.04.2013. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 109/358 din 10.05.2013.
5. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova privind platforma guvernamentală de registre și acte permise (PGRAP), nr. 717 din 29.08.2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 261-267/765 din 05.09.2014.
6. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova privind Platforma Tehnologică Guvernamentală Comună (MCloud), nr. 128 din 20.02.2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 47-48/145 din 25.02.2014.
7. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova privind serviciul electronic guvernamental de autentificare și control al accesului (MPass), nr. 1090 din 31.12.2013. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 4-8/2 din 10.01.2014.
8. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova privind serviciul electronic guvernamental de jurnalizare (MLog), nr. 708 din 28.08.2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 261-267/756 din 05.09.2014.
9. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova privind serviciul electronic guvernamental integrat de semnătură electronică (MSign), nr. 405 din 02.06.2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 147-151/445 din 06.06.2014.
10. Proiectul de Hotărâre a Guvernului Republicii Moldova cu privire la Serviciul Guvernamental de Notificare (MNotify), în proces de avizare. În: <http://mcloud.gov.md/ro/content/serviciul-guvernamental-de-notificare>, accesat la 05.02.2017.
11. „Servicii MCloud IaaS”. În: <http://mcloud.gov.md/ro/content/iaas>, accesat la 08.02.2017.
12. „MCloud - Platforma Tehnologică Guvernamentală Comună cu 8 niveluri de securitate”. În: <http://mcloud.gov.md/ro/content/mcloud-platforma-tehnologica-guvernamental-comuna-cu-8-nivele-de-securitate>, accesat la 08.02.2017.

Prezentat: 9 februarie 2017.

E-mail: cebotaru@list.ru

Relații internaționale și integrare europeană

Innovative economy: preconditions and factors of formation and development

Economie inovatoare: condiții și factori de formare și dezvoltare

Alexandru GRIBINCEA,
doctor habilitat în științe economice, profesor universitar,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Hoda SALAME,
doctorand,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Israel

SUMMARY

Dynamic economic growth can be considered an important factor in the country's competitiveness in the market system. In the process of improvement of the market economy model, priority should be given to development of production on a new technical basis, innovation activity to translate scientific and technological research results into production, creation of new technological processes and restructuring in on the modern scientific and technological basis of all branches concerning material production and the service sector. The purpose of the study is to identify the assumptions and factors regarding the formation and development of innovative economy.

Keywords: *innovative economy, development factors, progress, security.*

REZUMAT

Creșterea economică dinamică este un factor important în competitivitatea țării în sistemul economiei de piață. În procesul de îmbunătățire a modelului economiei de piață, ar trebui acordată prioritate dezvoltării producției pe o nouă bază tehnică, activității de inovare pentru a transfera rezultatele cercetării științifice și tehnologice în producție, creării unor noi procese tehnologice și restructurării tuturor ramurilor de producție și serviciilor pe o bază tehnologică și științifică modernă. Scopul studiului este de a identifica ipotezele și factorii în formarea și dezvoltarea economiei inovatoare.

Cuvinte-cheie: *economie inovatoare, factori de dezvoltare, progres, securitate.*

Introduction. Government expenditures stimulate economy and help Japan recover from the crisis of late 2009 -2010. The government has proposed to open the agrarian sector and the service sector to more foreign competition and stimulate exports through free trade agreements. However, there are discussions on restructuring

the economy and financing new programs to stimulate the economy in the face of the difficult financial situation in the country. Japan's huge public debt, which exceeds 200% of GDP, persistent deflation, instability of exports to stimulate economic growth, aging and shrinking population - these are the main long-term problems for the Japa-

nese economy [7]. According to Zhores Alferov, countries have no future need to expand the issue of import-substituting products without the development of high-tech [5].

The purpose of the study is to identify the assumptions and factors concerning the formation and development of innovative economy.

In the study, the authors used methods of comparison, induction and deduction, historical, statistical, and other.

The analysis and test results. According to the author, an innovative economy is based on the flow of innovation, constant technological improvement, manufacturing and exporting high-tech products with very high added value and the technologies themselves. It is assumed that this is mainly a profit that creates intelligence innovators and scientists in the information sphere rather than in material production (industrial economy) and concentration of finances (capital).

The innovation is not a fad, but a necessity of survival to maintain competitiveness of the ideal of prosperity. A striking example of this phenomenon is are the events in the motorcycle market. When Yamaha has attempted to attack the company Honda, in response to that instead of the traditional decline in prices it has chosen an innovation strategy and in 18 months it has launched 113 new models of motorcycles, leaving its opponent no chance of success [5].

The author noted that the experience of developed countries shows that the winner in the battle for the consumer is the one who builds its his activities mainly on the basis of an innovative approach and the main purpose of the strategic plan is to expand new and original products and services [12].

A number of researchers believe that the most developed countries in the world today advance their economies using innovative methods [13].

The Industrial Revolution periodically changes the existing production system, causing a constant desire for innovation. According to Schumpeter, economic dynamics is based on the dissemination of innovations in various spheres of economic life [3]. The result is the impact of innovation on economic processes, or directly on the products. Currently, the list of countries with economies in innovation and venture business development - an essential component of the innovation economy - includes the United States, Germany, Japan, Australia, Canada, Sweden, Finland, Singapore, Israel and other countries. Innovation was together with accompanied any reasonable man in ancient times in the form of fire, batons, stone etc.; and has accompanied been with the mankind ever since. The theory of development, innovation, and, accordingly, an innovative economy has been created by an outstanding scientist. The fundamental monograph by the Austrian economist J. Schumpeter in the early twentieth century "The Theory of Economic Development" was published in 1911 and reprinted in 1926 and 1934. Since then, many prominent scientists, including the winners of Nobel Prize for economics, constantly deepened the theory of development and innovation. Joseph Schumpeter first introduced the distinction between growth and development of the economy, gave the definition of innovation and classified them it as follows [14]. This concept (innovation) includes five cases:

1. Creation of a new product; which consumers further need to familiarize with the new quality of the product;
2. Creation of a new method of production, which has not been practiced in industry and or mandatorily based on a new scientific discovery and may consist in a new form of commercial circulation of goods;
3. Open a new market, i.e. the market in which this industry in the country has not yet traded;

4. Open a new source of inputs, again irrespective of whether this source existed previously or had to be re-created.

5. Creation of a new organization of industry, for example, to achieve elimination of monopolies or monopolistic position. With the emergence of capitalism, the innovative sector of economy was formed, including special education, science, creative entrepreneurs.

The economy is called innovative because innovation is created and used in all sectors of economy and life. Some experts [11] identified several criteria that characterize the innovative society:

- 1) nomination to the fore services;
- 2) individualization of production and consumption;
- 3) development of small-scale production;
- 4) leading role of knowledge, science and information;
- 5) introduction of computers and new technologies;
- 6) elimination of class differences and formation of the middle class;
- 7) it is a human civilization, therefore people are the main value. Accumulated high quality and the creative human capital became the main driver of mass generation of innovation and creation of innovative economy. The concept of information society is close to the post-industrial theory [11].

Bell's work on the post-industrial economy describes the transformation in which excess profit is created not due to production, but due to establishment of new and dynamic markets. Innovative economy is the generation of economic structure, which is replacing the industrial economy [4].

Innovative economy first appeared in the United States. The famous American futurist Alvin Toffler points to its beginning - in 1956, "the first symbolic figure of disappearance of Economy smoking chimneys

and the birth of the Second Wave of the new economy of the Third Wave, "white-collar" employees who numerically surpassed the factory workers [14].

According to the research done by the author, innovative economy is based on the following basic principles, features and indicators: a high index of economic freedom; high level of education and science; technological ordersorders ?? economy; competitive and high quality of life; the high cost and the quality of human capital in its broadest sense; high competitiveness of economy; high share of innovative enterprises (over 60-80%) and product innovation; replacement of capital; competition and high demand for innovation; redundancy of innovation and, consequently, to the need to ensure the effectiveness of some of them at the expense of competition; start new markets; market principle of diversity; extensive industry knowledge and its high export? of it? [6].

Capital Substitution appears at any stage of the innovation process. It attracts all sorts of research teams, which compete with each other for funding different research and development. The task of this stage is to get excess of innovative ideas, knowing that most of them will not succeed, but it allows you to create the conditions to replace the capital. Private firms purchase patents and inventions and hope to gain profits [6].

Once reaching the next level of development, innovative companies grow to the point when they become interesting for larger corporations, innovative and venture capital funds and other organizations. Thus, even before the stage of bringing up future development of prototypes, the market begins to attract foreign investors and industrial companies, buys the development, on the basis of which launch technological innovations. For example, Intel Corporation announced that in 2015 it would establish a computer-based nanotechnology, today ensures the growth of its shares [5].

Capital Substitution occurs in different markets in the same time. At each stage of this process substitution occurs with increasing profit. Innovative economy is based on that even non-existent or development ideas, which already laid the foundation for new and fresh markets of innovative products.

The global economic crisis, according to the author,, appears as a process of substitution of the dominant technological structures at the present stage in the early 21st century. Innovative Economy requires an excessive amount of products, services and agents at each stage of the process: an excess of knowledge, ideas, designs, patents, high-tech companies, entrepreneurs, scientists, infrastructure, etc. According to the author, this redundancy initiates and supports competition, which leads to an increase in diversity and quality of goods and services. It is no accident that in the last two decades, a dramatic increase of financial speculation has created a sense of domination of financial capital over industrial capital. It is a manifestation of the release of capital from the aging process that sets technological structure, whose further expansion which is no longer supported by the market. The information revolution in the financial sector and the removal of a number of legal restrictions on speculation stimulated this process by enabling an infinite capacity of speculative operations in the form of virtual transactions on future obligations and rights. Under these circumstances, countries and regions that have similar products and technologies have advantages and security [12].

This competition is the engine of personal development, economic, social and human capital as the main factor of intensive development.

Innovative market economy involves simultaneous growth of all sorts of markets, which is provided if there is a diverse redundancy, which can be obtained only at very

high productivity and high technologies. Redundancy scientific discoveries, inventions, ideas, professionals, etc. initiated research and innovation systems, depending on the customer needs and demand. At the same time the creativity of scientists and innovators and the competition between them move them ahead of the curve of the growth of innovation proposals of and their demand on the part of the economy and society. This is manifested through the accelerated evolution of human capital and its leading role in the modern economy as a development factor. As part of the innovation system in conjunction with the science and the education system, happens to stimulate the creation of different companies - the developers of innovation happen to be stimulated. This is due to the construction of centers for common use of scientific equipment, technology parks, benefits and subsidies. At the same time, an excess of financial institutions involved in the innovation economy should be created so that investors compete among themselves for the purchase of shares in startups. However, only 8 per cent of economic growth in Russia is achieved by high-tech sectors, while in economically developed countries this number reaches 60 per cent. The demand for technological innovation of enterprises (CIS) in CIS countries is generally relatively low and does not meet the conditions to achieve sustainable economic growth and security. The development of nanotechnologies and processes make up one side of the coin. To implement innovations, development of new markets for implementation of a new generation of products is required. Likewise, the question arises as to who is the first to make a breakthrough in this direction. Innovative economy is based on the formation of new markets. In the emerging markets there are much more ideas, development, intellectual property; also, innovative products have replaced the old structure of the economy and tacked it

to a new level of quality (Table 1). Different types of market development of new organizational forms for firms and institutions are created in the innovative economy.

Organizational forms are used as industrial parks at universities, corporate training centers, clusters of small businesses, business incubators, technology transfer centers, specialized trading platforms for innovation.

ed by international organizations. The strategy of international community for the new century, which is presented in the “Agenda XXI century”, adopted at the UN Conference in 1992. The leaders of all countries of the world says mention that as much of the planet’s natural resources are exhausted and it is threatened by overpopulation, the environmental situation becomes increasingly unfavorable.

Table 1. Basic direction of technological structures.

4th technological structure 1940-1980 year	5th technological structure 1980-2020 year	6th technological structure 2020-2060 year
-automation - oil, coal and nuclear energy -EVM data banks -chemical engineering -green revolution -plain building -machine building	-microelectronics -oil and gas energy -personal computers, Internet -biotechnology of microorganisms -information technology -robotics	- nanotechnology -alternative energy, including hydrogen -global information networks, multimedia -plant biotechnology, animals drugs (? what is meant? medications for animals? or made from animals?) -photonics and optoinformatics

Source: author’s representation based on [1].

The present and future states are inseparable from the development of science on and the strength of its innovation potential, its intensive development and use in public interest that requires the creation of innovative economy. Ensuring economic security, according to the author, can be effective only in an economy in which there is unemployed able-bodied human nu este clar and material resources to increase the total social product, material, information, energy and spiritual values. This vision of an efficient economy is largely consistent with the model of sustainable development adopt-

Hence the need to move towards a model of sustainable development, such that meets the vital needs of the present generation and ensures maintaining such possibility for the next generation.

Within the spectrum of positive scenarios for the development of economies such as innovative ones in the long-term, several main stages exist, which determine the specificity of the content and priorities of industrial policy, and the difference is determined by the steps, in turn, opportunities to mobilize different sources of economic growth. Among them, the authors

identify the step activating the demand for innovative products and services. Given a small economic growth observed now all this reserve will be exhausted in the coming years. Accordingly, the timeframe of the first phase is limited to 2015. The greatest opportunities to increase production by tapping into the reserve capacities are the light industry, chemical industry, mechanical engineering, ferrous metallurgy, food industry and oil refining. It is for these industries that favorable conditions in the domestic market should be created, at the same time, if possible, stimulating their expansion in the global market. Innovation will gradually become the most important factor in radical modernization and reengineering of production, restructuring its industrial and product structures. Another phase of investment activity and normalization of the structure of production is shown after 2015, when economic growth is impossible without a significant input of new capacities and radical renewal of the production structure. The main objective of this phase is to mobilize financial resources for investment in economic restructuring. With regard to its own funds for investment in the manufacturing industries, this problem can be partly solved at this stage due to the normalization of price proportions and redistribution of added value for the benefit of the real sector. The next phase of innovation can be identified. It starts with the 2020 - 2025 period (Table 1.1). The main objective of this phase of industrial policy is a substantial increase in the technological level and innovation potential of key industries through the use of national scientific and technological achievements. This can be achieved only by concentration of provided resources on the priority areas of applied research that have been identified during the first phase. In this case, we are not talking of the production of entirely new knowledge and fundamental discover-

ies but of the use of existing backlog in applied science [2].

Innovation process is a concept that has currently the most diverse and broad interpretation. Development and dissemination of these concepts in the processes related to everything new, including new ideas and inventions, new scientific achievements, new knowledge and technologies, new results of fundamental and exploratory research projects etc. are generated by domestic performance and mixing of the two concepts: innovative and new. A broad interpretation of innovation as new includes all that is meant by scientific and technological progress and mixed priorities that create misconceptions about the identity of infrastructure requirements, providing scientific and innovative development. To substantiate this research, we will proceed from the following understanding: scientific and technological progress should be divided arbitrarily into two main interconnected and complementary components namely component of science and technology and component of production and technical achievements. The results of scientific and technological progress is a scientific achievement - new knowledge, new scientific and technological ideas, discoveries and inventions, new technologies to fundamentally new physico-chemical and biological principles.

From the foregoing, we conclude that, aimed at the realization in social practice of the "turnkey" production and technical achievements by the collective activity of people is meant the innovative activity - innovation, use of existing advanced technologies, systems, machines, and equipment based on the use and implementation of scientific and technical achievements of national and world science and technology. It should ensure the elimination of the gap between the available capacity and the level of already existing and verified scientific

and technical achievements, and their use in developing countries (established) companies.

Therefore, the saturation of innovative activity is the most important condition for the formation of an effective innovation economy and economic security. The effectiveness of innovation activity is largely determined by innovation infrastructure. Consequently, innovation infrastructure is a basic component of innovation economy, the innovation potential of the company.

Innovative infrastructure is a key tool and mechanism for an economy that concentrates innovation. Based on this understanding, we see innovation infrastructure as mutually reinforcing production and technical systems, organizations, companies and the corresponding organizational and management systems are necessary and sufficient for effective implementation of innovations. Innovative infrastructure determines the pace (speed) of the country's economic growth and well-being of its population. The experience of developed countries confirms that in the conditions of global competition in the world market the one who has a developed infrastructure creation and implementation of innovations as well as owns the most effective mechanism of innovation will inevitably win. Therefore, for effective functioning of the country's innovation economy innovation infrastructure should be fully functional [16].

Conclusions. It is necessary to have a set of properties that would contribute to the full implementation of engineering technologies for the creation and implemen-

tation of innovations across the regions and the country as a whole. It is our deep conviction that the population should possess a set of features, which are distributed throughout the region in the form of innovation and technology centers and engineering firms to solve problems of functionally full innovation cycle with the delivery of the object of innovation activity "turnkey"; versatility, which allows competitive assurance of the realization of the innovative project "turnkey" in any field of industrial or service sectors of the economy; professionalism, which is based on honesty and quality service to the customer or the consumer; constructiveness, which provides a focus on the end result. Development of the innovative project must be accompanied by continuous analysis of the final results. Availability of accurate feedback on the achieved outcomes allows to develop constructive priorities which a the development of innovation and thus ensure a closed innovation management system according to the scheme: Innovations - Investments - monitoring outcomes - investment, etc.; a high level of scientific and technological capacity; first and foremost employment leaders of innovative projects and the possibility of continuous updating and improvement of the personnel of the innovation infrastructure; financial security (availability of working capital); high level tools that accelerate the final result; flexibility, providing innovative infrastructure adaptation to changing market requirements and external environment.

REFERENCES

1. Akayev A., Greenberg R. Kondratieff wave: issues and prospects. Yearbook. Volgograd: Teacher, p. 384.
2. Alyoshina I. V., Alyoshin A. Globalization of Markets, Nanoindustry, and RF Nanoproducs' Internet-promotion Strategy.
3. Bazilevich V. D. Neortodoksna teoriya JA Schumpeter. În: Istoria ekonomichnih Scientist: in 2 hours. - 3rd edition. K.: Knowledge, 2006, t. 2, pp. 312-324.
4. Bell D. The coming post-industrial society. Social Forecasting Experience, 1973.

5. Brian Krzhanich. În: www.nanonewsnet.ru/news/2015.
6. Chistruga M. Evoluția dezvoltării economice a țărilor Europei Centrale și de Est în perioada postintegrare. Teză de doctor, Chișinău: ULIM, 2009.
7. Ganea V., Gribincea A., Nohailic S. Optimizarea creșterii economice prin intermediul difuzării inovațiilor în condiții de risc și incertitudine. Revista științifică *Studia Universitatis*, seria Științe exacte și economice, 2009, nr. 2(22), p. 224-228(C).
8. Gribincea A., Percinschi N., Cernei M. Aspecte teoretico-practice ale asigurării securității energetice prin intermediul utilizării inovațiilor în sectorul energetic. Simpozion științific internațional. Sectorul serviciilor în sec. XXI: realizări, probleme, perspective, 26-27 martie 2010, Chișinău: USM, 2010, p. 221-226.
9. <http://www.ereport.ru/articles/weconomy/japan.htm> <http://www.ereport.ru/articles/weconomy/japan.htm>
10. <http://www.russia-today.ru/article.php?i=1330>
11. Inozemtsev V. L. Science, the individual and society in the post-industrial reality. Russian chemical journal, No. 6, 1999.
12. Nanotechnology as a key factor of a new technological structure of the economy/ed. Academician and Professor S. Y. Glazieva, V. V. Haritonova. M.: Trovant. 2009, 304 p.
13. Schumpeter J. Das wissenschaftliche Lebenswerk Eugen von Böhm-Bawerks // Zeitschrift für Volkswirtschaft, Sozialpolitik und Verwaltung, 1914, vol. 23, pp. 454-528.
14. Sirazetdinov R. M. The need for the formation of innovative strategy of development of the economy. În: Journal of Creative Economy No. 10 (46) for the year 2010, pp. 45-48.
15. Toffler E. Third Wave. Alvin Toffler. The third wave. <http://www.skypoint.com/members/mfinley/toffler.htm>
16. Гривинча А., Андреева Т. Проблемы привлечения инвестиций в инновации как фактор экономического роста государства. Revista științifică *Studia Universitatis*, seria Științe exacte și economice, 2013, nr. 2(62), pp.173-178.

Prezentat: 9 ianuarie 2017.

E-mail: agribincea@mail.ru

salma.im80@gmail.com

Evoluții ale mediului internațional de securitate

International security environment changes

Iurie RICHICINSCHI,
doctor în drept, lector universitar,
Academia de Administrare Publică

SUMMARY

In this article, according to the author, internationally, the end of the Cold War did not only mean the collapse of the international security architecture typical for the post-war period, based on the principles of intimidation and devastating global nuclear confrontation, but marked the transition to a unipolar world with a dominant position for the US, far away from any other state. This situation has led to a fragmentation of security efforts and transformed security environment in a process which now encompasses all the conditions, processes and phenomena of political, diplomatic, economic, military, socio-cultural, etc. Nature both domestically and internationally, that determines the protection level of the individual and the community to which it belongs.

Keywords: security, security environment, Cold War, bipolar world, conflict, asymmetric risks.

REZUMAT

În acest articol se menționează că, în opinia autorului, sfârșitul Războiului Rece la nivel internațional a însemnat prăbușirea arhitecturii internaționale de securitate tipice perioadei post-belice bazate pe principiile intimidării și confruntării nucleare globale devastatoare, dar și a marcat trecerea la o lume unipolară cu poziție dominantă pentru SUA, la mare distanță de orice alt stat. Această stare a condus la o fragmentare a eforturilor din domeniul securității [1, p. 50] și a transformat mediul de securitate într-un proces care înglobează actualmente ansamblul condițiilor, proceselor și al fenomenelor de natură politică, diplomatică, economică, militară, socioculturală etc., atât la nivel intern cât și internațional și care condiționează nivelul de protecție al individului și al comunității din care acesta face parte [2, p. 1].

Cuvinte-cheie: securitate, mediu de securitate, Război Rece, lume bipolară, conflict, riscuri asimetrice.

Astăzi trăim într-un lume dinamică, interdependentă și conflictuală, marcată de incertitudine, de evoluții și mutații rapide, manifestate nu numai la nivel de individ, dar, în special, la nivel societal. Se produc schimbări majore în cadrul sistemului relațiilor internaționale, în care mediul de securitate, la fel, este caracterizat de o complexitate sporită, de un grad ridicat de instabilitate și impredictibilitate și de un proces de profundă transformare care generează consecințe ce pot afecta, pe termen lung,

comunitatea internațională.

A devenit tot mai evident faptul că nu ne mai putem raporta la un mediu global de securitate prin prisma vechilor paradigme [3, p. 25]. De la dispariția unor state naționale, multiplicarea actorilor statali și nonstatali, afirmarea unor noi centre de putere, manifestarea unor riscuri și amenințări cu caracter asimetric, creșterea violenței etnice și religioase, ascensiunea fanatismului și manifestărilor teroriste cu caracter inuman și până la anexarea Crimeii de către

Federația Rusă, toate aceste fenomene marchează procesul de divizare a lumii și nu mai au nimic în comun cu principiile „balanței de putere” care, de fapt, a guvernat relațiile internaționale până la sfârșitul Războiului Rece.

Dispariția lumii bipolare, reprezentate de cele două supraputeri, Statele Unite ale Americii și ex-U.R.S.S., care și-au protejat interesele globale prin tensiuni și goană a înarmărilor, prin polarizarea în jurul lor a grupurilor de state care au format blocuri militare de putere antagoniste (NATO și Tratatul de la Varșovia), a pus capăt împărțirii în două a Europei, poate chiar și mai mult, a marcat etapa diminuării folosirii forței în rezolvarea diferendelor între state, transformând securitatea din ce în ce mai puțin într-o problemă militară. În prezent, aspectele de ordin militar și strategic, în ecuația securității fiind estompate de cele de ordin politic, economic, societal și ecologic, iar dimensiunea internațională a acesteia este estompată de cea intranațională [6, p. 149]. Altfel spus, își face apariția perceperea privind multidimensionalitatea conceptului de securitate.

Cu adevărat, mediul internațional de securitate este un sistem adaptiv complex, care s-a schimbat gradual ca răspuns la căderea zidului Berlinului și unificarea Germaniei, ca rezultat al pierderii controlului sovietic asupra estului Europei și dezintegrarea U.R.S.S., iar redefinirea regulilor privind securitatea a ridicat probleme de sistem nu doar de ordin practic, dar și conceptual. Și aici trebuie să recunoaștem că, dacă unele aspecte de securitate s-au clarificat, atunci altele au devenit mai complicate și incerte [5, p. 55, 56].

Cel puțin, pentru a prezenta complexitatea conceptului de mediu de securitate, considerăm că o simplă asociere a termenilor componenți nu denotă toate sensurile sale. Astfel, definiția mediului de securitate corespunde totalității factorilor din mediul înconjurător, care asigură sentimentul de

încredere și de liniște, prin garantarea absenței oricărui pericol, atât pentru individ cât și pentru societatea din care acesta face parte. De fapt, conform aprecierilor este o expresie cu grad mare de generalitate și în acest sens, în mediul politico-militar existau mai multe variante de abordare a sintagmei mediului de securitate.

Prima abordare este aceea care urmărește și ia în considerare cumulul proceselor de securitate, cu tot cu structurile și mecanismele de realizare a securității. A doua pornește de la teza conform căreia starea naturală a omenirii este cea de insecuritate, astfel încât ar trebui să discutăm despre mediul de insecuritate și nu despre cel de securitate. În sfârșit, cea de-a treia abordare vizează spațiul de securitate în care se combină spațiile de interes ale actorilor globali statali și celor nonstatali [2, p.1].

Prin asemenea abordări se înțelege ideea că la nivel global nu există o opinie consolidată asupra conceptului ce vizează mediul de securitate, inclusiv, privind mutațiile acestuia. Anume într-un astfel de context tensionat, dinamic și complex, caracterizat tot mai mult de situații neprevăzute, își are începutul o primă etapă a procesului de evoluție a mediului internațional de securitate care se caracterizează prin:

- înlocuirea lumii bipolare cu o nouă etapă de tranziție a sistemului internațional, în care se produc schimbări profunde ce au afectat viața socială, politică, economică și militară a statelor. Apar și se manifestă o serie de conflicte sociale, etnice, religioase, politice și de altă natură, care au avut drept efect colapsul unor state federale, dezintegrarea acestora și creșterea numărului de state noi, precum și slăbirea capacităților structurilor statale de a face față noilor provocări. Toate acestea, la rândul lor, au condus la instabilitatea mediului internațional de securitate;

- creșterea numărului și diversificarea tipului de actori de securitate, printre care actori statali și nonstatali. Categoria se-

cundă este reprezentată atât de corporații transnaționale și organizații nonguvernamentale umanitare cât și de libertatea de acțiune în creșterea acestora [7, p. 9] privind protecția ființei umane;

- reconfigurarea raporturilor de putere pe plan internațional; anume în condițiile amplificării tendinței de reorganizare a centrelor de putere, este inerent și obiectivul geostrategic al Federației Ruse de a reveni la statutul de mare putere globală. Acest context al transformărilor geopolitice moderne, din punct de vedere practic, a favorizat întărirea pozițiilor și ale altor actori cu impact global în domeniul securității, precum UE, China, Japonia și India. Nu poate fi exclusă nici emergența Iranului ca putere nucleară regională sau chiar a Coreii de Nord, indiferent de sancțiunile comunității internaționale. O viziune interesantă este cea a lui Zbigniew Brzezinski, care consideră că esența noii structuri de securitate a lumii se află în relația dintre Statele Unite ale Americii și Eurasia [5, p. 57]. Până la urmă, creșterea importanței unor state ca „supraputeri mondiale” nu se exclude, iar lumea viitorului va fi reprezentată de lumea cu mai multe centre de distribuție a puterii. Politologul american H. Kissinger susține că, în sistemul internațional al secolului al XXI-lea se conturează, cel puțin, șase centre esențiale ale puterii și, anume Statele Unite ale Americii, UE, China, Japonia, Federația Rusă și India. Acești actori reprezintă cinci civilizații diferite, iar interacțiunea dintre ei va și determina, în mare parte, conținutul relațiilor internaționale. Anume distribuția rolurilor între mai multe poluri de putere pe arena mondială va crea premise optime pentru asigurarea stabilității și securității globale;

- accentuarea proceselor de globalizare și dezvoltare fără precedent a tehnologiilor informaționale, făcând lumea tot mai interdependentă și mai interconectată prin liberalizarea fluxurilor mondiale de mărfuri, servicii, capital și informații și, totodată, făcând-o vulnerabilă față de generarea

și potențarea în mod reciproc atât a unor noi riscuri interne cât și externe la adresa securității. Astfel, consecințele globalizării se regăsesc în impactul direct pe care evoluțiile și procesele transnaționale îl au asupra securității [1, p.108].

O altă etapă este marcată de secolul al XXI-lea, care a fost diferită de cea anterioară prin faptul că principalul fenomen în plan securitar, războiul global împotriva terorismului, a cuprins întreaga lume și a produs schimbări profunde în cadrul mediului de securitate [4, p.131]. Ba chiar mai mult, etapa care a înregistrat o schimbare dramatică a mediului de securitate, etapă de o radicală cotitură care a fost marcată de tragicele evenimente din 11 septembrie 2001, când comunitatea internațională a conștientizat faptul că asemenea activități criminale sunt posibile oriunde și oricând, asupra diferitelor ținte, utilizând diverse tehnici și resurse pentru atingerea rezultatului scontat.

De la acel eveniment, care a modificat în mod radical și brusc mediul de securitate global, în sensul securității prin integrare, securității prin cooperare și securității în globalizare [1, p. 53], a devenit clar că instituțiile naționale și cele internaționale nu mai pot contracara separat flagelul care afectează grav securitatea umană și, în general, abordarea de tip izolaționist a securității nu mai este posibilă, ci doar în contextul mai larg al interdependențelor și relațiilor dintre tendințele generale și amenințările sau provocările specifice unui anumit domeniu de manifestare sau zone geografice [5, p. 54].

Principalele mutații și transformări produse, de la începutul mileniului al III-lea, în mediul internațional de securitate sunt determinate, în mare parte, de câteva aspecte principale, printre care:

- manifestarea tot mai accentuată atât a unor noi riscuri și amenințări specifice criminalității organizate transfrontaliere cât și a terorismului internațional, care este considerat drept cea mai gravă amenințare, datorită accesului pe care grupurile teroris-

te îl au la tehnologiile actuale și a dorinței și tentativelor acestora de acces la arma de distrugere în masă. Perioada indicată este cea care marchează faptul că, la nivel planetar, a început să deruleze un adevărat război, îndreptat împotriva terorismului, de o factură neobișnuită, clasificat ca fiind asimetric, în care beligeranții sunt forțele care se opun ordinii, democrației și civilizației de tip occidental, respectiv, forțele democratice care încearcă să se impună în fața dezordinii. Și aici vorbim de un război care, de fapt, nu mai poate fi gestionat în mod individual;

- schimbarea naturii conflictelor și redefinirea modalităților de desfășurare a războiului sub influența noii revoluții informaționale, schimbând accentul de pe aspectele convenționale, clasice pe cele neconvenționale, informaționale. Amenințările în spațiul cibernetic sub forma atacurilor informaționale și a criminalității de această natură, având drept țintă infrastructura informațională critică guvernamentală sau cea a mediului de afaceri, sistemele informaționale ale domeniului financiar-bancar ori organizațiile militare și de securitate, pot fi din categoria celor mai difuze, netradiționale și interconectate, care nu respectă nicio graniță [5, p. 58]. Astfel, datorită proliferării accesului la informație în timp real, liderii politici iau adesea decizii de moment care nu permit evaluări mai profunde. Gravitatea acestor riscuri și amenințări prin acces la sisteme și tehnologii informaționale permite implementarea violenței la distanțe mari, de la un continent la altul, fără cheltuieli financiare majore și riscuri de demascare diminuate;

- mai persistă tendința, atât a unor state cât și a unor grupări criminale care vor să dispună de arma de distrugere în masă, dar și mai grav este că numărul celor care își doresc astfel de arme este în creștere. Riscul major îl constituie faptul escaladării situației, a scăpării de sub control a proliferării aces-

tor arme, în pofida tuturor eforturilor pe care le depune comunitatea internațională pentru prevenirea utilizării lor. Cu regret, o serie de state și organizații teroriste dispun, până în ziua de azi, de programe agresive de înarmare sau caută tehnologii de producere a armelor de distrugere în masă.

Astăzi, complexitatea și dinamismul mediului internațional de securitate sunt caracterizate de lipsa unui consens privind modul de abordare a securității. Această stare a permis, într-un fel sau altul, manifestarea diverselor grupuri de interese la toate nivelurile, astfel încât nu s-a ajuns să fie elaborate politici de securitate consistente, rezonabile și acceptabile pentru majoritatea statelor lumii.

La fel, creșterea numărului populației pe glob și dezvoltarea economică pe care și-o propun toate statele, sunt însoțite de creșterea consumului unor resurse care sunt tot mai limitate și repartizate neuniform pe întinderea Terrei. În acest sens, energia va continua să aibă o semnificație strategică majoră pentru toate procesele sociale, dar în plan militar, probabil, importanța acesteia va fi una vitală [2, p. 6]. Deci competiția pentru resurse va caracteriza viitoarele relații, iar deficitul acestora va avea un rol decisiv în declanșarea sau amplificarea unor conflicte care vor conduce la noi mutații în mediul global de securitate.

De asemenea, o explozie demografică ar exercita o presiune crescândă asupra resurselor naturale limitate ale Pământului. Astfel, creșterea demografică va promova schimbări profunde la nivelul populației planetei nu numai în țările subdezvoltate, dar și în țările puternic dezvoltate. Drept rezultat, vom deveni martorii unei urbanizări intense ai avansării ratei criminalității, creșterii sărăciei și, fără îndoială, ai dezvoltării caracterului global al migrației.

O altă caracteristică inerentă mediului internațional de securitate este procesul care vizează schimbările climatice.

Acestea vor avea ca posibile consecințe creșterea fluxului de refugiați, care la rândul său, poate conduce la creșterea tensiunilor interetnice, precum și apariția problemelor regionale de securitate a alimentației, pe fundalul concentrării populației în anumite zone. Abordarea corectă a schimbărilor climatice are menirea de a preveni și evita unele efecte nedorite, inclusiv pierderi semnificative ale economiei statelor.

Aceste aspecte enunțate pot provoca amenințări care conduc mai departe starea de instabilitate, inclusiv în regiunile „nesigure”, în care haosul este produs deja de condițiile existente. Anume în astfel de condiții se poate genera extinderea sărăciei economice, apariția guvernărilor autoritare, apariția premiselor pentru existența statelor slabe, ascensiunea comportamentului criminal, evoluția manifestărilor teroriste, decăderea instituțiilor responsabile de securitatea și apărarea comună.

Astăzi, în locul rivalității ideologice și confruntărilor militare, vine o nouă arhitectură a organizării multipolare a lumii în tranziție, care va fi bazată pe echilibrul instabil al unor noi asocieri în jurul puterilor regionale. Acest proces va fi însoțit de o perioadă de instabilitate și reorganizare geopolitică a lumii. De fapt, este un proces de reanimare a competiției pentru dominarea spațiului, a sferelor de influență și de nostalgie pentru unele teritorii pierdute.

Deci pășind în secolul al XXI-lea, vor mai persista amenințări la adresa mediului de securitate din categoria celor mai vechi și periculoase, precum agresiunile unor state „criminale” sau agresiunile terorismului internațional, însă tendințele care vor de-

termina evoluția comunității mondiale în viitorul apropiat rămân a fi totuși procesul globalizării, extremismul, naționalismul agresiv și separatismul, precum și fenomenele transnaționale. Aceste tendințe sunt generatoare de criminalitate, mai mult sau mai puțin, în toate țările, indiferent de statut și, cel mai grav, datorită impactului direct asupra ființei umane.

În această eră de profundă schimbare și transformare, mediul internațional de securitate prin prisma structurii sale, care este una extrem de complicată și datorită dependenței sale evolutive de multitudinea de factori obiectivi și subiectivi, determinarea trăsăturilor acestuia impune o nouă abordare care să ia în considerare multiplele modificări ce au loc în toate domeniile vieții sociale [2, p. 1].

În acest sens, putem conchide cu certitudine că, la începutul mileniului al III-lea, provocările la adresa mediului actual de securitate tind să devină din ce în ce mai difuze, puțin predictibile și multidimensionale, constituind atât o caracteristică externă a securității cât și una internă și, desigur, devenind parte componentă indispensabilă a politicilor și strategiilor de securitate.

În asemenea condiții, mecanismele principale de funcționare a sistemului de securitate trebuie să se bazeze pe cooperarea internațională pe toate nivelurile, ca fundament pentru asigurarea stabilității mediului de securitate care, la rândul său, trebuie să asigure sentimentul de încredere și de liniște, prin garantarea absenței oricărui pericol, atât pentru individ cât și pentru comunitatea din care acesta face parte.

BIBLIOGRAFIE

1. Balaban C. Securitatea și dreptul internațional. Provocări la început de secol XXI. București, Ed. C. H. Beck, 2006.
2. Boroi G. Aspecte specifice ale noului mediu de securitate la nivel global. În: <http://www.lumeamilitara.ro/index.php?mod=articol&idart=60&numar=1/2011§iune=Azimut%2021> (vizitat la 18.01.2016).
3. Gheorghe F. Complexitatea în mediul de securitate. Materialele conferinței științifice

internaționale Strategii XXI, din 11-12 iunie 2015. București: Ed. Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2015.

4. Ioniță L. Provocări la adresa mediului contemporan de securitate. Materialele conferinței științifice internaționale din 22-23 noiembrie 2012. București: Ed. Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2012.

5. Naghi G. Securitatea europeană. Fundamentări normative și instituționale. București, Ed. C. H. Beck, 2010.

6. Rugină G. Redimensionarea mediului de securitate. Sesiunea anuală de comunicări științifice. București: Ed. Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2010.

7. Savu G. Unipolarism și multipolarism în secolul XXI. Tendințe în sistemul internațional. Sesiunea anuală de comunicări științifice cu participare internațională. București: Ed. Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2011.

Prezentat: 1 februarie 2017.

E-mail: iu.richicinschi@gmail.com

Tribuna tânărului cercetător

E-guvernarea de decidență a Republicii Moldova înglobată în procesul de consolidare a e-guvernării decizionale etalonate internațional

Decisional E-government in the Republic of Moldova embedded in strengthening the decisional e-governance internationally calibrated

Victoria GOREA,
doctorandă, Academia de Administrare Publică

SUMMARY

Innovative scientific article presents the nature scientific– academic and practical of e-government activity of Republic of Moldova in the evolutionary development of e-government and new specific directions interrelated conceptual, interdisciplinarily, regulatory and practical. Crystallized Dominant given the specter reportedly of the scientific article focuses on the calibrating national digital innovation tailored to global starters begins from supreme e-government decider of the Republic of Moldova; similarly and by developing other branches e-guvernamentale such as e-government of the: economy, e-culture, e-social, e-health, e-science and other areas interactivity intercorrelated in new e-learning, digital and practical platforms etc., etc.

Keywords: *e-government, public administration, decision making process, digital, hierarchy, standard, model, method, documentation, metadata elective, micro and macrodecision, micro and macrosystem etc.*

REZUMAT

Acest articol prezintă informații inovatoare de ordin științifico–academic și practic care se referă la activitatea de e-guvernare a Republicii Moldova în ce privește dezvoltarea și evoluționarea e-guvernării în funcție de noile direcții specifice acesteia intercorelate conceptual, interdisciplinar, reglementar și practic. Dominanta cristalizată, reieșind din spectrul relațiilor articolului științific, pune accentul pe etalonarea inovațiilor digitale naționale adaptate cerințelor globale, demarând de la e-guvernarea de decidență supremă a Republicii Moldova, dezvoltând și alte ramuri e-guvernamentale, precum e-guvernarea: e-economia, e-cultura, e-sănătatea, e-știința și alte domenii interactivate intercorelațional în cadrul noilor platforme e-learning, digitale și practice etc.

Cuvinte-cheie: *e-guvernare, administrare publică, proces decizional, etalon, model, metodă, documentare, metadata elective, micro- și macrodecizional, micro- și macrosistem.*

E-guvernarea Republicii Moldova denotă o tendință în ascensiune de tratare, cristalizare și aplicare a noilor decizii luate la nivel microstemic, îndeosebi ale deciziilor procesate digital, modelându-le și adaptându-le în conformitate cu modelele și metodele ce reprezintă etaloane de procesare e-guvernamentală decizională standardizate internațional. Documentarea și e-documentarea unei e-guvernări de decidență supremă a Republicii Moldova în cadrul ierarhiei statale digitale decizionale devin din ce în ce mai conturate pe plan intern. Aceasta deschide noi oportunități pentru relațiile internaționale digitale macrosistemice, capabile să deruleze procesarea decizională electronică într-o manieră diplomatică și etică, perform nd indicatorii digitali precum e-cultura, e-educația, e-sănătatea, e-economia ș. a.

Previzionarea efectelor de impact optim ale e-guvernării asupra procesului decizional național poate estima prezumtiv rezultatele metadatelor electiv anume fortificând intercorelarea aspectelor științifice, teoretico-metodologice și practice specifice renovării actelor normative și legislative socializate informal și formal în baza noilor politici digitale decizionale, prioritar, adapt ndu-le realităților practice de aplicare a acestora, în scopul promovării politicii digitale decizionale loiale statale, de asemenea, benefice viitorului țării.

E-guvernarea de decidență poate sensibiliza opinia publică comună în favoarea atingerii în perspectivă a deciziei unitare globale, edificând societatea numeric prin consolidarea societății civile integratoare a raporturilor juridice și sociale și prin valorificarea societății. Astfel, poate avea loc autorealizarea Republicii Moldova în baza univocității naționale conformate cerințelor globale și evoluționate integraționist directivelor noilor geoplatforme practice și digitale renovate continuu. Unitar și progresiv, interactivitatea intersistemică a sferei administrării publice și a domeniului

politic, îndeosebi în ce privește re tehnologizarea continuă a multitudinii domeniilor de activitate evoluționate de către administrarea publică decizională, denotă că noile tendințe ale digitalizării necesită a fi demarate interdisciplinar de la nivel științifico-academic, emergent, continuate în mod practic, valorificând incipient noile direcții e-guvernamentale. Direcții ce țin de științele administrative și politice, implicit, știința e-administrării publice, pun nd accentul pe administrarea publică decizională. Tot aici și formalizarea e-administrării publice de e-decidență, evoluția științei politice digitale. Modular și matricial, dezvolt nd domeniul e-științelor, pot fi create noi platforme e-learning, specifice aspectelor disciplinare ale direcțiilor inovaționale, digitale specifice e-guvernamentale ale administrării publice și ale corelațiilor interdisciplinare ale acestora, precum: guvernarea deciziilor, a subiectelor, a ideilor, inovațională, e-guvernarea decizională și e-guvernarea de decidență supremă, a subiectelor, a ideilor, inovațională, e-guvernarea de dirijare și organizare a e-economiei, e-guvernarea e-culturii/a culturii digitale, e-guvernarea sferei e-sociale ș. a. Implicit, e-administrarea publică, tot aici e-administrarea publică de e-decidență, e-administrarea publică a noilor tehnologii informaționale și comunicaționale – a NTIC-urilor, e-administrarea publică e-economică, implicit, e-administrarea publică e-fiscală, e-administrarea publică e-financiară, e-administrarea publică a auditului e-financiar, implicit, e-fiscală; e-administrarea publică e-culturală; e-administrarea publică e-socială; e-administrarea publică a e-științei; e-administrarea publică a e-educației; e-administrarea publică a e-sănătății/e-vitalității ș. a. Politica digitală, denumită eventual e-politică, poate dezvolta intercorelativ noi aspecte, precum relațiile internaționale digitale/e-relațiile internaționale, cooperarea internațională digitală/e-cooperarea internațională, negocierile etice on-line,

diplomația internațională digitală, evenimente și fapte evoluționate în cadrul unei infrastructuri renovate continuu ș. a.

Esențial, apare posibilitatea deducerii unui nou cadru referitor la noile aspecte de constituționalizare a inovațiilor decizionale de ordin digital. Aceasta reieșind din avansarea fortificării practicilor e-guvernării de decidență de top nivel, posibil, documentată și e-documentată drept „E-guvernarea de Decidență Supremă din Republica Moldova”, abreviată drept „E.G.D.S.R.M.”, concomitent renovând infrastructura națională. Astfel, „E.G.D.S.R.M.” eventual fiind încorporată în cadrul „Centrului E-guvernării și al Infrastructurii Republicii Moldova”, respectiv, „C.E.G.I.R.M” sau „C.E.G.I.N.” din Republica Moldova în baza actualului „Centru de Guvernare Electronică a Republicii Moldova”.

La nivel microdecizional, aceasta poate fi abordată drept „E.G.D.S.”, având drepturi și obligații digitale eligibile, precum și practice eligibile. „E.G.D.S.R.M.” poate activa promovând inovațiile nanotehnologice, documentând, implementând și aplicând noile practici particulare e-guvernării de decidență supremă, precum ar fi noile „înaintări de e-decidență”, „împuterniciri de e-decidență”, „întări de e-decidență”, „carte de e-decidență” ș. a. Gradual, poate fi creat echilibrul opiniei publice în mod tradițional și on-line, eligibil practic electiv și e-eligibil, aplicând e-votul, posibil adecvat categorisit terminologic drept e-eligibil e-electiv, tinzând spre alinierea totală decizională globală. În consecință, interpretarea tendințelor și perspectivelor impactului optim al e-guvernării asupra procesului decizional conformat fenomenului globalizării pe plan național devine din ce în ce mai accesibilă publicului larg de către organele de stat digitale competente în domeniu. În acest context, e-guvernarea de decidență supremă poate îndeplini funcții de top conducere statală digitală, fortificând în ascensiune noile funcționalități intersistemice ale noilor genuri de administrare pu-

blică categorisite în corespundere cu noile direcții de dezvoltare a e-administrației publice, respectiv, fiind posibil de clasificat din punct de vedere terminologic, reieșind din tipul inovațiilor nanotehnologice aplicate în cadrul diverselor domenii administrativ-publice etc. Concomitent, inovațiile e-guvernării de decidență supremă fiind socializate public, contribuind la edificarea societății informaționale, pot prezenta noi tratate publice înaintate de către sfera politică, domeniile politicii analitice și digitale. Acestea sunt binevenite la socializarea noilor date și metadate informaționale electiv într-o manieră informală etică și formală de convingere durabilă a maselor populare etc.

E-guvernarea amplificată matricial și radial poate fortifica verticalitatea activității e-guvernării de decidență supremă capabilă să dezvolte modular, consecutiv și consecvent o multitudine de alte aspecte ce pot ține de e-decidența statală a acesteia asupra administrației și e-administrației publice, socializând tradițional și digital noile politici e-guvernamentale, respectând multitudinea principiilor proprii sistemului administrației publice și sistemului politic. În mod prioritar, se va pune accentul pe respectarea principiilor eligibilității, loialității, echității ș. a. Omogenizând datele similare principiilor științifice și e-științifice proprii domeniului administrației publice și e-administrației publice, domeniului politic și politicii digitale, creând, în același timp, clasificând și concretizând noi principii globale. În acest mod, e-guvernarea de decidență supremă poate fi înrolată competitiv decizional la nivel micro- și macrosistemic prin aplicarea NTIC-urilor în favoarea autorealizării umanității. Motivarea e-guvernării Republicii Moldova de fortificare a procesului decizional pe plan intern tinde a suplini sustenabilitatea reciprocă interrelațională G-G, G-B, G-C și a altor coraporturi de talie națională și de anvergură globală, realizând favorizarea ascensiunii e-guvernării misiunare de satisfacere a stadiului moral de

alinieră totală decizională integraționistă actelor misionare ale U.E., O.N.U., N.A.T.O. și alte organizații internaționale.

Ireversibilitatea evoluționistă a infinității informaționale globale cristalizează noua ierarhie a administrării publice digitale. De asemenea, aceasta transparentizează supremația formală, ligibilă și e-ligibilă a puterii de decidență și de e-decidență, elucidează noua elită politică digitală, noile autorități publice digitale. Aceste aplicabilități sunt specifice micromediului decizional al Republicii Moldova conform fenomenului globalizării, respectând normele, valorile, credințele ș. a. În această ordine de idei, mediul științific și e-științific, contributiv și mediul științifico-academic al Academiei de Administrare Publică dezvoltat sub egida Guvernului Republicii Moldova, tinde să elucideze noile aspecte ale digitalizării naționale în scopul înglobării adecvate a e-guvernării de decidență a Republicii Moldova în cadrul dezvoltării noilor geoplatforme practice și electronice. Acesta, de asemenea, tinde să prezinte directivele e-guvernării de decidență supremă specifice micromediului și să soluționeze repercusivitatea noilor mișcări inovaționale, aplicând diverse modele, metode de abordare și tratare ideologică cu aplicabilitate practică globală, diversificând și renovând noi modele etalonate de abordare intercorelațională administrativă, administrativ-publică, politică, digitală ș. a.

Acestea urmează a fi multiplicat integrate integraționist interdisciplinar, reieșind din noile provocări ale secolului al XXI-lea în cadrul unei noi epoci istorice informaționale axate pe „lupta de idei și putere”. Ea manifestă etapizarea inovațională a științelor administrative, a științei administrării publice și a științelor politice evoluționate teoretico-metodologic. Practic și digital, având noi interese comune ce se referă la juxtapunerea și coeziunea de periodizare a epocii istorice informaționale, demarând de la o nouă perioadă comună acestora, abordată în diver-

se contexte științifico-academice și practice drept „perioadă de e-guvernare”. Ea este capabilă să direcționeze vectorial și ascendent perioadele ulterioare dispuse consecutiv, specifice digitalizării naționale încadrate macrosistemic în conformitate cu evoluția fenomenului globalizării. Noua perioadă specifică noii epoci istorice informaționale a secolului al XXI-lea, supranumită „perioada de e-guvernare”, poate deveni funcțională, îndeosebi în ceea ce privește procesarea decizională practică și digitală, interconexiunând organic și sistemic diverse metodologii inovaționale și abordări științifico-academice și practice. Din punct de vedere administrativ, dezvoltarea motivațională reprezintă mecanismul consolidării aspectelor științifice, ale arhitecturii și ale infrastructurii renovate, specifice bunei guvernări și e-guvernări. Astfel, acestea devin capabile să creeze traseele practice și on-line proprii avansării fezabilității unei e-guvernării de decidență supremă. Sustenabil micro- și macrosistemic, acest fapt prevede investirea informațională și financiară în practicile specifice domeniilor administrării și a e-administrării publice a subiectelor, a ideilor inovaționale, a deciziilor ș. a. Aceasta reieșind din promovările noilor concepte ideologice înaintate de mediul științifico-academic pe plan intern „ante” e-transformate în funcție de inovațiile internaționale și „post” licențiate, acreditate, brevetate etc. Constructiv, se tinde spre motivarea morală și materială a cercetătorilor științifici, a funcționarilor publici de înaltă calificare implicați și e-implicați la realizarea noilor tratate publice, abordărilor teoretico-metodologice și analitice, cercetărilor științifico-academice și practice, a noilor concepții, strategii, planificări, programe, proiecte ș. a. Ele se axează pe o continuare a conținutului datelor și metadatelor informaționale în dependență de subiectul, obiectul și contextul supuse unei cercetări științifice teoretico-metodologice, analitice și fezabile a fiabilității interactivității sistemului admi-

nistrării publice și a sistemului politic, care poate spori rentabilitatea e-guvernării de decidență supremă la nivelul național adaptiv cerințelor internaționale. Conducerea statală digitală a Republicii Moldova poate dezvolta e-guvernarea de decidență supremă ca să optimizeze procesul decizional specific particularităților administrativ-publice și naționale în baza geoplatformelor interactivatoare a politicilor, biopoliticilor și politicilor digitale implementate și aplicate în mod practic și on-line, valorificând noi indicatori de performanță și reieșind din evenimentele și faptele evoluționale licit și eligibil prin aplicarea NTIC-urilor avansate.

Din punct de vedere strategic, e-guvernarea de decidență supremă a Republicii Moldova poate crea alinierea decizională a opiniei publice. Aceasta se va axa pe valorificarea noutăților științifice digitale, formalizând ligibil și eligibil sferile administrării publice științifice și e-administrării publice e-științifice în baza unui sistem de valori inovaționale intercorelatoare a interactivității factorilor de ordin natural, uman și tehnic drept factori primordiali de influență asupra dezvoltării societății umane valorificatoare a societății civile, edificatoare a societății informaționale, evoluționând perioada de e-guvernare într-o manieră sustenabilă autorealizării naționale într-un mod competitiv macrodecizional.

Sub aspect e-guvernamental pot fi modelate jurisprudent aspectele inovaționale ale digitalizării evoluționale de noile mișcări ideologice pe Internet și Intranet. Concomitent, din punct de vedere științifico-academic și practic, pot fi derulate noi evenimente și fapte promovate de către savanți, politologi, autorități publice, funcționari publici, specialiști de înaltă calificare, prezentând aspectele integratoare ale epocii informaționale. Din aceste considerente, e-guvernarea de decidență supremă a Republicii Moldova, corelând concomitent informațiile parvenite din me-

diile științifico-academice și practice, poate dezvolta aspectele teoretico-metodologice și de natură practică inovaționale și digitale într-o manieră de ascensionare erudită. Astfel, poate fi creată și consolidată, prin intermediul activării noilor platforme e-learning, varietatea tangențelor interdisciplinare scindate din spectrul disciplinar caracteristic e-guvernării în evoluție permanentă.

În consecință, e-guvernarea de decidență supremă poate modela ideologic, practic și electronic evenimentele și faptele de viitor într-un mod de devansare a paradigmatelor critice parvenite din juxtapunerea involuntară a aserțiunilor promovate de către sferele administrativ-publice, e-administrative, a politicii digitale sau a e-politicii informaționale, e-economice, e-sociale, e-culturale și alte domenii, care devin oportunitate nanotehnologic din ce în ce mai mult în conformitate cu evoluția fenomenului globalizării. Mereu performantă și orientată strategic spre orizontul anului 2020, Republica Moldova prezintă o competitivitate e-guvernamentală micro- și macrodecizională sporită, ocupă poziții avantajoase în ratingurile mondiale ce clasifică multitudinea parametrilor, indicilor, indicatorilor și alte caracteristici ce țin de edificarea informațională. Consistența informațională ce se referă la fortificarea digitalizării eligibile poate avea o importanță majoră în momentul armonizării și alinierii înaintărilor publice ale mediilor științifico-academice și practice. Ea prezintă o integrare totală conceptuală, terminologică, teoretico-metodologică, reglementară, elucidând din punct de vedere practic saturația impactului optim al e-guvernării de decidență supremă pe plan național asupra procesului decizional similar tendințelor strategice ale macromediului decizional. Respectiv, va demara de la consolidarea în perspectivă a deciziei unice e-guvernamentale, administrativ-publice și politice. Astfel, apare posibilitatea de suplinit unitatea decizională globală vizavi de diverse aspecte supuse proceselor

decizionale  i/sau denumite e-elective în funcție de particularit ile anumitor situații luate spre studiu estimativ în mod ligibil  i eligibil public.

Cristalizarea esen ialului armonizării înaintărilor de deciden   i de e-deciden  ale mediilor științifico-academice  i practice denotă elucidarea unor noi perspective emancipatoare ale valorificării sferei e-guvernării de deciden  supremă, care necesită a fi institu ionalizat  în scopul creării impactului optim asupra procesului decizional.

E-guvernarea de deciden  a Republicii Moldova se integrează în procesarea globală a digitalizării, fortificând societatea aflată în ascensiune continuă, tinz nd spre acapararea de noi pozi ii oportune pe plan mondial, evolu ion nd e-guvernarea de deciden  în baza noilor sisteme de valori umane etc. Din aceeași perspectivă a fortificării societ ii informaționale, e-guvernarea de deciden  supremă este reglementată, institu ionalizat , aplicată practic, optimizată, constitu ionalizat   i valorificată continuu sub aspect practic, poate crea noi ramuri de activitate derivate ale acesteia. Totodată, e-guvernarea va implanta la nivel intern un sistem de procesare decizională optimizat în conformitate cu noile strategii, planuri, proiecte  i alte înaintări de deciden   i de e-deciden , scindate ierarhic, demar nd de la promovările e-guvernării de deciden  supremă drept organ statal digital documentat  i e-documentat. Acesta va fi fiind ierarhic suprem decizional altor organisme publice de deciden   i de e-deciden  eventual institu ionalizate în mod practic  i digital sustenabil e-conducerii statale a Republicii Moldova. Activitatea sa tinde să fie conformat  continuu cerințelor globale, consolid nd relațiile internaționale digitale  i rentabiliz nd rezultatele negocierilor digitale intermediare de către U.E. coraportate către O.N.U., raportate către N.A.T.O., intercorelate de activitatea practică  i on-line a altor structuri  i

substructuri de importan    majoră pe arena mondială.

 n ascensiune, fortificarea microsistemului decizional în baza edificării societ ii informaționale înglobate în macrosistem se axează pe noile directive de soluționare a alinierii totale e-guvernamentale decizionale, e-culturale, e-sociale  i de alte genuri clasificate în mod prioritar. Proiectarea conceptuală, de ordin științifico-academic, teoretico-metodologic  i practic din punct de vedere reglementar, presupune adaptarea micromediului e-guvernamental decizional într-un mod sustenabil civil la noile tendin e și directive strategice digitale macrosistemice. Impactul oportunitat al e-guvernării de optimizare a procesului decizional pe plan național, în conformitate cu evoluția fenomenului globalizării, devine evident, reieșind din fortificarea top conducerii statale digitale, din lărgirea domeniilor de activitate ale C.G.E.R.M., M.T.I.C.R.M., M.A.R.M., M.A.I.R.M., M.A.E.I.E.R.M., C.S.R.M., C.C.R.M.  i alte entit i publice, reduc nd concomitent cheltuielile ministeriale. Aceste fapte pot optimiza controlul digital asupra luării deciziilor, integr nd structural  i formal organicitatea  i activitatea dinamică a sistemului de procesare decizională, îndeosebi cea digitală pe plan intern similar nivelului golbal. Astfel, se va uniformiza din punct de vedere ideologic opinia publică comună, asigurând echitatea de  anse ale realizărilor proprii  i respectând normele, standardele internaționale I.S.O., drepturile  i libert  ile fundamentale ale omului, valorile  i credin ele.

Concluziile  i recomandările conțin propuneri de noi planificări de acțiuni strategice orientate a fi productive spre sf r itul anului 2020 în baza proiectelor inovaționale ce se referă la sfera e-guvernării de deciden  supremă  i a celorlate ramuri ale e-guvernării, implicit a domeniilor administrării  i e-administrării publice scindate din cadrul ierarhiei acesteia. Modular, apare obligativitatea de sensibilizare

a opiniei publice, de promovare a consolidării intercorelării interactivității mediilor științifico-academice și practice. Concomitent, se va demara de la fortificarea intercorelării interdisciplinare, înaintând documentarea și e-documentarea de noi terminologii, discipline, posibil departamente și/sau direcții ministeriale, similar, direcții, catedre în mediul științifico-academic și anume în cadrul sferei „Științelor administrative”. Acestea ar putea fi intitulate sugestiv, în conformitate cu caracteristicile domeniilor lor de activitate, „E-guvernare”, „Știința administrativ-publică digitală/Știința e-administrației publice”, „Științe politice digitale”, „Relații internaționale digitale”. Simultan va fi valorificată sfera e-știință, creând noi platforme e-learning adaptate cerințelor disciplinare și interdisciplinare specifice domeniului administrației și e-administrației publice, domeniului politicii analitice digitale. Eventual, pot fi create noi locuri de muncă, propunând un proiect inovațional de instituire practică și digitală a unui nou organ statal electronic și anume - „E-guvernarea de decidență supremă”. Aceasta în baza promovării unor noi terminologii specifice sferei buneii guvernării, e-guvernării, administrației și e-administrației publice în funcție de avansarea aplicării NTIC-urilor, specialmente, administrarea publică și e-administrarea publică ce se preocupă de managementul public decizional. Aceasta ar putea fi intitulată „administrarea publică de decidență” „e-administrarea publică de e-decidență”. În aceeași ordine de idei, pot fi promovate aspectele inovaționale ce se referă la administrarea publică preocupată de managementul public al culturii organizaționale eventual intitulate „administrarea publică a culturii”, „e-administrarea publică a e-culturii”, „etica publică digitală”, „e-administrarea publică a eticii digitale”.

Dezvoltarea subiectivă și obiectivă într-un context performant ce se referă la multidirecționarea buneii e-guvernării, a fortificării e-guvernării de decidență supremă,

a dezvoltării e-guvernării culturii digitale și a altor domenii specifice e-guvernării Republicii Moldova, conformate cerințelor globale, presupune demararea conceptuală, implementarea teoretico-metodologică și aplicarea noilor terminologii cu utilitate practică specifice administrației publice ce se preocupă de diverse ramuri de activitate practică și on-line. În acest context, ar putea fi reintitulate mai multe organisme publice, fiind remodelate digital, comasate, încorporate în altele ca activități administrativ-publice, precum redenumirea Ministerului Construcțiilor și Dezvoltării Regionale în „Ministerul Arhitecturii și Construcțiilor” (M.A.C.). În mod similar pot fi renovate activitățile managementului public social, al muncii, al sănătății și altele, eventual posibil unificând Ministerul Sănătății și Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei într-un singur organ statal - Ministerul Responsabilităților Sociale, Muncii și Sănătății sau Ministerul Relațiilor Sociale, Muncii și Vitalității, respectiv, M.R.S.M.S. sau M.R.S.M.V. Concomitent, se vor reduce cheltuielile destinate documentației în favoarea noilor locuri de muncă ce pot ține de domeniile „e-administrarea publică e-socială”, „e-administrarea publică a muncii on-line/e-ocupaționale sau e-lucrative” și „e-administrarea publică a e-sănătății” înglobate în aceeași platformă electronică cu o eventuală denumire „Responsabilități e-sociale, e-ocupaționale sau e-lucrative și specifice e-sănătății sau e-vitalității”/„Relații e-sociale, e-ocupaționale sau e-lucrative și specifice e-sănătății sau e-vitalității”. Aceasta va diferenția coraporturile activităților digitale formatoare ale unitățiiplatformei digitale intitulate, de exemplu, „Responsabilități/relații publice e-sociale, e-ocupaționale sau e-lucrative și specifice e-sănătății sau e-vitalității” și, explicit, „Responsabilități e-sociale/relații publice e-sociale, e-ocupaționale sau e-lucrative și specifice e-sănătății sau e-vitalității ale sectorului privat”.

Activitatea acestor platforme poate fi monitorizată separat și în totalitate de către ramurile e-guvernării performante continuu în aceste domenii de activitate digitală. Tot în acest context, pot fi comasate Ministerul Economiei și Ministerul Finanțelor, form nd unitatea organică statală denumită Ministerul Economiei și Finanțelor sau poate fi creată posibilitatea de încorporare a Ministerului Finanțelor în cadrul Ministerului Economiei form nd Ministerul Economiei și E-economiei sau redenumit restr ns Ministerul Economiei, respectiv, M.E., cre nd posibilitatea de reducere a cheltuielilor ministeriale. Totodată, pot fi stabilite noile ramuri și direcții inovaționale ale administrării publice economice ce se preocupă de managementul public financiar intitulate eventual „administrarea publică a finanțelor/financiară”, „e-administrarea publică a e-finanțelor sau e-financiară/a banilor numerici” în cadrul „e-administrării publice e-economice”. Prin aplicarea noilor re tehnologizări nanotehnologice apare posibilitatea de reintitulare a Ministerului Tehnologiei Informației și Comunicațiilor  n Ministerul Noilor Tehnologii Informaționale și Comunicaționale, respectiv, M.N.T.I.C.

Scind nd noi ramuri ocupaționale specifice administrării publice a TIC-ului pot fi plusate noi performări nanotehnologice categorisindu-le ca „e-administrarea publică a NTIC-ului”, „ciberadministrarea publică a NTIC-ului”, „ciberadministrarea societății numerice” și alte activități dezvoltate din punct de vedere e-administrativ-public într-o infrastructură renovată.

Prin crearea și fortificarea a noi activități educaționale și ocupaționale poate fi renovat Ministerul Educației  n Ministerul Științei și Educației (M.Ș.E.). De asemenea, se tinde a revizui lucrările publice științifice precedente ale cercetătorilor științifici în domenii, precum relațiile internaționale digitale/e-relațiile internaționale, cooperările internaționale digitale/e-cooperările internaționale, diplomația/e-diplomația

internațională digitală, negocieri on-line, implicit, negocieri etice digitale și alte categorii structurate ierarhic conform priorităților acestora. Edificarea societății informaționale se poate axa pe renovarea infrastructurii, pornind de la redenumirea „Centrului de Guvernare Electronică”  n „Centrul E-guvernării și Infrastructurii” sau „Centrul E-guvernării și Infrastructurii Naționale” cu abreviaturile , C.E.G.I./ C.E.G.I.N., care poate încorpora „E-guvernarea de Decidență Supremă a Republicii Moldova” (C.E.G.S.R.M.). De asemenea, și alte genuri de activități e-guvernamentale ar putea fi activate, precum ar fi e-guvernarea e-economiei, e-politicii/politicii digitale, e-culturii, diplomației digitale, a relațiilor internaționale digitale/a e-relațiilor internaționale, a e-cooper rilor internaționale, a e-științei, a sferei e-educaționale și e-ocupaționale sau aparate a e-educației, a muncii on-line, e-socială, a e-sănătății etc. Se mai pot modifica și alte denumiri organice, se pot comasa activitățile diferitelor direcții ministeriale, ale administrării publice, se pot specifica particularitățile digitale ale unei multitudini de noi ramuri re tehnologizate nanotehnologic.

Recomandările mai țin de etalonarea noilor modele și metode inovaționale în baza normelor, standardelor internaționale în baza valorilor și credințelor, cre nd noi sisteme de valori umane.  n acest sens, se va porni de la noile sisteme de valori ce pot ține nemijlocit de domeniile eventual denumite „E-guvernarea de decidență supremă a Republicii Moldova”, „E-guvernarea e-economiei Republicii Moldova”, „E-guvernarea e-politicii Republicii Moldova”, „E-guvernarea e-culturii Republicii Moldova” și alte tipuri de e-guvernare. Astfel, vor fi promovate aspectele „ naint rile de e-decidență”, „ mputernicirile de e-decidență”, „ nt riri de e-decidență”, „carta de e-decidență”, „proces e-electiv”, „metadate electiv” ș. a. Accentul se va pune pe renovarea managementului public decizional metamorfozând digital

diverse fațete specifice sferei administrării publice decizionale. Tot aici se impune consolidarea ramurilor de activitate și a posibilității „e-administrării publice de e-decidență” capabile a evolui administrația și e-administrația publică. Progresiv și misionar e-guvernamental, prioritar din punctul de vedere al rentabilizării interactivității organice și sistemice, se tinde a instituționaliza, documenta, e-documenta și chiar a constituționaliza noi aspecte ce se referă la microsistemul decizional tradițional și

digital, eligibil și, respectiv, eligibil. Acest microsistem este specific Republicii Moldova, el fiind înglobat într-un mod competitiv la nivel macrosistemic, stimulator al finanțării și al e-finanțării publice și private ale noilor tehnologii cu NTIC-uri ale multitudinii ramurilor de activitate pe plan intern, în conformitate cu cerințele globale, implicit, ale sferei administrării publice electronice a TIC-ului, într-o manieră motivatoare a autorealizării naționale cu adaptare la evoluția fenomenului globalizării.

BIBLIOGRAFIE

1. Constituția Republicii Moldova. Publicat: 12.08.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 1. Data intrării în vigoare: 27.08.1994.
2. Мескон М., „Основы менеджмента”, Москва, 1996, p. 704.
3. Portal digital, date informaționale realizate în scop de e-documentare. În: http://ro.wikipedia.org/wiki/Max_Weber, date biografice despre sociologul german Weber Max [citat 15.12.14].
4. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 701 din 25.08.2014 cu privire la aprobarea publicării metodologiei datelor guvernamentale deschise. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 256-260 din 29.08.2014.
5. Guvernul Republicii Moldova, „Centrul de guvernare electronică” al Republicii Moldova. În: <http://egov.md/index.php/ro/resurse/legislatie#.VSfpP-HzFOY>, Resurse / Legislație, e-documente [citat 24.02.15].
6. Web page of e-Government work in Europe În: <http://ec.europa.eu/digital-agenda/life-and-work/public-services>, Public services [citat 05.12.14].
7. Pacific Council on International Policy, Los Angeles, CA 90089-0035, E-MAIL: pcip@usc.edu. Raport de monitorizare, 36 p. [citat 26.01.15].
8. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 857 din 31.10.2013 cu privire la Strategia națională de dezvoltare a societății informaționale „Moldova Digitală 2020”. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 252-257 din 08.11.2013.
9. Portal oficial de lucru al e-guvernării în Uniunea Europeană. În: <https://ec.europa.eu/digital-agenda/node/67314> [citat 05.12.14].
10. Portal oficial M.T.I.C.R.M., În: <http://www.mtic.gov.md/ro/legislatie/legi?page=2>, Legislație/Legi ș. a., Ministerul Tehnologiilor Informaționale și Comunicaționale al Republicii Moldova [citat 25.12.14].
11. Portal digital, manuale digitale, Geert Hofstede: <http://gendocs.ru/>, modelul lui Hofstede G., 5 dimensiuni ale culturii [citat 29.01.14].

Prezentat: 18 noiembrie 2016.

E-mail: victoritagorea@mail.ru

Recenzent: Victor SACA, doctor habilitat, profesor universitar

Abord ri teoretice privind evaluarea performan elor  n administra ia public 

Theoretical approaches regarding performance appraisal in public administration

Ana VARZARI,
doctorand , Academia de Administrare Public 

SUMMARY

Performance appraisal of civil servants is a current problem in most countries. The practical experience favors a variety of theoretical interpretations about the system of performance evaluation in public administration, with all its complementary components. The approaches of several authors from different countries are synthesized in the article, regarding the necessity and importance of performance management in public institutions.

Keywords: *management, performance, performance appraisal, civil servant, public sector, public administration, efficiency, productivity.*

REZUMAT

Evaluarea performan ei func ionarilor publici este o problem  actual   n majoritatea  rilor. Experien a practic  favorizeaz  o varietate de interpret ri teoretice asupra sistemului de evaluare a performanțelor în administrația publică, cu toate componentele sale complementare.  n articol sunt sintetizate abordările mai multor autori din diferite  ri privind necesitatea  i importanța managementului performanței în instituțiile publice.

Cuvinte-cheie: *management, performanță, evaluarea performanței, func ionar public, sector public, administrație publică, eficiență, productivitate.*

Pilonul de bază al administrației publice cu toate componentele sale reprezintă resursa umană. Pentru a îmbunătăţi sistemul de management al resurselor umane apare necesitatea implementării managementului performanței, care include elementul de evaluare a performanței, atât la nivelul organizației c t  i la nivel individual. Problema evaluării performanțelor în sectorul public este cercet t  în majoritatea  rilor. Sinteza surselor bibliografice relevă un areal geografic destul de extins al abordărilor privind evaluarea performanțelor în administrația publică.

Experien a practică determină interpretările teoretice asupra întregului sistem de evaluare a performanței în administrația publică cu toate componentele sale complementare.

 n procesul sintezei surselor bibliografice a fost respectată atât ordinea cronologică c t  i diversitatea mediilor academice a abordărilor privind evaluarea performanțelor.

Autorii americani J. Perry  i B. Petrakis afirmă în articolul *Can Pay for Performance Succeed in Government* (1988, SUA) că politicile de plată pentru performan  s-au

bucurat de o acceptare în creștere în sectorul public, mai întâi ca instrumente pentru promovarea unei productivități mai bune. Însă plata pentru merit s-a dovedit a fi ineficientă și demoralizantă. Neajunsurile acestui sistem le-au constituit, potrivit autorilor, insuficiența financiară pentru plățile de merit, plățile inechitabile între manageri și funcționari, precum și valabilitatea scăzută a rating-urilor de evaluare a performanței. În scopul remedierii acestor probleme, în anul 1984, a fost creat un alt sistem de salarizare bazat pe merit – Sistemul de Management al Performanței și Aprecierii (Performance Management and Recognition System). După un an de implementare a acestuia, s-a ajuns la concluzia că sistemul nu este fără probleme. Autorii susțin ca toate eșecurile nu sunt rezultatul unei slabe implementări, dar că teoria plății bazate pe merit poate fi ea însăși defectuoasă. În acest context, autorii încearcă să scoată în evidență trei condiții care sunt suficiente pentru a produce eșec în plată de merit. Deci prima condiție – *contactele de performanță nevalide*, care rezultă din incertitudinea activității manageriale și dificultatea de a specifica criteriile de performanță. Problema principală a supervisorilor nu este de a cunoaște care sunt cele mai bune performanțe, dar constă în măsurarea și documentarea diferențelor de performanță. O altă condiție, potrivit autorilor, este *eșecul de informații*, care apare atunci când există manipularea sau raționalizarea informațiilor pentru evaluarea nivelurilor de performanță. Ultima condiție fiind *reducerea coordonării*, care rezultă din modificarea modelelor de interdependență între membrii organizației.

În conținutul articolului se afirmă că mulți autori sunt de părerea că plata pe merit descurajează cooperarea. Astfel, multe sisteme de plată pe merit sunt focusate, mai degrabă, pe recompensă indivi-

duală decât pe performanță de grup [12, p. 359-366].

O altă idee privind evaluarea performanței o are autorul D. Daley (1992, SUA), care accentuează importanța performanței de grup în articolul *Pay for performance, Performance Appraisal and Total Quality Management*, susținând că dezvoltarea evaluării completează obiectivele Managementului Calității Totale (Total Management Quality). Evaluarea performanțelor profesionale se bazează, în mod clar, pe o noțiune generică de gestionare. Managementul Calității Totale (MCT) este un amalgam destul de larg de teorii desprinse de la cercetătorii Ph. Crosby, W. Deming, J. Juran. În multe cazuri, MCT este o extensiune sau o reînnoire a mișcării managementului științific al lui F. Taylor din 1911, solicitând o revoluție a gândirii. Managementul Calității Totale se focusează, în primul rând, pe dezvoltarea unei game largi de control al procesului statistic, ca mijloc pentru monitorizarea și îmbunătățirea productivității organizaționale. D. Daley evidențiază șapte reguli de bază ale MCT: 1) MCT se bazează pe ideea că clientul este arbitrul calității; 2) accentul pe calitatea produsului sau serviciului; 3) calitatea solicită coerență; 4) este menționată performanța de grup sau în echipă, dar nu performanța individuală; 5) adepții MCT susțin că acesta este un proces continuu și necesită perseverență; 6) aceste eforturi sunt substanțial dependente, pentru succesul lor, de participarea angajaților; 7) MCT este solicitat și, prin urmare, necesită un angajament de organizare. În general, Managementul Calității Totale privește productivitatea ca pe o problemă mai mult organizațională sau managerială decât una individuală. În MCT, evaluarea performanțelor este privită, în cel mai bun caz, ca un instrument minor. D. Daley face referire la viziunile cercetătorului W. Deming, care consideră

că este mai mult de câstigat prin tratarea problemelor dintr-o perspectivă sistemică decât prin încercarea de a le personaliza. Personaliz nd o problemă, se distrage aten ia de la lucrul în grup  i de la natura cooperativă a mediului de lucru.

Autorul ajunge la concluzia că sistemul evaluării performanțelor accentuează mai mult competi ia decât cooperarea, iar natura interdependen ei procesului de muncă modern este, de asemenea, ignorat.  ntruc t sectorul public este caracterizat de un proces mult mai interdependent  i orientat pe grup, aceste preocupări sunt dublu importante, dezvoltarea evaluării fiind destul de compatibilă  i complementară cu eforturile Managementului Calit ii Totale [5, p. 39-49].

Dacă autorii J. Perry  i B. Petrakis pun accentul pe performanța individuală, iar D. Daley subliniază performanța de grup, alți autori, precum J. Kusek  i R. Rist (2004, SUA), vin cu o abordare diferită a problemei evaluării performanțelor, analiz nd rolul complementar al evaluării  i monitorizării bazate pe rezultate, sus in nd că acesta este un instrument puternic de management public, ce ar ajuta factorilor de decizie politică să urmărească progresul  i să demonstreze impactul unui anumit proiect, program sau politică. Monitorizarea  i evaluarea bazată pe rezultate diferă de cea tradi ional  printr-o concentrare mai mare asupra rezultatului  i impactului [11, p.1]. Autorii afirmă că fiecare guvern are nevoie de „un scaun cu trei picioare”, cu cele trei sisteme: sistemul resurselor umane, sistemul financiar  i sistemul de responsabilitate. Totodată, au nevoie de un sistem de feedback bun. Construirea unui sistem de monitorizare  i evaluare adaugă, în esen , „al patrulea picior la scaunul” de guvernare [11, p.12]. Ceea ce, de obicei, a lipsit de la sistemele guvernamentale a fost componenta de feedback cu privire la rezultatele  i consecin ele acțiunilor guvernamentale.

Construirea unui sistem de monitorizare  i evaluare oferă factorilor de decizie un instrument suplimentar de gestionare a sectorului public. Evaluarea, ca  i monitorizarea, pot fi orientate la un proiect, program sau la nivel de politici.  n tabelul din pagina următoare, autorii reliefează  i accentuează rolul complementar al monitorizării și evaluării bazate pe rezultate [11, p.13-14]. Evaluarea performanțelor în administrația publică poate fi definită, potrivit autorilor cita i, ca o evaluare sistemică  i obiectivă a unei interven ii planificate, în derulare sau finalizate. Scopul fiind de a determina relevan a obiectivelor, eficiența, eficacitatea, impactul  i durabilitatea, astfel încât să includă lec iile  nv tate în procesul de luare a deciziilor. Monitorizarea  i evaluarea fluxurilor sale continue de date  i feedback aduc o valoare adăugată fiecărei etape de proiectare, prin punerea în aplicare  i a impactului [11, p.15]. Aducerea informațiilor bazate pe rezultate în arena publică poate schimba dinamica relațiilor instituționale, bugetare  i alocarea resurselor, agendele politice personale  i a percep iei publice a eficienței guvernamentale. Autorii scot în relevan   cele zece etape ale modelului de construire a sistemului de monitorizare  i evaluare bazate pe rezultate,  i anume: 1) fără a înțelege esența, mi carea înainte poate fi cu dificult i  i, în cele din urmă, va conduce la eșec; 2) alegerea rezultatelor pentru a monitoriza și evalua rezultatele arată calea de urmat; 3) implică stabilirea unor indicatori-cheie de performanță pentru a monitoriza progresele înregistrate în ceea ce privește intrările, activit ile, rezultatele  i impacturile; 4) se referă la stabilirea liniilor de bază de performanță, fie calitative sau cantitative care pot fi utilizate la începutul perioadei de monitorizare; 5) se bazează pe pa ii anteriori  i implică selectarea rezultatelor obiectivelor, este etapa intermediară, pe drumul spre un rezultat pe termen lung; 6) include atât punerea în

Tabelul 1. Rolul complementar al Monitorizării și Evaluării bazate pe rezultate.

Monitorizarea	Evaluarea
Clarifică obiectivele programului	Analizează de ce rezultatele scontate au fost sau nu au fost atinse
Corelează activitățile și resursele lor pentru atingerea obiectivelor	Estimarea contribuțiilor cauzale specifice ale activităților la rezultate
Traduce obiectivele în indicatori de performanță și stabilește scopurile	Examinează procesul implementării
Colectează datele cu privire la indicatorii de performanță, compară rezultatele reale cu obiectivele	Examinează rezultatele nedorite
Raportează managerilor progresul și îi atenționează asupra problemelor	Oferă lecții, evidențiază realizarea unui program semnificativ și oferă recomandări de îmbunătățire

Sursa: *J. Kusek, R. Rist. Ten Steps to a Result-Based Monitoring and Evaluation System, Washington DC, The World Bank, 2004.*

aplicare cât și monitorizarea rezultatelor; 7) se ocupă de utilizările, tipurile, precum și de calendarul de evaluare; 8) analizează modalități de analiză și raportarea datelor pentru a ajuta factorii de decizie de a face îmbunătățirile necesare în proiecte, politici și programe; 9) utilizarea descoperirilor este importantă în generarea și schimbul de cunoștințe în cadrul guvernelor și organizațiilor; 10) se referă la provocările în susținerea sistemelor de monitorizare și evaluare bazate pe rezultate, inclusiv ale cererii, funcții și responsabilități clare, informații fiabile și credibile, răspundere, capacitate și stimulent adecvat [11, p. 23-24].

O altă abordare privind evaluarea performanței se reliefează în cercetările autorului L. Tampieri (2005, Italia), care studiază indicii de evaluare a performanței în administrația publică atât în Italia cât și în alte țări, precum Canada, Marea Britanie,

Germania, Austria, Slovenia și Olanda. În Italia, interesul pentru sistemele de indicatori de performanță a apărut în a doua jumătate a anului 1980, când se solicita o îmbunătățire a responsabilității în gestionarea resurselor publice, fapt ce a condus la focalizarea atenției asupra performanței și rezultatelor, exprimate în termeni de calitate, eficacitate, eficiență. Difuzarea indicatorilor de performanță în planurile de execuție se referă nu doar la administrația publică locală, dar și la cadrul universităților, unde instrumentele respective erau folosite pentru evaluarea și controlul politicilor, programelor și performanțelor. Este important să se facă distincția între parametri și indici, parametrii fiind considerați ca factori ai indicatorilor de performanță, referindu-se la obiective, resurse și rezultate. Indicii de performanță sunt reprezentați de raporturile între parametri. În Italia, ca și în alte țări europene, indicatorii înde-

plinesc două cerințe informative de bază: ei pot fi utiliza i de către conducere ca instrumente ale controlului intern, dar, de asemenea, permit cetătenilor controlul rezultatelor ob t nute de administrația publică. Potrivit analizelor efectuate de autoare, în Canada reforma sectorului public a definit mai multe obiective, cum ar fi:  mbun t ţirea serviciului resurse umane; creşterea, formarea şi dezvoltarea personalului; utilizarea stimulentei pentru performan ; îmbunătăţirea calităţii serviciilor; parteneriatele cu organizațiile şi agen iile din afara administrației publice centrale. La începutul sec. al XX-lea, în Marea Britanie, a fost pe larg r sp ndit  ideea că serviciile publice pot fi prestate mai eficient.  n anul 1980, administrația publică centrală solicită administrației publice locale să publice rapoartele anuale cu privire la performan .  n anul 1992, Legea administrației locale a impus Comisia de audit să determine indicatorii de eficien   i eficacitate.  n scopul de a îmbunătăţi evaluarea performanței administrației publice, a fost introdus un nou regim Best Value, care implică mai mulţi indicatori ai calităţii, ai rezultatelor  i capacitarea de reac ie, pun nd cetătenii în calitate de nucleu în prestarea serviciilor. Comisia de Audit a definit cinci criterii de performan : realizări, eficien , rezultatele serviciilor prestate (capitalul propriu  i costul per unitate), timpul de răspuns (satisfac ia cetătenilor), rezultatele democratice (participarea  i responsabilitatea)  i cincisprezece subdomenii, în scopul măsurării  i evaluării performanțelor administrației publice locale în ansamblu.  n Germania, după introducerea sistemului Noului Management Public, activităţile administrației sunt orientate mai mult spre realizări (obiective  i rezultate) decât pe intrări. Controlul este realizat printr-o compara ie sistemică a sarcinilor ce urmează a fi realizate, pe verificarea costurilor  i activitatea de raportare  i se pune accentul nu

doar pe partea financiară, dar  i pe schimbarea organizațională.  n anul 2000, pentru a face fața creşterii cheltuielilor publice, administrațiile austriece au realizat un plan de reducere a cheltuielilor  i furnizarea de servicii de calitate pentru cetăteni. Acest program a cerut luarea în considerare a multor acțiuni, cum ar fi: introducerea managementului calităţii, dezvoltarea indicatorilor de eficien , simplificarea procedurilor administrative  i sprijinul tehnologiei (internet)  n procesul de informare a cetătenilor. O abordare sistemică reală a fost demonstrată în Slovenia, prin proiectul Universităţii din Liubliana, cu sprijinul Ministerelor de Interne  i Finan e. Proiectul a realizat un sistem de indicatori de performan , accesibil pe Internet. Indicatorii utiliza i pentru a compara  i evalua performanța municipalit ţilor slovene sunt foarte simple şi uşor de înţeles.

 n contextul analizei date, remarcăm experien a Olandei. La începutul anului 1995, Ministerul de Interne a solicitat tuturor ministerelor să dezvolte o politică unică, cu scopul de a sprijini  i a îmbunătăţi sistemul de valori etice în cadrul fiecărei administrații publice. Acest sistem de indicatori, referindu-se la aspectele etice ale organizațiilor, este orientat spre un control sistemic de recrutare  i selec ie a personalului, spre elaborarea regulilor pentru func ionarii publici, spre impunerea de sanc iuni disciplinare, precum  i analiza structurii organizatorice interne. Indicatorii etici pot fi exprima i prin raportul dintre numărul de sanc iuni disciplinare aplicate pe parcursul anului sau din numărul de încălcări ale codului etic [14, p. 59-77].

Tot în acelaşi context se înscrie demersul investigativ asupra Managementului de măsurare a performanței în sectorul public, care este abordat de C. Demmke (2005, Luxemburg), pun nd accentul pe analiza legăturii dintre performan , calitate, competitivitate  i politică. El afirmă

că la sfârșitul anilor 1970, autoritățile publice au fost preocupate de costurile de personal, iar problemele de eficiență au devenit mai importante. Termenul de calitate s-a schimbat foarte mult, de-a lungul timpului. În anii 1980-1990, termenul de calitate era legat foarte mult de termenul de eficiență, pe când astăzi acesta este legat mai mult de abilitatea instituțiilor publice cu scopul de a contribui la calitatea vieții cetățenilor și la situația competitivă a economiei europene. În ciuda diferitelor concepte și interpretări ale calității și ale performanțelor în sectorul public, managementul de măsurare a performanței respectă un număr de criterii comune în toate statele-membre, cum ar fi:

- transparența în măsurarea și evaluarea rezultatelor;
- învățarea prin ceea ce a mers bine și ceea ce a mers prost;
- hotărârea în ceea ce privește eficacitatea și eficiența unei autorități sau a unui individ;
- recompensa sau pedepsirea celor cu performanță bună și, respectiv, cu performanță slabă.

Măsurarea performanței depinde foarte mult de tipul de indicatori de performanță și de modul în care performanța este măsurată și gestionată. În sursa citată se accentuează performanța individuală a angajaților publici în relația cu angajații din sectorul privat. Din cauza numeroaselor probleme metodologice în definirea gestionării și măsurării performanței, cunoștințele privind performanțele angajaților publici sunt limitate. Adesea, organizațiile publice sunt caracterizate prin obiective vagi și nemăsurabile. În ceea ce privește impactul reformelor managementului resurselor umane (MRU) asupra performanței, satisfacția muncii și dezvoltarea abilităților, multe state-membre au răspuns că efectele au fost pozitive. Alte țări, de exemplu, Belgia, Țările de Jos, Portugalia și Comisia Europeană au

răspuns că noile reforme trebuie să mai fie evaluate în vederea efectului lor. Unele țări nu au avut dovezi cu privire la impactul reformelor MRU, de ex., Germania, Luxemburg și Italia. Doar un singur stat-membru (Irlanda) a prezentat măsuri concrete și pozitive, ca urmare a unor noi reforme în domeniul MRU. Potrivit Irlandei, acestea sunt: a sporit promovarea pe bază de merit, mișcare mai mare a personalului între ministere și limitarea recrutării deschise spre managementul de linie și funcțiile de specialist, pentru a se confrunța cu deficitul de competențe identificate. Făcând referire la alegerea instrumentelor, autorul menționează că toate statele-membre au optat pentru instrumente similare, precum: noi sisteme de salarizare în funcție de performanță, sisteme de management al performanței, noi sisteme de evaluare personală, profiluri de competență și planuri individuale de dezvoltare [7, p. 92-101].

Un instrument în formarea profesională a funcționarilor publici, dar și un ajutor direct pentru toți angajații Guvernului, în procesul de apreciere a funcționarilor publici este monografia lui A. Hans (2006, Serbia) *Appraisal of Civil Servants*, care reflectă aspectele relevante ale noului sistem de servicii publice (planificarea resurselor umane, desfășurarea concursurilor interne și externe de locuri de muncă), oferind informații privind aspectele juridice și manageriale de evaluare în serviciul public în Republica Serbia. Autorul descrie exhaustiv întregul proces de evaluare a performanțelor funcționarilor publici prin analiza fiecărui compartiment: ce este evaluarea, cine este evaluat, când și de cine se efectuează evaluarea, care este impactul evaluării și care sunt sarcinile și responsabilitățile administrative privind evaluarea [13].

A. Daniels (2007, SUA) afirmă că un rol important în sporirea performanței angajaților îl are oferirea de feedback, subliniind că feedback-ul este informația refe-

ritoare la performan , ce  i permite unui individ să- i ajusteze rezultatele  i  i arată unui lucrător nivelul performanței actuale în raport cu cea din trecut, cu un anumit scop. Potrivit autorului, deficiențele în oferirea feedback-ului contribuie foarte mult la majoritatea problemelor legate de o performan  slabă, dar cu toate acestea, majoritatea organizațiilor nu posedă un sistem real de oferire a feedback-ului privind performanța angajaților. Totodată, autorul descrie feedback-ul ca un antecedent, men ion nd că unii angajați au frică să nu r m n  fără serviciu ori sunt preocupa i de faptul că feedback-ul va ar t  munca lor de calitate, fapt care va st rni invidia colegilor, iar presiunea colegilor este o consecin a puternică.  n ceea ce privește performanța, este preferat feedback-ul imediat, că prin feedback-ul imediat  i frecvent oamenii  nv t  mai repede, deoarece li se oferă mai multe oportunit i de motivare. Feedback-ul oferit or  de oră este mai bun ca cel zilnic, iar feedback-ul zilnic este preferabil celui s pt m nal. Feedback-ul oferit mai rar dec t o dată pe s pt m n  este mai bun decât nimic, iar cel lunar este mult prea  nt rziat pentru a avea un impact semnificativ asupra performanței. Pentru a dispune de un feedback eficient, trebuie de făcut mai  nt i o identificare corectă, apoi, ad ug nd feedback-ul  i motivarea, vom ob tine combina ia perfectă pentru a maximaliza performanța [6, p. 172-181].

O altă contribu ie la cercetarea evaluării performanței este analiza comparată, realizată încă în 2002, de către S. Fitzpatrick (2007, Irlanda) privind sistemele de salarizare în funcție de performan  în sectorul public din statele-membre ale Uniunii Europene (Austria, Danemarca, Finlanda, Fran a, Germania, Grecia, Irlanda, Italia, Luxemburg, Olanda, Portugalia, Spania, Suedia, Marea Britanie)  i unele tendin e de reformă.  n sursa citată se evidențiază că o trăsătură importantă a majorit ii pro-

gramelor de modernizare din sectorul public constă într-o schimbare către controlul managementului, prin sublinierea mai profundă a importan ei performanței decât normele  i procedurile. Danemarca, Suedia  i Marea Britanie se află în stadiul cel mai avansat de implementare a sistemelor de salarizare în funcție de performan , în timp ce Luxemburgul era singurul stat care nu experimentase încă sistemul respectiv. Principalul motiv prezentat de majoritate, în vederea implementării sistemului, a fost cre terea motiva iei angajaților, a eficienței și eficacit ii. Din punctul de vedere al schimbării organizaționale, planul de salarizare în funcție de performan e este considerat de multe state drept un mecanism de a garanta că toți angajații cunosc obiectivele  i strategia propriei organizații  i cultura pe care conducerea dore te să o promoveze. Autorul îl citează pe T. Greenberg (1986), care susține că, pentru a asigura ca sistemul de salarizare în funcție de performan  să fie perceput drept unul echitabil, ar trebui ca angajații să participe la adoptarea deciziilor privind structura salariilor, toate informațiile ar trebui oferite în timp util, toate mijloacele de contestare ar trebui să fie disponibile  i organizațiile ar trebui să dispună de măsuri de protecție împotriva lipsei de impar ialitate  i de consecven . Un studiu efectuat de către consultan ii în resurse umane de la Watson Wyatt Worldwide a constatat faptul că 90% dintre angajați consideră salarizarea în funcție de performan  un drept  i nu o recompensă. Presupun nd că remunerarea variabilă este considerată un drept fix, este inevitabil ca nealocarea primei să fie percepută drept o sanc iune [8].

Autorul G. Aspridis (2010, 2012, Grecia) reprezintă arealul grecesc al abordărilor privind sistemul de evaluare a performanței  i a potențialului uman în administrația publică. Autorul afirmă că sistemele de evaluare a potențialului uman nu au putut restabili sentimentele

de nesiguranță și frică ale lucrătorilor și, în special, teama de eșec și de control în Grecia. Sistemul nu a convins angajații să funcționeze în favoarea lor și să încerce să fie mai productivi. Schimbările, care sunt prognozate, nu pot avea rezultate directe, dar nici să scadă valoarea lor și utilitatea lor. Este necesar un mecanism de control al evaluării care urmează să fie creat astfel încât punctele sale slabe și problemele sale de aplicare să fie localizate și să fie asigurate îmbunătățirea continuă a acestuia. Sistemul de evaluare a performanței în sectorul public nu este ideal din cauza politicilor guvernamentale, politici care nu sunt puse în aplicare din cauza conjuncturilor politice și economice. Autorul sugerează, în vederea eficientizării sistemului de evaluare a performanțelor în sectorul public, că criteriile sistemului trebuie să fie explicite și predeterminate și acestea ar trebui să fie adaptate la datele reale (locul, produsul, timpul, potențialul executiv, tehnologia, datele economice) ale organizației. Criteriile ar trebui să ofere o imagine corectă a performanței angajaților [3, p. 7-8].

Într-o altă lucrare autorul oferă o narațiune cuprinzătoare asupra managementului performanței în sectorul public modern, pentru a explica utilizările analizelor de performanță, a descrie metodele de evaluare și rolul acestora în astfel de țări ca Bulgaria, Grecia, Cipru, România, Slovenia, Croația, Turcia ș. a. [4, p.136-146].

Obiectivele fundamentale ale unor cercetători în abordarea evaluării performanțelor au fost relatate de autorii Verdung Evert, Morten Balle Hansen, Pekka T. Kettunen (2012, Suedia), care descriu cinci contribuții științifice în cercetarea evaluării. Prima dintre acestea cinci aparține lui A. Hanberger, care menționează că diferite modalități de guvernare afectează alegerea modelului de evaluare și modul în care acestea sunt accentuate. De exemplu, modelul Noului Management Public solicită

informații privind performanța, pe când modelul de rețea accentuează informațiile cu privire la funcționarea relațiilor de colaborare în rețea. O altă contribuție, relevată în sursa citată, aparține lui P. Dahler-Larsen, care argumentează că estimarea evaluabilității este un instrument ce ar trebui să ajute evaluatorii să stabilească dacă evaluarea este corespunzătoare în situația dată. Astfel, evaluarea este percepută ca un bun situațional. Estimarea evaluabilității nu este atât de mult discutată și nici utilizată în practică. Sistemele de evaluare obligatorii, comprehensive și repetitive sunt răspândite în administrația publică cu suportul normelor generale sociale, politice și manageriale indicând că evaluarea este înțeleasă ca un bun universal. Următoarea referire ține de contribuția științifică a lui F. Hanne, care sugerează că evaluarea sistemică ia mai multe forme, cum ar fi sistemele de indicatori, analizele comparative, acreditarea, certificarea și inițiativele de practică profesională bazată pe dovezi. M. Boolsen explorează, prin cercetarea sa științifică, cum să înțelegem o reformă educațională și evaluarea ei afirmând că rezultatele cantitative au dat o explicație insuficientă succesului în reformă, iar alegerea perspectivei și metodei de evaluare este o parte din lupta pentru putere. Având în vedere rolul constatărilor și concluziilor evaluării în procesul de luare a deciziilor din sectorul public, autorii afirmă că formarea acestor constatări și schițarea concluziilor este plină de provocări [15, p. 3-8].

Sistemul de evaluare a performanțelor în instituțiile publice din Brazilia și SUA, precum și procesele sistemului Managementului Performanței și importanța acestora în organizații, în general, sunt descrise de L. Grossi (2012, Brazilia) în lucrarea *Performance Appraisal as a Tool for Efficiency in the Public Sector*. Autorul relatează cronologic etapele implementării

sistemului de evaluare a performanței.  n 1936,  n Brazilia a fost creat Consiliul Federal al Funcției Publice, responsabil pentru punerea în aplicare a unei Comisii pentru eficiență în fiecare minister și a stabilit două criterii de promovare în carieră: merit și vechime. Până în anul 1960, performanța funcționarilor publici a fost evaluată la fiecare șase luni, în funcție de volumul lor de muncă și de calitate, de încredere în sine, inițiativă, capacitate, colaborare, etică profesională, cunoștințe de muncă, îmbunătățirea funcțională și de înțelegere a sarcinilor de învățare.  n anul 1994, a fost introdus în sistemul de evaluare a performanțelor, în scopul de a justifica plata unei compensații bazate pe performanță pentru un grup de categorii de locuri de muncă. Punerea în aplicare a planului de ghidare, în 1998, a determinat guvernul să utilizeze bonusuri pe bază de performanță, a permis adoptarea unui salariu diferențiat pentru personalul mai calificat și a permis ajustarea remunerației reale a acelor profesioniști, fără a fi acordate ajustările liniare pentru întreaga administrație publică.  n anul 1999, a fost stabilit modelul unei prime lunare reprezentate de un procentaj din salariul de bază, cu două variabile - una pentru performanța instituțională și alta - pentru performanța individuală. Stabilitatea ocupării forței de muncă a funcționarilor publici a fost garantată de Constituția Federală  ncep nd cu anul 1988, ca modalitate de a le asigura o autonomie în ceea ce privește deciziile politice. Principalul criteriu pentru a obține stabilitate în muncă constă în 3 ani de probațiune [9, p.11-14].

Realiz nd un studiu comparativ, autorul concluzionează că în Brazilia, recompensele pentru performanțe bune sunt bonusuri lunare, plătite pe durata întregului an complementar cu salariul, și posibilitatea promovării în carieră, pe când în SUA recompensa poate fi determinată de către agenție, dar nu ca o modalitate de

a completa salariul, ci într-o singură plată sau un premiu onorific/recunoaștere informală sau timp liber. Totodată, autorul afirmă că sistemul de evaluare a performanței în instituțiile publice americane nu este cu mult diferit de sistemul brazilian, ambele fiind centralizate și reglementate prin lege și au standarde la toate agențiile federale [9, p. 24-26].

Noul sistem de evaluare a performanței pentru funcționarii publici din Irlanda a fost descris de Adrien Jean – Francois (2013, Irlanda)  n lucrarea *A new performance evaluation system for Irish civil servants*. Deci ca parte a eforturilor de a face față crizei economice, guvernul irlandez a schimbat modul de evaluare a performanței funcționarilor publici, care a fost aprobat de către sindicate, în încercarea de a fi mai obiectivă și posibilitatea ridicării în rang a angajaților publici, în funcție de nivelul lor de performanță. La 26 iulie 2012, Guvernul și sindicatele au ajuns la un acord privind sistemul de evaluare a performanțelor pentru angajații publici. Acordul prevede responsabilitatea funcționarilor publici de nivel superior cu precizarea că conducerea să angajeze pe deplin manageri de linie pentru îmbunătățirea performanței. Schimbările, care au fost introduse, includ definirea standardelor de „calități și comportamente necesare pentru performanța de locul de muncă”, comune tuturor angajaților. Evaluările sunt efectuate într-un mod colegial - în prezența mai multor manageri - în scopul de a accentua obiectivitatea bazată pe comparație cu performanța altor categorii de personal cu activități similare și fișe de post. Acestea sunt întreprinse cu scopul de a permite managerilor publici de a crea criterii de evaluare a performanței în comun [1].

Constatările privind managementul performanței în sectorul public, potrivit autorului Andrews Rhys (2014, Țara Galilor), sunt evidențiate prin patru caracteris-

tici de bază: a) tehnicile de management al performanței, cum ar fi utilizarea obiectivelor și a concurenței ce îmbunătățesc eficiența serviciilor publice și au un impact pozitiv asupra rezultatelor; b) managementul performanței la nivelul de jos este deosebit de eficient atâta timp cât există suficiente organizații comparatoare, pentru a permite o concurență de performanță; c) managementul performanței este deosebit de bine adaptat pentru a oferi o îmbunătățire a indicatorilor de performanță, care au un grad ridicat de acceptare publică; d) sunt puține dovezi convingătoare că managementul performanței produce economii, astfel mijloacele alternative pentru promovarea inovațiilor de reducere a costurilor vor fi necesare [2, p. 2].

Departamentul resurse umane al Universității de Stat din Illinois, SUA, subliniază importanța evaluării performanței pentru angajații serviciilor publice. Totodată, se accentuează că evaluările ar trebui să fie efectuate la fiecare trei luni, în cursul perioadei de probă a angajatului și apoi în fiecare an, scopul evaluării performanțelor fiind acela de a oferi o oportunitate formală de comunicare și feedback între supraveghetor și angajat. Evaluările de performanță oferă, de asemenea, suporturi documentate pentru luarea deciziilor de personal, cum ar fi alocările de merit, deciziile de promovare, precum și de a identifica angajații care ar beneficia de dezvoltare și de formare suplimentară [10].

Sinteza surselor bibliografice ne-a deter-

minat să venim cu unele concluzii. Pe parcursul ultimelor decenii problema privind evaluarea performanțelor în administrația publică este supusă intens cercetării. Analiza surselor bibliografice ne determină să concluzionăm ce este comun și ce este particular pentru fiecare interpretare. Astfel, unii autori reliefează sistemul de salarizare bazat pe merit, care se axează mai mult pe performanța individuală, pe când alții dau o importanță dublă performanței de grup prin accentuarea obiectivelor Managementului Calității Totale. O atenție deosebită a fost acordată rolului monitorizării, indicatorilor de performanță și a feedback-ului în sporirea performanței angajaților. Studiul surselor biografice ne conturează o imagine prin dezbaterile problemei privind evaluarea performanțelor, reieșind din istoricul constituirii și evoluției administrației publice. Toți autorii accentuează necesitatea și importanța reformei managementului resurselor umane în sectorul public, prin introducerea și aplicarea managementului performanței, având la bază criterii comune, cum ar fi: transparența în măsurarea și evaluarea rezultatelor, estimarea eficacității și eficienței atât a unei autorități cât și a unui angajat, însușirea prin ceea ce a mers bine și ceea ce a mers prost, recompensa pentru o performanță bună și pedepsirea pentru performanță slabă. Evaluarea performanțelor funcționarilor publici este o problemă actuală în majoritatea țărilor și necesită o studiere profundă în continuare.

BIBLIOGRAFIE

1. Adrien Jean – Francois. A new performance evaluationsystem for Irish civil servants. În: Responsive Public Management. IGPDE – Research Bureau, 2013, nr. 52, 2 p.
2. Andrews R. Performance Management in Public Service Improvement. Public Policy Institute for Wales Report, 2014, nr. 3, 13 p.
3. Aspridis G. The Evaluation of HumanResources in Modern Public Management:https://www.academia.edu/389437/The_Evaluation_of_Human_Resources_in_Modern_Public_Management (vizitat la 03.01.2017).

4. Aspridis G. The Evaluation of Human Resources in Modern Public Management in The-Countries of South East Europe.  n: Journal of Modern Accounting and Auditing, 2012, vol. 8, nr. 1, p. 136-146.
5. Daley D. Pay for performance, Performance Appraisal and Total Quality Management.  n: Public Productivity and Management, 1992, vol. 16, nr. 1, p. 39-49.
6. Daniels A. Managementul performan ei. Strategii de ob tinere a rezultatelor maxime de la angaja i. Ia i: Polirom, 2007, 384 p.
7. Demmke C. Are civil servants different because they are civil servants? Luxembourg: European Institution of Public Administration, 2005, 121p.
8. Fitzpatrick S. Imagine de ansamblu asupra sistemelor de salarizare din sectorul public în statele-membre UE  i unele tendin e de reformă.  n: Materiale ale Conferinței privind sistemele de salarizare din sectorul public în Europa. București: SIGMA, 2007.
9. Grossi L. Performance Appraisal as a Tool for Efficiency in the Public Sector, https://www2.gwu.edu/~ibi/minerva/Fall2012/Luciano_Grossi.pdf (vizitat la 03.01.2017).
10. Illinois State University, Policy, <http://policy.illinoisstate.edu/employee/3-6-4.shtml> (vizitat la 08.01.2017).
11. Kusek R., Rist R. Ten Steps to a Result-Based Monitoring and Evaluation System. Washington DC, The World Bank, 2004, 252 p.
12. Perry J., Petrakis B. Can Pay for Performance Succeed in Government?  n: Public Personnel Management, 1988, vol. 17, nr. 4, p. 359-366.
13. Roll H. A. Appraisal of Civil Servants, Belgrade (Serbia), Dial Under the EU funded project, 2006, 41p.
14. Tampieri L. Performance Evaluation Indexes in Public Administration.  n: Uprava Letnik, 2005, vol. 3, nr. 2, p. 59-82.
15. Vedung E. Å. a. Five Political Science Contributions to Evaluation Research.  n: Scandinavian Journal of Public Administration, 2012, vol. 16, nr. 3, p.3-8.

Prezentat: 12 ianuarie 2017.

E-mail: ana.varzari@gmail.com

RECENZENT: Tatiana SP TARU, doctor habilitat  n sociologie, conferen iar universitar

The impact of SBM model on improvement of Israeli education system

Impactul modelului de management economic școlar asupra îmbunătățirii sistemului educațional din Israel

Ayed LEVNAWI,
doctorand,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova

SUMMARY

The present article comes to cover some gaps in the research literature, which focuses on the Arab Minority in Israel, the sector which suffers from discrimination in all aspects of life and hasn't been researched enough. Due to this fact there is no clear picture about the evaluation of Israeli SBM reforms; because there are conflict findings and mixed results related to the international SBM, while many studies support, other criticize self-management. In addition, the Israeli SBM model, which was introduced just a few years ago in order to improve student achievement, has the largest gaps in student achievement in all the OECD countries. All the above mentioned elements cause more lack of clarity related to the SBM reform and its recent and future role to assess and empower the educational process. For this lack of clarity, this study will explore more facts and more evaluation of the SBM reform.

Keywords: SBM model, autonomy, decentralization, leadership style.

REZUMAT

Prezentul articol examinează unele lacune din literatura de specialitate privind problema minorităților arabe din Israel; un sector care suferă din cauza discriminării din toate punctele de vedere și care până în prezent nu a fost suficient cercetat. Din cauza acestui fapt, nu există o imagine clară cu privire la evaluarea reformelor SBM israeliene. Aceasta se explică prin faptul că rezultatele obținute sunt diferite legate de modelul SBM internațional. În plus, modelul SBM israelian care a fost introdus în urmă cu câțiva ani, în scopul de a îmbunătăți rezultatele studenților înregistrează totuși lacune în performanțele studenților în toate țările OECD. Elementele menționate confirmă lipsa clarității privind reforma SBM și rolul său în evaluarea și perfecționarea procesului de învățământ. Astfel, studiul va explora și analiza detaliat reforma SBM.

Cuvinte-cheie: modelul SBM, autonomie, descentralizare, stilul de conducere.

Introduction. School based economic management (SBM) is a trend model which is being implemented nowadays in many countries all over the world. It focuses on

the administrative educational concept underlying autonomy and authority from central and local school authorities. This reform allows school to operate as an independent organization in pedagogical, organizational and economic aspects. It is assumed that these reforms will contribute significantly to improving educational achievements, economic and climate balance. SBM doesn't just highlight decentralization, which leads school to its formal authority in order to make decisions on pedagogical, organizational and financial issues, subject to the overall policy of the state; it also emphasizes the autonomous character of every school. Nonetheless, although SBM has become a central theme of the restructuring efforts in many western centralized education systems, little is known about its direct effects on the quality of schooling and school dynamics.

SBM growth of a changing reality required solutions to problems such as poor academic achievements, high dropout rates, learning outcome gaps between students of different social strata and disaffected and worn-out teachers. Effective school research focuses school improvement on the variables that are within control of educators and have the greatest potential to impact student achievement.

Many studies claimed that the principal's leadership style is a key factor of SBM's success; other studies indicate that SBM significantly affects the principals' job; while at the same time, it challenges current relationships between principals and teachers and improves these relationships only when teachers are empowered. The level of effectiveness of a leader in SBM can be measured by the value of the output produced, which is easily measured by the leadership style being employed by that leader. Leadership styles are predictors of leadership effectiveness whereby leadership style in an organization is one of the factors that plays a significant role in enhancing or impeding the

interest and commitment of individuals in the organization.

Nowadays there is no clear picture about the evaluation of SBM reforms. The Israeli SBM model was implemented only a few years ago in order to improve students' achievements. It has the largest gaps in student achievement of all the OECD countries. All these elements just cause more lack of clarity related to the SBM reform and its recent and future role to assess and empower the education process. According to the available research, the main factors related to the SBM are:

- school based economic management;
- leadership styles and their influences on SBM;
- SBM outcomes including efficacy and school effectiveness;
- teachers' satisfaction.

Overview of the school based economic management. As known, SBM is a model of transition from centralization to decentralization and a process of shift from central decision making to local school decision making. SBM growth of a changing reality required solutions to problems such as poor academic performance, high dropout rate, learning outcome gaps between students of different social strata as well as disaffected and worn-out teachers. The US researcher Malen B. and colleagues argue that decentralization facilitated political reaction to the crisis of confidence that hit the general public concerning central government's ability to effectively manage the education system. Self-managed school grew against the background of dissatisfaction in the performance of the education system and in view of the demand for the democratization of school. Since then, the constant growth of education budget, paid from the public and the need to reduce costs and raising yields have also influenced the growth of self-managed school to a significant extent. Conventional school has failed in many cases, creating a need for change [9].

Effective school research focuses school improvement on the variables that are within the control of educators and have the greatest potential to impact student achievement. Many studies claimed that the principal's leadership style is a key factor in the success of SBM [15, 23]. Other studies indicate that SBM significantly affects the principals' job and workload [2, 3, 11]. Yet, at the same time, it challenges the current relationships between the principals and teachers and improves these relationships only when teachers are empowered.

The level of effectiveness of a leader in SBM can be measured by the value of output produced, which is easily measured by the kind of leadership style being employed by that leader, hence researcher Obiwuru T.C. noted that "leadership styles are predictors to leadership effectiveness whereby leadership style in an organization is one of the factors that plays a significant role in enhancing or retarding the interest and commitment of the individuals in the organization" [13]. By effectively communicating the mission of the school to all stakeholders, the principal in an effective school acquires a transformational leadership style.

While empirical evidence confirms increasing levels of employee job satisfaction by transformational leadership there is minimal research that is related to primary school setting. Tella A. mentioned that a lot of studies have been compiled regarding leadership style and employee motivation independently and succinctly; however, there is no definitive evidence to delineate consistent variables that contribute to job satisfaction, and whether or not a correlation exists with the principal's management styles [22].

Principals and teachers are the most important factors in the educational context of the school. The principals' style management and the way it is perceived by teachers have a significant effect on perception and attitude regarding school ac-

tivities. As such, they negatively affect the atmosphere in schools and the creation of ethical climate, which can have positive or negative influence on teachers' behavior and effectiveness of their work.

Since teachers and principals play a vital role in the success of education institutions of primary and secondary level; teachers are the largest professional body in a school, have the most contact with students throughout the day and influence school environment greatly. So, it is important for principals to make their teachers feel they are supported in order to keep quality teachers in the profession and maintain the morale in the demanding field of education. School administrators have the power to impact abundant factors of a school; they have a multitude of roles included in their job. One of the most important and influential is the effect that the principal has on the teachers of the school. The most influential variable on SBM is empowering teachers and involving them in decision-making. There are no clear impacts of SBM on school outcomes and teacher job satisfaction. While certain studies confirm that SBM impacts the morale [6, p.6], others claim that SBM doesn't impact school outcomes and teacher job satisfaction, or that job satisfaction increased at the beginning of SBM implementation but later returned to low levels. Researcher Polanski claims that SBM causes conflicts between teachers and school climate becomes lower [15].

The SBM implementation in Israel. In order to improve the educational system, two reforms of SBM were conducted in Israel: the 1990 SBM which was stopped without continuance due to unclear outcomes and the 2012 SBM, when Israel started to conduct SBM model led by self-managing director of the Ministry of Education, who integrated all elementary schools into SBM model. The transition includes a pooling of resources from the Ministry of Education and the local authorities using the model of

„student basket”, which is delivered to school by the local authority. The school self-management receives pedagogical flexibility in the amount of 10% of the hours and in addition, schools and local authorities receive a pass for self-management training - courses and guidance by economic and organizational consultants [13].

According to the Ministry of Education [13], the introduction of SBM in 1990 and return to the SBM model in 2012 shows and indicates that:

- the implementation of 1990 SBM contained problems so it was stopped;
- the outcomes of 1990 SBM were unclear so the educational system wasn't improved;
- political conflicts and financial problems were the reasons to cancel this model.

On the other hand the return to the 2012 SBM indicates that:

- the Israeli educators trust the SBM model so they adopted SBM reform in all the elementary schools;
- the SBM reforms conducted all over the world encourage the Israeli education system to implement the SBM model in schools;
- although Israeli education system has implemented the SBM, the outcomes of implementation are unclear and the evaluation process is unfinished yet, the aforementioned factors led the authorities to implement SBM model only in elementary schools at the first stage;
- successful outcomes will lead Israeli Ministry of education to extend the SBM model to other schools, namely middle and secondary schools.

The need for conducting more reports and studies in order to assess the 2012 SBM reform is essential. In general, very few studies focused on the Israeli SBM until now, there is not enough research on the Arab Israeli schools; this sector suffers unequal

rights and budgets in all aspects of life. The consequences of lack of knowledge lead to ambiguous status, which may cause problems to SBM implementation, therefore, there is the necessity of conducting more studies about the Israeli SBM reform, especially in the Arab Sector, which was previously neglected, also without conducting enough research on ways to improve the Arab situation, particularly the Arab educational system.

Global trends in school based economic management. Year by year, SBM spreads in many countries all over the world, as a trend reform which has been conducted in order to improve education systems, by school transition from belonging to central authority to school level, involving more school autonomy and sharing school management by staff and parents and by empowering all school stakeholders for improving school outcomes. Following this idea, below we will present the experience of Australia, New Zealand, Thailand, England and Wales concerning the implementation of the SBM reform.

Australia has adopted a particular SBM reform which delegated responsibility to the states and districts. The community takes a real part of SBM management and influences education generally. In 1967 an educational committee recommended the transition to SBM system which was called ACT (An Independent Education Authority). The recommendation included participation in school management by the principal, school staff, teachers, parents, and pupils at the high school level. For a long time the Australian SBM was supported by field studies, which indicate an increase of autonomy, decision-making, pooling resources, needs adjustment, equality and reduced costs of educational system [14]. On the other hand, author Chapman C. [1] stated that there were problems with the SBM system, when he reported; principals felt

that they lost their authority and ambiguity of roles. Furthermore, he discovered that other principals, who supported participatory management and decision-making, school staff was less experienced and did not have enough knowledge. Other principals reported that they were carrying a heavy load due to the reform, while they have to change their management style from traditional management to cooperative and had to supply open school climate that needs a lot of individual energy.

In 1988 the Ministry of education of New Zealand has adopted an educational committee, which recommended many points for improving the education system. The main recommendation was to transfer authorities and decision-making from central level to school level. It set up a new SBM in New Zealand by establishing cooperation between the principal, teachers and school community. This SBM reforms comprised strategies, which focused on implementation in order to achieve SBM targets. Implementation of SBM principles included sublimation package to schools, involving staff employment, payment of salaries, setting of salary points, negotiation of outside financial agreements, funds allocation in a way that will benefit students as well as maintenance and improvements of buildings [18].

Three SBM reforms were implemented in England and Wales in 1988, 2002 and the latest one in 2006. The first SBM emphasized that the governing bodies allocate an important role of choosing the school head of the local community by election. The community, school teachers and Local Education Authority (LEA) in agreement choose the head of school, while empowering community involvement in education. The main assumption was that parents know what is best for their children and that teachers are more concerned with their own interests than those of pupils and students. In addition, empowering autonomy leads to improving the school outcomes. Author

Rutherford [19] explored that collective efforts of central and local authorities and community can empower the education system and improve school outcomes. The Ministry of Education adopted direction of autonomous schools, due to traditional schools being not cheap, thus, autonomous schools could provide sustainability of funding.

Thailand started the SBM reform in the late 1990s. Author Gamage studied the problems of SBM results, which indicated that principals and head staff were not sure about their role and they did not succeed in utilizing SBM advantages, especially traits which empower autonomy and independent decision-making. As a result, they regularly received decisions and instructions from central authorities, that required them to switch individual techniques and prepare to realize their new roles of SBM school. All these elements didn't improve the SBM outcomes, the process wasn't smooth and demanded many efforts to achieve the goals. The study recommended several steps in order to increase the chances of SBM success. For instance, principals need training in school leadership, curriculum design, school planning and strategic development in order to respond to the new challenges.

Impacts of SBM on school outcomes.

Efficacy is an output of personnel improvement within a specified period of time. It can be explained as a ratio between output and all variables required to achieve it. SBM requires a lot of human and financial resources for the success of the education system, and to bring relevant local curriculum under the umbrella of the state curriculum.

School budget is the main authority issue. This is a common issue related to SBM models; due to it having potential thought for change and improvement. Successful SBM found ways to recruit funds to support their plans. Also, these funds require support of school decisions as a huge element for occurring improvement outco-

mes. Author Robertson [16] claimed that there is a strong relation between SBM and acquiring new classroom skills, especially when SBM was applied in school to a significant extent. Another study found that teacher participation in SBM decisions referred to clear school plans and student activity.

Impacts of SBM on moral satisfaction.

Many researchers argue that SBM develops school outcomes, while others argue for mixed effects [21] or no impact [11,16]. Additional studies argue that SBM leads to bad outcomes [10, p.157]. Nowadays, it's more obvious that we can't generate improvement of the SBM model, and expected SBM outcomes have not been improved yet [2]. Author Sotrak [20] explored that teachers get empowerment in SBM, and when they take part in decision-making that leads them to feel more professional. Author Leithwood [7] argued that teachers can be affected by SBM in terms of expressing more obligation and morale. Other studies claimed that even though SBM model cause the rise of morale at the beginning of SBM after just a short period the satisfaction goes back to the low level, which was before SBM introduction.

Relations between leadership style and SBM outcomes. Many studies argue that effective SBM must focus on variables that have the greatest potential to impact student performance. The leadership style of the principal is the main element in SBM. The level of leadership effectiveness can be measured by the level of SBM output like economic improvement and student achievement. There are several leadership styles that occur in various places. Nowadays, the literature focuses on three leadership styles: transactional leadership style; *transformational leadership style* and *laissez-faire* [12].

Scientist Finkelstein A. [4] argued that SBM leadership must manage change, develop employee skills and strengthen worker commitment; the institution nature influence variables to decide on the leaders-

hip style to be applied in order to achieve high outcomes. Author Cherry claims that the transformational leadership style, expresses open communication between the leaders and their employees, performing activities to bring better outputs and efficacy; the goals of the SBM are easier to achieve by the school staff when the leaders and management staff are applying the transformational leadership style. At the same time scientist Finkelstein A. [4] claimed that in SBM where the laissez-faire leadership occurred, the rate of achievements recorded in the institutions was low.

Impacts of the principal's management style on moral satisfaction. The Leadership style of the principal can impact teacher's job satisfaction in SBM. When teachers feel satisfied in their job, they express motivation and make special effort to meet the SBM goals [2]. The Administrator can do the best to provide more job satisfaction for teachers that can lead to increased teacher efficacy and student improvement [8]. Many teachers feel dissatisfied with their job due to more accountability placed on them to ensure all students acquire learning skills. When teachers feel dissatisfied, that may decrease job obligation, this dissatisfaction leads to negative impact on student achievements. This situation occurs when teachers don't take part in decision-making, which leads to less autonomy in classrooms. When they feel less independent, they experience anger toward job and administrators [16].

Transformational leaders aim to raise the level of job satisfaction. This requires good skills, which characterize transformational leaders that lead to more collective implementation without neglecting individual skills.

Main findings. The literary evidence indicates that SBM develops when the traditional education system fails in many aspects, remains with no success in bringing changes in school outcomes, so the results are more dissatisfying

The literary evidence shows the need for improving school outcomes and managing budgets requires more autonomy in the decision making process in primary schools, from central level to local level, since local education stakeholders have more expertise about student needs, thus, they are more suitable to design educational programs to meet those needs. Although, SBM reforms were adopted in many countries, the SBM model has not met the educators' expectations yet.

It can be stated that Israeli education system improved due to used methods; and the tensions were reduced in relations with the minorities of this country.

Because of the methods used, the educational system was perfected Israel redu-

cing tensions in relations with minorities who live in this country.

The literary evidence focuses on four main factors related to the SBM issue: the SBM; leadership styles; their influence on SBM outcomes; and teachers' satisfaction. Moreover, the literary evidence assumes that in an effective school, the principal acts as a transformational leader. The goals of the SBM are easier to achieve when the principal is characterized as having transformational leadership style and thus this can ensure better outcomes of SBM. The transformational principal has the greatest potential to impact student achievement, teacher job satisfaction, financial management and SBM climate.

REFERENCES

1. Chapman C., Stoll L. Improving Schools in Socio-Economically Disadvantaged Areas: A review of research evidence. *School Effectiveness and School Improvements*, 2014, 15 (2), p.149-175.
2. Cranston N. The impact of school based management on primary school Principals: An Australian perspective. *Journal of School Leadership*, 2000, 10 (3), p. 214 - 232.
3. Dempster N. Guilty or not: The impact and effects of site-based management on schools. *Journal of Educational Administration*, 2000, 38 (1), p. 47 - 63
4. Finkelstein A. There is a future: schools undergo self-management. <http://mida.org.il/2014/05/04/%D7%99%D7%A9>
5. Gaziel H. *School Based Management*. Ramot, Tel-Aviv, 2002.
6. Lane E.G. Epps. *Restructuring the schools: problems and prospects*, 2006, p.143-163, Berkeley, CA: McTchan.
7. LeithwoodK., Menzies T., Jantzi D., Leithwood J. School restructuring, Transformational leadership and amelioration of teacher burnout. *Anxiety, Stress and Coping: an international Journal*, 1996, no. 9, p.199 - 215.
8. Mackenzie N. Teacher morale: More complex than we think? *Australian Educational Researcher*, 2007, 34(1), p. 89 - 104.
9. Malen B., Ogawa R.T. Towards rigor in reviews of multivocal literature: Applying the exploratory case method. *Review of Educational Research*, 61, 1991, p. 265 - 286.
10. Ministry of Education in Israel. *School Based Management*. <http://cms.Education.gov.il/EducationCMS/>
11. Murphy J., Beck L.G. *School-based management as school reform*. California: Corwin Press Inc., 1995.
12. Nusche D., Laveault D., MacBeath J., Santiago P. *OECD reviews of evaluation and assessment in education: New Zealand*. <http://www.oecd.org/newzealand/49681441.pdf>

13. Obiwuru T.C., Okwu, A.T, Akpa, V.O. and Nwankwere, I.D. Effects of Leadership Style on Organizational Performance. *Australian Journal of Business and Management Research*, vol. 1(7), 2011, p.100-111.
14. Phillips J., Arul, J. Manager-administrator to instructional leader: Shift in the role of the school principal. <http://www.learningdomain.com/PrincipalInstructLeader.htm>
15. Polansky H. B. Equity and school based management. Teacher empowerment and school climate. *Education (Washington D.C.)*, 1998, no.113 (4), p. 592-597.
16. Popham W. J. *America's failing schools: How parents and teachers can cope with No Child Left Behind*. New York, NY: Routledge-Falmer, 2004.
17. Robertson P. J., Wohlstetter P., Mohrman S. A. Generating curriculum and Instructional innovations through SBM, *Educational Administration Quarterly*, 1995, no. 31 (3), p. 375-404.
18. Robinson V., Ward L. Lay Governance of New Zealand's Schools: An educational, democratic or managerialist activity? *Journal of Educational Administration*, 2005, no. 43(2), p.170-187.
19. Rutherford D., Jakcson L. Setting Up School Partnership: Some insights from Birmingham's collegiate academies. *School Leadership and management*, 2006, no. 26(5), p. 437-451.
20. Sotrak R. *Study at educational management*. Darwael Ppress, Aman, 2004.
21. Summers A. A., Johnson A. W. A review of the evidence on the effects of School-based management plans. Paper presented at the conference on Improving the Performance of American Schools: Economic Choices. National Research Council, National Academy of Sciences, Washington, DC, 1994.
22. Tella A. Work motivation, job satisfaction and organizational commitment of library personnel in academic and research libraries in Oyo State, Nigeria. University of Ibadan, Nigeria, 2007, (Doctoral dissertation).
23. Wohlstetter P., Van Kirk, A., Robertson P., Mohrmar, S. *Successful School-Based Management*, Virginia, ASCD, 1997.
24. Yanitski N.W. Site-based decision making in schools. Paper presented at the Annual Meeting of the American Educational Research Association, San Diego, CA, April 13-17, 1998.

Prezentat: 9 ianuarie 2017.

E-mail: ayedleb@hotmail.com

Recenzent: Alexandru GRIBINCEA, doctor habilitat, profesor universitar

Dezvoltarea socioeconomică din perspectiva componentei cercetare - inovare

Research and innovation as part of the socio-economic development

Ecaterina NEGRU,
doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova

SUMMARY

Socio-economic development involves a continuous process of modernization. So, society progresses, and develops, in terms of competitive advantage and specific modalities of competition. Moreover, under present conditions, when the population is continuously growing and the resources are often limited, the economy will have to be one more effective. In this context, the progresses in science and technology come to provide more intense support for national economies raising their efficiency.

Keywords: *socio-economic development, funding, of science remuneration of scientific researchers, migration, brain drain, scientific results.*

REZUMAT

Dezvoltarea socioeconomică presupune un proces continuu de modernizare. Deci societatea progresează, dezvoltându-se, din punctul de vedere al avantajului competitiv și al modalităților specifice de competiție. Mai mult ca atât, în condițiile actuale, când populația crește mereu, iar resursele sunt, de cele mai multe ori, limitate, economia va trebui să fie una tot mai eficientă. În acest context, progresele științei și tehnicii, tehnologiile moderne vin să asigure tot mai intens suportul economiilor naționale, ridicând nivelul de eficiență a acestora.

Cuvinte-cheie: *dezvoltare socioeconomică, finanțarea științei, salarizarea cercetătorilor științifici, migrație, exod de creieri, rezultate științifice.*

Pășind în mileniul informatizării și cel al cunoașterii, se conturează, tot mai activ, postulatul că unul din factorii fundamentali ai dezvoltării socioeconomice sunt inovațiile. Anume ele asigură implementarea unui rezultat tehnico-științific în scopul obținerii unui produs nou sau mai bun, recurgând la mijloacele potențialului intelectual. Știința contribuie la adoptarea deciziilor politice de succes în lumea întregă. Politica economică depinde, în mare măsură, de realizările științei. O politică economică care recurge

la știință și folosește potențialul savanților va stimula o creștere economică durabilă.

Conceptul de dezvoltare economică este unul dintre cele mai des utilizate și cu cele mai largi conotații. Asimilată un timp îndelungat cu creșterea economică, dezvoltarea economică a căpătat în ultimele decenii un conținut mult mai larg. În evoluția sa, dezvoltarea economică, din punctul de vedere al conceptului, a parcurs mai multe etape: de la asimilarea acesteia conceptului de creștere economică la definirea

dezvoltării economice drept un concept complex, ce are în centrul său omul, cu nevoile  i aspira iile sale. [2]

Dezvoltarea economică stabilă se bazează pe tendința evolutivă, pozitivă într-un anumit timp  i spațiu, care generează evitarea disproporțiilor social-economice  i sporirea dimensiunilor de propor ionalitate a rezultatelor macroeconomice. Depăşirea disproporțiilor  i dezvoltarea social-economică echilibrată se exprimă nu numai în ritmul sporului produsului național brut sau produsului intern brut pe locuitor, dar, în primul rând, în repartizarea eficientă  i echitabilă a veniturilor diferitelor categorii ale populației, în optimizarea costurilor sociale, creşterii permanente  i ameliorarea calităţii vieţii pe termen lung etc. [12, p. 51]

Astfel, se conturează ideea că dezvoltarea economică este un proces multidimensional, ce implică schimbări majore în structura socială, atitudini populare  i instituții naționale, ca şi creşterea economică, reducerea inegalităţii  i eradicarea sărăciei. [2]

Dezvoltarea socioeconomică a unui stat include mai multe aspecte.  n acest articol vom analiza asemenea aspecte precum: structura demografică a populației, migra ia forței de muncă  i „exodul de creieri”, nivelul de trai  i veniturile personalului din sfera ştiin ei  i inovării, educația din perspectiva pregătirii cadrelor calificate pentru domeniul cercetare-inovare, principalele rezultate ştiin ifice, care au contribuit la dezvoltarea socioeconomică a ţării, sursele de finanțare pentru cercetare-inovare etc.

După cum afirmă Jean Pisani-Ferry [1], în introducerea scrisă pentru „Raportul: demografie  i economie”, demografia  i economia formează un cuplu în vârstă, dar care este gata pentru a experimenta ceva nou: sărăcirea sub efectul legii de fier a randamentelor în descreştere, c ndva; inevitabilitatea şomajului, ieri; descreşterea economică  i socială sub efectul  mb tr nirii, astăzi.

O sinteză efectuată asupra situației demografice  i perspectivelor în acest do-

meniu poate eviden ia unele trăsături ale tendin elor economice. Aşadar, structura pe v rste, speran a de viață, natalitatea, gradul de alfabetizare, ponderea populației active în numărul total al populației, gradul de ocupare al acesteia, starea de sănătate etc., toate acestea influen eaz  cursul economic al ţării.

Structura pe v rste a populației este o caracteristică importantă a fiecărui stat.  n secolul al XXI-lea, printre problemele actuale ale omenirii, se numără  i cea de  mb tr nire demografică a populației, având implica ii importante asupra dezvoltării socioeconomice. Atât în ţările economic dezvoltate c t  i în majoritatea ţărilor în curs de dezvoltare, ponderea persoanelor v rstnice în structura populației este în continuă creştere.  n defini ia dată de O. Gagauz [8, p. 82],  mb tr nirea demografică reprezintă o deplasare a structurii pe v rste a populației spre v rstele mature  i este determinată de procesul tranziției demografice. Acelaşi autor menționează că măsurarea  mb tr nirii demografice se face în baza definirii pragului b tr ne ii – o no iune condi ional , care, de regulă, se stabileşte aproape de v rsta modală de pensionare (cea mai frecventă vârstă), pentru comoditate fiind aleasă v rsta care se împarte la cinci.

 n opinia lui Gh. Paladi [9, p.12],  mb tr nirea populației este un rezultat important al progresului social ob inut în diferite domenii: medicină, calitatea vieţii, protecția socială  i se datorează reducerii mortalităţii, în special, la persoanele v rstnice, creşterii duratei medii a vieţii.  n acelaşi timp, modificarea structurii populației este determinată de scăderea semnificativă a natalităţii. Creşterea ponderii persoanelor v rstnice în structura populației, modificarea, păstrarea  i valorificarea capacităţilor lor func ionale deschid noi posibilităţi pentru acest grup al populației în aspect de activitate economică, socială, culturală  i spirituală.

Conform datelor prezentate de AŞM [11,

p. 7], în Republica Moldova, în anul 2015, vârsta medie a doctorilor habilitați este de 64,8 ani, a doctorilor în științe – 54,0 ani, iar a tuturor cercetătorilor științifici este de 50,0 ani. Cei mai tineri cercetători științifici fac parte din Secția de Științe Medicale cu o medie a vârstei de 45,3 ani. Valorile respective cresc de la an la an datorită îmbătrânirii potențialului uman existent și încadrarea unui număr ne semnificativ al tinerilor specialiști.

Un alt factor care determină dezvoltarea socio-economică este *migrația forței de muncă și „exodul de creieri”*. Teoria neoeconomică [3] a migrației susține că familiile migrează atunci, când venitul real net câștigat prin migrație este mai mare decât zero. Familiile fac această calculare pentru fiecare țară posibilă de destinație și apoi migrează spre țara cu cel mai mare câștig. Pe măsură ce talia familiei crește, costurile tind să crească mai repede decât beneficiile familiei. Copiii de vârstă școlară adaugă mai mult la costurile migrației decât la beneficii. Conform acestui model de Cost-Benefic, în calitate de componentă a teoriei neoeconomice a migrației, un migrant potențial este pe cale de a migra dacă valoarea existentă a tuturor beneficiilor viitoare provenite din migrație este mai mare decât costurile monetare ale migrației.

Astfel, migrația internațională a forței de muncă poate fi înțeleasă ca un proces de strămutare a resurselor de muncă dintr-o țară în alta, cu scopul de a se aranja la un loc de muncă mai avantajos decât în țara de origine. Cauzele însă ce condiționează acest fenomen pot fi atât de ordin economic cât și politic, național, religios, familial etc.

Un factor la fel de important este exportul de capital și activitatea corporațiilor internaționale. Migrația internațională a forței de muncă este un proces indispensabil sistemului economic de piață, deoarece contribuie la dezvoltarea relațiilor economice internaționale și a integrării economice internaționale. Astfel, resursele de muncă

își caută o utilizare mai avantajoasă, care ar oferi o efectivitate maximală. [16, p. 197]

Migrația contravine intereselor de dezvoltare socio-economică a Republicii Moldova. Aceasta cuprinde, în primul rând, tinerii specialiști, populația din regiunea de frontieră și, în al doilea rând, muncitorii din ramurile strategice („exod de creieri”).

Emigrarea din Moldova reprezintă principala caracteristică a peisajului social și economic al țării și trebuie privită în strânsă legătură cu problema dezvoltării și a viitorului țării, efectele asupra economiei depinzând de numărul și importanța slujbelor și ocupațiilor emigranților, de structura pe ramurile economiei naționale și de eficacitatea politicilor în domeniul forței de muncă. Factorii care au determinat plecarea la muncă peste hotare sunt aproape în exclusivitate de natură economică, reprezentată de lipsa oportunităților de a câștiga venituri necesare pentru trai activând în Moldova. [14, p. 83]

Asigurarea condițiilor de muncă și a unui salariu decent, respectarea drepturilor, existența perspectivelor de dezvoltare, toate acestea motivează omul să-și desfășoare activitatea într-o anumită societate, în caz contrar acesta va fi nevoit să-și caute un mediu propice pentru asigurarea propriilor nevoi. În ultimele decenii, în aspect evolutiv, a sporit ponderea resurselor umane în relațiile de piață și cele de muncă. Omul, deținător al capitalului de sănătate, educațional, intelectual și al potențialului de dezvoltare, joacă un rol tot mai important în crearea valorii și plusvalorii economice și sociale. [10, p. 15]

În condițiile actuale de intensificare a procesului de globalizare și a liberei concurențe, statul este pus în situația de a-și menține capitalul uman prin crearea condițiilor favorabile atât pentru existență cât și pentru dezvoltare. În acest sens, un efort în plus urmează a fi depus pentru menținerea în țară a oamenilor talentați, cu potențial de dezvoltare sporit, inclusiv a oamenilor de știință.

Sistemul de salarizare a cercetătorilor  tiin fici din Republica Moldova nu este suficient de motivant pentru a men ine poten ialul științific uman acasă. Reieșind din situația actuală din  ara noastră, recent, speciali tii din cadrul A M, de comun cu experții de peste hotare, au elaborat un nou concept de salarizare pentru cercetătorii  tiin fici. Concept care, în opinia pre edintelui A M [13], a fost dezvoltat în legătură cu necesitatea de a promova performanța în rândul cercetătorilor  i crearea instrumentelor pentru ob inerea/recompensarea rezultatelor științifice deosebite  i activit ii  tiin ifice. Cei care au rezultate științifice mai bune, respectiv, ar trebui să primească  i o plată lunară mai mare. Datele privind activitatea științifică în anul 2013 vor servi drept puncte de referin a pentru plățile salariale pentru viitor. Acest concept va fi  i o continuare logică a ini iativei referitoare la indicatorii de cercetare pentru personalul  i instituțiile de cercetare  i dezvoltare:  n cazul în care banii nu vor urma performanța, indicatorii vor servi doar pentru date statistice. Unul dintre motive va fi stimularea participării cercetătorilor la atragerea proiectelor naționale  i internaționale, a contractelor cu companiile. Sistemul va oferi motiva ie tinerilor cercetători – suma salariului va depinde nu numai de experien a/vechimea în muncă, dar  i de productivitatea  tiin ific . Baza noului model va fi transferul rezultatelor științifice în echivalent financiar (salariu).

Educația și pregătirea cadrelor științifice de înaltă calificare. Investi ia în cercetătorii  tiin fici de performanța începe, în  rile pe care le putem cataloga ca având un nivel înalt de dezvoltare, încă în perioada cursurilor universitare, dar mai ales ale celor de masterat și doctorat, fiind consolidată în cadrul studiilor postuniversitare.

Vorbind despre condi ia cercetătorului  tiin ific, S. Buhai [4] aten ioneaz  asupra faptului că pentru a-i atrage pe cei mai capabili studenți într-un masterat de cer-

cetare sau doctorat, trebuie să li se ofere posibilit i de burse, buget de studiu sau, respectiv, buget de cercetare, astfel încă studenții respectivi să nu mai fie nevoi i a se g ndi în fiecare moment la supravie uirea zilnică, aceasta fiind, din păcate, realitate  i motiv principal pentru decizia multora dintre cei mai buni de a renun a sau pentru decizia altora de a se reorienta  i a alege alte activit i, activit i care le pot asigura un trai decent.

Cu referire la *principalele rezultate științifice*, care contribuie la dezvoltarea socioeconomică a ării, men ion m că acestea sunt produsul cercetărilor efectuate. Impactul social al aplicării rezultatelor cercetării științifice însă este mult mai important de apreciat.

 n literatura de specialitate, cercetarea este definită de către unii autori ca o activitate umană prin care se analizează, se examinează, se studiază în mod sistematic cu scopul de a cunoa te ceva; este, de fapt, plastic vorbind, o activitate de investiga ie.

Cercetarea fundamentală fiind o activitate strategică pentru fiecare  ar . Dezvoltarea economică a acesteia este puternic influen at   i legată de cercetarea fundamentală deoarece aceasta este sursă de noi cunoa tin e, este o  coal  importantă în pregătirea resursei umane fără de care nici asimilarea sau utilizarea tehnologiilor performante nu sunt posibile, este o sursă de prestigiu  i un criteriu tacit de acceptare în comunitatea internațională. [5]

O cercetare aplicativă însă conduce, de regulă, la un produs final  i de aceea tema apare dintr-o necesitate practică. Identificarea, căutarea  i găsirea necesit ii practice au cunoscut  i cunosc diferite forme de abordare. De la analiza unor situații de criză, cum ar fi cazurile de avarii catastrofale,  nt lnirile la manifestările științifice, vizitele sporadice sau sistematice la agen ii economici sau în ultimul deceniu interrelaționarea pe internet. [5] O asemenea activitate poate conduce la crearea de noi tehnologii  i de noi produse.

În societatea în care trăim, cunoașterea a devenit factorul principal de producție, determinând nivelul competitivității economiei naționale, regionale și mondiale. Deci implementarea triumghiului cunoașterii (educație-cercetare-inovare) reprezintă o necesitate stringentă în asigurarea unei dezvoltări fiabile a tuturor țărilor. [6, p. 55] În consecință, preocuparea majoră devine generarea sistematică a cunoașterii prin dezvoltarea, în acest sens, a unor sisteme naționale și interacțiuni internaționale tot mai sofisticate. [15, p. 146] Totodată, un accent deosebit se pune pe aplicabilitatea cunoștințelor, fie acestea au fost acumulate pe parcursul unei perioade de timp, fie acestea sunt noi. Un element decisiv în acest sens ar fi mai curând abilitatea de a le aplica, față de complexitatea sau caracterul informației. Astfel, una dintre direcțiile politicilor statului în domeniul cercetării-inovării, pe lângă reglementarea economică, juridico-normativă și financiară, ar trebui să fie identificarea mecanismelor de implementare, asigurarea securității și protecția rezultatelor științifice, atât în țară cât și peste hotare.

Este bine cunoscut faptul că cercetarea și inovarea nu pot exista și nu se pot dezvolta fără surse de finanțare. Uniunea Europeană încurajează statele-membre să investească 3% din PIB în cercetare și dezvoltare până în anul 2020 (1% din fondurile publice, 2% din investițiile private), ceea ce se estimează că ar genera 3,7 milioane de locuri de muncă și ar determina o creștere anuală a PIB-ului UE cu circa 800 de miliarde de euro. [17] În acest context, merită atenție faptul că în ianuarie 2014, UE a lansat noul program de cercetare, prevăzut pentru o perioadă de 7 ani, Orizont 2020.

Conform Acordului de parteneriat [7] între Guvernul Republicii Moldova și Academia de Științe a Moldovei, cota-parte a finanțării pe acțiuni – cercetări fundamentale, aplicative, de inovare și transfer tehnologic (până la 80% din volumul total de

finanțare) se constituie din alocațiile pentru realizarea proiectelor de cercetare științifică fundamentală și a proiectelor de cercetare științifică aplicativă, a programelor de stat, de inovare și transfer tehnologic, a proiectelor din cadrul acestora și a proiectelor independente. Finanțarea se distribuie pentru:

a) realizarea cercetărilor fundamentale – cel mult, 35%;

b) realizarea cercetărilor aplicative – cel puțin, 65%, inclusiv lucrări de inovare și transfer tehnologic – până la 10%;

c) crearea fondului de rezervă al Consiliului Suprem – până la 1%.

După cum se menționează în literatura de specialitate, [18] asemenea prevederi sugerează că accentul se pune pe dezvoltarea unei științe utile economiei naționale și societății, care se realizează prin implementări la nivelul proiectelor de cercetare aplicativă. Politica de finanțare a sferei științei și inovării, orientată spre susținerea cercetării aplicative, denotă tendința de obținere a unei plusvalori din cercetare prin utilizarea cunoștințelor în crearea unor noi procese, produse și servicii sau pentru îmbunătățirea lor. Acesta este un trend recunoscut la nivel mondial și reprezintă cheia succesului spre dezvoltarea unei economii bazate pe cunoaștere.

Concluzii. În mileniul trei, era societății bazate pe cunoaștere, o componentă importantă în dezvoltarea socioeconomică a oricărui stat o constituie cercetarea-inovarea. Un stat modern, ce tinde spre un grad ridicat de competitivitate pe plan internațional, trebuie să acorde o atenție deosebită creării condițiilor pentru cercetare și asigurarea aplicabilității rezultatelor obținute. Prin condiții se înțelege atât asigurarea condițiilor de viață pentru cei implicați în cercetare, finanțarea adecvată a activităților de cercetare-inovare, promovarea politicilor publice în domeniu, cât și pregătirea specialiștilor de înaltă calificare, încadrarea acestora în câmpul muncii, crearea condițiilor pentru procesul de creație și, de-

sigur, motivarea, încurajarea  i menținerea oamenilor de  tiin . Asigurarea acestor condiții este absolut necesară  i importantă pentru a nu pierde dorin a  i predispunerea oamenilor talenta i, cu poten ial sporit de dezvoltare, de a aduce plusvaloare anume acestui stat.

BIBLIOGRAFIE

1. Aglietta M., Blanchet D. et H eran F. Rapport: Démographie et économie.  n: <http://www.ladocumentationfrancaise.fr/var/storage/rapports-publics/024000104.pdf>
2. Bal A. Economie mondială.  n: <http://www.bibliotecadigitala.ase.ro/biblioteca/carte2.asp?id=482&idb=21>
3. Bădescu I. Migra ia internațională ca problemă socială. Studiu de caz: migran ii de muncă pentru Italia.  n: <http://sociologia-azi.ro/wp-content/uploads/2013/10/Chestiunea-sociala-a-migratiei-pentru-munca.pdf>
4. Buhai S. Condi ia cercetătorului științific:  ntre realitatea de acasă  i idealul de afară.  n: http://www.sebastianbuhai.com/pictures/RLIV/eseu_Sinaia.pdf
5. Ciubotaru D. Cercetarea  tiin ific  - un important promotor al progresului tehnologic  i al inovării.  n: <http://www.agir.ro/buletine/894.pdf>
6. Crudu R. Realita i  i provocări ale triumphiului cunoa terii în Republica Moldova în domeniul educației. Materialele conferinței științifice internaționale „Competitivitatea și inovarea în economia cunoa terii”. Culegere de articole selectiv. Volumul IV, partea 1. Chișinău, 2015, pag. 54-59.
7. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Acordului de parteneriat dintre Guvern  i Academia de  tiin e a Moldovei pentru anul 2015 nr. 809 din 29.10.2015. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 306-310 din 13.11.2015. pct. 4, anexa 2.
8. Gagauz O.  mb tr nirea demografică a populației: tendin e și opțiuni. Akademos, nr. 4 (27). Chișinău, 2012, pag. 82-87.
9. Paladi Gh.  . a.  mb tr nirea populației în Republica Moldova: consecin e economice  i sociale. Chișinău: Inst. Integrare Europeană  i  tiin e Politice, 2009, 222 p.
10. Po tan L. Dezechilibru pe pia a forței de muncă din Republica Moldova – politici asumate sau abordări speculative ale mecanismelor de pia . Materialele Conferinței practico- tiin ifice „Impactul calitații resurselor umane asupra dezvoltării social-economice a Republicii Moldova” din 26 noiembrie 2013. Chișinău, 2013.
11. Raportul privind activitatea Consiliului Suprem pentru  tiin   i Dezvoltare Tehnologică  i rezultatele științifice principale ob inute în anul 2015. Chișinău, 2016.
12. Robu T. Specificul dezvoltării economiei în Republica Moldova. Teză de doctor. Chișinău, 2016, 158 pag.
13. Sistemul de salarizare pentru cercetătorii științifici din Republica Moldova. Analiză  i recomandări. Chișinău, 2014.  n: http://www.asm.md/galerie/Sistemul_de_salarizare_pentru_cercetatorii-stiintifici.pdf
14. Stratan A.  . a. Impactul migrației forței de muncă asupra Republicii Moldova: aspecte demografice  i economice. Akademos, nr. 2 (25). Chișinău, 2012, pag. 82-90.
15.  u u- urcan A.  i al ii. Fundamentele teoretice privind conceptele de „noua economie”  i „economie bazată pe cunoa tere”. Materialele Conferinței internaționale științifico-practice „Cre terea economică în condițiile globalizării”, edi ia IX-a. INCE, Chișinău, 2014, pag. 146-152.

16. Țurcan A. Riscurile privind reducerea potențialului științifico-inovațional al Republicii Moldova. Materialele Conferinței științifice „Probleme actuale ale organizării și autoorganizării sistemului de cercetare-dezvoltare în Republica Moldova”. Chișinău, 2011, pag. 197-201.

17. Uniunea Europeană. Cercetare și inovare. În: https://europa.eu/european-union/topics/research-innovation_ro

18. Ungur C., Cuciureanu Gh. Considerații privind politica statului în domeniul finanțării științei și inovării în Republica Moldova. Intellectus nr. 2. Chișinău, 2014, pag. 52-59. În: http://idsi.md/files/file/publicatii/2014/Consideratii%20privind%20politica%20statului_Cuciureanu_Ungur.pdf

Prezentat: 3 februarie 2017.

E-mail: ecaterina.negru@mail.ru

Recenzent: Alexandru GRIBINCEA, doctor habilitat, profesor universitar

Analiza dimensiunilor-cheie în procesul de recrutare politică  i impactul acestora asupra componen ei de gen a listelor de candida i pentru alegeri

Analysis of the key dimensions of the political recruitment process and their impact on the gender composition of candidate lists

*Elena STUDENEANSCHI,
doctorand , Academia de Administrare Public *

SUMMARY

This article analyses the main dimensions of the political recruitment process and how they affect the proportion of women nominated on party lists. There are three key dimensions of the political recruitment process: (a) nominating procedures; (b) inclusiveness of the selectorate; (c) territorial centralisation. The inclusiveness of selectorate is a core element of the representativeness of the gender composition of the candidate lists. In order to increase gender representativeness on the party lists, it is necessary to apply both inclusiveness and exclusiveness of selectorate procedures. Furthermore, other key elements are the composition of the initial pool of the candidates and the recruiters lists.

Keywords: *political recruitment process, gender, party nominations, selectorate.*

REZUMAT

Articolul prezentat analizeaz  dimensiunile-cheie  n procesul de recrutare politic   i care este impactul acestora asupra reprezentării de gen pe listele de candidați pentru alegeri. Există trei dimensiuni principale în procesul de recrutare politică: a) tipul procedurii de nominalizare a candidaților; b) incluziunea electoratului; c) nivelul centralizării teritoriale. Analiza efectuată scoate în eviden  2 factori determinan i pentru componența de gen a listelor de candidați: primul factor reprezintă gradul de incluziune al electoratului, el prezent nd grupul de persoane din cadrul partidului care nominalizează candidați. Al doilea factor determinant fiind procedura de nominalizare a candidaților, exist nd 2 proceduri de bază: a) nominalizarea candidaților de către membrii de partid, organele executive ale partidului sau liderii de partid  i b) aplicarea de sine stătător pentru listele de candidați.

Cuvinte-cheie: *recrutare politică, componența de gen, liste de candidați, partide politice, nominalizarea candidaților, selectorat politic.*

Un șir de surse literare de specialitate și studii realizate susțin că aspectul de gen al listelor de candidați pentru alegeri poate fi influențat de doi factori-cheie: a) legea privind partidele politice și procesul de recrutare a membrilor acestora; b) rolul pe care îl joacă partidele politice în acest proces [1, 2, 3, 4, 5, 6]. Norris afirmă că elitele politice intervin în procesul de selecție a candidaților la momentul în care membrii de partid concurează pentru includerea lor pe listele de candidați [3]. Numeroase studii demonstrează că subreprezentarea femeilor pe listele de candidați pentru alegeri fie naționale sau locale are la bază câțiva factori de influență din partea elitelor de partid, precum: a) percepția acestor elite referitor la evaluarea candidaților femei [7]; b) neadoptarea cotelor de reprezentare de către partidele politice [8]; c) conceptele ideologice ale partidelor privind rolul femeii în politică și societate [9, 10, 11, 12, 13, 14, 15].

Potrivit lui Fortin-Rittenberger și Rittenberger, există trei dimensiuni-cheie în procesul de recrutare a candidaților pentru alegeri: a) incluziunea selectoratului (membrii de partid care efectuează procedura de selectare a candidaților); b) nivelul centralizării teritoriale în procesul de recrutare a candidaților; c) tipul procedurii de nominalizare a candidaților. Fiecare dintre aceste trei dimensiuni joacă un rol important privind aspectul de gen al listelor de candidați pentru alegeri. Selectoratul reprezintă grupul de persoane din cadrul partidului care nominalizează membrii de partid pentru listele de candidați. Selectoratul poate avea forma incluzivă, atunci când cuprinde întregul electorat sau toți membrii de partid sau forma exclusivă atunci când cuprinde o parte din membrii de partid (delegații, membrii organului executiv al partidului sau doar liderii de partid) [6]. În partidele din Republica Moldova poate fi întâlnită frecvent forma selectoratului exclusiv, atunci când listele candidaților pentru alegeri naționale și locale sunt aprobate în componența lor fi-

nală de către organele executive din cadrul partidului. Forma incluzivă a selectoratului se aplică la procedura de alegere a membrilor organelor de conducere ale partidului, atunci când este convocat consiliul național al partidului, la care participă toți membrii de partid ce votează componența executivă a partidului. Unele partide practică ambele forme de selectorat la diferite etape de recrutare a candidaților. În acest caz este practică selectarea incluzivă la etapă inițială de recrutare (aprobarea nominalizărilor) și selectarea exclusivă la etapa finală (aprobarea listelor finale de candidați pentru alegeri). În mediul academic există un șir de dezbateri privind modul potrivit de selectare a candidaților pentru reprezentarea egală de gen pe listele de candidați. Randall prezintă ipoteza privind tendința liderilor de partid de a fi mai educați și împărtășind valori mai liberale în comparație cu alți membri de partid, ceea ce influențează pozitiv reprezentarea egală de gen pe listele candidaților [16]. Această ipoteză fiind susținută și de către Rahat și Hazan, care afirmă că procedurile de selectare incluzivă tind să micșoreze reprezentativitatea candidaților pentru alegeri [17]. Consider că pentru creșterea reprezentării femeilor pe listele de candidați pentru alegeri este nevoie de aplicarea ambelor tipuri de selectorat în procesul de recrutare, acel incluziv la momentul selectării candidaților, când toți membrii de partid își expun părerea privind candidații potriviți pentru participare la alegeri, criteriul principal de selectare fiind calitățile profesionale și manageriale ale candidatului și acel exclusiv la momentul aprobării finale a listelor de candidați pentru alegeri, în care organul executiv al partidului decide componența finală a listelor ținând cont de sugestiile membrilor de partid, dar și de experiența, competențele profesionale și viziunile de dezvoltare ale candidatului.

O altă dimensiune importantă a procesului de recrutare electoral reprezintă centralizarea teritorială care cuprinde două

forme de nominalizare a candidaților: a) forma nominalizării teritoriale descentralizate, ce presupune selectarea  i nominalizarea candidaților de către membrii de partid  i electoratul local, respectiv, candidații la funcția de primar al unei localit i sunt  nainta i de către reprezentanții de partid din localitatea respectivă  i b) forma nominalizării teritoriale centralizate, ce reprezintă selectarea  i nominalizarea candidaților de către organele de partid centrale, fie biroul permanent, organul executiv, comisia specializată sau liderii de partid [17].

Mai multe cercetări efectuate anterior demonstrează faptul că forma de centralizare teritorială corelează într-o măsură mare cu sistemul electoral existent [18, 19, 20, 21]. Exper ii consideră că procesul de recrutare centralizată este unul mai eterogen, respectiv, se pune un accent mai mare pe egalitatea de gen în reprezentarea pe listele de candidați, pe c nd procesul de recrutare descentralizat este unul mai puțin eterogen  i există riscul reprezentării mai mici a femeilor pe listele de candidați [12]. Însă studiul efectuat de Kenny în 2013 privind procedurile de recrutare din cadrul partidului laburist din Sco ia a scos în evidența faptul că procedura de recrutare descentralizată are un efect pozitiv asupra reprezentării femeilor pe listele de candidați comparativ cu procedura de recrutare centralizată. Acest fenomen poate fi explicat prin faptul că la nivel local membrii partidelor tind să adopte politici de gen ca o parte a reformării  i modernizării partidului la nivel local. Normele privind discriminarea pozitivă, adoptate la nivel central  i impuse la nivel local, sunt interpretate ca o interven ie în politicile locale  i creează o rezisten a din partea structurilor locale ale partidului [22]. Consider că în cazul Republicii Moldova nivelul centralizării în procesul de recrutare trebuie să fie studiat  i efectuată o analiză empirică a acestui aspect de recrutare în scopul stabilirii procedurii de recrutare potrivite pen-

tru cre terea numărului de femei candidați atât la nivel central c t  i la nivel local.

A treia dimensiune a procesului de recrutare a candidaților reprezintă procedura de nominalizare a candidaților, exist nd două mecanisme de recrutare la etapa ini ial  a procedurii: a) nominalizarea candidaților de către membrii de partid, organele executive ale partidului sau liderii de partid reprezintă mecanismul de nominalizare cel mai frecvent  nt lnit  i b) aplicarea de sine st tutoare pentru listele de candidați, un mecanism care poartă un caracter mai puțin frecvent. Studiile existente evocă faptul că ambele tipuri de nominalizare, fie prin intermediul partidului, fie autonominalizare, au un  ir de limitări privind aspectul de gen al listelor de candidați [23]. Autorii prezintă aceste limitări prin abilitatea mai redusă a femeilor în compara ie cu cea a b rba ilor de a susține percep ia că ele sunt pregătite pentru a fi nominalizate pe listele de candidați  i să concureze cu alți candidați în campanie electorală. Acest fenomen având un caracter psihologic  i anume lipsa  ncederii sau un grad de  ncedere scăzut al femeilor în forțele proprii. Pe de altă parte, Lawless  i Fox susțin că nominalizarea candidaților de către partidele politice are o tendința de a favoriza b rba ii în procesul de recrutare [23]. Fortin-Rittenberger  i Rittenberger consideră că mecanismul de nominalizare a candidaților trebuie să  in  cont de factorul de cerere  i factorul de ofertă existente. Dacă există o ofertă redusă a femeilor candidați atunci trebuie să fie utilizat mecanismul autonominaliz rii sau autoaplic rii în scopul cre terii numărului femeilor candidați de pe liste. Dacă există un surplus de ofertă de femei candidați, atunci trebuie să fie aplicat mecanismul nominalizării de către partidele politice, care urmează să echilibreze listele de candidați prin prisma egalit ii de gen [6].  n cazul Republicii Moldova se aplică frecvent mecanismul de nominalizare a candidaților de către partidele

politice și există doar câteva cazuri de autonominizare. Consider că atunci când partidele politice respectă principiul egalității de gen, al cotelor politice minime de reprezentare a femeilor pe listele de candidați și urmează aceste politici în procesul de nominalizare a candidaților pentru alegeri, acest mecanism poate fi unul eficient din perspectiva abordării de gen a problemei, însă dacă procesul de nominalizare de către partide nu ține cont de reprezentarea femeilor pe listele de candidați, este nevoie de o abordare mixtă, ce presupune recrutarea candidaților atât de către partidele politice, dar și includerea mecanismului de autonominizare în scopul creșterii reprezentării femeilor de pe liste.

Cercetătorii Fortin-Rittenberger și Rittenberger, în urma analizei listelor de candidați pentru alegerile parlamentare europene din 2009, a unui număr de 124 de partide politice ale țărilor-membre ale Uniunii Europene au identificat câțiva factori importanți care influențează reprezentarea femeilor pe listele de candidați. Primul factor fiind adoptarea cotelor de reprezentare a femeilor pe listele de candidați la nivel de partid sau existența acestor cote la nivel de legislație [6]. O serie de surse literare afirmă că implementarea măsurilor afirmative de reprezentare a femeilor, precum sunt cotele fie politice sau de partid, reprezintă un efect major asupra reprezentării femeilor [8, 24, 25, 26]. Matland susține că utilizarea cotelor politice echilibrează bazele de potențialii candidați pentru liste, care sunt orientate tradițional către bărbați [4]. Al doilea factor fiind dimensiunea partidului politic, acest fapt fiind confirmat de existența teoriei că dimensiunea partidului are un efect asupra procesului de recrutare a candidaților, cu cât partidul este mai mare cu atât mai mult există tendința de adoptare a deciziilor la nivel centralizat, cu cât partidul are dimensiuni mai mici, cu atât se observă tendința de adoptare a unor proceduri flexibile, transparente și deschise [27].

Al treilea factor este existența mecanismului preferențial de vot, ceea ce înseamnă că în sistemele în care listele de candidați au un caracter închis există tendința ca prerogativa de selectare a candidaților să fie deținută de către liderii de partid, ceea ce le oferă o oportunitate în plus să influențeze întreg procesul. Al patrulea factor care este susținut de o mulțime de cercetări și surse literare este faptul orientării politice a partidului (partid de dreapta sau de stânga). Un șir de publicații științifice afirmă că partidele de stânga, atât la nivel național cât și la nivel de Uniunea Europeană, susțin într-o măsură mai mare candidații femei pentru alegeri comparativ cu partidele de dreapta [9, 10, 11, 12, 13, 14, 28, 29, 30, 31].

Există un set de factori informali care pot influența reprezentarea femeilor pe listele de candidați pentru alegeri. Influența din partea persoanelor din cadrul partidului care sunt responsabili de recrutarea candidaților, numiți în mai multe surse literare gatekeeper, reprezintă un factor important în procesul de selectare și formare a listelor de candidați. Potrivit lui Cheng și Tavits, există câteva modalități prin care gatekeeperii pot influența procesul de nominalizare a candidaților: a) prin încurajarea sau descurajarea anumitor persoane de a participa în calitate de candidat pe listele de partid, iar un șir de publicații susțin că, comparativ cu bărbații, femeile sunt mai puțin promovate în cadrul partidelor, încurajate și recrutate în procesul de formare a listelor pentru alegeri [23, 32, 33]; b) susținerea din partea gatekeeperilor a anumitor candidați în timpul campaniei electorale, președinții de organizații teritoriale sau liderii de partid locali pot oferi un sfat și un ajutor în campanii de colectare a fondurilor pentru campaniile electorale unui anumit număr de candidați; c) încurajarea anumitor persoane de a participa la întrevederi ce țin de nominalizarea candidaților, favorizarea anumitor persoane pentru nominalizare în calitate de candidați și defavorizarea altor

persoane în procesul de nominalizare [34].

Un alt factor informal care poate influența aspectul de gen al listelor de candidați este genul gatekeeperilor care sunt responsabili pentru procesul de recrutare a candidaților. Cheng și Tavits susțin că există 3 mecanisme distincte prin care genul gatekeeperilor de partid influențează aspectul de gen al componenței listelor de candidați, două dintre mecanisme având un efect direct și al treilea mecanism - un efect indirect. Primul mecanism direct este tendința gatekeeperilor de a recruta și promova persoane de același gen. Mai multe studii susțin că partidele politice în care elita politică este reprezentată de mai multe femei tind să încurajeze alte femei să intre în politică, să fie prezente pe liste de candidați și promovează politici de gen care sporesc numărul femeilor candidați [14, 35]. Gatekeeperii femei au la dispoziție un șir de tehnici directe de încurajare a femeilor de a intra în cursa electorală în calitate de candidat precum contribuții financiare, mentoratul politic, asistență și consultanță pe parcursul campaniei electorale, susținerea politică prin încurajarea altor membri de partid de a vota înaintarea candidatului respectiv pentru liste [34].  n studiul efectuat de Sainsbury  n 1993 „*The politics of increased women’s representation: The Sweden case*” se constată că creșterea numărului femeilor membri de partid are o corelație cu creșterea numărului de femei deputați din Parlamentul suedez [36].

Al doilea mecanism direct reprezintă networking-ul social, care presupune că femeile gatekeeperi tind să cunoască alte femei cu un grad înalt de calificare, potrivite pentru funcții, fie de membru al parlamentului, de ministru, de ales local și tind să le recruteze în procesul de selectare a candidaților [34]. Dow și Wood susțin că networking-ul profesional facilitează procesul de recrutare a candidaților. Promovarea profesională sporește succesul în procesul de socializare și simplifică accesul la

cunoștințe organizaționale importante [37]. Un al treilea mecanism este unul indirect și constă în  șa-numitul efect de semnalizare. Acest efect presupune că reprezentarea femeilor în elitele politice ale partidului și în calitate de gatekeeperi transmite un semnal important de încurajare către potențialii candidați femei, acest mesaj transmite că femeile sunt binevenite și ar trebui să fie active în politică, astfel cre nd circuitul de participare a femeilor. Femeile de succes din politică prin exemplul lor propriu încurajează alte femei să se implice în politică, să fie nominalizate în calitate de candidați și să le fie mai puțin frică să intre în cursa electorală. Participarea femeilor în politică sporește oferta de implicare în activități politice din partea femeilor care nu fac parte din politică [34]. Arena politică din Republica Moldova are câteva exemple relevante de femei politicieni de succes, precum Liliانا Palihovici, vicepreședinte al Parlamentului, Maia Sandu, ex-ministru al educației, Monica Babuc, ministru al culturii, ș. a. la nivelul administrației publice centrale și Tatiiana Badan, primarul satului Selemet, Nina Costiuc, primarul localității Budești, ș. a. la nivelul administrației publice locale, care prin activitatea și acțiunile lor transmit altor femei un mesaj de încurajare și un exemplu de implicare în viața politică din localitate și din țară.

Pe de altă parte, dacă rândul gatekeeperilor este dominat de bărbați, există un alt semnal care este mai puțin pozitiv pentru implicarea femeilor. Acest mesaj transmite că partidul este un „club al bărbaților” [34, p. 462] unde femeile sunt mai puțin invitate, ceea ce descurajează femeile să se implice încă la etapa inițială de recrutare. La fel, lipsa sau un număr redus de femei în ierarhia partidelor politice transmit și un alt mesaj negativ, care face femeile să creadă că ele nu sunt suficient de calificate pentru aceste poziții în comparație cu bărbații, ceea ce slăbește din încrederea în forțele proprii. Aceasta poate explica de ce femeile sunt

mai puțin ambițioase în lupta pentru șefia organizațiilor teritoriale sau participare în cursa electorală [38, 39].

Există un șir de cercetări care confirmă ipoteza precum că numărul femeilor reprezentate în organele decizionale de partid fie la nivel local sau central influențează direct și indirect numărul femeilor candidați de pe listele pentru alegeri. Studiind listele de partid la nivel național, Caul a găsit în 1999 o relație pozitivă între aceste două variabile [14]. Kunovich și Paxton au efectuat în 2005 o cercetare a listelor de candidați la nivel local și au concluzionat că aspectul de gen al componenței listelor depinde de sistemul electoral existent, în sistemul cu o reprezentare proporțională, procentul femeilor din elita de partid este asociat cu numărul femeilor candidat de pe liste [35]. Însă există și opinii ce contrazic această ipoteză. Tremblay și Pellitier nu au găsit dovezi clare că

femeile lideri de partid sunt mai deschise să recruteze alte femei [40]. Lovenduski și Norris consideră că liderii de partid femei sunt constrânse de regulamente interne de partid și chiar dacă acestea sunt deschise către o implicare mai mare a femeilor, deseori regulile stabilite de partid nu permit promovarea lor [41].

În concluzie, vom menționa că impactul partidelor politice asupra componenței de gen a listelor de candidați pentru alegeri este unul major. În scopul creșterii nivelului de reprezentare a femeilor pe listele de candidați pentru alegeri naționale și locale din Republica Moldova este nevoie de aplicarea ambelor forme de recrutare politică - atât cea incluzivă cât și cea exclusivă, iar criteriul de bază în procesul de selectare și nominalizare a candidaților ar trebui să fie calitățile profesionale și manageriale ale acestora.

BIBLIOGRAFIE

1. Gallagher, M. & Marsh, M. (eds) (1988). *Candidate selection in comparative perspective: The secret garden of politics*. London: Sage.
2. Norris, P. & Lovenduski, J. (1995). *Political recruitment: Gender, race and class in the British parliament*. New York: Cambridge University Press.
3. Norris, P. (1997). *Passages to power: Legislative recruitment in advanced democracies*. Cambridge: Cambridge University Press.
4. Matland, R. E. (2005). Enhancing women's political participation: Legislative recruitment and electoral systems. In A. Karam & J. Ballington (eds), *Women in parliament: Beyond numbers*. Stockholm: International IDEA.
5. Luhiste, M. (2015). Party gatekeepers' support for viable female candidacy in PR-list systems. *Politics and Gender* 11(1): 89–116.
6. Fortin-Rittenberger, J. și Rittenberger, B. (2015). Nominating women for Europe: Exploring the role of political parties' recruitment procedures for European Parliament elections. *European Journal of Political Research* 54: 767-783.
7. Niven, D. (1998). Party elites and women candidates. *Women and Politics* 19(2): 57–80.
8. Krook, M. L. (2009). *Quotas for women in politics: Gender and candidate selection reform worldwide*. Oxford: Oxford University Press.
9. Vallance, E. & Davis, E. (1986). *Women of Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
10. Beckwith, K. (1992). Comparative research and electoral systems: Lessons from France and Italy. *Women and Politics* 12(1): 1–33.
11. Matland, R. E. (1993). Institutional variables affecting female representation in national legislatures: The case of Norway. *Journal of Politics* 55(3): 737–755.

12. Matland, R. E. & Studlar, D.T. (1996). The dynamics of women's representation in the Canadian provinces, 1975–1994. *Canadian Journal of Political Science* 29(2): 269–293.
13. Norris, P. & Franklin, M. (1997). Social representation. *European Journal of Political Research* 32(2): 185–210.
14. Caul, M. (1999). Women's representation in parliament: The role of political parties. *Party Politics* 5(1): 79–98.
15. Opello, K.A.R. (2006). *Gender quotas, parity reform and political parties in France*. Lanham, MD: Lexington Books.
16. Randall, V. (1987). *Women and politics: An international perspective*. Basingstoke: Macmillan Education.
17. Rahat, G. & Hazan, R.Y. (2001). Candidate selection methods: An analytic framework. *Party Politics* 7(3): 297–322.
18. Epstein, L. (1967). *Political parties in Western democracies*. New York: Praeger.
19. Hermens, F. A. (1972). *Democracy or anarchy? A study of proportional representation*. New York: Johnson Reprint Corporation.
20. Czudnowski, M. M. (1975). Political recruitment. In F. I. Greenstein & N. W. Polsby (eds), *Handbook of political science, Vol. 2: Micropolitical theory*. Reading, MA: Addison-Wesley.
21. Matthews, D. R. (1985). Legislative recruitment and legislative careers. In G. Loewenberg, S.C. Patterson & M. Jewell (eds), *Handbook of legislative research*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
22. Kenny, M. (2013). *Gender and political recruitment. Theorizing institutional change*. New York: Palgrave Macmillan.
23. Lawless, J. L & Fox, R. L. (2005). *It takes a candidate: Why women don't run for office*. Cambridge: Cambridge University Press.
24. Dahlerup, D. (2006). *Women, quotas and politics*. London: Routledge.
25. Murray, R. (2010). *Parties, gender quotas and candidate selection in France*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
26. Paxton, P., Hughes, M. M. & Painter, M. A. (2010). Growth in women's political representation: A longitudinal exploration of democracy, electoral system and gender quotas. *European Journal of Political Research* 49(1): 25–52.
27. Lundell, K. (2004). Determinants of candidate selection: The degree of centralization in comparative perspective. *Party Politics* 10(1): 25–47.
28. Hix, S. & Lord, C. (1997). *Political parties in the European Union*. London: Macmillan.
29. Mather, J. (2001). The European Parliament: A model of representative democracy? *West European Politics* 24(1): 181–201.
30. Freedman, J. (2002). Women in the European Parliament. *Parliamentary Affairs* 55(1): 179–188.
31. Krook, M. L. (2010). Women's representation in parliament: A qualitative comparative analysis. *Political Studies* 58(5): 886–908.
32. Carroll, S. J. (1994) *Women as candidates*. Bloomington: Indiana University Press.
33. Fox, R.L. & Lawless, J. L. (2004). Entering the arena? Gender and the decision to run for office. *American Journal of Political Science* 48(2): 264–280.
34. Cheng, C. & Tavits, M. (2011). Informal influences in selecting female political candidates. *Political Research Quarterly* 42(2): 460–471.
35. Kunovich, S. & Paxton, P. (2005). Pathways to power: The role of political parties in women's national political representation. *American Journal of Sociology* 111(2): 505–552.

36. Sainsbury, D. (1993). The politics of increased women's representation: The Sweden case. *Gender and party politics*, ed. Lovenduski, J. & Norris, P., 195-215. London: Sage.

37. Dow, B. J. & Wood, J. T. (2006) *The Sage handbook of gender and communication*. Thousand Oaks, CA: Sage.

38. Constantini, E. (1990). Political women and political ambition: Closing the gender gap. *American Journal of Political Science* 34 (3): 741-770.

39. Carroll, S. J. (1985). Political elites and sex differences in political ambition: A reconsideration. *Journal of Politics* 47(4): 1231-1243.

40. Tremblay, M. & Pelletier, R. (2001). More women constituency party presidents: A strategy for increasing the number of women candidates in Canada? *Party Politics* 7(2): 157-190.

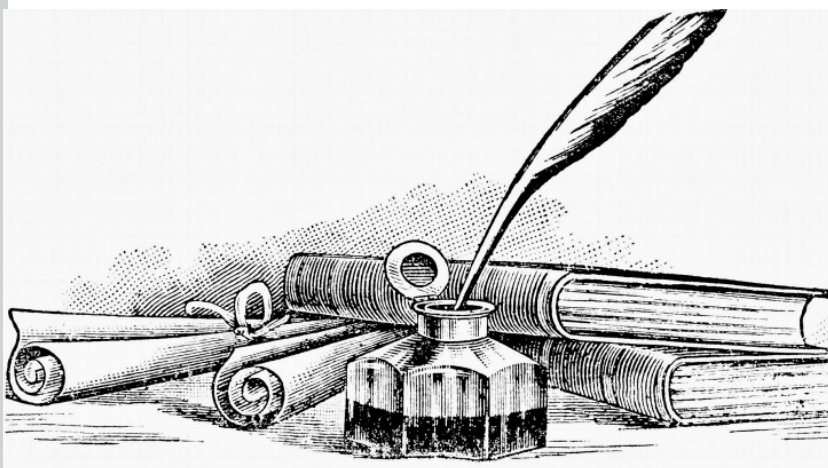
41. Lovenduski, J. & Norris, P. (1993). *Gender and party politics*. London: Sage.

Prezentat: 6 februarie 2017.

E-mail: estudeneanschi@gmail.com

Recenzent: Victor SACA, doctor habilitat, profesor universitar

Lansări de carte

Operă memorialistică de certă valoare documentară și artistică

La Academia de Administrare Publică, a avut loc prezentarea Memoriilor „Labirintul destinului”, semnate de primul Președinte al Republicii Moldova, Mircea SNEGUR, Doctor Honoris Causa al Academiei

Pe 24 ianuarie curent, la Academia de Administrare Publică, a avut loc prezentarea Memoriilor „Labirintul destinului”, semnate de primul Președinte al Republicii Moldova, Mircea SNEGUR, Doctor Honoris Causa al Academiei, cu participarea cadrelor didactice, a doctoranzilor, masteranzilor și altor angajați ai Academiei. Evenimentul a avut drept generic „Omul, omul de stat și Președintele Mircea Snegur”.

Manifestarea a fost inaugurată și moderată de rectorul Academiei de Administrare Publică, Oleg BALAN, doctor habilitat, profesor universitar.

Asupra conținutului și importanței lucrării s-au pronunțat Dumitru ȚĂRA, director-editor și redactor-șef al Memoriilor, deputații în Parlamentul Republicii Moldova Tudor DELIU și Iurie ȚAP, directorul Departamentului studii superioare de master al Academiei, Ion DULSCHI, doctor, conferențiar universitar, Mihai MANEA, șef Secție activitate editorială a Academiei, doctoranzii Nighina AZIZOV și Oleg GRAUR, studentul-masterand Andrei VOICA.

Autorul volumelor de memorii, Mircea SNEGUR, și-a exprimat recunoștința pentru aprecierile muncii sale, calificându-le

drept „aprecieri în stil științific”. Dumnealui a mărturisit, că pe masa sa de lucru se mai află două volume de memorii.

Rectorul Academiei, Oleg BALAN, i-a înmănat înaltului oaspete o Scrisoare de Gratitudine, apreciind faptul că anume Mircea SNEGUR, în calitatea sa de Președinte al Republicii Moldova, a semnat pe 21 mai 1993, Decretul privind

fondarea Academiei de Administrare Publică.

În cadrul evenimentului a fost vernisată o expoziție de carte cu volumele prezentate la întâlnire, cu documente foto și alte mărturii despre viața și activitatea lui Mircea SNEGUR.

Prezentăm, în continuare, în expozeu, discursurile participanților la această întâlnire de suflet.

Eveniment de anvergură al anului

**Oleg BALAN, rector al Academiei de Administrare Publică,
doctor habilitat, profesor universitar**

Stimate Domnule Președinte Mircea SNEGUR! Onorată asistență, Astăzi ne-am adunat la unul dintre primele evenimente din acest an la Academia de Administrare Publică, dar putem spune cu certitudine – unul dintre cele mai importante evenimente ale anului 2017, prezentarea Memoriilor „Labirintul destinului”, semnate de primul Președinte al Republicii Moldova, Doctor Honoris Causa al Academiei de Administrare Publică, Mircea SNEGUR.

Stimați colegi, acum câteva zile, la 17 ianuarie, oaspetele nostru drag a rotunjit vârsta de 77 de ani. Îmi permiteți să-i adresez cu această ocazie cele mai sincere și mai calde felicitări și să-i doresc domnului Mircea Snegur mulți ani înainte și încă multe file noi din bio-

grafia Domniei sale și a istoriei noastre contemporane.

Om de o rară înțelepciune, bunătate și modestie, de o blândețe proverbială, Mircea Snegur a știut, totodată, să ne apere cu fermitate și demnitate interesele noastre naționale.

Astăzi, este evident ca oricând că Mircea Snegur a jucat cel mai important rol în afirmarea Moldovei ca stat independent, suveran și democratic și va rămâne în memoria generațiilor actuale și a celor viitoare ca un Președinte ce a condus Republica Moldova în cea mai importantă și mai complicată perioadă din istoria sa. Pășind prin labirintul destinului Domniei sale, devenim martorii evenimentelor din primii ani ai independenței noastre.

Aceste volume impunătoare, autorul cărora este dl Mircea Snegur, cel pe care-l considerăm, pe bună dreptate, un simbol al luptei pentru renașterea noastră națională și al devenirii statului Republica Moldova, le-aș boteza, prin analogie, drept „cărți de învățătură”. În aceste volume este înmănușată înțelepciunea generațiilor de moldoveni basarabeni nu numai din câmpia Sorociei, de unde-și trage obârșia autorul, dar și din întreaga noastră Moldovă.

Mii de pagini de text, scrise cu penița pe parcursul aproape a unui deceniu și jumătate, după cum iubește să se destăinuie autorul, nu numai că însumează importante documente istorice, dar dezvăluie și un har de povestitor al celui care le-a scris. Chiar primele fraze de la începutul memoriilor ne fac să simțim parfumul amintirilor din copilărie ale sfântosului povestitor din Humulești.

Autorul reușește o îmbinare a amintirilor și faptelor reale ale istoriei noastre moderne prin prisma unor analize și viziuni proprii. În aceste amintiri se urmărește edificarea instituțiilor statale, stabilirea și dezvoltarea relațiilor internaționale, mișcarea de renaștere și eliberare națională și transformările spirituale în Republica Moldova, cea mai mare parte a descrierilor revenind anilor de activitate a sa în calitate

de Președinte al Republicii Moldova (1990-1996).

Aceste șase volume de memorii și cele care se mai așteaptă, acest efort nemaipomenit, această muncă titanică încă urmează să fie cercetate de savanți și specialiști în istoria contemporaneității. Totodată, ele prezintă interes și pentru cercurile largi de cititori, pentru reprezentanții tuturor păturilor sociale din republica noastră, inclusiv pentru profesorii, doctoranzii și studenții-masteranzi ai Academiei de Administrare Publică. Și aici nu putem trece nicidecum cu vederea faptul că anume domnul Mircea Snegur, în calitate de Președinte al Republicii Moldova, a semnat, la 21 mai 1993, Decretul privind fondarea Academiei noastre.

Prin aceste cărți de memorii Dumneavoastră, stimate Domnule Mircea Snegur, nu numai că aduceți o contribuție valoroasă la constituirea istoriei contemporane a Republicii Moldova, dar și întregiți în mare măsură imaginea Dumneavoastră, care ați intrat deja în istorie în calitate de prim Președinte de țară.

Îmi permiteți să declar deschisă manifestarea de prezentare a memoriilor domnului Mircea Snegur „Labirintul destinului” și să vă îndemn pe toți cei prezenți să participați cât mai activ la disecarea lor.

Om, omul de stat, președintele și... scriitorul Mircea Snegur

Memoriile primului Președinte, savant și om politic Mircea Snegur, intitulate sugestiv „Labirintul destinului”, cuprind în total 4426 de pagini. La scrierea lor autorul a muncit în jur de zece ani, inclusiv în arhivele principalelor instituții ale statului. Textul este însoțit de 516 fotografii, care îl completează destul de reușit, majoritatea constituind documente ale timpului măcar și datorită faptului că se referă la activitatea și viața

primului Președinte al țării. Cele șase volume conțin în jur de 2550 de nume și 2350 denumiri de la noi și din întreaga lume.

După cum susține însuși autorul în prefața primului volum, această lucrare vine să analizeze și să aprecieze „etapele parcurse ce prezintă o mare însemnătate pentru istoria Moldovei”: mișcarea de renaștere națională, democratizarea, reformele, statalitatea, stabilirea și dezvoltarea relațiilor

internaționale. Definiția lucrării o găsim tot acolo: „O îmbinare a amintirilor cu faptele reale ale istoriei noastre moderne prin prisma unor analize și viziuni proprii”. Scopul lucrării e de a spune Adevărul, care „este numai unul”, pentru a nu fi uitat sau trecut cu vederea.

Dumitru ȚĂRA,
director-editor și redactor-șef al
Memoriilor „Labirintul destinului”

Pe parcurs sunt folosite și „materiale oficiale din arhive, care înlesnesc descrierea cronologică documentară a evenimentelor”, autorul considerând că are tot dreptul să le utilizeze pe larg, fiindcă a fost, permanent, în vâltoarea evenimentelor și a contribuit direct la elaborarea majorității lor. Selectarea și prezentarea judicioasă a acestora în contextul strict util al descrierilor, aprecierile, concluziile și reflecțiile personale și ale altora în procesul elaborării și adoptării unor importante acte de stat conferă un vădit aspect științific lucrării, el fiind, în fond, caracteristic abordării generale, mai cu seamă volumelor tematice consacrate, respectiv, construcției statale, economiei de piață și relațiilor internaționale.

Volumul I „Calea spre Olimp” (perioada de până la 3 septembrie 1990) are 857 de pagini și apare în anul 2007. Chiar dacă prima parte a volumului este una biografică (copilăria, adolescența, anii de studenție), ea conține reflecții consistente despre oro-

rile deportărilor, colectivizării forțate și foametei organizate, despre sistemul sovietic doctrinar de educație, dezrădăcinarea naționalului, prigoana credinței creștine, evoluția în gândire a poporului îngenunchiat de sărăcie și frică.

La descrierea activității în agricultură, sectorul științific al acesteia și în organele de partid, autorul se referă la discriminarea socială a populației rurale, efectele negative ale chimizării excesive și agriculturii intensive în general, menite să asigure cu alimente metropolele sovietice, subordonarea totală a cadrelor locale ștabilor și trimișilor unionali în teritoriu.

Partea a doua a volumului I e consacrată începutului etapei active a mișcării de eliberare națională: Cenaclul „A. Mateevici”, primele manifestări de stradă, restructurarea gorbaciovistă, startul pluripartidismului, frica autorităților comuniste locale față de primii lăstari ai democrației, lupta pentru limbă și alfabet, finalizată cu sesiunea a XIII-a, și prima Mare Adunare Națională.

Urmează grevele politice prevestitoare ale separatismului, primul Parlament democratic, alegerea în funcția de Președinte a acestuia, Declarația cu privire la Suveranitate, declararea ca fiind nul și neavenit a Protocolului adițional secret al Pactului „Ribbentrop-Molotov”, Decretul cu privire la Puterea de Stat, Legea despre instituția prezidențială și alegerea de către Parlament, la 3 septembrie 1990, a Președintelui statului suveran Moldova.

Volumul II „Independența: între euforie și zbucium” (890 pagini, anul apariției – 2008) cuprinde evenimentele din septembrie 1990 până la finele anului 1993. Autorul o caracterizează drept perioada în care, „în pofida greutăților de ordin intern (legate de separatism, dar și de efectele inerente ale liberalizării economiei), forțele democratice au clădit, cărămidă cu cărămidă, temelia ce ne permitea ieșirea din componența U.R.S.S. pentru a edifica propriul stat pe principiile autodeterminării”.

Partea întâi a cărții se referă la formarea, activitatea și căderea Guvernului Druc, relațiile tensionate cu Moscova, destrămarea imperiului sovietic, proclamarea Independenței, primele alegeri prezidențiale generale, autodizolvarea Parlamentului-90, problemele economice apărute în condițiile demarării reformelor.

Partea a doua a volumului (peste 400 de pagini) este intitulată „Boala separatismului” și constă din două capitole consacrate, respectiv, separatismului transnistrean și crizei găgăuze. Autorul vine cu dovezi concludente că acțiunile anticonstituționale din sudul republicii și din stânga Nistrului au fost „plămădite” și „coapte” în birourile de la Kremlin ca reacție la nesemnarea de către Moldova a noului Tratat Unional. Chiar și data declanșării conflictului armat de la Nistru nu era întâmplătoare, căci pe 2 martie 1992, la New York, se arbora Drapelul Republicii Moldova ca rezultat al admiterii țării noastre în Organizația Națiunilor Unite.

Autorul se referă pe larg la aspectele moral și politic ale conflictului armat, prezentând și detalii inedite în cronologia acestuia, dar și cu referire la suportul internațional, cu precădere al României, inclusiv logistic.

Urmează semnarea Convenției „Snegur-Elțin” de reglementare pașnică a conflictului armat, eforturile ulterioare pentru înlăturarea consecințelor lui. Situația post-conflict include problemele refugiaților și combatanților, acțiunile pentru eliberarea deținuților politici de la Tiraspol, pentru susținerea școlilor cu predare în română din stânga Nistrului.

În capitolul dedicat crizei găgăuze, autorul analizează rădăcinile acesteia, situația din momentul său de vârf legat de „voluntariada” de la Chișinău și dezamorsarea sa, adoptarea statutului special al Găgăuziei și formarea organelor de conducere locale.

Volumul III „Edificarea statului” (775 pagini; anul apariției 2013) își anunță conținutul chiar în titlu. Edificarea presupune

crearea și consolidarea statului. Autorul se referă cu amănunte aproape de manual la crearea atributelor și instituțiilor statale, la promovarea reformelor (democratică, politică, economică, financiară, socială, judiciară, constituțională), la eforturile pentru dezvoltarea științei, învățământului, ocrotirii sănătății, culturii, inclusiv vizând etniile conlocuitoare, precum și pentru înlesnirea revenirii la credința strămoșească. Capitole aparte sunt dedicate relațiilor interetnice, organizațiilor obștești și guvernamentale, combaterii corupției și criminalității.

Volumul IV „Republica Moldova și lumea” (764 pagini; apare în 2013) documentează și analizează procesul de recunoaștere și afirmare a țării în comunitatea mondială. Această documentare înseamnă fixarea amănunțită a datelor privind stabilirea relațiilor diplomatice cu fiecare țară în parte, vizitele oficiale, semnarea de acte bilaterale etc.

Un capitol aparte este consacrat admiterii Republicii Moldova în cele mai prestigioase organizații internaționale și colaborării în cadrul lor cu statele lumii. De menționat că, la momentul aderării la Consiliul Europei (iulie 1995), Moldova era considerată țara cu cea mai dezvoltată democrație dintre fostele componente ale U.R.S.S. (exceptând Țările Baltice), fiind candidatul nr. 1 pe lista de acceptare.

O importanță deosebită (ca volum și aprecieri) se acordă factorului american în dezvoltarea Republicii Moldova, relațiilor cu cele mai influente state europene – Germania, Franța, Marea Britanie. În arealul postsovietic sunt evidențiate relațiile cu Ucraina, Rusia, Țările Baltice.

Spațiul cel mai mare – 130 de pagini însoțite de multiple imagini – revine totuși relațiilor cu România. Capitolul respectiv este intitulat sugestiv „Regăsirea fraților”, fiind justificat și confirmat prin exemple de fraternitate adevărată din partea României în susținerea pe diverse planuri a Republicii

Moldova, de importanță deosebită fiind cel de afirmare în aspect mondial. Pagini aparte sunt dedicate relațiilor personale dintre președinții Snegur și Iliescu, soluționării în comun a problemelor mai delicate apărute pe parcurs. Tot aici este evidențiată cooperarea reciproc avantajoasă în diverse domenii, incluzând crearea de întreprinderi mixte, proiecte energetice, crearea condițiilor de infrastructură, dar și colaborarea spirituală, culturală și științifică. Autorul caracterizează realizările menționate drept „perioadă istorică importantă a renașterii neamului nostru”, subliniind că ele „au stat la baza deschiderii și apropierii dintre frați aparținând unuia și aceluiași spațiu spiritual comun, descendenți ai aceluiași neam, purtători ai acelorași tradiții”.

Volumul V „Economia de piață: primii pași” (514 pagini; apărut în 2013) este și el din categoria celor tematice, povestind despre demararea reformelor economice în aspect multidimensional: elaborarea și instituirea cadrului juridic adecvat, a cadrului economico-financiar, privatizarea, liberalizarea prețurilor, reformarea sistemului financiar-monetar și de credit, re tehnologizarea ramurilor economiei, aspectul social al reformelor. Tot aici ni se prezintă și detalii despre rolul aparte al organizațiilor creditor-financiare, al forumurilor economice de talie mondială și europeană, al experienței țărilor dezvoltate în activitatea privind liberalizarea economiei și trecerea sa la relațiile de piață.

Volumul VI „Presiunea tranziției” (626 pagini; apărut în 2013) cuprinde perioada ultimilor doi ani de președinție, marcați prin disensiuni între ramurile puterii, calamități naturale de proporții și declinul social-economic provocat de acestea. În anul electoral 1996 se intensifică atacurile, inclusiv la persoană, venite din partea conducerii Guvernului, chiar prin intermediul presei oficiale, de la Parlamentul agrariano-socialist. În contextul denigrărilor (și trădărilor) autorul acordă spații aparte de carte pentru „cazul

generalului Creangă”, „cazul Ion Druță” (aici analizând pe larg evoluția relațiilor sale cu scriitorul).

Radiografia campaniei electorale, incluzând susținerea masivă internă și internațională, căreia i-au fost contrapuse tehnologiile murdare și forțarea prin ele a pierderii alegerilor în turul doi al scrutinului, pune punct descrierilor la tema dată.

Volumul mai cuprinde reflecții despre Nicolae Costin și despre relațiile deosebite ale autorului cu poetul Adrian Păunescu.

Memoriile se încheie cu un post-scriptum dedicat vieții personale, familiei, prietenilor, pasiunilor, însoțit de fotografii inedite.

Întrucât memoriile, practic, au fost așternute pe hârtie în perioada ultimei guvernări comuniste (2001-2009), ele conțin și mai multe reacții la acțiunile și atitudinile concrete ale acesteia. Nespecific acestui gen de scrieri, reacțiile date ale autorului nu doar întredeschid ușa laboratorului său de creație pentru cititor, ci completează reușit opera cu mărturii ce depășesc cadrul său cronologic.

Spiritul combativ în apărarea cuceririlor mișcării de eliberare națională, vizând, în primul rând, opțiunea democratică a parcursului european, este prezent ca un fir roșu în toate cele șase volume ale memoriilor. Cărțile primului Președinte al Republicii Moldova consolidează temeinic zidul cetății, constituind, de fapt, o cronică fidelă a istoriei noastre recente. Între copertele lor găsim nu doar adevărul despre acea perioadă zbuciumată, dar și dovada clară a faptului că Mircea Snegur nu și-a întrerupt niciodată mandatul său de Prim-Președinte.

Memoriile „Labirintul destinului” sunt editate de Fundația „Draghiștea”, cunoscută și datorită editării lucrării enciclopedice în 15 volume „Localitățile Republicii Moldova”, a mai multor monografii despre localități aparte.

Mircea Snegur – semnatar al Decretului prezidențial de fondare a Academiei de Administrare Publică

Tudor DELIU,
lector universitar, deputat
în Parlamentul Republicii Moldova

Nu voi fi înțeles corect dacă aș afirma că am reușit să lecturez cele 6 volume de memorii. Zic aceasta deoarece un atare gen de scrieri nu se citește ca pe un roman de aventuri, dar cu creionul în mână. Este necesar de a pătrunde în esența evenimentelor descrise, revenind, adeseori, la pagina anterioară pentru a mai reciti o dată un pasaj care face obiectul descrierii ulterioare.

Totuși am reușit să răsfoiesc cele 6 volume, citind printre rânduri și meditănd asupra multor evenimente care au fost trăite și de mine personal.

„Labirintul destinului”... O denumire cât se poate de reușită, deoarece întreaga noastră viață e un labirint cu uși ce se deschid, uși ce se închid. Încercăm să negociem drumul vieții cu noi înșine, luptând cu Minotaurii.

Labirintul vieții este destul de întins, cu multe curbe, urcușuri și coborâșuri. O viață întregă ne ia încercarea de a găsi ieșirea, iar unii dintre noi așa și nu o mai găesc.

Domnul Snegur încearcă să ne convingă prin aceste volume că, chiar dacă labirintul nu are ieșire, are sens și rezolvare. Pentru că ieșirea nu se găsește la sfârșitul alegerii, ci se construiește. Este necesar de știut cum și de înțeles ceea ce încă-ți pare labirint.

Pornind de la „Baștină și neam” în primul volum, trecând la euforia și zbuiciumul independenței, la trezirea conștiinței naționale și primii pași spre construcția statalității, la demararea reformelor și trecerea la economia de piață, până la loviturile sub centură de la foștii prieteni și „Casa noastră - Republica Moldova.”

Este o muncă titanică, miile de pagini scrise sunt adevărate file ale istoriei contemporane ale statului Republica Moldova. Nu este o descriere alegorică, este o narațiune cu oameni reali. După cum menționează autorul, „eroii principali ai Memoriilor sunt oamenii pe care i-am cunoscut, pe care am avut marele noroc să-i simt alături în toate câte mi-a fost hărăzit să le trăiesc până acum”.

Demonstrând multă cumsecădenie, domnul Snegur nu a prea dorit să vorbească și despre acei, care în momentele de restriște au fugit în tufișuri, nu au dorit să-și asume responsabilitatea pentru unele decizii cruciale, adoptate în mod colectiv, pentru soarta Republicii Moldova. Mă refer la anul 1992, la războiul de la Nistru. Toți se vor eroi, dar nimeni nu a încercat să-și asume consecințele. Și dacă domnul Snegur și-a asumat responsabilitatea de a opri acel măcel, s-a încercat și se mai încearcă de a găsi acel țap ispășitor pentru faptul că nu s-a mers până la capăt. Interesant, unde era capătul? La satisfacerea unor orgolii, presupuse patriotice, dar cu tentă de dividende politice lansate de cei care, la acel moment, au preferat ascunzișul și nu prima linie sau

un pact de neagresiune, chiar dacă și cu unele cedări de moment, dar fără vărsări de sânge și pentru o eventuală stabilitate?

Personal, sunt participant la acel război, dar nu voi încerca să învinuiesc pe nimeni de aici, de acasă. Am plecat să apăr independența și integritatea țării, fără nicio recompensă, nici atunci și nici acum. Nu compensațiile și indemnizațiile și nici orgoliile personale trebuie să determine dragostea de țară.

Să revenim la Memorii. Sincer, nu prea sunt de acord cu o afirmație din volumul 6, precum că „cartea ce o țineți acum în mână apropie de ieșirea din „labirint”. Cred că aceste volume nu se referă doar la labirintul destinului domnului Snegur, e labirintul destinului Republicii Moldova.

Retic, as întreba: „Oare în acești 25 de ani de independență ne-a reușit să ieșim din labirint și să construim acea casă pre nume Republica Moldova? Minotaurul încă există, iar Ariadna așteaptă la capătul tunelului, dar, cu părere de rău, dosită după scheme croite prin cluburi nobile, fără o rază de lumină care să ne proiecteze calea, nu pentru a pleca, ci pentru a rămâne.

În final, aș vrea să menționez că materialul factologic din aceste volume poate servi ca material didactic la lecțiile de „Istoria românilor” cu referință la istoria contemporană a Republicii Moldova.

Felicitări, domnule Snegur, pentru aceste Memorii care trebuie să servească drept temă pentru acasă pentru actualele și viitoarele generații.

Istoria țării din prima sursă

Ion DULACHI,
director al Departamentului studii
superioare de master al Academiei de
Administrare Publică, doctor,
conferențiar universitar

Onorată asistență, colegi profesori și studenți, vin în fața domniilor voastre cu impresii profunde în urma lecturării unei părți din volumele pe care le avem în față, în calitate de cetățean, pedagog, cercetător.

Realizând un mic calcul aritmetic, am constatat că aceste șase volume de Memorii au înglobat 4426 de pagini și, dacă e să mergem mai departe, pe aceste pagini autorul, cu propria-i mână, a zugrăvit circa un milion și jumătate de cuvinte... Care este valoarea acestor cuvinte, cât adevăr se ascunde în ele?

În percepția omului simplu, Cuvântul scris a avut dintotdeauna o semnificație deosebită. Deseori, un articol de ziar era în stare să răstoarne situații, să decidă destine...

Constatăm, cu regret, că încrederea de odinioară în cuvântul tipărit a fost compromisă de mizeria și noroiul propagandistic care se simt pe paginile editorialelor la ei acasă.

Care este valoarea acestor circa un milion și jumătate de cuvinte prin care autorul vine să depene ghemul propriului destin de la începuturi și până în zilele noastre, alegând și potrivit culorilor firului pe măsura mesajului cu care vine spre cititor?

Vin aceste mărturii să facă lumină în istoria țării sau, dimpotrivă, caută să justifice erorile și inconsecvențele activității de guvernare?

Evident, genul memorialistic este unul subiectiv și tentația de a prezenta lucrurile doar prin prisma unei optici favorabile autorului este foarte mare, din aceste considerente este foarte importantă, în aprecierea veridicității informației, și opinia specialiștilor și persoanelor care au cunoscut evenimentele despre care scrie autorul, aceasta fiind probată cu surse documentare.

De fiecare dată când la orele de curs dezvăluie subiectul constituirii noilor instituții publice, în special, cea a Președinției, sunt întrebate de studenți dacă despre cele relevante este scris undeva. Răspunsul este afirmativ, urmat fiind de mai multe surse din care se pot documenta cei interesați. Avem un număr mare de studii consacrate istoriei țării, începând cu declararea Independenței. Și totuși azi asistăm la un eveniment inedit. Lansarea volumelor de Memorii ale primului Președinte al Republicii Moldova dl Mircea Snegur. După cum deja am menționat, am reușit să mă documentez doar cu o scurtă perioadă descrisă în aceste volume, însă sunt gată să semnez sub fiecare pagină, asumându-mi partea de responsabilitate pentru cele scrise. Citind, aveam impresia că-mi exprim eu gândurile și trăirile acelor timpuri deloc simple. Desigur, multe lucruri le-am aflat pentru prima dată din aceste opere și, cu adevărat, nici nu aveam de unde să le cunosc. Însă precizia cu care este evocată starea de spirit a națiunii denotă o trăire comună a evenimentelor chiar dacă fiecare dintre noi avea propria temperatură de fierbere.

Relațiile dintre oameni au fost și sunt dintotdeauna determinate de două tendințe contrare – de prietenie și confruntare. În varianta de compromis apare colaborarea. Cum să găsești acel echilibru în descrierea unor relații de colaborare peste ani,

păstrând adevărul, dar și omenescul din noi. Operele pe care le avem în față prezintă un model în acest sens. Autorul a dat dovadă de înaltă inteligență, tact și delicatețe atunci când a fost nevoit să scrie despre unele relații deloc simple cu foștii colegi.

Cu mare satisfacție constat, precum este și firesc, ca Memoriile să conțină mai multe nume care, ulterior, au devenit notorii din diferite perspective. Pentru mine, memoriile prezentate azi constituie un deosebit prilej de a menționa doar două nume pe care le-am cunoscut în calitate de profesori și care au avut cea mai activă implicație în opera de renaștere națională, aceștia fiind Rectorul de atunci al Institutului Pedagogic de Stat „Ion Creangă”, Președintele Comisiei de elaborare a legii cu privire la funcționarea limbilor vorbite, dl Ion Borșevici, și militantul readucerii alfabetului latin la el acasă, profesorul Ion Buga, care, cu articolul – bombă „Un alfabet – o limbă”, a declanșat vaste dezbateri publice.

Acceptarea unei funcții supreme în stat în condițiile unor schimbări radicale, pe toate dimensiunile - politică, economică și socială - cu un diferend inspirat care a atins cote maxime de tensiune, soldate cu victime umane, presupune mult curaj, curaj întemeiat pe o înțelegere a răspunderii asumate pentru un viitor necunoscut.

Dacă acceptarea înaltei funcții de Președinte al Prezidiului Sovietului Suprem al R.S.S. Moldovenești a fost precedată de anumite rezistențe pe interior, apoi participarea la scrutinele prezidențiale ulterioare au fost niște manifestări ale unui politician matur care și-a asumat totalmente responsabilitatea pentru destinul țării în momente cruciale.

Dacă e să încercăm să caracterizăm parcurgerea mandatului de Președinte, care i-a revenit dlui Mircea Snegur, l-aș aprecia ca unul extrem de dificil. Toate acestea le aflăm din acea radiografie a evenimentelor și a încercărilor la care a fost pus tânărul stat și conducerea acestuia, care pe lângă con-

străngerile externe se mai confrunta și cu satisfacerea unor ambiții de lider pe interior. Lucruri pe care le aflăm din aceste memorii.

În încheiere, aș reveni la expresia: „Dumneata ești doar un simbol al puterii, iar eu sunt șeful puterii executive”, care aparține șefului guvernului de atunci, domnului Mircea Druc, și care a servit ca punct de pornire pentru revizuirea legii privind alegerea

Președintelui. Azi, după circa 25 de ani de la acele zile, consider că expresia Președinte - simbol se asociază cu înaltele valori: națiune, stat, independență.

Să ne trăiți, domnule Mircea Snegur, primul Președinte al Republicii Moldova, și să aduceți pe mesele studenților și în fiecare casă istoria țării din prima sursă.

Activitatea parlamentară în memoriile „labirintul destinului” de Mircea Snegur

Iurie ȚAP,
doctored, Academia de Administra-
re Publică, deputat în Parlamentul
Republicii Moldova

Îmi face o deosebită plăcere să fiu prezent la acest eveniment important de aici, organizat de Academia de Administra-re Publică.

Aș vrea să încep cu o întâlnire care a avut loc la începutul anului 1991 și la care a participat Președintele Mircea Snegur cu cei 7 deputați aleși din raionul Florești, circumscripția respectivă, cum, de altfel, practica Domnia sa, fiind un stil al său de lucru. Acea întâlnire am prezidat-o eu, fiind atunci vicepreședinte al comitetului executiv raional Florești. Mai apoi, Ion Țurcanu, care atunci era deputat în Parlamentul Re-

publicii Moldova și președinte al Consiliului raional Florești, mi-a spus că Președintele Snegur l-a întrebat: „Dar cine este băiatul acesta?”

Stimați colegi! De fapt, „Labirintul de-
stinului”, din punctul meu de vedere, este o carte foarte importantă. Și o spun nu de aceea că participăm la acest eveniment. Voi încerca să demonstrez aceste lucruri. Președintele Mircea Snegur este persoana care, în virtutea circumstanțelor, s-a aflat la baza constituirii statului modern - Republi-ca Moldova. Or, în calitatea sa de Președinte al Sovietului Suprem, ulterior Președinte al Parlamentului și al țării, a fost cel care cu mâna lui a redactat aceste volume, făcând trimitere, după cum spune autorul, la multe documente, precum ar fi Declarația de Su-veranitate a Republicii Moldova, Decretul cu privire la putere, Decretul priv-
ind Independența Republicii Moldova, respectiv, Constituția din 1994. Primele trei documente s-au aflat la baza Constituției, așa cum spune M. Snegur în primul volum. Și, de fapt, aceasta este istoria modernă a țării noastre. Putem vedea un punct de vedere al unui om, al unei personalități, care a văzut din inte-rior, a făcut și știe ce spune.

Mie-mi este, într-un fel, simplu, că, în virtutea circumstanțelor, am activat în acea perioadă și astfel l-am văzut pe Președintele Mircea Snegur în acțiune. Și aici aș vrea să spun un lucru care

iarăși vorbește despre stilul de lucru la începutul anilor '90. Astăzi, cu regret, problemele limbii, dar și ale simbolurilor de stat - Drapelul, Imnul de Stat - căci Președintele Snegur se referă și la aceste valori naționale foarte importante, au rămas ca la începutul anilor '90.

La începutul anilor '90 a fost efectuat un control privind respectarea legislației lingvistice conform Legii din 31 august 1989 „Cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul R.S.S.M.” și e foarte important că în urma acestui control mulți demnitari de stat au fost sancționați foarte dur.

Eu cred că veți înțelege și sub aspectul omului de stat, dar foarte important și ca patriot, pentru punerea în practică a politicii de descentralizare, pentru că astăzi și la acest compartiment noi stăm foarte prost.

Aceasta este foarte important pentru cei care sunt aici. Este important pentru politicieni, pentru că dacă veți citi atent, veți vedea că Președintele Snegur se gândea atunci, în 1991, cât de importantă este reforma descentralizării puterii și responsabilitatea administrației publice locale. Veți vedea că proiectul de lege a fost examinat în Parlament după 8 luni de zile. M-a impresionat foarte mult, Domnule Președinte (aceasta chiar n-am știut-o), de câte ori spuneți că ați fost în Parlament. Președintele mergea în Parlament și în luările sale de cuvânt argumenta, insista asupra necesității adoptării acestei legi.

Or, dacă politicianul de atunci înțelegea lucrurile, dacă reforma descentralizării ar fi fost promovată, acum Moldova ar fi fost hăt departe. Deci descentralizarea puterii sau a statului Republica Moldova, care conform Constituției este un stat unitar, era necesară, dar descentralizarea așa și n-a fost pusă în aplicare.

Astăzi, după 25 de ani, este foarte importantă această carte și sub aspectul ca politicianii să învețe lecțiile istoriei.

Domnul rector spunea că, dacă nu cunoști istoria și dacă nu o respecti, riști să repeți greșelile. Riști să nu construiești viitorul. Iată de ce, stimate Domnule Președinte, eu apreciez această lucrare „Labirintul destinului” care este foarte importantă pentru ca noi să înțelegem, să analizăm greșelile comise, să învățăm lecțiile pentru că este normal ca fiecare generație să țină cont, să învețe lecția, cum spunem noi, pentru a avansa mai repede.

Dacă Memoriile „Labirintul destinului” n-ar fi fost scrise, urma să fie scrise. De aceea, Vă transmitem felicitări pentru această lucrare. Este foarte importantă, este o carte scrisă de un om cu suflet mare. Începe cu copilăria și se încheie cu familia. Și aici aș vrea să fac o precizare. O cunosc foarte bine pe dna Natalia Gherman, fiica Președintelui Snegur, una dintre puținii miniștri foarte bine pregătiți. Dumneaei este un mare profesionist. A concurat la funcția de Secretar General al ONU și a avut o prestație bună, fiind foarte apreciată în comunitatea europeană și în plan internațional.

Spun și lucrul acesta. De ce? Atunci când la cârma țării vor fi politicieni bine puși la punct la nivel local și, ceea ce e mai important, la nivel central, atunci Republica Moldova va ajunge acolo unde trebuie să depășească cu bine acel labirint despre care scrie domnul Președinte Mircea Snegur.

De aceea Vă îndemn pe toți să lecturați aceste volume de Memorii „Labirintul destinului”. Eu, de asemenea, voi avea multe de învățat din această lucrare, pentru care Vă mulțumim mult, dle Președinte Mircea Snegur, pentru ceea ce ați făcut. Dumnezeu să vă întărească. Mulți ani înainte.

Memoriile „Labirintul destinului” de Mircea Snegur – operă memorialistică de certă valoare documentară și artistică

Mihai MANEA,
șef Secție activitate editorială,
Academia de Administrare Publică

Sunt onorat și măgulit de faptul că am posibilitatea de a spune astăzi câteva cuvinte despre personalitatea Primului Președinte al Republicii Moldova, Doctor Honoris Causa al Academiei de Administrare Publică, dl Mircea Snegur, și despre impresionanta sa lucrare – Memoriile „Labirintul destinului”.

Providența a dispus ca ambii să ne naștem la o distanță nu prea mare de ani în două sate apropiate unul de altul – Trifănești și Băhrinești din raionul Florești.

Prin anii 1961-1963, dl Mircea Snegur deveni agronom-șef, apoi președinte al colhozului „Puti k komunizmu” din satul nostru.

Doresc să menționez faptul că chiar de la această vârstă fragedă de 23-25 de ani dl Mircea Snegur s-a dovedit a fi nu numai un excelent organizator al producției agricole, un foarte bun specialist în agricultură, dar și un mare cunoscător și îndrăgostit de sufletul țaranului, de munca lui grea și isto-

vitoare. Nu era om în gospodărie care să i se fi adresat Dumnealui cu o durere și pe care să nu-l fi ascultat, să nu-l fi înțeles și să nu-l fi susținut și ajutat.

În acest timp eu devenisem student la Universitatea de Stat din Chișinău. Vroiam să devin jurnalist. Scriam la ziarul raional „Drapelul Roșu”, la ziarele republicane „Tinerimea Moldovei”, „Moldova Socialistă”, „Cultura”. Am scris și despre satul și colhozul nostru, nu l-am trecut cu vederea nici pe dl Mircea Snegur. Primul articol în viața mea l-am publicat în primăvara anului 1961, când eram în clasa a VIII-a. În satul nostru a fost dată în folosință o Casă de cultură mare și spațioasă, care se construia deja de 10 ani de zile și nu o puteau termina. Dar cum a venit dl Mircea Snegur în fruntea colhozului, Casa de cultură în mai puțin de un an de zile a și fost deschisă. Cu această ocazie în sat a sosit și a prezentat un concert extraordinar Ansamblul „Joc” cu legendarii Spiridon Mocanu, Ion Furnică, Gheorghe Forțu și alții.

Îmi amintesc, că, odată, vara, după anul II de facultate, lucram ca șef al secției agricole a ziarului raional și aveam nevoie urgentă de un reportaj de la seceriș, pe care mi-l comandase ziarul republican „Tinerimea Moldovei”. Am venit în gospodărie, m-am deplasat cu o mașină, care transporta cerealele la fățare, spre un lan de grâu, unde lucrau combinele. Pe președintele Snegur l-am găsit la volanul unei combine, el înlocuindu-l pe un mecanizator care se îmbolnăvisese. Am urcat și eu pe combină și așa, din mers, l-am intervievat pe președintele gospodăriei. Peste o zi, reportajul apărui în prima pagină a ziarului „Tinerimea Moldovei”, având și un titlu pe măsură - „Spicul Bahrinului” (așa se numea dealul, de pe care se strângea recolta, - Bahrin).

Un alt caz, pe care l-am memorizat, a avut loc în vara anului 1965. Eram în vacanță, lucram în calitate de corector la ziarul raional din Florești. Tineretul din sat murea de urât în zilele de odihnă, căci în afară de niște dansuri chinuite, pe care le organiza directorul Casei de cultură cântând la acordeon, nu se făcea mai nimic. Ne-am adunat noi, vreo câțiva studenți, și ne-am gândit, ce am putea face, ca să mai dezmoțim activitatea culturală din sat. Am chibzuit, am schițat chiar un plan și ne-am dus cu el la președintele colhozului, Mircea Snegur, noi nici nu știam că cu astfel de probleme urma să ne adresăm secretarului organizației de partid din gospodărie, Mihail Aleksandrovici Glușkov. Dumnealui ne primi cu cea mai mare plăcere, unde mai pui că era și el încă foarte tânăr, având doar 25 de ani.

- Aveți un plan foarte bun, măi băieți, - ne îmbărbătă el, corectând câte ceva din el. - Aveți întreaga mea susținere. Dați-i bătaie. Cred că pe la mijlocul lui august vom putea invita sătenii la Casa de cultură. Dacă veți mai avea nevoie de ceva, intrați, nu vă rușinați.

Și ne-am apucat de lucru. Ne gândeam să organizăm o întâlnire a studenților cu satul. Am convocat studenții din satul nostru care-și făceau studiile la Chișinău, Leningrad, Kiev, Bălți, Tiraspol, Soroca, precum și în alte orașe din țară și din republică, am mai antrenat o parte din tineretul din sat și din localitățile învecinate – Mărculești, Lunga, Prajila, Vărvăreuca etc. Cu câteva zile înainte de eveniment am afișat vreo câteva anunțuri prin sat, deși localnicii știau deja de pregătirile de la Casa de cultură, care aveau loc zilnic de dimineață până seara târziu. Astfel că duminică, 22 august 1965, la Casa de cultură din Băhrinești, raionul Florești, a avut loc o suită de manifestări, legate de întâlnirea studenților cu satul cu genericul „Studenție, studenție, ce frumoși sunt anii tăi!”

În primul rând, noi, studenții, am raportat sătenilor, cum ne merg treburile la

învățătură, apoi președintele Snegur, vreo câțiva specialiști principali, conducători de brigadă și fruntași în producție au informat publicul despre succesele lor din prima jumătate de an. După aceasta, în fața Casei de cultură a avut loc dezvelirea unui obelisc în cinstea sătenilor care au căzut cu moarte de erou în cel de-al Doilea Război Mondial, pe el fiind înscrise numele consătenilor noștri-martiri. În continuare, studenții au prezentat un bogat concert de muzică și dansuri populare. Întâlnirea din ziua aceasta a luat sfârșit cu o „șezătoare”, în cadrul căreia au fost omagiați cei mai buni și mai gospodari oameni din sat, președintele gospodăriei dl Mircea Snegur adresându-le cele mai frumoase și mai sincere cuvinte de mulțumire pentru munca depusă, înmânându-le și cadouri de preț. Seara s-a încheiat pe după miezul nopții, tineretul participând la diferite concursuri, dansuri etc.

Trebuie să vă mai spun, că după aceea, aproape în fiecare seară, noi concertam prin satele raionului, președintele colhozului punându-ne la dispoziție mijloace de transport pentru a ne putea deplasa.

Peste un an de zile, la redacția ziarului „Tinerimea Moldovei” sosise o scrisoare de la sudul republicii, în care un grup de studenți se văicăra că în sat este trist de tot și nu au unde își petrece timpul liber. Un corepondent a sosit la noi și a pregătit o pagină de ziar, în care relatea, cum studenții din satul nostru știu a-și organiza odihna, dându-ne drept exemplu pentru tinerii din satul respectiv, dar și pentru cei din alte localități ale republicii. Au trecut mulți ani de atunci, dar tradiția aceasta mai dănuiește și azi în satul nostru, dar și în alte localități din republică.

Dragi prieteni! Memoriile politice se bucură de o popularitate tot mai mare la noi în republică, iar cele mai reușite mostre devin chiar adevărate best-seller-e. Volumele semnate de dl Mircea Snegur, „Labirintul destinului”, constituie, indubitabil, un fenomen rar și unic al cuvântului

publicistic de la noi și consider că vor completa cu demnitate, dacă nu se vor situa chiar în primele rânduri ale seriei de lucrări de acest gen literar. Specificul și importanța acestei lucrări constau în faptul că autorul lor este, după cum am menționat, domnul Mircea Snegur, primul Președinte al statului Republica Moldova.

Memoriile „Labirintul destinului” prezintă o panoramă istorică desfășurată a Republicii Moldova independente pe parcursul unei perioade importante de timp, reflectând un imens volum de evenimente, fapte și procese la care autorul a fost un participant și chiar un inițiator și un organizator activ.

Din cele ce se conțin în această lucrare putem trage concluzia despre rolul pe care l-a jucat dl Mircea Snegur în calitate de lider politic nu numai al Moldovei independente, dar și pe plan regional, ba chiar și mondial.

Dl Mircea Snegur a fost și mai rămâne un adevărat lider politic, un autentic lider național. Pe mine, în special, m-au frapat întotdeauna fermitatea, înțelepciunea și independența Dumnealui, mai ales, în fața prejudecăților și a dogmelor. Modestia și bunătatea Domniei sale sunt unele dintre calitățile sale rar întâlnite, de care, din păcate, au fost văduviți ceilalți Președinți și interimari ai Republicii Moldova.

Nimic nu poate înălța și apropia atât de mult sufletele omenesci, cum face lucrul acesta Cartea, o Carte cu adevărat bună. Sunt ferm convins, că Memoriile „Labirintul destinului” nu vor lăsa indiferente inimile tuturor oamenilor adevărați, căci ele țin de acel fundament spiritual, pe care poporul moldovenesc este așezat astăzi și se va mai afla încă multe secole înainte, cu toate încercările și intemperiiile vieții, la care este supus. Oamenii noștri politici au extins cu mult frontierele economice și vamale ale țării noastre, iar operele de felul celor prezentate astăzi sunt capabile să extindă hotarele sufletului omenesc. Iar aceasta

este o misiune și o cauză măreață, cărora dl Mircea Snegur le slujește de o viață cu toată dăruirea brațelor, a minții și a sufletului său.

Aceste Memorii ale dlui Mircea Snegur, intitulate sugestiv „Labirintul destinului”, constituie o adevărată sagă și desemnează o specie literară cu totul și cu totul deosebită. Saga atinge în unele cazuri (cum ar fi, de exemplu, „Memoriile” dlui Mircea Snegur) dimensiuni impresionante și tratează evenimente desfășurate de-a lungul mai multor generații.

Joia trecută, hebdomadarul „Literatura și Arta” a publicat un articol de proporții semnat de cunoscutul ziarist și scriitor Tudor Țopa, consacrat serialului de Memorii „Labirintul destinului” de Mircea Snegur. „Prin sânguință și dăruire, menționează autorul, Mircea Snegur a lăsat moștenire generației de azi și celor care ne urmează o Epopee literară documentară de epocă”.

Opera dlui Mircea Snegur este atât de expresivă și pregnantă prin limbajul său și atât de impunătoare prin factajul istoric utilizat, încât pune totalmente în umbră tentativele cu totul modeste de a înșira pe hârtie unele însăilări infantile despre viața și activitatea unor personaje din aceeași istorie modernă a Țării Moldovei.

Pentru această operă monumentală dl Mircea Snegur demult ar fi meritat să i se acorde titlul de doctor habilitat în științe istorice sau politice, cel de membru titular al Academiei de Științe a Moldovei sau de membru de onoare al Academiei Române, precum și să devină laureat al Premiului Național al republicii. Forurile noastre științifice și de stat ar săvârși, astfel, desigur cu o regretabilă întârziere, un act de mare echitate și curaj față de persoana și personalitatea dlui Mircea Snegur, care a vegheat neclintit la leagănul independenței și democrației în Republica Moldova.

Vă mulțumesc.

Aspecte ale activității administrației publice în Memoriile „Labirintul destinului”

Nighina AZIZOV,
doctorandă, Academia
de Administrare Publică

Sunt onorată să particip astăzi la un astfel de eveniment de importanță majoră atât pentru societatea noastră cât și pentru mediul academic, eveniment dedicat prezentării Memoriilor „Labirintul destinului” scrise cu multă dedicație de către primul Președinte al Republicii Moldova, Excelența Sa domnul Mircea Snegur, Doctor Honoris Causa al Academiei de Administrare Publică.

Vin, întâi de toate, cu un mesaj de felicitare cu prilejul zilei de naștere, pe care Domnul Președinte a marcat-o săptămâna trecută, dorindu-i multă sănătate și prosperitate, realizări frumoase în continuare și bucurii de la oamenii dragi.

Citind memoriile Domniei Sale, am înțeles, o dată în plus, cât de complicat a fost să guvernezi un stat care era la început de cale în procesul de construcție și democratizare. Și aici mă refer la modul în care Republica Sovietică Socialistă Moldovenească, parte a lagărului socialist, a devenit statul Republica Moldova, un stat independent și suveran. Este de apreciat modul în care poporul s-a mobilizat și a reușit să identi-

face și să propulseze un lider-pionier din mulțime și cum acel lider și-a asumat cea mai mare responsabilitate a vieții sale: cea de a servi țara și de a pune bazele juridice, sociale, economice și culturale ale statului Republica Moldova. Datorită acelei decizii astăzi avem un stat democrat, dar și un stat încă departe de a fi perfect.

Când statul Republica Moldova nu avea niciun an de zile, domnul Președinte Snegur împlinise 50 de ani, o vârstă care îmbina tinerețea cu experiența, o vârstă care excela prin decizii calculate, prin gânduri frământate întru binele acestui popor și prin curaj - curajul de a prelua puterea și de a participa direct la făurirea unui nou stat.

Chiar dacă școală de președinți nu există, protagonistul nostru a reușit să fie un președinte de țară dintre cei mai buni.

Odată cu declararea Independenței, pe 27 august 1991, Republica Moldova a devenit un stat recunoscut la nivel mondial, care a stabilit relații diplomatice cu alte țări, a dezvoltat relații de colaborare și parteneriate de lungă durată cu cele mai importante organisme internaționale, de suportul cărora ne bucurăm și acum la nivel de dezvoltare de politici, asistență financiară și de bune practici și experiențe. Citez: „Independența Țării este sinonimă cu Libertatea Poporului... Independența țării noastre nu este o întâmplare, nu se datorează unui fericit concurs de împrejurări, cum ar încerca unii să prezinte astăzi lucrurile...” Acest citat ne trezește emoții și ne pune pe gânduri.

De rând cu democratizarea societății, are loc reformarea radicală și haotică, pe alocuri, a tuturor sistemelor din societate, astfel administrația publică fiind parte componentă a acestor metamorfoze complicate. Rolul administrației publice, transparentizarea activității la nivel local, influența politicului asupra administrativu-

lui, structura viitorului model administrativ al Republicii Moldova sunt doar câteva dileme despre care ne mărturisește primul Președinte Snegur în lucrările Dumnealui.

Referindu-ne, în particular, la dezvoltarea cadrului legal cu privire la administrația publică locală și centrală, în Constituția Republicii Moldova adoptată la 29 iulie 1994 au fost incluse principiile de bază ale administrației publice locale, organizarea administrativ-teritorială, modul de formare și activitate a autorităților publice locale (sate și comune), urbane, raionale, precum și formula legislativă de atribuire a unor forme și condiții speciale de autonomie a localităților din stânga Nistrului și a unora din sudul republicii conform statutelor speciale adoptate prin legi organice.

Mai mult ca atât, structura sistemului administrației publice locale a fost determinată prin Legea privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova, adoptată de Parlament la 7 decembrie 1994 și promulgată prin Decretul Președintelui Snegur la 4 ianuarie 1995. Această lege pune bazele cadrului juridic al organizării administrativ-teritoriale a Republicii Moldova. De asemenea, legea menționată determina principiile organizării și unitățile administrativ-teritoriale concrete, modul formării și desființării acestor unități, precum și mecanismul modificării hotarelor lor.

La acea etapă, întrebarea numărul unu la care era nevoie de un răspuns prompt și corect era: cum vor asigura politicienii activitatea autorităților publice în scopul realizării sarcinilor și funcțiilor statului în interesul general al societății? Cum va asigura administrația publică realizarea puterii politice, sub aspect executiv? Atunci când ești pus față în față cu o anumită provocare, fiind un om de stat, apelezi la izvoare, adică la știință și la soluțiile pe care știința le poate oferi. În acest sens, odată cu dezbaterile lansate cu privire la modul de organizare administrativ-teritorială a noului stat, rolul

oamenilor de știință, rolul practicienilor și al funcționarilor publici a fost decisiv.

Aici menționez importanța seminarului republican desfășurat la Academia de Administrare Publică pe 6 iulie 1995 „Reforma administrării publice – operă a întregii națiuni”, eveniment din șirul acțiunilor dedicate perfecționării organizatorice a administrației publice locale, scopul căruia era crearea unei platforme largi pentru discuții legate de profesionalizarea funcționarilor publici, de descentralizarea reală a funcțiilor în teritoriu, inclusiv elaborarea unui alt concept - și anume cel al reformei administrației, în baza modelelor europene.

Un alt subiect extrem de important la care se încerca identificarea soluțiilor ținea de îmbunătățirea legii despre alegerile locale. Citez: „Ce fel de stat democratic bazat pe drept construim noi, dacă 10 la sută din primari erau numiți și nu aleși?..” or „la modul general, reforma administrației publice urma s-o transforme într-o rețea de instituții care să nu domine și să țină sub control populația, compartimentele sociale, ci, dimpotrivă, să le ofere servicii de care aveau și au nevoie zilnic...”

Sinceri fiind, dezbaterile și dialogul privind modul în care să funcționeze administrația publică din Republica Moldova sunt actuale ca niciodată. Din punctul meu de vedere, calitatea, vocalitatea, transparența și robustețea unei puteri locale sunt temelia unui stat. Descentralizarea reală și asumarea de responsabilități sunt elemente care dezvoltă și consolidează structura în baza căreia statul prosperă.

Grație eforturilor constante depuse la acea etapă în procesul de edificare și construcție a statului, la cei 25 de ani ai săi, Republica Moldova a înregistrat multe realizări, dar se confruntă încă cu multe provocări și este într-un proces de plină transformare.

Fiecare dintre noi are opinii diferite pe marginea unui anumit subiect și acest lucru

este normal. În știință sau în viața de zi cu zi, dialogul cu referire la modul în care trebuie dezvoltat sistemul administrației publice locale și centrale, inclusiv la această etapă de cumpănă, este extrem de important.

Lecciónile trebuie învățate și acest prilej ni-l oferă Memoriile „Labirintul destinului”. Sunt evenimente la care trebuie să acordăm mai multă atenție, lucruri care s-au făcut bine, dar mai avem provocări la care încă trebuie să lucrăm insistent și sistematic, împreună. Recitind discursurile Domniei Sale din Memorii, parcă mă regăsesc în enunțurile, cugetările și, poate, îngrijorările care îl frământau la acea etapă. Citez: „Un stat nu poate fi edificat în baza unor idei ce generează scindarea și polarizarea societății... Spre regretul nostru, forțele apărute pe arena politică a republicii după căderea sistemului totalitarist s-au divizat în trei grupuri principale cu diferite viziuni asupra viitorului fostei R.S.S.M. E vorba de adepții stătalității R. Moldova, de mișcarea unionistă și de susținătorii ambițiilor pro-imperiale...” (extras din alocuțiunea din 29 martie 1994, ținută în cadrul primei ședințe a Parlamentului nou ales, după alegerile anticipate din 27 februarie 1994).

Memoriile oferite cu atâta lux de amănunte mă fac încredzătoare că toate deciziile asumate la o anumită etapă a vieții sunt cu impact pe termen lung. Și aceste decizii trebuie să fie responsabile. Sunt texte care aduc omagiu diplomaților, politicienilor iscusiti, cetățenilor care au avut un rol crucial în istoria edificării statului

nostru, oameni de artă, funcționari publici care au servit țara necondiționat.

Stimate dle Președinte, știu că ați fost criticat pentru anumite decizii, pentru alte decizii ați fost lăudat, și acest lucru este normal. Dar ceea ce mai știu, este că de fiecare dată ați vorbit deschis despre orice problemă, ați consultat colegii Dvs. și echipa și ați fost extrem de atent la detalii. Dar în tot acest răstimp V-ați asumat și multe riscuri. Cel puțin, în accepțiunea mea, liderii care nu-și asumă riscuri pentru mine nu sunt lideri.

Deciziile, chiar dacă uneori sunt nepopulare, trebuie să dea roade pe termen lung. Eu pot să afirm doar că primul Președinte al Republicii Moldova, din punctul meu de vedere, a fost cu adevărat un Președinte bun, un Președinte al tuturor cetățenilor, un Președinte care și-a sacrificat ani buni pentru ca astăzi să avem o Constituție, instituții ale statului funcționale și încă o speranță că mai putem schimba ceva în acest stat. Și la această etapă, modernizarea administrației publice reprezintă un imperativ. Dar cel mai important este că îmi doresc ca politicienii să înțeleagă pe deplin procesul administrativ, cum se dezvoltă și ce efecte poate avea dacă mecanismele sunt organizate corect și eficient. Memoriile sunt scrise „cu penița” pentru a oferi, o dată în plus, acele informații importante și acele cugetări simple, dar pline de înțeles, care ne pot marca și schimba ulterior viața.

Dragostea de țară și de neam – pilon fundamental al Memoriilor „Labirintul destinului”

Pe parcursul a sute de ani, scrierile memorialistice au deținut un rol esențial în reconstituirea specificului unei epoci, în recrearea spațiilor istorice, constituind baza și esența unor fapte și trăiri pe care le desăvârșesc prin scrieri protagoniștii.

Memoriile diferiților subiecți ai istoriei, aparținând domeniului „literaturii subiective”, conțin elemente comune, dar și deosebiri structurale, determinate de conținutul lor, de modalitățile specifice de realizare, de natura aparte a viziunii pe care o proiectează asupra fap-

Oleg GRAUR,
doctorand,
Academia de Administrare Publică

telor și împrejurărilor de viață evocate.

În Republica Moldova, sunt puține personalități care și-au expus experiența și trăirile proprii în memorii.

Memoriile primului Președinte al Republicii Moldova, dl Mircea Snegur, conturate în forma unui dialog între generații, care i-au monopolizat peste 10 ani de activitate științifică, au generat puternice pasiuni în rândul generațiilor de politicieni, oameni de știință, funcționari publici, masteranzi și doctoranzi.

Colecția din 6 volume intitulată profund „Labirintul destinului” este de o însemnătate inedită pentru știința națională și reprezintă o valoare de neestimat pentru societatea umană.

Consider că scrierile memorialistice ale Domniei sale sunt importante, deoarece creează un contur asupra prezentului și viitorului, sursă de inspirație pentru guvernanți și funcționari publici în chestiuni referitoare la devenirea și afirmarea ca stat independent a Republicii Mol-

dova, problemele și erorile guvernărilor istorice, și nu în ultimul rând, etapele democratizării, reformele și dezvoltarea relațiilor internaționale.

Pe lângă valoarea documentară a scrierilor, descoperim cu toții în aceste 6 volume o îmbinare reușită dintre fapte exacte și talentul autorului de a povesti, acestea ne ajută să înțelegem o perioadă zbuciumată a istoriei statului nostru, la care nu toți am fost martori, și pe care nu o putem cunoaște detaliat, mai ales atunci când lipsesc sursele primare, adică documentele de arhivă.

Chiar dacă unele fenomene istorice privind guvernările din primul deceniu al independenței sunt accesibile publicului, aceste surse sunt incomparabile cu cronicile de conținut uman, care prezintă cititorului trăiri veridice, experiențe ale autorului, asociate unor regimuri politice, determinând cititorul să empatizeze cu experiența autorului.

Evident că pentru cercetătorii domeniului administrării publice respective memorii trebuie coroborate și cu alte surse, reieșind din considerentul că memoriile în sine aparțin domeniului literaturii subiective.

Din această perspectivă se remarcă faptul că prezentele scrieri sunt prezentate de autor cu o fidelitate clasică față de popor și statul Republica Moldova și sunt grandioase în felul său pentru că cuprind autenticitatea vieții pe diferite dimensiuni (politică, administrare publică, cultură, educație).

Aceste scrieri aparțin, în primul rând, istoriei, dar nu se limitează la aspectul acesta, ele încorporează și o altă valoare care o depășește cu mult pe cea documentară.

Probleme de edificare a statalității în Memoriile „Labirintul destinului”

Andrei VOICA,
masterand,
Academia de Administrare Publică,
Relații internaționale

Domnule Președinte, Domnule Rector, stimată asistență, sunt deosebit de onorat să fiu prezent aici, la acest eveniment special.

Palma de pământ pe care am moștenit-o de la străbuni este leagănul familiilor noastre. O sursa constantă de energie și pace sufletească. Pe parcursul timpului, Moldova a înfruntat mai multe provocări. Totuși am avut la cârma statului personalități deosebite care au depus toate eforturile pentru a proteja credința în Dumnezeu, limba noastră, datinile strămoșești și lupta pentru libertate. Un exemplu în acest sens este primul Președinte al Republicii Moldova, Domnul Mircea Snegur. Dl Președinte a demonstrat de fiecare dată tărie de caracter, iubire de patrie și neam.

A avut rolul fundamental în proclamarea independenței statului. Datorită Dumnealui putem spune cu încredere că s-a făcut dreptate și poporului nos-

tru. În perioada imediat următoare după proclamarea independenței Republicii Moldova, Mircea Snegur a ținut un discurs în fața celor prezenți în Piața Marii Adunări Naționale și a spus deschis că ne așteaptă un drum lung și anevoios, dar urmează să facem față tuturor intemperțiilor cu dârzenie și tenacitate.

Chiar dacă la acea vreme clasa politică nu era pregătită să consolideze statul în mod expres, Președintele și-a asumat responsabilitatea de a îndeplini visul poporului nostru și a zidit un stat independent în cadrul căruia fiecare cetățean să se simtă ocrotit și respectat. Sarcinile aparent utopice care au fost înaintate în acele vremuri complicate au fost îndeplinite într-un interval de timp potrivit, cu încredere și dăruire de sine. Cu susținerea Parlamentului, au fost implementate reforme democratice în sfera economică, politică, financiară, socială, judiciară, constituțională etc.

Mircea Snegur a avut un rol fundamental în consolidarea societății de la acea vreme. Au fost create condiții propice pentru dezvoltare, în măsura posibilităților au avut loc reforme vizibile în astfel de domenii, cum ar fi știința, învățământul și cultura. Toate aceste eforturi conjugate au avut drept scop construirea fundamentului politicii coerente promovate de Președintele Mircea Snegur în scopul edificării unui stat democratic de drept cu o economie de piață liberă. Dumnealui a depus toate eforturile pentru dezvoltarea statalității și, cu siguranță, i-a reușit. Datorită Dumnealui suntem astăzi aici și acum, liberi în faptă și în cuget.

Memoriile „Labirintul destinului” - cartea de căpătâi a vieții mele

Mircea SNEGUR,
primul Președinte al Republicii
Moldova, Doctor Honoris Causa al
Academiei de Administrare Publică

Stimați doctoranzi și masteranzi, dragi profesori!

Doresc, în primul rând, să vă mulțumesc tuturor pentru această inițiativă frumoasă la început de an și, bineînțeles, pentru aprecierile pe care le-ați dat de la această tribună cărților mele de memorii, eu aș spune, aprecieri, date pentru prima dată din punct de vedere științific, ceea ce vorbește despre valoarea acestor volume de memorii.

Într-adevăr, consider și eu că istoria Mișcării de eliberare națională, a proclamării Independenței, a edificării statului Republica Moldova a fost și rămâne una foarte și foarte complicată. Și vreau să menționez că, într-adevăr, după cum ați dedus și Domniile voastre, toate evenimentele, de la început și până în prezent, le-am trăit personal și le-am trecut prin sufletul meu.

Plecând din politică sau, mai bine zis, când am fost dus din politică de către unii dintre cei „aproțiați”, am încercat mai multe activități ca să fiu de folos, să-mi găsesc o ocupație. Câte ceva am reușit, dar mai mult

nu s-a reușit, fiindcă nu am avut susținere din partea guvernării comuniste și atunci am decis să scriu istoria așa cum o concep eu, cum s-a vorbit aici. La început mă gândeam să scriu o carte de memorii cu unele evenimente, poate mai importante. Pe urmă, meditănd, m-am gândit că nu e bine să rămână alte evenimente fără atenție. Și mi-am zis că nu voi scrie o carte, ci voi scrie 3 cărți. Așa mi-am imaginat la început, ca până la urmă să iasă șase. Șase cărți scrise personal cu mâna și cu penița. Eu nu recunosc calculatorul, eu recunosc penița. Cuvântul scriitor provine de la a scrie, de la peniță. Și eu am scris cu penița, căci, dacă ceva nu-mi place, am șters, peste câteva pagini mi-aduc aminte că acolo a fost scris mai bine, revin ș. a. m. d. Deci așa continuu și în prezent. Cu penița, cu cerneală de diferite culori, în funcție de episoadele pe care le descriu.

Vreau să vă spun că la scrierea memoriilor m-a ajutat foarte mult selectarea materialelor din arhivele Parlamentului și a Președinției. Am lucrat personal, am scos de acolo absolut tot ce am considerat că este necesar. M-au ajutat foarte mult și notițele mele, pe care le-am făcut toată viața în caietele, pe care le-am păstrat, începând de pe când lucram președinte de colhoz și, tot așa, pe parcursul întregii mele cariere, când mă ocupam de știință, apoi fiind la comitetul raional de partid, la Comitetul Central, la Președinție ș. a. m. d. Astfel, beneficiind de aceste notițe, aveam de a face numai cu fapte concrete.

Mă bucur că am avut inspirație să lucrez singur în aceste arhive și, mai ales, pentru faptul că în Arhiva Parlamentului am lucrat până a ars, după cum știți, în aprilie 2009. Așa că, chiar dacă astăzi cărțile mele poate că nu sunt luate în seamă pe deplin de către cei care ar trebui să fie interesați, vă asigur

că peste câțiva ani, peste câtăva vreme, ele vor fi căutate. Pentru că în Arhiva Parlamentului nu mai găsiți acele acte de edificare statală, de creare a cadrului legislativ în diferite domenii ș. a. m. d.

Revin la evenimentul de astăzi. Doresc să vă spun că am avut o mare satisfacție pentru felul în care la Academie sunt percepute cărțile mele de memorii, cum sunt ele analizate.

Acum vreau să vă spun că evenimentul de astăzi, tot ceea ce s-a vorbit, repet încă o dată, semnifică pentru mine un început bun al anului. Consider că anul a început bine. Aici am fost felicitat și cu recenta mea zi de naștere. Vreau să vă spun că a fost, de asemenea, o zi tot foarte semnificativă. Faptul că am sărbătorit ziua mea de naștere la data 17 în anul 2017, am rânduit doi de 7, împlinind 77 de ani. Se zice că cifra 7 este una semnificativă. Să dea Domnul să fie așa.

Și dacă aceasta înseamnă o încurajare pentru mine, vreau să vă spun, că, în colaborare cu Fundația „Draghiștea”, cu susținerea primului meu purtător de cuvânt de la Președinție, actualul director-editor, Dumitru Țăra, noi continuăm. Acum pe masa redactorului se află alte două volume. Următorul volum, al 7-lea, l-am intitulat „Urme pe dreapta și în suflet” și este dedicat încercărilor și rezultatelor de a coaliza dreapta politică în Republica Moldova.

Cel de-al 8-lea volum va fi intitulat „Despre activitățile postprezidențiale utile”. N-am putut trece peste peripețiile de după alegerile din 1998. Când am venit în Parlament cu Convenția Democratică din Moldova, când am creat Alianța pentru Democrație și Reforme și când au avut loc atâtea și atâtea evenimente în 2015,

când s-au schimbat vreo câteva guverne, mi-am amintit exact de anul 1999, când la conducerea Republicii Moldova s-au perindat mai multe guverne. Deci aceasta este tematica. Dar vreau să vă spun, că în volumul al optulea am scris despre activitățile mele postprezidențiale. Eu am fost mult timp membru al Clubului Politic Balcanic, am condus delegația Republicii Moldova la Uniunea Interparlamentară etc., activități pe care le-am desfășurat tot în interesul Republicii Moldova, în interesul soluționării problemelor existente.

Compartimentul principal din volumul al optulea va fi dedicat „replicilor întârziate” oponenților. Poate că era cazul să le las mai încolo, pentru alt volum, dar e bine, să nu uit. Pe urmă să nu creadă cineva că am rămas de acord cu toate cele ce mi s-au spus. Deși eu sunt o persoană care reacționează la critică, dacă ea este constructivă, dacă este binevenită pentru interesul obștesc.

Deci vor apărea și aceste două volume. Volumul al șaptelea poate că va apărea chiar în acest an, în 2017.

În rest, vom trăi și vom vedea. Material și intenții mai sunt. Eu sper să ne mai vedem la Academia de Administrare Publică, poate că nu tocmai în această componentă, căci mulți vor pleca la țară, să ridice țara, societatea ș. a. m. d. Dar, în aulele Academiei ne vom mai întâlni în legătură cu prezentarea altor volume de memorii.

În încheiere, țin să accentuez că sunt copleșit de emoții plăcute pentru această inițiativă, pentru această primire frumoasă, pentru cuvintele sincere, spuse din suflet, pentru analiza operei scrise de până acum.

Vă mulțumesc tuturor.

AVIZ

Continuă abonarea la ziarul „Funcționarul Public” și la revista metodică științifică „Administrarea Publică” pentru anul 2017, editate de **Academia de Administrare Publică**.

Revista metodică științifică trimestrială

ISSN 1813-8489
Categorie C

ADMINISTRAREA PUBLICĂ

4/2016

No. 3 (496) februarie 2017

FONDAT ÎN ANUL 1994

FUNCȚIONARUL PUBLIC

ZARILIMAR FONDAT DE CĂTRE ACADEMIA DE ADMINISTRARE PUBLICĂ
SUPPLEMENT LA REVISTA „ADMINISTRAREA PUBLICĂ”

Suținerea publică a tezelor de master

Perioada 30 ianuarie - 3 februarie curent a fost una înconcordată, dar plină de energii și lucrări pentru - cei 229 de masteranzi ai Academiei de Administrare Publică, susținătorii tezelor de master pentru anul de studii 2016 - 2017 - master de profesori-studenți, învățămînt de frecvență redusă. A fost

un fel Catedră management, Universitatea de Stat din Moldova, și Eugenia BUZMACHI, doctor în economie, conferențiar universitar, Academia de Studii Economice a Moldovei - Management; Victor SUC, doctor habilitat în psihologie, cercetător, șef de catedră al Institutului de Cercetări Juridice și Politice al

și de susținerea de master, actuala sesiune de examinare a tezelor de master a demonstrat o nouă calitate a procesului de studii și, în consecință, a modalităților de evaluare a tezelor de master, prioritare fiind solicitarea concordanței și caracterului aplicativ al lucrărilor. În această ordine de idei de un real folos a fost pentru masteranzi îndrumarea metodică privind elaborarea tezelor de master. Ca rezultat, tezele au fost elaborate nu numai în conformitate cu cerințele din cadrul cursurilor teoretice, dar și în baza activităților practice de la locurile de muncă ale masteranzilor. O altă oportunitate benefică a fost susținerea prealabilă a tezelor de master, ceea ce le-a oferit masteranzilor posibilitatea unei evaluări intermediare în scopul unei modificări ulterioare în concordanță cu observațiile făcute și o îndrumare simțitor calitativă.

În luna Dabchi a mai înțeles că menționează tematică vastă și diversă a tezelor de master, în conformitate cu exigențele evaluative ale științelor administrative, a noilor tehnologii informaționale.

Cei mai mulți masteranzi au făcut studii la programul de Administrare publică, dar mai solicitat este și programul Anticorupție, fiind a doua promopie. Este o tendință din partea aspiranților la studii la Academia, ei având interesul de a contribui la eradicarea corupției. La fel, se impune și managementul informațional în

(Continuare pe pag. 4)

Expertii europeni la Academie

„... Conducerea Academiei și experții germani au convenit să colaboreze în continuare în cadrul GIZ, având ca prioritate abordarea integrală a reformei administrației publice centrale și locale. [...]”

(pag. 3)

Absovenții ai Academiei

„... Din spusele celorilor mei, de pe timpul cînd activam în cadrul Consiliului rațional Ialoveni, am dedus că dacă dorim să devim cu adevărat un funcționar public, soluția cea mai bună este masteratul la Academia de Administrare Publică. [...]”

(pag. 5)

Training pilot ERASMUS+

„... Proiectul este implementat în perioada 15 decembrie 2016 - 14 decembrie 2018 și are drept obiectiv consolidarea și modernizarea bibliotecilor și ridicarea nivelului de competențe și abilități ale personalului bibliotecilor. [...]”

(pag. 6)

Ziua autonomiei locale

„... Una dintre preocupările majore ale Academiei este colțirea Institutului, atât a masteranzilor, doctoranzilor, cât și a funcționarilor publici delegați de către organele administrației publice centrale și locale. [...]”

(pag. 7)

Revista
„Administrarea Publică”
apare trimestrial.
Costul unui abonament:
3 luni - 42 lei;
6 luni - 84 lei;
1 an - 168 lei.
Indice poștal - **76957.**

Ziarul
„Funcționarul Public”
apare de 2 ori pe lună.
Costul unui abonament:
3 luni - 37 lei 80 bani;
6 luni - 75 lei 60 bani;
1 an - 151 lei 20 bani.
Indice poștal - **67919.**

Secția activitate editorială

Mihai MANEA - șef secție

Ion AXENTI - secretar responsabil

Sergiu VLADÎCA - redactor

Luminița BOICIUC - designer

Indice poștal: 76957

Adresa redacției:

MD-2070, mun. Chișinău, str. Ialoveni, 100

Tel.: (0-22) 28-40-78, fax: (0-22) 28-48-71

E-mail: aap.editura@yahoo.com

Data la cules: 01.01.2017

Bun de tipar: 24.02.2017

Tipar executat la S. C. „Elan Poligraf” S. R. L.

Tiraj: **235 ex.** Hârtie offset.

Preț contractual.

ISSN 1813-8489